T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

(1964-1990)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLNUR ELÇİK

ANA BİLİM DALI : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI : SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER

KOCAELİ – 2009

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

(1964-1990)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLNUR ELÇİK

ANA BİLİM DALI : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI : SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER

DANIŞMAN : DOÇ.DR. H. EMRE BAĞCE

KOCAELİ – 2009

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

(1960 - 1990)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: GÜLNUR ELÇİK
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 24/06/2009-2009/15

Doç. Dr. H. Emre BAĞCE

Doç. Dr. Yılmaz BİNGÖL

Yrd. Doç. Dr. İbrahim G. YUMUŞAK

KOCAELİ - 2009

ÖNSÖZ

İktisat Dergisi, 1964 yılında başlayan 45 yıllık serüveninde; gerek iş çevreleri, gerekse akademisyen, araştırmacı, yazar ve öğrencilerce takip edilen, alanındaki en uzun soluklu ve neredeyse tek kaynak olarak, birkaç bakımdan verimli bir inceleme alanı oluşturuyor.

Türkiye'de iktisadi görüşün geçirdiği evrimin bir anlamda devlet-akademia-iş çevreleri arasındaki ilişkiler ağına ilişkin olarak taşıdığı şifreleri; iktisadi uygulamaları konu alan yorumlarda ortaya çıkan birey, arz, talep, tüketim algılarını İktisat Dergisi üzerinden çeşitli ana başlıklar dahilinde tahlil edebilmek, çalışmamdaki en temel motivasyonum oldu. Ve fakat, İktisat Dergisi'nin Türkiye siyasetindeki tanıklığını bu noktalarda boğmamaya da özen gösterdim.

İktisat eksenli bir derginin siyaset bilimi öncelikleriyle çözümlenmesi açısından yaşadığım zorlulukları ise bazı kilit kavramlardan yola çıkarak ya da Türkiye ve Dünya tarihindeki kırılma noktalarının dergideki yansımasını takip ederek aşmaya çalıştım.

Çalışmama emek vererek onu çoğaltan, çalışmada kolektif bir düşüncenin izlerini bırakan herkese teşekkürü borç bilirim.

Gülnur Elçik

2009-Kocaeli

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
TABLO LİSTESİ v
ŞEKİL LİSTESİ viii
ÖZET ix
ABSTRACT x
KISALTMALAR xi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM: İKTİSAT DERGİSİ'NİN KURUMSAL VE TARİHSEL YAPISI 6
A. KURUCULAR 6
B. YAZAR PROFİLİ 7
C. GENEL YAYIN POLİTİKASI 12
D. İRDELENEN KONULAR 16
E. YÖNTEM, KAYNAK VE DİL 19
F. REKLAMLAR 25
İKİNCİ BÖLÜM: İKTİSAT DERGİSİ'NİN TARİHSEL İZLEKLERİ 36
A. BİRİNCİ DÖNEM (1964- 1970): KALKINMACI İKTİSAT 36
1.Kalkınma ve Refah, Medeniyet Tartışmaları 37
a.Azgelişmişlik, Bağımsızlık ve Dış "Yardımlar" 37
i.Azgelişmişlik 37
ii.Bağımsızlık ve 'Dış Yardımlar' 44
b.Planlama 49
c.Devletçilik ve Karma Ekonomi 54
i.Devletçilik 55
ii.Karma Ekonomi 59
d.Ziraat ve Sanayileşme 66
i.Ziraat 67
ii.Sanayileşme 75
e.Ülke ve Personel İdaresi 83
2.Ortak Pazar 88
3.Çalışma Hayatı 93
4.Gelir Bölüşümü 105
5.Millilik 110

a.Atatürkçülük 111
b.Ordu 116
B. İKİNCİ DÖNEM (1970- 1980): KRİZİN İKTİSADI 119
1.Dünyadaki Gelişmeler ve Dış İlişkiler 119
a.Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Yatırım Bankası ve Yeni Para Sistemi 120
b.Sovyet Rusya ve Doğu Almanya Deneyimleri 125
c.Ortadoğu 131
d.Petrol Sorunu 133
2.Türkiye'deki İktisadi ve Siyasi Gelişmeler 136
a.İktisadi Gelişmeler 137
b.Siyasi Gelişmeler 148
3.Çalışma Hayatı 153
4.Reklamcılık ve Pazarlama 158
5.Tüketici 162
6.Teknoloji 163
7.Kentleşme ve Konut Sorunu 165
C. ÜÇÜNCÜ DÖNEM (1980- 1990): İKTİSATTA YENİ DÖNEM 168
1.Dış Ekonomik Gelişmeler 168
2.İktisat-Siyaset Tartışmaları 176
a.Devletçilik 178
b.24 Ocak Kararnamesi ve Dışa Açılma 183
c.Mali Kaynak Sorunu 193
3.İşgücü ve İşgücü Göçü 199
4.Teknoloji 206
5.Yeni Tartışmalar 208
a.Tüketicinin Korunması 208
b.Çevre 210
c.Kadın Sorunu 212
d.Din Meselesi 214
e.İktisat Eğitimi 215
f.İktisat Bilimi ve Yöntem Tartışmaları 223
SONUÇ 231
KAYNAKÇA 239
ÖZGEÇMİŞ 260

Ek 1: İktisat Dergisi'nde Yayınlamış Çeviri Yazılar (1964-1990) 261

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	İktisat Dergisi'nde Ordu Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1990).	30
Tablo 2	İktisat Dergisi'nde Azgelişmişlik Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1990)	51
Tablo 3	İktisat Dergisi'nde Bağımsızlık ve Dış 'Yardımlar' Konusunda Yazılmış Olan Yazılar (1964-1970).....	58
Tablo 4	İktisat Dergisi'nde Planlama Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	64
Tablo 5	İktisat Dergisi'nde Karma Ekonomi Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	72
Tablo 6	İktisat Dergisi'nde Ziraat Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	79
Tablo 7	İktisat Dergisi'nde Sanayileşme Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	87
Tablo 8	İktisat Dergisi'nde Ülke ve Personel İdaresi Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	94
Tablo 9	İktisat Dergisi'nde Ortak Pazar Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	98
Tablo 10	İktisat Dergisi'nde Çalışma Hayatı Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	104
Tablo 11	İktisat Dergisi'nde Gelir Bölüşümü Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	116
Tablo 12	İktisat Dergisi'nde Atatürkçülük Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970).....	120
Tablo 13	İktisat Dergisi'nde Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa	

	Yatırım Bankası ve Yeni Para Sistemi konusunda yazılmış yazılar (1970-1980).....	130
Tablo 14	İktisat Dergisi'nde Sovyet Rusya Konusunda Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	135
Tablo 15	İktisat Dergisi'nde Ortadoğu Konusunda Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	139
Tablo 16	İktisat Dergisi'nde Petrol Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	144
Tablo 17	İktisat Dergisi'nde Yeni kalkınma Stratejileri Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	148
Tablo 18	İktisat Dergisi'nde Türkiye'deki Siyasi Gelişmeler Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	159
Tablo 19	İktisat Dergisi'nde Çalışma Hayatı Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	163
Tablo 20	İktisat Dergisi'nde İşletme Yönetimi Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	168
Tablo 21	İktisat Dergisi'nde Reklamcılık Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	169
Tablo 22	İktisat Dergisi'nde Tüketici Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	171
Tablo 23	İktisat Dergisi'nde Teknoloji Konusunda Yazılmış Yazılar (1970-1980).....	173
Tablo 24	İktisat Dergisi'nde Kentleşme ve Konut Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1970- 1980).....	175
Tablo 25	İktisat Dergisi'nde Dış Ekonomik Gelişmeler kapsamında Ele Alınabilecek Yazılar (1980- 1990).....	178

Tablo 26	İktisat Dergisi'nde Devletçilik Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	188
Tablo 27	İktisat Dergisi'nde 24 Ocak Kararnamesi ve Dışa Açılma Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	192
Tablo 28	İktisat Dergisi'nde Mali Kaynak Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	202
Tablo 29	İktisat Dergisi'nde İşgücü Göçü Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	207
Tablo 30	İktisat Dergisi'nde Teknoloji Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	215
Tablo 31	İktisat Dergisi'nde Tüketicinin Korunması İle İlgili Olarak Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	217
Tablo 32	İktisat Dergisi'nde Çevre İle İlgili Olarak Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	218
Tablo 33	İktisat Dergisi'nde Kadın Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	220
Tablo 34	İktisat Dergisi'nde Din Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	223
Tablo 35	İktisat Dergisi'nde İktisat Eğitimi Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990).....	227
Tablo 36	İktisat Dergisi'nde İktisat Bilimi ve Yöntem Tartışmaları (1980-1990).....	233

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1	Arçelik Reklamları.....	38
Şekil 2	Sümerbank ve Emlak Bankası Reklamları.....	39
Şekil 3	Türkiye İş Bankası ve TC. Ziraat Bankası Reklamları.....	40
Şekil 4	Akbank Reklamlar.....	41
Şekil 5	Türkiye İş Bankası Reklamları.....	42
Şekil 6	TC. Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Halk Bankası ve Vakıfbank Reklamları.....	43
Şekil 7	Türkiye Petrolleri A.O. Reklamı	44
Şekil 8	Karadeniz Çayı/Turist Çayı Reklamı	45
Şekil 9	Banker Kastelli Reklamı.....	46
Şekil 10	Oyak Renault ve İmar Bankası Reklamları.....	47

ÖZET

Bu çalışmada, İktisat Dergisi'nin, yayın hayatında girdiği 1964 yılından 1990 yılına kadar yayınlanan sayıları incelenerek, dergi politikası ile yazılardaki kopuş ve sürekliliklerin takibi hedeflendi. Bu amaçla; çeşitli iş sektörlerinden, akademi ve siyaset dünyasından yazarlarıyla Türkiye'de iktisat politika ilişkisinin dönüşümüne ilişkin önemli örnekler sunan İktisat Dergisi, yazıların bütünsel analizinden ortaya çıkan dergi politikası, yazarlar ve yazıları, yayın kurulları, reklâmlar ve ilanlar çerçevesinde ele alındı. Çalışma yürütülürken, dönemsel olarak öne çıkan tartışmaların değerlendirebilmesini kolaylaştıracak kilit kavram ve olaylardan faydalanıldı.

ABSTRACT

In this study, we analysed the issues of the "İktisat Dergisi" published between 1964, the year the magazine was founded, until 1990. The magazine provides important clues about the transformation of the relationship between economics and politics in Turkey, with its authors coming from various business sectors, as well as from the world of academics and politics. Our basic aim was to trace continuities and breaks in the articles published, from the magazine's general policy. With this aim in mind: We tried to establish the magazine's general policy as carved out from the entire corp of articles published, and put it into comparison with selected articles and its writers; evaluating also in the context of the board of editors, the ads and announcements published in the related period. We made use of key concepts and events in this analysis and evaluation work, which may be relevant to understand discussions standing in the foreground during a certain era or period.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Bkz.	: Bakınız
COMECON	: Council For Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi)
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	: Editör
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
Haz.	: Hazırlayan
IFMC	: İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti
IMF	: International Moneytary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UNIDO	: United Nations Industrial Development Organization (Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Teşkilatı)
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti tarafından 1964 yılında çıkarılmaya başlanan İktisat Dergisi, ilk yayınlandığı dönemlerde oldukça büyük bir memnuniyetle karşılanmış, işletme ve hukuk mezunlarına tanınan fırsatların kendilerine tanınmadığını düşünen iktisat mezunları açısından hak taleplerini dile getirebilecekleri ve "*İktisatçı'nın memleket meselelerini inceliyerek efkârı umumiyeye duyur(acağı)*"[1] bir mecra olarak görülmüştür. Lokalin açılışının duyurulduğu bir yazıda "*İktisat Fakültesi mezunlarına çalışma hayatında daha geniş saha tanınması(nın) memleketin kalkınmasında önemli bir faktör olaca(ğı)*"[2] belirtilmiş, bu konuda dergide zaman zaman yayınlanan ilanlarla, bildirilerle ve İktisat Bayramı dolayısıyla hazırlanan metinlerle hükümete çağrıda bulunulmuştur. Dergiye gelen kutlama mektuplarının birinde yer alan şu sözler, cemiyetin kuruluşundaki atmosferi olduğu kadar, derginin çıkarılmasını sağlayan motivasyonu da özetler niteliktedir:

"…evet İktisat Fakültesi mezunlarını vermişti; fakat Devlet idaresinde İktisat Fakültesi mezunlarına yer verecek bir zihniyet teşekkül etmemişti. İşte bu menfi atmosfer içinde sesimizi duyurmak için Galata'da arkadaşımız Sulhi Alson'un gayret ve himmeti ile ve onun dayısının yazıhanesinde kurulan mezunlar cemiyeti, ilk iş olarak İktisat Fakültesi mezunlarının devlet memuriyetlerine alınması için Hükümet nezdinde teşebbüse geçti."[3]

İktisat Dergisi'nin yayın hayatına girişi; politik gelişmeler aracılığıyla iktisadi ilişkilerde yaşanan derin değişimlerin, dolayısıyla toplumsal süreçlerde farklılaşmaların ortaya çıkmaya başladığı bir döneme rastlamaktadır. Şemsettin Güler birinci sayının ilk yazısında birey psikolojisi ve ülke ekonomisi arasında ilişki kurduğu bu toplumsal değişimlere şöyle değinmektedir: *"…yeni gidişler ekonomik hayatımızı birkaç yönden yavaş*

---

[1] Derginin 2. Sayısında, derginin yayın hayatına girmesinden dolayı memnuniyetlerini dile getiren pek çok okurun mektubuna yer verilmiştir. Söz konusu sözler İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin Ankara Şubesi Başkanı Fahrettin Tunçöz'e aittir. İktisat Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Ağustos 1964, s.26.

[2] "Lokalimizin Açılışı, İktisat Dergisi, Cilt 1 Sayı:4, Ekim 1964, s. 25.

[3] "İktisat Dergisi'nden", *İktisat Dergisi*, Cilt 1 Sayı:2, Ağustos 1964, s.27.

yavaş baskısı altına almış bulunmaktadır. Bu gidişler arasında 'Müşterek Pazar', 'Beş Yıllık Plan' 'Sermaye ve Emek Münasebeti' gibi birkaçını sayabiliriz. Bunlarla çalışma sahaları ve metodları değişmekte, sosyal hayatta yeni yeni haklar mes'uliyetler doğmaktadır. Maddi ve manevi dünyası değişen ferdin, kurulmakta olan yeni düzen içinde, yerini belli edememesinden de psikolojik rahatsızlıklar doğmakta bu da sonunda ekonomimizi etkisi altında bulundurmaktadır."[4] Bütün bu gelişmeler; muhalif örgütlenmelerin iyiden iyiye politik hayatta kendini göstermeye başladığı, Türkiye siyasetine uzun süre önemli etkilerde bulunacak sendikaların kurulduğu, sermayenin holdingleştiği[5], kentleşme ve göç gibi toplumsal sorunların öne çıktığı bir siyasi arenada, giderek ağırlaşacak olan toplumsal dönüşümün sinyallerini veriyordu.

Böylelikle, derginin iktisat ve politika ilişkisini çeşitli iş sektörlerinden, akademi ve siyaset dünyasından ağırladığı konuklarıyla ortaya koyuş biçimi; Türkiye siyasi hayatındaki tanıklıkları ve rolleri çeşitli çevrelerden gelen eleştiri ve yorumlar üzerinden takip etmek isteyenler için İktisat Dergisi'ni temel bir kaynak haline getirmekle kalmamakta; bazı ideolojik duruşların ulusal ve uluslararası gündeme yaklaşımındaki değişimleri gözlemleme imkanı da sunmaktadır.

Dergide yer alan tartışmaların bilhassa siyasi krizlerin yaşandığı dönemlerde "sahaya dönük" bir karaktere doğru kayması, hatta bazen bütünüyle dergi içeriğinin sonuca ya da uygulamaya yönelik yazı ve iddialardan müteşekkil olması, bu dönemler üzerine yürüttüğüm tartışmaların da kaçınılmaz olarak uygulama üzerinden şekillenmesi sonucunu doğurdu. Nitekim Taner Berksoy 1985 yılında kaleme aldığı yazısında "İktisadi analizler hızla kuramsal soyut sorunların tartışılmasından güncel iktisat politikaları ve bunların uygulama sonuçlarının tartışılmasına

---

4 Şemsettin Güler bu ifadeyi aynı kalıpla birkaç yazısında birden kullanmıştır. Bkz "Plan ve Buhran", Şemsettin Güler, *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s.6; Şemsettin Güler, "Refah Yolu", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 4, Ekim 1964, s. 4 ve Şemsettin Güler, "Ekonomik Alanlarda İktisatçının Rolü", *İktisat Dergisi* , Cilt: 7, Sayı: 40, Ekim 1967, s. 5.

5 Tekeli'ye göre Türkiye'de holdingleşme 1963 yılında başlamış ve 1970 yılından sonra hızlanmıştır.

Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Tekeli, *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Ankara Turhan Kitabevi, 1982.

kaydı”[6] sözleriyle, süregelen(konjonktürel) gelişmelerin yazıların karakteristiği üzerindeki bu türden etkilerini oldukça net özetlemektedir.

Çalışmada, dergi politikasındaki süreklilik ve kopuşları ve yazar kadrosunun görüşlerindeki istikrar, tutarlılık ve değişimleri saptama açısından açıklık ve kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle; dergiyi 1964- 1970, 1970- 1980 ve 1980-1990 olmak üzere üç dönemde inceledim. Her dönemi kendi içerisinde çözümleyebilmek için, o dönemin tartışmalarında yoğunluk kazanan gelişmelerden faydalandım. Örneğin, birinci dönemin en esaslı konularından biri olarak dergi sayfalarında yerini alan kalkınma tartışmalarını; çağdaşlık, sanayileşme, tarım, devletçilik, karma ekonomi gibi başlıklar çerçevesinde, zaman zaman güncel gelişmelerle kıyaslayarak değerlendirmeye aldım. Çalışma boyunca, döneme özgü gelişmeleri iyi kavrayabilmek, bu gelişmeleri tahlil eden yazıların temsil ettiği politikalar kadar yol gösterici oldu.

Belirlediğim bazı alt başlıklar birkaç ana başlık altına girebilecek idiyse de, bu başlıkları ele alınan konuyla ilişkili olan yazılarda öne çıkan ya da benim öne çıkarma ihtiyacı hissettiğim ana başlıkların altında sınıflandırma yoluna gittim. İlaveten, kavramsal değişimleri de hem taslağa hem de çalışmanın bütününe yansıtmaya çalıştım. O nedenledir ki; örneğin 80 öncesinde “yardım” olarak ifade edilen parasal ilişkilerin, 80 sonrasında “kredi” kelimesiyle adlandırılması gibi değişimleri, politik anlamlar içeren göndermeler olarak kabul edip çalışmaya yansıttım. Yazarlardan yaptığım alıntılarda geçen “insanoğlu, adam, işadamı” gibi cinsiyetçi nitelik taşıyan kullanımları ise, alıntıya müdahale etmemek amacıyla, tek tırnak içinde vermek ile yetindim.

Çalışmamda İktisat Dergisi’nin 1990 yılına kadar olan sürecini; dergi içeriğinin bütünsel analizinden yazılara, yazar kadrosu ve yayın kurulu yelpazesinden, dergide çıkan reklamlara ve derginin temsil ettiği politik atmosfere kadar görece geniş bir alanda takip etmeye çalıştım. Diğer yandan; dergiyi, döngüsel bir işleyiş içerisinde, bazen birilerine ve/veya uygulamalara

[6] Taner Berksoy, “İstikrar Programlarında Siyasi Tercih Sorunu”, *İktisat Dergisi*, Sayı 243, Şubat 1985, s. 7.

yanıt verilen[7] ve aynı zamanda bazen yanıt beklenen; dergi yazarları arasında eytişme için zemin oluşturan[8] bir yazın olarak da gözlemeyi hedefledim.

Çalışmamı 1990 yılı ile sınırlandırmış olmamın birkaç sebebi bulunmaktadır. 1990, dünyadaki gelişmelerin Türkiye'deki yansımaları açısından önemli olaylara işaret eden bir tarih olması dolayısıyla belirleyici bir tarihtir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve sonraki dönemde, Soğuk Savaş'ın[9] sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile Ortadoğu'da başlayan önemli değişikliklerle birlikte dünya bölüşüm sisteminde ortaya çıkan oynamalar açısından bakıldığında 1990'lı yıllar, Wallerstein'in görüşüne göre "16.yüzyılda doğan bir tarihsel-toplumsal sistem olan modern dünya-sisteminin uzun tarihinin son dönemi(dir)."[10]

Diğer yandan; Türkiye iktisat tarihi açısından bir köşe noktası olarak sayılabilecek olan ANAP iktidarı her ne kadar iktidara geldiğinde başta özelleştirme olmak üzere, yeni programlar benimsemişse de, uygulamanın 1990 sonrası dönemde yaygınlaşması, dolayısıyla 1990 sonrasında daha görünür ve "konuşulur" olması, dergi yazılarının yörüngesini önemli ölçüde belirledi. 1990 yılına kadar olan dönem, daha ziyade ulusal aktörlerle gelişme stratejilerinin denendiği, iktisadın politika ile iç içe değil de onun yönlendiricisi olarak değerlendirmeye alındığı, ulusal potansiyelin kamu kurumlarının verimliliğinin artırılması stratejileri öne çıkardığı, toplumsal mücadelenin henüz çeşitlenmediği bir alana işaret etmektedir. Tam da bu

---

[7] Derginin bu işlevine çok fazla örnek verilebilir. Özellikle ilk dönemde İktisat Fakültesi mezunları ile ilgili taleplerin sunulması, gazete yazılarına yanıtlar verilmesi gibi durumlar çok yaygındır. Bu konuda bir örnek için o dönemin önemli iktisatçılarının Çalışma Grubu adı altında hazırladığı bildiriye bakılabilir. Çalışma Grubu, "Neo-Liberal Yaklaşım Tek Seçenek Değildir", *İktisat Dergisi*, Sayı: 352, Eylül 1994.

[8] Örnek için bkz. Zeyyat Hatiboğlu, "Deveülasyon Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 142, Nisan 1976, ss. 3-9.

[9] "En basit anlamıyla Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin çevresinde kümelenmiş küçük devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihsel döneme verilen addır. Örneğin bir tanıma göre 'Soğuk Savaş, iki blok arasındaki ilişkilerde, blokların ve üyelerin davranışlarını denetlemeye yönelik, taraflarca benimsenmiş kuralların bulunmadığı ve ilişkilerde tamamıyla güce dayanan davranışların başat olduğu bir dönemdir." Oral Sander, *Siyasi Tarih,* 1918-1994, İmge, Ankara, 2001, s. 224.

[10] İmmanuel Wallerstein, Terence K. Hopkins, *Geçiş Çağı: Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2000, s. 10.

yönüyle Türkiye tarihi için 1990'la başlayan süreç; iktisadın ve politikanın kaynaşırken dönüştüğü ve küreselleşme etrafında zuhur eden yeni yöntemin literatüre damgasını vurduğu 1980'li yılların gecikmiş bir yansıması olarak, bir kırılma noktasını işaretliyordu. Dergide ise, Nail Satlıgan'ın 1985'de "sorumlu yayın yönetmeni" sıfatıyla dergi yönetimine girmesinden sonraki yıllar, derginin daha 'ideolojik' bir konum aldığı, uluslararası yayınlardan yapılan sıkı takiplerin dergiye aktarıldığı ve teorik tartışmaların belirgin bir ölçüde yoğunlaştığı bir süreç olarak öne çıkmıştır. Bu nedenledir ki; dergi yönetiminde başlayan değişimin zamanla derginin yöntem ve yayın politikası üzerindeki etkileri, 90 sonrasının ayrı bir takiple incelenmesini gerekli kılıyordu.

BİRİNCİ BÖLÜM: İKTİSAT DERGİSİ'NİN KURUMSAL VE TARİHSEL YAPISI

Çalışmanın birinci bölümünde, dergiyle ilgili teknik ayrıntıların sunulması ve bu ayrıntıların kısaca değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Kuşkusuz bu ayrıntılar, dergiye ilişkin bir ön bilgi sunmakla kalmayıp, çalışmanın kalanı için de referans oluşturacaktır.

A. KURUCULAR

Ziraat Bankası Müdür Yardımcısı olduğu dönemde İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nde Yönetim Kurulu başkanlığı görevine başlayan Oktay Emed ismi, ilk sayının künyesinde "Cemiyet Adına Sahibi"[11] sıfatıyla yer alıyor. 19. sayıya kadar, yani dergi çıktıktan sonraki 2 yıl boyunca ara ara Emed'in bankacılık ve vergilendirme sistemleri başta olmak üzere dergide yazılarına rastlanılmaktadır.

Dergi kuruluşunda yazı işleri müdürü olarak göreve başlayan ve bu dönemde İthal Malları Fiat Tescil ve Tetkik Daire'sinde görev yapan[12] Nihat Batur ise tersi bir süreç izleyerek 1975 yılında Cemiyet Başkanı olacaktır. Batur'un yazı yelpazesi, hem konu, hem sayı açısından oldukça geniştir; Batur bankacılıktan AET'ye, karayollarından dolar düzeyindeki gelişmelere ve hatta Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kalkınmadaki rolüne kadar çok çeşitli konularda yazılar yazmış, bir dönem dergide "Ayın Ekonomik Olayları" köşesini hazırlamıştır.

Reşat Umur adı ise dergi kadrosunda yazarlar arasında geçmiyor, fakat derginin matbaa işlerini yürüten Reşat Umur'un derginin çıkmasında büyük rolü olduğu bilgisi, bir yazısında Nihat Batur tarafından verilmektedir.[13]

Yanı sıra; derginin bir istişare içinde çıkmış olduğu kanısından hareketle, ilk sayıdaki yazarların isimlerinin de derginin kurucuları arasında anılması gerektiği kanısını taşıyoruz; Melih Tümer, Şemsettin Güler, Zeyyat

---

[11] Cemiyet yönetim kurulu başkanı derginin "Cemiyet Adına Sahibi" olarak gözüküyor.

[12] Bu bilgiye İktisat Dergisi'de 1981 yılında Nihat Batur ile yapılan söyleşiden ulaşıyoruz. "Nihat Batur ile Derginin Çıkarılması Üzerine Söyleşi", Röp: Ahmet Özkan, *İktisat Dergisi*, Cilt:30, Sayı:199, Haziran 1981, s. 8.

[13] Nihat Batur, "50 Yılda Kanımızca Çok Şeyler Yapıldı", http://www.iktisatlilar.org/50yildakanimizca.htm.

Hatiboğlu, Kenan Bulutoğlu, Nuri Karacan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyesi olmakla beraber, dergiye uzun süre katkıda bulunacaktır. Diğer yazarlar ile ilgili bilgiler aşağıda ayrıntılı olarak sunulacaktır

B. YAZAR PROFİLİ

İktisat Dergisi yazarları uzunca bir dönem, derginin İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nce çıkarılması dolayısıyla İktisat Fakültesi'nden akademisyenlerin öncülüğünü yaptığı bir dergi olarak faaliyet göstermiştir. İşadamı/işkadını, akademisyen, sendikacı, kamu kurumu görevlisi, işçi, öğrenci olarak yaptığım sınıflandırmada 80 öncesi dönem; gerek görüş, gerekse meslek ve ilgi alanları açısından 80 sonrasının yazar çeşitliğini içermemektedir; 80 sonrasında yazar kadrosunu, İktisatçılar Haftası etkinliklerinin dergiye aktarıldığı özel sayılar hariç, çoğunlukla İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinin ağırlıklı olduğu yazarlar oluşturmaktadır. Nitekim derginin 2000 yılından sonra hakemli dergi kategorisinde yayın hayatına devam etmesi, 2000 yılından önce de gözlenen bu durumun sebebi değil; bilakis, sonucu olarak da okunabilir.

Yazarları çeşitli yönleriyle değerlendirmeye alırken, özellikle 70 dönemi öncesinde, yazarların cemiyet yönetimiyle ilişkileri, mesleklerinin politik kanallarla olan yakınlığı, kaç yazı yazdığı ve hangi konularda yazdığı gibi sorular çıkış noktalarım oldu. Çünkü, örneğin bir yazarın dergiye çok fazla yazı yazmış olması; cemiyet yönetimine yakınlığı ve dolayısıyla dergiyi politikaya atılmanın bir basamağı olarak görme eğiliminin bir sonucu da olabilir. Esasen yazarlarda ilk dönemde ortaya çıkan genel eğilim, bir yazarın o dönemde gündemde olan hemen her konuda yazı yazmış olmasıdır. Örneğin Cemiyet başkanlarından Nihat Batur, dergide bulunduğu süreç içerisinde planlamadan toprak reformuna, özel sektörden grevlere çok çeşitli konularda 22 yazı kaleme almış ya da o dönemde İstanbul Haller Müdürlüğü yapan Zihni Tiryakioğlu dergiye "İstanbul Şehir Operası" başlıklı bir yazı ile katkıda bulunduğu gibi "Köylü Pazarı" üzerine de bir yazı yazmıştır ya da bir başka örnek olarak Osman Acar sosyalist düzen, "Kompüter", reklamcılık gibi çok farklı konularında yazılar yazmıştır. Bu örnekleri artırmak mümkündür.

Derginin“Cemiyet Adına Sahibi” Oktay Emed ile “yazı işleri müdürü” Nihat Batur’un aynı zamanda üye olarak yeraldığı; İmren Aykut, Fazlı Ayverdi, Nihat Batur, Oktay Emed, Zeki Erginsu, Şemsettin Güler, Erol Manisalıoğlu[14], Rıdvan Yükselen’den oluşan “Yazı Heyeti”, derginin yeniden yapılandırılması çalışmaları dolayısıyla 21. sayıdan itibaren İstanbul ve Ankara olmak üzere ikiye bölünmüştür. Böylelikle İstanbul’daki Yazı Heyeti’nde Atalay Şahinoğlu, Alpay Erdoğan, Solmaz Bural, Şemsettin Güler, Zeki Erginsu, Rıdvan Yükselen; Ankara Yazı Heyeti’nde ise Fahrettin Tunçöz Hamdi Mehter, İmren Aykut, Meliha Türkan görev almıtır. Nihat Batur’un görev tanımı genel yayın müdürü olarak değiştirilmiş ve Güngör Adak ismi de “Mes’ul Yazı işleri Müdürü” ve “İstanbul Yazı Kurulu” üyesi olarak dergi künyesine eklenmiştir. 22. sayıda yapılan duyuru ile ayrıca, derginin yazı işleri ile idari işlerinin ayrılması isteği neticesinde dergideki idari işlerden sorumlu olmak üzere Güngör Adak yerine “İdare Müdürü” sıfatıyla Fahrettin Çehreli’nin göreve getirildiği bildirilmektedir; Faruk Çehreli, aynı zamanda İstanbul Yazı Heyeti’ne de katılmaktadır.[15]

1967 yılında İstanbul Yazı Heyeti’ne, Gül Turgut ve Fazlı Ayverdi dahil olmaktadır. Daha sonra İstanbul’a Esin Kuyulu ile Mecit Pirhasanoğlu’nun ve Ankara’ya ise İ. Taner Berkun’un katıldığı yazı heyeti 60. sayıda Ragıb Ekşioğlu, Reşad Umur, Yalçın Sarı, Orhan Sofuoğlu’nun; Ankara’ya ise Yaşar Yaşer’in katılımıyla oldukça genişlemiştir. Natık Buda, Mükerrem Hiç, Mehmet Emanet, Erol Okuyan gibi dergiye yazıları ile katkıda bulunacak olan isimler 70 yılında İstanbul Yazı Heyeti’ne girmiştir. Bu yıllarda yazı Heyeti’nin çok sık değiştiği; Naci Sarıeyüboğlu, Reşat Umur gibi bazı üyelerin ise dergiye hiç yazı yazmamış olması dikkat çekmektedir. 80 yılında ise tam bir “Yazı Kurulu Enflasyonu” yaşanmış ve büyük oranda akademisyenlerden oluşan üye sayısı 32’ye çıkartılmıştır: Doç. Dr. Asaf Savaş Akat, Prof. Dr. Erdoğan Alkin, Prof. Dr. Önder Arı, Dr. Taner Berksoy, Prof. Dr. Esat Çam, Metin Çağlar, Prof. Dr. Demir Demirgil, Prof. Dr. Nusret Ekin, Prof. Dr. Feridun Ergin, Prof. Dr. Sevim Görgün, Aslan Başer Kafaoğlu, Prof. Dr.

[14] 1970 yılına (74. sayıya) kadar gerek yazılarda, gerek Yazı Heyeti listesinde Erol Manisalıoğlu olarak görülen isim 1974 yılından (126. sayıdan itibaren) Erol Manisalı olarak yer almıştır. İki şahsın aynı kişi olup olmadığı konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

[15] “Bizden”, İktisat Dergisi, Cilt:4, Sayı:22, Nisan 1966, s.2.

Gülten Kazgan, Prof. Dr. Haydar Kazgan, Prof. Dr. Metin Kutal, Prof. Dr. Bilsay Kuruç, Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu, Prof. Dr. Erol Manisalı, Prof. Dr. Kenan Mortan, Alp Orçun, Prof. Dr. İzzettin Önder, Yılmaz Özen, M. Sedat Piroğlu, Prof. Dr. Halil Sahillioğlu, Prof. Dr. Erdinç Tokgöz, Prof. Dr. Melih Tümer, Prof. Dr. Yüksel Ülken, Prof. Dr. Besim Üstünel, Prof. Dr. Fahrettin Yağcı. Fakat 81 yılında Yazı Heyeti kaldırılarak sadece Yayın Yönetmeni olarak Alp Orçun'un, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü olarak Ahmet Özkan'ın görev aldığı bir dergi yönetimi oluşturulmuştur. 213-214. sayıda ise bu kadroya "Haber ve Röportaj Sorumlusu" olarak Nilgün Uysal, "Teknik Sorumlu" olarak Nermin Sungur ve Ankara Temsilcisi olarak Taner Berksoy eklenmiştir. 1983 yılında yayınlanan 213. sayıda ise tam bir format değişikliğine gidilerek güncel haber dergisi haline getirilen İktisat Dergisi'nin yönetiminde bir tek "Sorumlu Yazı İşleri Müdürü" unvanı ile Toktamış Ateş ismi görünmektedir. 84 yılında Asaf Savaş Akat derginin Yayın Danışmanı, Eren Görmüş ise Genel Yayın Yönetmeni ve Yazı İşleri Sorumlusu olmuştur. Asaf Savaş Akat'ın kısa zaman sonra görevinden ayrıldıktan sonra, Ocak 1985'de, derginin yayın politikasında belirgin bir farka yol açacak olan Nail Satlıgan Sorumlu Yayın Yönetmenliği'ne getirilmiş ve Mayıs 87'de Taner Berksoy, İshak Reyna, Nail Satlıgan ve Hakan Türkkuşu'nun yer aldığı bir Yazı Kurulu ve Asaf Savaş Akat, Erdoğan Aklin, Nihat Batur, Natık Buda, Mehmet Emanet, Esin Kuylulu, Alkın İlkin, Gülten Kazgan, Erol Okuyan Alp Orçun, Şeref Özgencil, Orhan Sofuoğlu, Reşad Umur, Yüksel ÜLken gibi "eski" isimlerin yanı sıra, Ayhan Bermek, Seyfettin Gürsel, Talat Orhon, Ramazan Sönmez, Zafer Tunca, Saim Kurul, Kemal Civelek, Osman Ulagay'ın görev aldığı bir Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Sonrasında ise Yayın Kurulu Tahsin Berk, Nuri Altuğ Çavuşoğlu, Binnaz Gökçek, Elçin Macar, Fidan Öcal, Munise Naak, Çiğden Şahin, Sevgi Uçan ve Yüce Yöney'den oluşturularak genişletilmiş; Ufuk Uras ise Genel Yayın Yönetmeni olarak dergide görev almaya başlamıştır. İktisat Dergisi Yazarlarını meslek gruplarına göre bir sınıflandırma içinde değerlendirecek olursak işadamı/işkadını, akademisyen, sendikacı, kamu görevlisi ve öğrenci olarak beş temel kategori belirleyebiliriz. İlk dönemde belirgin bir biçimde akademisyenlerin ve kamu görevlilerinin ağırlığı görülmektedir. Akademisyenler sadece İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi ve Ankara

Üniversitesi Ticari Bilimler Akademisi üyeleridir. Kamu görevlileri ise Gümrük ve Tekel Bakanlığı Müfettişi, Ticaret Bakanlığı Müfettişi, SSK Gen.Md. Müfettişi, Ticaret Vekaleti Müfettişi, Mali Polis Müdür Mavini, Şehir Operası Müdürü, Hazine ve Kambiyo Kontrolörü, Ticaret Bakanlığı Teşkilatlanma Genel Müdür Mavini, Sayıştay Başdenetçisi, DPT görevlisi, ABD Eğitim ve Kültür İşleri Müsteşarı, İstanbul Belediyesi Beş Yıllık Plan ve Yatırım Müdürü Ortak Pazar Daimi Delegesi, Merkez Bankası Müşaviri görevlerini yürütmektedir. Bunun dışında dergide –yazar olarak- Sosyal-İş Sendikası Genel Sekreteri ve Tekstil Sendikası Başkanı ile Türkiye Odalar Birliği Sanayi Dairesi Uzm, İstanbul Ticaret Odası Grup Müdürü sendika ve derneklerden yer alan isimler arasındadır. Özel sektörden ise Koç Holding Genel Koordinatörü, Pimaş Fabrikası Personel Şefi, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası Mali Analisti, Türk, Ticaret Bankası Müfettişi gibi görevlerde yer alan isimler katkıda bulunmuştur.

Dünya gündemiyle birlikte konuların çeşitlenmesi ve kalkınma hedeflerinin dikkatleri hemen her sektöre yöneltmesi neticesinde, çok çeşitli mesleklerden yazarlar dergiye yazı yazmıştır. 1970'li yıllardan itibaren akademide orman, işletme, dil, tarih ve coğrafya fakültelerinden yazılar gelmiş; Karadeniz Teknik, Uludağ, Ege ve Hacettepe Üniversitelerinden akademisyenler de dergi yazarları arasında görülmeye başlamıştır. İstanbul ve Ankara Ticaret odaları dışında, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'ndan da yazılar gelmiştir. Köyişleri ve Kooperatifler Bakanı DİE Demografi Şube Müdürü Avrupa Yatırım Bankası Başkanı ve İstanbul Balık Halleri Müdürü, Osmanlı Bankası Müşaviri, Koruma Tarım İlaçları Umum Müdür Mavini kamu görevlileri olarak yazı yazan yeni isimlerden olmakla birlikte; dernek ve sendikalar Konut Birlik Genel Sekreteri, İst. Demiryolu İşçileri Sendikası Genel Başkanı, Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği Yönetim Kurulu Üyesi ve Fındık İhracatçıları Birliği TİSK Başkanı, TÜSİAD Başkanı gibi işveren örgütleriyle ile sınırlı kalmıştır.

Avukat, sanayici gibi mesleklerin yanı sıra, düzenlenmeye başlanan İktisatçılar Haftası etkinliği dolayısıyla milletvekillerinin isimleri dergide sıkça geçmektedir. Bu dönemde ilk kez İÜ. İktisat Fakültesi'nden bir öğrenci

ve yazar olarak dergiye katkıda bulunmuş ve bir Cumhuriyet Gazetesi yazarı dergiye yazı yazmıştır.

Son dönemde ise iş sektöründen yazarlar büyük ölçüde artmış; Şişe Cam Renault Sabancı Holding Banker Kastelli, Alarko Holding gibi firmalarda görevli yazarlar, TSKB ve Yapı Kredi Genel Müdürleri, YASED (Uluslararası Yatırımcılar Derneği) üyeleri Tekel Ekonomik Araştırmalar Görevlisi, MESS (Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası) üyeleri dergiye bu dönemde dergi yazarları arasında yer almıştır. Bununla birlikte; Cumhuriyet Gazetesi'nin yanı sıra, Güneş, Hürriyet, Dünya, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin, ANKA Haber Ajansı'nın ekonomi sayfası şefleri ve Genel Yayın Müdürleri de yazıları ile katkıda bulunmuşlardır. Şair ve Edebiyat Tarihçisi iki yazar da bu dönemde dergi yazarları arasındaki yerlerini almıştır.

Mesleklerdeki bu çeşitlilik yazarların görüşleri açısından da aynı renkliliği göstermiştir. İktisat Dergisi; Sabahattin Zaim, Tunca Toskay, Erol Manisalıoğlu, Nail Satlıgan, Güngör Uras, İmren Aykut, Orhan Erdenen, Gülten Kazgan, İzzettin Önder, İdris Küçükömer, Halil İnalcık, Sencer Divitçioğlu, Hüseyin Hatemi, Faruk Sönmezoğlu, Mübeccel Kıray, Yalçın Küçük, Şirin Tekeli, Gülay Göktürk, Sibel Özbudun, Ünsal Oskay, Ufuk Uras, Toktamış Ateş, Mümtaz Soysal, Korkut Boratav, İshak Alaton, Doğu Perinçek, Ali Koçman, Ayşe Buğra, Gündüz Vassaf, Öztin Akgüç, Yılmaz Karakoyunlu[16], Besim Üstünel, Hikmet Çetin, Bülent Tanör, İskender Savaşır, Tarık Günersel, Alaeddin Şenel, Doğan Erman[17], Sungur Savran, Asaf Savaş Akat gibi çok farklı çevre ve görüşlerden isimleri ağırlamıştır.

Benzer şekilde özellikle 1980 yılına kadar yazarların çok farklı konularda yazılarla dergiye katıldığı görülmektedir. Örneğin; derginin kurulduğu dönemde en çok yazı yazanlardan biri olan Zeki Erginsu vergi, eğitim, turizm gibi birbiriyle çok da ilgili olmayan konularda; dergide

---

[16] Yılmaz Karakoyunlu; müsteşarlığı döneminde Turgut Özal'ın müdürlüğünü, Banker Kastelli'nin Genel Koordinatörlüğünü, Sakıp Sabancı'nın özel danışmanlığını yapmış, bir dönem özelleştirmeden sorumlu bakan olarak görev almıştır.

[17] "Türkiye'de Turizm ve Yatırım Sahaları" başlıklı üç sayıdan oluşan bir yazı dizisi hazırlayan, Tatil Köyleri üzerine bir adet yazısı bulunan Erman, papparizilikle başladığı gazetecilik mesleğine, 1996'dan itibaren çalışmaya başladığı Cavit Çağlar'ın grubunda Nuri Çolakoğlu ile beraber NTV'yi kurarak devam eder. Cemal Kalyoncu, "Paparazzi Erman", Aksiyon Dergisi, Sayı:228, 17. 04.1999.

bulunduğu 1970-1992 yılları arasında 20 yazı ile en çok yazı yazanlardan biri olan Toktamış Ateş insan hakları, Körfez Savaşı, irtica, Atatürkçülük, dış politika konularında yazılar kaleme almıştır. Bu gibi örnekler çoğaltılabilir. Benzer şekilde inşaat Yönetimi konusunda kitabı da bulunan yazar İsmet Sabit Barutçugil'in dergiye teknoloji ile ilgili konularda katkıda bulunmuş olması gibi örneklere de rastlanılmaktadır. Bazı yazarların ise yazılarda çok küçük değişikliklerle aynı yazıları çok az değişiklikler yaparak farklı başlıklarla yayınladıklarına rastlanılmakla birlikte[18], bazı ifadelerin yazarın farklı yazılarında aynen tekrarlandığına da rastlanılmıştır.[19]

C. GENEL YAYIN POLİTİKASI

"Yayın politikası" ifadesi ile kasıt; seçilen dosya konuları, hazırlanan köşeler, düzenlenen açık oturumlar, çevrilerek dergiye aktarılan yazıların bütünsel olarak değerlendirilmesidir. Ancak; yazıların her zaman dergi politikasını saptama noktasında belirleyici olamayacağını göz önünde bulundurarak, bu sorunu çözebilmek için yazıları iki türlü değerlendirmeye aldım; öncelikle sürekli yazarlardan yola çıkarak yazarların dergi ile ilişkisini saptamaya, ikinci olarak ele alınmayan, öncelik verilen/verilmeyen konulardan ve birbiriyle çelişen yazılardan yola çıkarak yazı kurulunun editörlük işlevini sorgulamaya çalıştım.

Yayın hayatında başladığında 30 sayfa olarak yayınlanan dergide, kısa sürede sayfa sayısı 40'a çıkarılmış, 70'lere gelindiğinde ise 50 sayfa olarak yayınlanmaya başlamıştır. İlk dönemdeki sayfa sayısındaki artışları önemli bir gelişim olarak görülerek okurlarla büyük bir sevinç içinde paylaşılmış ve cemiyet mensuplarının dergiye yazı ile katkıda bulunması için duyuruların yapılmış olduğunu görüyoruz. 29. sayıdan itibaren yayınlanan "Dikkat! Daha

---

[18] Örnek olarak Bkz Nazif Kuyucuklu, "Sovyetler'de Petrol Üretimi Bölgeleri", İktisat Dergisi, Cilt: 14, Sayı:81, Mart 1971 ve Nazif Kuyucuklu, "Sovyetler'de Petrol Üretimi", İktisat Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 85, Temmuz 1971 ya da Nihat Güvenal, "Tüketicinin Satın Almasını Etkileyen Psikolojik Nedenler", İktisat Dergisi, Cilt:14, Sayı: 85 , Temmuz 1971 ve Nihat Güvenal, " Tüketicinin Bazı Mamulleri Almasındaki Psikolojik Etkenler", İktisat Dergisi, Cilt:14, Sayı: 87 , Eylül 1971.

[19] Örnek olarak Bkz "Plan ve Buhran", Şemsettin Güler, İktisat Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s.6 ve Şemsettin Güler, "Refah Yolu", İktisat Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 4, Ekim 1964, s. 4.

evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez" şeklindeki uyarıdan ise, yazarlara telif ücreti ödendiğini anlıyoruz.

Derginin 208. sayısından itibaren bir sonraki sayının dosya konusu duyurularak, hem ısmarlama yazıların sayısı azaltılmaya çalışılıyor, hem de yazılar arasında bir bütünlük hedefleniyor.

Çalışmamda derginin yayın politikası ile ilgili birtakım kararlara ulaşmaya çalışırken, konuların kapsamının hangi düzeyde tutulduğu, yani hangi yönleriyle konuşulmalarının tercih edildiği ve de hangi sırayla ele alındıkları önemli değişkenler olarak fikirlerim üzerinde etkili oldu. Başat bir örnek olması açısından; misal, Kanun dışı grev, yani "hürriyetlerin suistimalleri" konusunun; grev konusundan, sendikal haklardan evvel tartışma konusu edilmesi gibi yazının dergide yer alış sıralarını, yayın kurulu politikasını saptamak açısından öncelikli buldum.

Özellikle ilk zamanlarda bir nevi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti bülteni gibi görülen dergide, Dergi ile Cemiyet arasındaki ilişkiyi sıkı tutmak için, Cemiyet üyeleri ile ilgili gelişmelerin aktarıldığı "Cemiyetten Haberler" sayfası yayınlanmıştır. Henüz "dışa açılma" politikalarının gündeme gelmediği, kamu teşebbüslerinin etkinliğinin artırılması için uygulamaların öne sürüldüğü 70 öncesi dönemde eklenip 59. sayıya kadar yayınlanmaya devam eden, tanıtılan kurumda görevli bir kişinin kurumla ilgili ayrıntılı bilgisine yer verilen "Müesseselerimizi Tanıyalım" sayfası, uzunca bir süre dergide yayınlanan köşelerden ikisidir. Bunlarla birlikte, 21. sayıdan itibaren, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nde oluşturulan "Ekonomik ve Sosyal Etüdler" grubunun cemiyette düzenlediği konferanslardaki konuşmalar da dergiye konulmuştur. 1979 yılından itibaren ise hem "Büyük İktisatçılarımızı Tanıyalım" sayfası ile İktisat düşünürlerinin görüşlerine yer verilmiş, hem de öne çıkan kitaplar "Bir Kitap ve Düşündürdükleri" başlığıyla hazırlanan bir sayfa ile okuyucuya sunulmuştur.

İktisat dergisi sadece yayınları ile değil, izlediği yöntem ile de kendi çevresinde belli bir "akademik ağ" oluşturulmasına vesile olmuştur. Özellikle derginin ilk zamanlarından itibaren bazen "açık oturum", bazen de "yuvarlak masa" başlıkları altına düzenlenen toplantılarda, o dönemin 'tanınmış'

şahsiyetlerinin birbiri ile ilişkiye geçmesine, tanışıklığına vesile olunmuş. Bu toplantılar, dergideki varlığını aynı adla sürdürmektedir.

1974 ile 1984 yılları arasında ise "Dış Basından" başlığı altında, dikkat çeken yazıların çevrildiği ya da derlendirildiği, uluslararası gündemle de meşgul olunan bir yöntem izlendi. Dış basın konusu, altı yıllık bir aranın ardından 90'lara yaklaşırken tekrar "Dış Basında İktisat" ana başlığıyla sınırlandırılarak ele alındı. Tam da bu dönemde önce "Ekonomide Bu Ay" ve daha sonra "Ayın Ekonomik Olayları" ve 184. sayıdan itibaren de "Ayın Yorumu" ismiyle hazırlanan sayfa ile Türkiye'deki gelişmeler de yorumsuz olarak ve daha çok hükümetin yaptığı görüşmeler sınırında kalarak okuyucuya aktarılmıştır; bu sayfa daha sonra "Ayın Sorunu" başlığıyla, tek bir olayın daha ayrıntılı olarak ele alındığı bir köşe bir haline getirilmiştir.

Bunların dışında, hazırlanan yazı dizileriyle de yeni konulara dergide yer açıldığını görüyoruz. 70'lere kadar olan dönemin yazılardaki Amerika ve Avrupa odaklı yorumlara karşın, 70 ortalarından itibaren Hindistan'dan Çin'e çok çeşitli ülkelerin tanıtıldığı, gerek çeviriler, gerekse yazılarla doldurulan "Dünya Ekonomileri" yazı dizisi de uzunca bir süre devam etmiştir. 138. sayıdan itibaren hazırlanan "Hukuk Postası" sayfasıyla ekonomiyi ilgilendiren yasalara ilişkin kısa bilgiler sunulmuş ve daha sonra "Geleneksel İktisat Cephesi'nde Neler oluyor?", "Geleneksel İktisat Eleştirileri" gibi önemli konuları yazı dizisi halinde yayınlamıştır.

Bir dönem dergi sayfalarının bir bölümü Cemiyette yapılan toplantı, konferanslara ayrılmış; Cumartesi Konuşmaları, İktisat Konferansları etkinlikler yazı olarak yayınlanmıştır. Etkinliklerde çoğunlukla 'iktisat camiası' içerisinden 'ünlü' iktisatçının katılımıyla güncel konuların tartışmaya açıldığını, dolayısıyla bu etkinliklerin uzunca bir süre için derginin güncel ayağını oluşturduğunu söyleyebiliriz. İktisat Dergisi Cemiyetle olan içerik bağını Cemiyet tarafından 1974 yılından bu yana her yıl düzenlen ve zaman zaman TÜSİAD ya da OYAK Sigorta gibi derginin yayın politikasına çok da uygun düşmeyecek sponsorlarla desteklenmiş olan İktisatçılar Haftası

etkinliklerini içeren özel sayılarıyla sürdürmektedir.[20] Örneğin bu kurumların sponsor olduğu dönemde çıkan 175. sayıda "vergisel düzenlemelerin özelikle emekçi kitleyi ilgilendiren güncel konulardan biri" olduğu" iddiasıyla vergilendirme politikalarını gelir bölüşümü üzerindeki etkileri değerlendiren bir dosya konusu hazırlanmış, bu konuda pek çok sendikacı ile görüşülmüştür.

1964 yılından, incelemenin yapıldığı son tarih olan 90'lı yıllara kadar dergide yer alan çeviri metinler, derginin yayın politikasını takip etmek açısından büyük önem taşımaktadır (Bkz Ek 1). Şöyle ki; bu metinler uluslararası gündemin okuyucunun bilgisine sunulduğu değerlendirmelerden çok, kavramsal teorik tartışmalara girilen yazıların alıntılandığı Avrupa'nın ünlü yayınlarının takibi olarak görülmelidir. Bu çevirilerin belki de en önemli özelliklerinden biri de, dergiye sadece iki kere yazar olarak katkıda bulunabilmiş olan iktisat fakültesi öğrencilerinin, bu vesileyle çevirmen olarak dergide yer almasıdır.

Ahmet Özkan 199. sayıda Nihat Falay'la yaptığı röportajda derginin "Eylül 1981'den itibaren yeni bir yaklaşımla ele alınacağı" bilgisini vermesinin ardından[21] 202. sayıda "İFMC'den" ve "İktisat Dergisi'nden" olmak üzere iki giriş yazısı birden yayınlanmış, IFMC Genel Başkanı Şeref Özgencil ekonomik olayların giderek önemli hale gelmesi nedeniyle güncel gelişmelere daha fazla ağırlık verileceğini belirtmiş, Alp Orçun ise "bundan böyle yazarların kendini mutavassıt[aracı] görüşler savunmak zorunda hissetmemesi gerekiyor" diyerek yeni yayın politikasındaki esası duyurmuştur. [22] Derginin yeni yayın politikası ile yayınlanan ilk dosya konusunun "Dışa Açılma" olması ironik olmakla beraber, gerçekten de 1981 yılından sonra İktisat Dergisi güncel gelişmelere daha fazla yer veren, basın, ekoloji, anayasal gelişmeler, iktisat eğitimi, devlet gibi konularda dosya hazırlamış; iktisadi bir yöntem olarak

[20]1979 yılında yapılan İktisatçılar Haftası'nın sponsorlarından ikisi. Bunun dışında sponsorlar arasında İşbankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası ve Ziraat Bankası gibi bankalar, İstanbul Ticaret Odası gibi kurumlar ve Paşabahçe, Çanakkale Seramik gibi şirketler yer almaktadır. Bu İktisatçılar Haftası'nda yapılan sunumlar İktisat Dergisi'nin 175. sayısına aktarılmıştır.

[21] "Nihat Batur ile Derginin Çıkarılması Üzerine Söyleşi", Röp: Ahmet Özkan, *İktisat Dergisi*, Cilt:30, Sayı:199, Haziran 1981, s. 7.

[22]Alp Orçun, "İktisat Dergisi'nden", *İktisat Dergisi* , Sayı:202, Eylül 1981, s.3.

sosyolojiye daha fazla yüklenmiştir. Alp Orçun derginin yeni halinde Asaf Savaş Akat başkanlığında çalışan IFMC Araştırma Merkezi'nin aktif rol oynadığı, bundan böyle her ay belirlenecek konunun makale, açık oturum, mülakatlar şeklinde irdeleneceği haberini vermiştir.

Fakat derginin yayın politikasındaki asıl değişim, Alp Orçun'la başlayan süreci daha da ileri taşıyan Nail Satlıgan'ın derginin başına gelmesi ile başlamıştır. Derginin ideolojik kantarı ağır basmış, yazarlar arasına yeni isimler katılmıştır.

D. İRDELENEN KONULAR

İktisat Dergisi'nde ele alınan konuların seyri; Türkiye'deki iktisat yazınının gözlem sınırlarını, dergide öne çıkarılan noktaları ve politik kavramsallaştırmaları takip edebilmek açısından önemli bir alan sunmaktadır. Her dönemde, o döneme özgü politik mevzular ele alınmakla birlikte; sanayileşme ya da bağımlılık gibi bütün dönemlerde farklı politik diskurlarla yer alan konular da dikkati çekmektedir.[23]

İlk dönem yazılarında iktisadın daha ziyade matematiksel yöntem algısı içerisinde değerlendirilmiş olmasından mütevellit, güncel gelişmelere daha kapalı, ekonomik sorunları daha ulusal düzeyde kavrayan ve sektörel bazda son derece teknik bilgilerin sunulduğu bakışın söz konusu olduğunu ve bu teknik bakışın elverdiği konu başlıklarının seçildiğini görüyoruz. Örneğin Türkiye'de büyük bir gündem yaratan Zonguldak'taki maden işçilerinin Mart 1965'teki grevi, derginin bu tarihin sonrasındaki ardı sıra hiçbir sayısında geçmezken; aynı dönemde dergide tatil köyleri, Türkiye'de Turizm Sorunları gibi konular tartışılmakta, ihracat açısından fayda getirebilecek hemen her sektör ayrı ayrı yazılarla değerlendirilmektedir.

Derginin çıktığı 1964 yılından 1970 yılına kadar olan dönemde ithal ikamesi stratejisinin bir sonucu olarak ithalat ve ihracat tartışmalarının ağırlıklı olduğu sanayileşme formülleri öne sürülmüş; fakat bu konuda önemli bir rekabet unsuru olan teknoloji konusu çok fazla konu edilmemiş ve

[23] Taslağımızda belirtilmiş olan üç dönem üzerinden ele alırsak; konuların, 70'lere kadar olan dönemde kalkınma planları/kalkınmacılık, 80'lere kadar olan dönemde Petrol Krizi ve dünya dengesi ve 90'lara kadar olan dönemde ise 24 Ocak kararlarıyla başlayan *liberalleşme* süreci etrafında yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

üretimi arttırma önerileri, toprak-insan ilişkisi öne çıkarılarak "daha çok üretim ve daha az tüketim" şeklinde sunulmuştur. O nedenledir ki, misal, nüfus 'sorunu', dergi sayfalarında teknoloji konusundan daha fazla değinilen bir çerçeveyi oluşturmuştur. Bu dönemde en ilgi çeken noktalardan biri de hem medeniyete ulaşma, hem de kalkınma tartışmalarının kavşağındaki turizm konusuna, neredeyse her sayı başına iki yazı düşecek şekilde ağırlık verilmiş olunmasıdır.

Sıklıkla değinilen konulardan bir başkası olan azgelişmişlik; gerek turizm, gerek sendikalar, gerek şehirleşme, gerek açlık ve doğum kontrolü tartışmalarında "iktisadi tahlilin" en sık değinilen referanslarından biri olagelmiştir. Dergide "medenileşme" eksikliği olarak yerini bulan azgelişmişlik sorunu; Atatürkçülük idealleri, krediler, planlama stratejileri ve karma ekonomi tartışmaları ile birlikte değerlendirilmeye çalışmış, Türkiye'de hemen her dönem medeniyetin önemli ayaklarından biri olarak görülen laikliğin en esaslı savunucusu kabul edilen ordu ise sadece üç yazı ile (Bkz Tablo 1) ayrıntılı olarak konu edilmiştir. Benzer şekilde; kalkınma ile ilgili sorunların açığa çıktığı, apaçık görünür olduğu alanlardan biri olan göç meselesi de 1996'ya kadar işgücü göçü olarak ve 96'dan sonra ise birkaç yazı ile sınırlı olarak dergiye girmiştir. Bu durum temelde diğer yandan kalkınma probleminin dış ticaret açığı verileri ile sınırlı olarak ve ulusal bazda yayılım gösteren sonuçlar açısından eleştiriye tabi tutulması ile ilgili bir sorun olarak görülebilir.

Tablo 1: İktisat Dergisi'nde Ordu Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1990)

YAZI	YAZAR	AYI	AY	YIL
İktisadi Seferberliğimizde Ordunun Rolü	İnan Burhanettin	14	Ağustos	1965
Yurt Kalkınmasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Önemi ve Yeri	Batur Nihat	40	Ekim	1967

Bedelli Askerliğin İhdası	Gürcan Ekrem	44	Şubat	1968

Kalkınma ve azgelişmişlik konusunun yürüdüğü diğer bir alan olarak tarım konusunun sanayileşme ile kıyas içerisinde ele alınıyor olması bir yana, "tabii kaynaklar ve nüfus planlaması"nın tarımsal gelişmeyi sağlayacak bir veri olarak, tarımla ilgili tartışmalarda devreye sokulduğunu görüyoruz.

Bunun dışında "Ortak Pazar" ilişkilerinin Türkiye'nin gündemine yeni girdiği 80'li yıllara kadar olan süreç, dergide çok uzun yıllar gündem oluşturacak bir konunun temellerinin atıldığı ve fakat bu tartışmaların yine de gelişmişlik idealinin gölgesinde kalarak bir ilerleme vesilesi şeklinde ortaya konulduğu bir süreçtir

İkinci dönemde yazılan yazıların belirgin bir biçimde şirket yönetimi konusuna kayması, dolayısıyla yazıların ana eksenini ağırlıklı olarak işletmecilik tartışmalarının belirlemesi dikkat çeken noktalardan bir diğeri olarak görülebilir. Yansıra, 68'den itibaren iyiden iyiye görünürleşen göç hareketlerinin de dergide son derece genel düzeyde, şehirleşme ve konut sorunu başlıkları etrafında ele alınması dergi açısından önemli bir değişimi temsil ediyor.

1980 sonrası dönemde "Ekoloji" gibi *yeni toplumsal hareketlere* gönderme yapan konuların dergide nadir de olsa yer almış olduğunu görüyoruz. Son dönemin belirgin özelliğini, iktisatta yöntemin ne olması gerektiğine ilişkin olarak yazılan ya da çevrilen yazılarla yürütülen tartışmalar oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra üç dönemde de dosya ya da gündem dışı yazılarla derginin ağır havası dağıtılmaya çalışılmıştır. İlk dönemde bu yayın politikası, çoğunlukla çeviri yazılarla yapılırken, sonraki iki dönemde çeviri yazıların daha ziyade teorik tartışmalar için ayrılması nedeniyle, sanat ve edebiyat dünyasından yazılarla gerçekleştirilmiştir. Özellikle 1983 yılında dergide "Son Yılların Öykü ve Romanlarında Genel Özellikler", "1982'de Şiir Üzerine", "1982 Yılında Türkiye'de Görsel Sanatlar", "Ebru Sanatı", "Kültür,

Sanat ve Estetik Haberleşmenin Önemi Üzerine" başlıklarıyla yazılar yazılmıştır.

Diğer yandan politik gündemin oldukça "sıcak" olduğu zamanlarda, derginin çoğu kez fazla sektörel yazılara ağırlık vermesi de dikkat çekicidir. Örneğin, Türkiye'de ve dünyada neredeyse tek gündemin sosyalist devrimler olduğu bir dönemde ihracat ve ithalat konusunun, fındık üretimi, tütün üretimi, konserve ihracatı, trikotaja kadar ayrıntılı olarak tartışıldığı, "Arıları Söndürmek Suretiyle Yapılan Bal Sağımı Daha mı İktisadidir?"[24] "Çekoslovakya Dış Ticareti"[25], "Habeşistan"[26] gibi başlıklarla yazılar yazıldığı görülmektedir. Aynı şekilde, 71 İhtilalden sonra çıkan sayılarda Türkiye'deki spor yatırımları, okuyuşu hızlandırmanın yolları, gemi inşa sanayi, şarapçılık, Afrika'ya ihracat olanaklarının geliştirilmesi, yeni buğday türleri, et problemleri, Japon dış ticaret fazlası, Petrol Krizi'nin İsviçre ekonomisine etkileri, yemeklik yağ sorunu gibi konularda yazılar yazılmış olmasına karşın, bir veya iki sayfalık giriş yazıları dışında Türkiye'nin iktisadi politik gündemine değinilmemiştir.

E. YÖNTEM, KAYNAK VE DİL

İktisat Dergisi'nde kullanılan yöntem, iktisadın dergi yazarları ve dergi yönetimi tarafından nasıl anlaşıldığına ilişkin bilgiler sunması ve bir yanıyla dergi politikasına ilişkin göndermeler taşıması itibariyle büyük önem arzediyor.

Dergi açısından yöntem konusuna iki yönlü bakmak mümkün. İlki, 80'lere yani üçüncü döneme kadar olan ilk iki dönemde çeşitli konularda yazılmış olan yazılarda izlenen yöntem; ikincisi de, 80'lerin ortalarından itibaren başlayan iktisadi yöntem tartışmaları[27]. Çalışma boyunca bu tartışmalar değerlendirilirken, güncel iktisadi stratejilerden değil; fazla ayrıntıya girilmeksizin insan, arz-talep, tüketim, toplum, piyasa, devlet gibi

[24] Nizamettin Kayral, "Arıları Söndürmek Suretiyle Yapılan Bal Sağımı Daha mı İktisadidir?", İktisat Dergisi, sayı: 51, Eylül,1968, ss.24-27.

[25] Mehmet Uçar, "Çekoslovakya Dış Ticareti", İktisat Dergisi, cilt: 9, sayı: 53, Kasım 1968, ss. 30-34.

[26] Osman Acar, "Habeşistan", İktisat Dergisi, Cilt:11, sayı:55, Ocak 1969, ss.25-31.

[27] 80'lerde başlayan yöntem tartışmalarına ikinci bölümde değinilecektir.

kilit kavramlar etrafında iktisatçının kabul ve algılarından, ele alınan ve alınmayan konular ile konulara yaklaşım biçimlerinden yola çıkıldı.

İlk dönem yazılarında iki tür yazı örneği görmek mümkündür; doğrudan doğruya matematiksel iktisadın uygulandığı yazılar ve meseleyi son derece genel ve soyut kavramlar üzerinden ele alan demogojik yazılar. Fakat iki tür yazının da temel özelliği, kalkınma planları ile gelişme politikalarının denenmeye başlandığı bir dönemde yazılmış olmalarının etkisi ile, planlama anlayışının belirgin bir biçimde öne çıktığı, sadece iktisadi hedeflerin değil, kişisel hedeflerin de çok çeşitli şekillerde planlandığı yazılar olmalarıdır.[28]

İktisadın matematiksel boyutunun öne çıkarıldığı yazılarda, sayısal verilerin "sayısal tahminlerden" ibaret kaldığı söylenebilir. Bu dönemde iktisadi veriler sunan araştırmaların pek yaygın olmamasının yanı sıra, yapılanların da devlet kurumlarınca yapılıyor olmasının bilgiye ulaşımı güçleştiren etkenler olması, tahminlerini matematiksel verilerle desteklemek isteyen iktisatçılar açısından zorluk oluşturmuş; dolayısıyla ilk dönemde kısıtlı kaynağa dayanan tahmin içerikli sayısal veriler dergide ağırlık kazanmıştır. Bu yazılarda, daha ziyade ithalat-ihracat, sanayileşme, planlama gibi konular işlenmiştir.

İktisat Dergisi'nde kullanılan yöntemin bu şekilde rakamsal veriler ve ulusal reçeteler sunmak şeklinde tezahür etmesi, iktisat ile sosyolojinin iki ayrı alan olarak algılandığını göstermektedir. Öyle ki 'sosyolojiye daha çok temas eden' konu ve yöntemler devreye girdiğinde bunun için ayrı bir sayı hazırlanılması ihtiyacı duyulmuştur. Fakat bu durum, yayın kurulunun yazarların yöntemlerine müdahale edemeyeceğini göz önünde bulundurduğumuzda, İktisat Dergisi yayın kurulunun dikkatini çeken eksikliklerden biri olarak da değerlendirilebilir.

İkinci tür yazılar olarak nitelendirdiğimiz demogojik yazılar ise, çok az sayıda olmakla birlikte, Cemiyet çevresinden dergiye bir biçimde katkıda bulunmak isteyen yazarlarca kaleme alınan, azgelişmişlik konusunda 'politik'

---

[28] Örnek olarak bkz. İlk Sayıya "New A.g.m" dergisinden çevrilen "Hayat Planı" başlıklı yazıda geçen "... plansız yaşıyan insanlara acınır, bu gibiler hayatı gelişi güzel anlarlar" sözleriyle özetlenebilecek "planlı programlı yaşam" vurgusu, isminden de anlaşılacağı gibi, yazının uğrak noktalarından birini oluşturur. H. E. Stebbing, "Hayat Planı", İktisat Dergisi, Sayı:1 , Temmuz, 1964, s.24.

açıklamalarda bulunmaksızın ülke yönetimini ve halkı sorumlu tutan yazılar olarak özetlenebilir.

Nusret Ekin'in "zenginlikleri yaratma ve bu yaratılanı bölüşme ilmi"[29] olarak yaptığı iktisat tanımından yola çıkarak, ilk dönem İktisat Dergisi yazılarında zenginliğin yaratılması gündeminin öne çıktığını, bölüşüm konusunun ise vergilendirme ve nadiren de bütçeleme tartışmaları kapsamında, o da kısıtlı olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz. Dahası, azgelişmişlik odağının bir sonucu olarak, vergi konusu mütemadiyen "batılı/ileri devletlerin vergi sistemleri" ölçütü üzerinden yazılıp çizilmiştir. Benzer nitelikli konulardan biri olarak çalışma hayatı kapsamına girebilecek konu ve gelişmelerin ise o dönemde çıkan kanunların değerlendirmesi ile sınırlı kaldığını, ücret konusunun yine verimliliği artırıcı bir faktör olarak kullanıldığını ve sendika ile ilgili yazıların bu kapsam içerisinde en az yer tutan konulardan biri olduğunu söyleyebiliriz.[30]

Dergide izlenen "suya sabuna dokunmayan" politikanın sebeplerden biri, kuşkusuz, dergide yazı kaleme alan iktisatçıların, o dönemde "işçilerden yana olmak" şeklinde özetlenen sol siyasetin söylemine katılarak "tarafsızlığını yitirme" kaygısıdır. Derginin 7. sayısında yazılan yeni yıl kutlaması mesajında geçen "bugüne kadar hiçbir zümrenin menfaati gaye edinilmedi ve asla edinilmeyecektir. Sadece ortada memleket ve onun yüksek menfaatleri var"[31] sözleri de bu iddianın göstergelerinden biri olarak görülebilir.

Derginin ikinci döneminde de ilk dönemdeki bu tutum devam etmekle birlikte, 70'li yılların sonuna doğru dergi yayın politikasındaki değişimler içeriğe de yansımış, güncel gelişmeler ilk döneme nazaran daha fazla takip

---

[29] Nusret Ekin, "İstihsalin Beşeri Cephesi", İktisat Dergisi, Cilt:2, Sayı:7, Ocak 1965, s.4.

[30] Ayrıca 1966 gibi erken bir tarihte kadın işçilerle ilgili bir yazının kaleme alınmış olması, bir dikkatin neticesi olarak görülebilecekken , yazının içeriğine baktığımıza tam tersi bir izlenim edinmekteyiz. "Türkiye'de Kadın İşgücünün Bünyesi", Nusret Ekin, *İktisat Dergisi*, Sayı:19, Ocak 1966.

Bu yazıya birinci bölümde yer alan "Çalışma Hayatı" başlığı altında daha ayrıntılı değinilecektir.

[31] Bu sözler iki yıl art arda yayınlanan yeni yıl mesajı yazılarında kullanılmıştır.

"Yeni Yıla Girerken", *İktisat Dergisi*, Cilt 2, Sayı 7, Aralık 1965, s.2 ve "Yeni Yıla Girerken", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 19, Aralık 1966, s. 2.

edilmeye başlanır olmuştur. Diğer yandan bu güncel gelişmelerin bir iktisadi bülten gibi, yorumsuz olarak, haber niteliğinde sunulması, ilk dönemden bu döneme devreden bir yaklaşım sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonraki iki dönemde gerçekleşen politik gelişmelerin de ilk döneme göre çok daha yoğun olması, dergideki iktisat-politika ilişkisi konusundaki algıyı gözlemleme imkanı sunmaktadır. Örneğin; 12 Mart 1971 Muhtırası ardından çıkan ilk sayıda Muhtıra ile gelen yeni hükümet değerlendirilirken politik gelişmelere kısaca değinildikten sonra "İşte, para konusu, biz iktisatçıların konusu" denilerek[32] politik gelişmelerden son derece kopuk ve kısa değerlendirmelere girilmiştir. Fakat derginin "tarafsızlık" ilkesi gereğince izlediği bu apolitik tutumu sürdürmek, 80'e doğru artan olaylar nedeniyle giderek güçleşmiş; politika-iktisat ağının bu kadar daraltılarak ele alınması zorlaşmıştır.

Genel olarak, siyasi gelişmelerin İktisat Dergisi'ndeki yankılarını gözlemleyebilmek için temel ve hatta çoğu zaman tek kaynak olan, "Görüş" başlığıyla kaleme alınan giriş niteliğindeki yazılardan faydalanılabilinir.

Zira, Yüksel Ülken Ağustos 1979'da derginin 182. sayısına yazdığı görüşünde "İktisadi olaylar sosyal nitelikli olaylardır. Bu nedenle çok yönlüdürler… Her sosyal nitelik taşıyan olaylar gibi, iktisadi olaylara sırf iktisadi yönden bakmak, sorunu yanlış değil, fakat eksik görmek demektir… Zira iktisat politikası dediğimiz uygulama siyaset yoluyla biçimlenir ve yürürlüğe konur. Özellikle Devlet'in ekonomik müdahalesi giderek artmış bulunan zamanımızda iktisat ve siyaset son derece içli-dışlı olmuşlardır." sözleriyle iktisat ve siyaset arasındaki bağların iç içeliğine vurgu yapmaktadır.[33] Ayrıca, dergide politik göndermeler içeren yazılarda isim

---

[32] "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 73, Mart 1971, s. 2.

[33] "Görüş", Yüksel Ülken, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 182, Ağustos 1979.

İktisat Dergisi'ndeki referans kaynaklarından biri olan Desai de, tam da yani iktisat ve politika arasındaki sınırın "yapay" bir sınır olduğunu öne sürerek politik iktisada dönüşü önerir

Ayrıntılı bilgi için bkz Meghnad Desai, *Marksist İktisat Teorisi*, Çev: Nail Satlıgan, İstanbul: Birikim Yayınları, 1977.

verilmemesine özen gösterildiği dikkat çekmektedir.[34] Bu dönemdeki politika-siyaset algısını özetleyen bir örnek olarak Fazlı Ayverdi, 1965 yılında yazdığı yazısında hükümeti "zamanının çoğunu politik mevzulara ayırmış olması, iktisadi hayata verilmesi gereken ehemmiyete fırsat bırakmamış" olması dolayısıyla eleştirmiş; 'iş adamları' ile yapılan toplantıların azalmış olduğunu hatırlatarak, 'iş adamları' ile daha yakından ilgilenilmesini salık vermiştir.[35]

Referans Verilen Kaynaklara baktığımızda*;* daha önce belirttiğimiz gibi ilk dönem yazılarında istatistik raporları dışında neredeyse kaynak kullanılmadığını, temel kaynaklarının Birinci Kalkınma Planı'ndan ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) tahmin ve verileri olduğunu görüyoruz. Bunun dışında İktisat ve Maliye Mecmuası[36], Bade Raporu[37], Dünya Bankası Raporları gibi kaynaklardan da nadiren yararlanılmıştır. AET ile ilgili gelişmelerle birlikte işçi-işveren ilişkileri ve bununla birlikte sendikaların gündeme gelmesi çalışma hayatı ile ilgili yazılarda Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (Mess) Gazeteleri ve Devrimci İşçi Sendikası (Disk) Dergileri'[38] gibi kaynaklara yönelinmesi sonucunu doğurmuştur. İlk dönemde sadece Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan köşe yazılarına yapılan atıflara; Tercüman, Hürriyet, Güneş, Hürriyet, Dünya, Milliyet gibi gazetelerde yayınlanan yazılar eklenmiştir. İktisadi yöntem üzerine yazılan yazılarda Althusser, Thompson, Popper, John S. Mill ve İktisadın temellerine yöneltilmiş en sarsıcı kitaplardan biri olarak görülen "Dangerous Currents"'in

---

[34] Bir tek Alkın İlkin'in 184. Sayıdaki "Ayın Yorumu" köşesinde ise, dergide ilk kez parti adı verilerek bir yorum yapılmış ve "Geçim Zorlaşırsa Seçim de Zorlaşır" başlığını attığı yazısında geçim sıkıntısının CHP'nin oylarının azalmasına sebep olacağı vurgulanmıştır. Alkın İlkin, "Geçim Zorlaşırsa Seçim de Zorlaşır", *İktisat Dergisi*, say:184, Ekim 1979, s.4.

[35] Fazlı Ayverdi, "1964 Yılında İktisat ve Piyasa", İktisat Dergisi, Cilt:1, Sayı: 8, şubat 1965, s.3, 6.

[36]Kenan Buluoğlu, "Türkiye'de Tabii Kaynakların Sınırları", *İktisat Dergisi*, Cilt: Sayı: 1, Temmuz 1964,

s.13.

[37]1958 yılında Fritz Baade başkanlığındaki Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) uzmanları, bir rapor hazırlamaları için "Akdeniz Kalkınma Projesi" çerçevesinde Türkiye'ye davet edildi. Akdeniz Bölgesi'nin kalkınma ilgili sorunlarını içeren ve "Bade Raporu" ismiyle bilinen bu raporda(1959) Türkiye'nin "kullandığı ziraî üretim tekniklerinin araç-gereçlerin, 500 yıl önceki kadar ilkel bir manzara gösterdiği" belirtiliyordu. F.A.O. Türkiye Raporu 1959, Akdeniz Kalkınma Projesi, Memleket Etüdü, Türkiye, Ankara, 1960.

[38] Örn Emine Minibaş, " Toplumsal Anlaşma ve Sendikalar", *İktisat Dergisi*, Sayı: 184, s. 26.

yazarı Lester Thurow[39] ağırlıklı olmak üzere "filozof iktisatçılara" verilen referanslarla yeni fikirler öne sürülmüş, yine bu tartışmalarda Toplum Bilim Dergisi, ODTÜ Gelişme Dergisi gibi kaynaklara yapılan atıflar artmıştır.[40] Friedman, hem "Pozitif İktisadın Metodolojisi" isimli kitabıyla yöntem tartışmalarının, hem de "Seçme Özgürlüğü", "Kapitalizm ve Özgürlük" kitaplarıyla devletçilik eleştirilerinin odağında olan isimlerden biri olarak[41] "Ulusların Zenginliği" kitabıyla sıklıkla kaynak olarak gösterilen Adam Smith'le birlikte diğer bir isim olarak öne çıkmaktadır. Kalkınmanın beşeri ayağını oluşturması dolayısıyla çokça konuşulan nüfus konusunda yazılan bütün yazılarda, istisnasız olarak nüfus konusundaki teorisiyle tanınan Malthus referans alınmıştır.[42]

Birinci ve ikinci dönem çevirilerinde ise Economique, L'Usine Nouvelle, Le Monde gibi Fransız Basınının ağırlıklı olduğu referansların 1975'lerden sonra The Euromoney, The Economist, Journal of Comparative Economics, Studies in Political Economy, The New York Times, New Left Review gibi İngiliz ve Amerikan basınının öne çıktığını görüyoruz.

Esasen, dergide dipnot ya da kaynakça sisteminin çok az yazıda uygulanmış olması, atıfta bulunulan isimlerin zaman zaman yanlış yazılması gibi eksiklikler referans kaynaklarının tahlil edilebilmesini güçleştirmekteyse de özellikle 80'lerin ortalarında dipnot sisteminin uygulanması sonucunda kullanılan kaynak sayısında bir artması ve referanslar konusundaki olası yanlışlıkları azaltmasıyla bu güçlüğün kısmen aşıldığı söylenebilir.

Son olarak, dergide kullanılan dil konusuna gelecek olursak; İktisat Dergisi'nin İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti dolayısıyla iş hayatı ve siyasette kilit denilebilecek konumlarda bulunan, görece orta sınıf üstü bir

---

[39]Ayşe Buğra, "İktisadın Son Krizi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Sayı: 269, Nisan 1987, s. 5.

[40] Örn Bkz Asaf Savaş Akat, "İktisatta Yöntem Sorunları", İktisat Dergisi, Sayı:185, 1979, s.19-36.

[41] Ayrıca Derginin 209. ve 210 sayılarında . Friedman'la yapılan bir söyleşinin çevirileri iki bölüm halinde yayınlanmıştr. "Friedman'la yapılan Bir Söyleşi", Çev: Kaya Ardıç, İktisat Dergisi, Sayı: 209, Nisan 1982 ve "Friedman'la yapılan Bir Söyleşi", Çev: Kaya Ardıç, İktisat Dergisi, Sayı: 210, Mayıs 1982.

[42] 19. yy'da fikirleri oldukça geniş bir kitle tarafından benimsenen Malthus'un nüfus teorisine göre; nüfus geometrik, azalan verim kanununa tabi olan gıda maddeleri ise aritmetik olarak azalmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek açlığı önlemek için, nüfus artışını önlemek gerekir.

okur kitlesine sahip olmasından mütevellit, dergi ile cemiyet ilişkisinin daha sıkı olduğu ilk zamanlarda son derece teknik, elit, yabancı kelime kullanımlarına ağırlık veren bir dilin öne çıktığını görüyoruz. Bu anlamda yabancı kelime kullanımı, sadece yazarın yabancı dil bilgisine değil, aynı zamanda geldiği ekole ilişkin göndermeler taşıyan bir gösterge gibi işlev görmektedir. Öyle ki; bu dönemde Fransızcaları ile ifade edilen ya da parantez içerisinde Fransızca karşılıkları ile gösterilmesi ihtiyacı duyulan kelimelerin birçoğu terminolojik ifadeler olmamakla birlikte, literatüre yeni bir katkıda da bulunmamaktadır. Sonraki dönemde ise İngiliz ve Amerikan ekolünün ağırlık kazanması ile başlayan değişimin konulara ve dile yansıdığını görmekteyiz.

F. REKLAMLAR

İktisat Dergisi reklamları Türkiye iktisat tarihine ilişkin okumaların yapılabileceği geniş bir alan oluşturmaktadır.

Derginin ilk yıllarında seri imalata yeni yeni geçiliyor olmasının üretken sermayenin gelişmesindeki katkısı dergide yer alan reklamlarla da yansıtılmıştır. Reklamlarda, üretken sermayenin yeni yeni yöneldiği seri üretim ve ölçek ekonomileri ile ilgili vurgular yer almıştır. Rahatlığa ve günlük yaşama ilişkin göndermelerin yer aldığı reklamlarda, tüketim normları öne çıkartılmış; ithalatın serbest bırakılmasıyla birlikte eldeki dövizin büyük oranda aktarıldığı buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon, otomobil gibi dayanıklı tüketim mallarına olan talebin artırılması hedeflenmiştir.

Dergide 80'li yıllara kadar reklamı yayınlanan firmalardan biri olan Arçelik, Türkiye'deki sanayileşme faaliyetlerinin başlıca yürütücüsü konumunda idi. "Koç Topluluğu'nun 1957'de inşasına başladığı Arçelik fabrikasıyla Türkiye'de ev yaşamını kökünden değiştirecek bir sürece girilmiştir. Arçelik fabrikası 1960'ta ilk buzdolabı, ilk çamaşır makinesi ve ilk termosifonu üreterek, Türk sanayinin emekleme evresini başlatıyordu. Çok farklı alanlarda yatırımlar gerçekleştiren Koç şirketleri artık yeni bir

yapılanmaya gitmek durumundaydı. Böylelikle şirketler 1963'te Türkiye'nin ilk 'holding'i olarak, tek bir çatı altında toplandı."[43]

Şekil 1: Arçelik Reklamları



Kaynak: *İktisat Dergisi,* 5, 1964



Kaynak: *İktisat Dergisi,* 53, 1968.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki kalkınma hamlelerinden biri olan Sümerbank, halkın tasarrufuyla ve "dönemin İktisat Vekili Celal Bayar'ın talebi, Atatürk'ün kabulü ile kuruluş metnine, 'Zamanı geldiğinde özelleştirilecektir' kaydı konularak" 1933 yılında kurulmuş ve tekstil sanayisi ile aynı anda banka konumunda faaliyet göstermiştir. İlk üç kalkınma planında Halk Bankası, Sümerbank, Etibank, Denizbank, Toprak Ofisi, Emlak ve Eytam Bankası eliyle 168 milyon liralık bir yatırım hedeflenmiştir[44] (Bkz Şekil 2).

[43] "Devlet Tarihi Gibi*", Radikal Gazetesi,* 08. 02. 2002.

[44] Osman Arolat, "Derslerle Dolu Bir Cumhuriyet Kuruluşu: Sümerbank", Dünya Gazetesi, 17.05.2004.

Şekil 2: Sümerbank ve Emlak Bankası Reklamları



Kaynak: *İktisat Dergisi,* 38, 1967.



Kaynak: *İktisat Dergisi,* 8, 1971.

Bankalar, karma ekonomiye geçiş tereddütleri ile İktisat Dergisi'nde konuşulmaya başlamış, özel sektöre kredi yoluyla teşvik sağlanması tartışmalarında "ülke kalkınmasına olan katkısı" açısından oldukça işlenmiş konulardan olmuştur.[45] 1950'lerden itibaren sayısı bir yandan giderek azalırken, bir yandan da çok sayıda şubeden oluşan yapılara dönüşen,[46] para sermayenin etkin aracıları[47] olarak özellikle 1980 sonrasındaki yolsuzlukların kaynağı haline gelmiş olan bankalar; "paradan para yaratarak" sermaye ve bürokrasi arasında kilit ağlar oluşturdu.

1960'lı ve 70'li yılların refah ekonomisinden 80'li yılların piyasa ekonomisine geçişte bankalar, bir "yatırım unsuru" olarak çocukların 'farkına

[45] İktisat Dergisi'nde bankalar sektörü ile ilgili fikirlere Birinci Bölüm'de Azgelişmişlik tartışmaları kapsamında değinilecektir.

[46] "1958 yılında 62 olan banka sayısı bazı bankaların tasfiye edilmesi, bazılarının da işlemlerini durdurması nedenleriyle 1978 yılında 44'e düşmüştü... (şube sayısı) 1958 yılında 5238e yükselmiştir." Ziya Müezzinoğlu, "Bankacılığımızın Bugünü ve Yarını", *İktisat Dergisi*, Sayı: 175, Ocak 1979, s. 5.

[47] "I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kalkınma ve yatırım bankalarının kaynaklarının artırılması, yeterli düzeyde olmayan yeni kuruluşların kurulması yerine sınırlı fonların mevcut kuruluşlar eliyle kullandırılması, banka sayısındaki artışın önlenerek bunun yerine küçük bankaların birleşmesinden oluşan güçlü yapıların kurulması hedeflenmiştir." Nuray Ergüneş, *Bankalar Birikim Yolsuzluk*, 1. Baskı, İstanbul: Sav Yayınları, 2008, s. 137.

varmış' ve reklamlarında "çocuklarınızın geleceği için tasarruf ediniz" mesajını vermiştir. Böylelikle Bankacılığın hemen her evrede geçerli olan "bir şeyin emanet ya da ödünç alınması ve yine ödünç verilmesi ya da saklanması" işlevi[48] ailenin güvenirliğine ve özellikle çocukların temizliğine, saflığına göndermelerle aktarılmaya çalışılmıştır (Bkz. şekil 3).

Şekil 3: Türkiye İş Bankası ve TC. Ziraat Bankası Reklamları



Kaynak: *İktisat Dergisi*, 27, 1966



Kaynak: *İktisat Dergisi, 52*, 1968



Kaynak: *İktisat Dergisi, 76*, 1970

Reklamlarda üretim ve güvene olan vurgunun, yerini zamanla kredi ve saygınlığa bırakması (Bkz Şekil 4), kumbaradan kredi kartına giden sürecin de sinyallerini vermektedir(Bkz Şekil 5 ve 6).

[48] Tuncay Artun, *Türkiye'de Bankacılık,* 1. baskı, Ankara: Tekin Yayıncılık, 1983, s.11.

Şekil 4: Akbank Reklamları



Kaynak: *İktisat Dergisi, 38,* 1967.



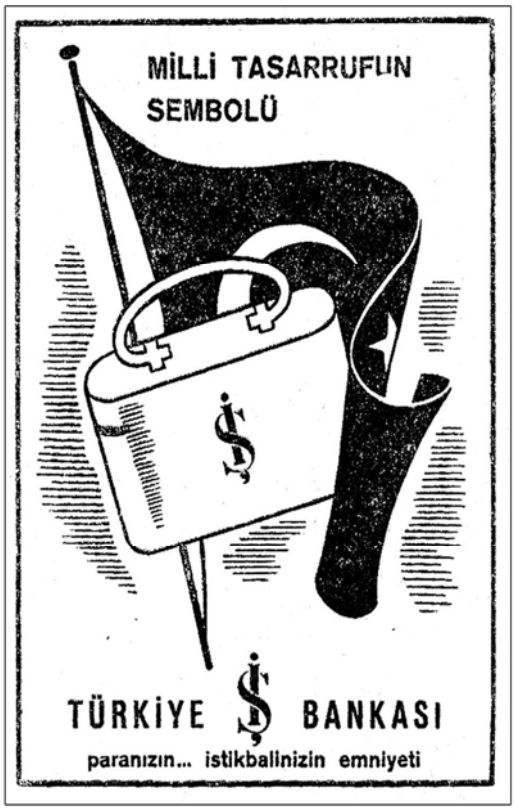
Kaynak: *İktisat Dergisi, 303-304*, 1990.

Harcamanın teşviki yoluyla kredi alımını artırma, yani yatırımları hanelerin bankalara borçlanarak gerçekleştirdiği tüketimlere dayandırma, bankaların 80 sonrasındaki politikasının esasını oluşturur. "Tüketici kredileri ile bankalar... bir yandan...pazarın genişlemesini sağlamakta diğer taraftan da atıl olan para-sermayelerini banka sermayesine çekme işlevi görmektedir."[49] "Bankalar, para sermayenin ve dolayısıyla para-kapitalistlerin üretken sermaye ya da sanayi kapitalistleri (ile) arasındaki ilişki(nin) daha ekonomik daha hızlı gerçekleşmesini sağlayan kurumlardır..... Bankaların reel kaynakların yanı sıra borç verme kapasitelerini arttırarak hayali para değeri yaratma işlevi vardır. Bunun en önemli sonucu ise hayali paranın bankalarca piyasada pazarlanması, yani kredi olarak dolaşım sürecine aktarılmasıdır. Burada dolaşım sürecine kredi

[49] Nuray Ergüneş, s. 129.

biçiminde giren ve faiz getiren hayali para gerçek paraya dönüşmekte, hayali sermaye gerçek sermaye yaratmaktadır."[50]

Şekil 5: Türkiye İş Bankası Reklamları



Kaynak: *İktisat Dergisi,* 20, 1966.



Kaynak: *İktisat Dergisi,* 189, 1980.

Sonuç olarak; bankacılık sektöründe, önce üretim için tasarruf edilmesine, sonrasında kredi finansmanı ile iş kurulması hayallerine ve son olarak da tüketim ve harcama imkanlarının "yalancı paralar" olan kredi kartları ile bir seçenek olarak sunulmasına varan süreçlerin hepsi reklamlar yolu ile İktisat Dergisi'ne yansımış; fakat bu reklamlar dergide son derece teknik olarak tartışılan banka sektörüne ilişkin yazılarla bütünlük arzetmemiştir.

[50] Fuat Ercan, "Bankalar ve Banka Sermayesinin Analizi için Aktif Bir Çerçeve", *İktisat Dergisi*, Sayı: 417, 2002, s.44–45.

Şekil 6: T.C. Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Halk Bankası ve Vakıfbank Reklamları



Kaynak: *İktisat Dergisi,* 19, 1966. *İktisat Dergisi,* 19, 1966. *İktisat Dergisi,* 45, 1968. *İktisat Dergisi,* 303-304,*1990.*

"İkinci asrın en önemli stratejik madeni"[51] petrol ile ilgili olarak; 1954 yılında çıkarılan Petrol Kanunu'nun yabancı tröstleri avantajlı konuma getirdiği iddiasıyla "petrolün millileştirilmesi"[52] önerileriyle başlayan tartışmalar, Sovyetlerin petrol ticaretinde öne geçmesi ve aynı dönemlerde yaşanan Petrol Krizi ile derginin gündeminde yer edinmiştir. 1954 yılında 6327 sayılı kanunla, milli petrol şirketi olarak kurulan, devlet adına petrol faaliyetlerini yürüten ve 1984 yılına KİT statüsüne geçirilen TPAO (Türkiye Petrolleri A.O), uzun süre reklamlarıyla dergide yer almış, Petrol İşleri Genel Müdürleri zaman zaman dergiye yazılar yazmıştır.

Şekil 7: Türkiye Petrolleri A.O. Reklamı

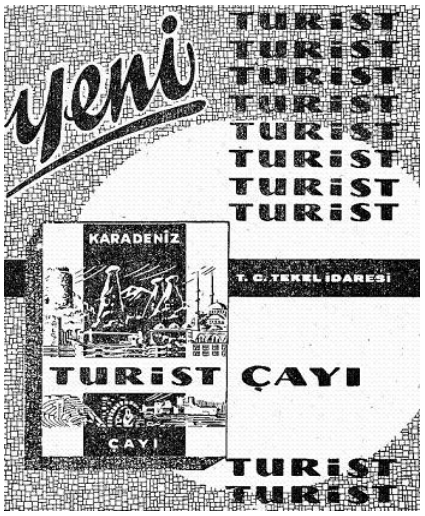


Kaynak: *İktisat Dergisi*, 35, 1967.

[51] Kenan Güney, "Petrol Politikamız Nasıl Olmalı?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 120, Haziran 1974, s. 3.

[52] Erol Manisalı, "Petrol Tartışmasının Başka Yönü", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, 1965, s. 12.

Şekil 8: Karadeniz Çayı/Turist Çayı Reklamı



Kaynak: *İktisat Dergisi*, 19, 1966

Turizmin geliştirilmesine yönelik politikalar, döviz gelirlerinin artırılması hasebiyle tartışılmaya alınmışsa da; bu konuda yazılan yazılar, azgelişmişlik şikayetlerinin en görünür olduğu, medenileşme "hasretinin" öne çıktığı söylemlerle okuyucuya sunulmuştur.[53] Aşağıda, "Turist Çayı" ismiyle sunularak satışının artırılması hedeflenen Karadeniz Çayı reklamlarından biri görülmektedir.

24 Ocak'ın en önemli sonuçlarından biri olan, "küçük tasarruflara büyük faiz uygulaması" olarak bilinen bankerlik, finansal serbestleşme ile faiz yarışına katılan bankerlerin 1982'de beraberinde birkaç küçük bankayla büyük bir çöküntü yaşadı. "Valilikten izin alarak 700 küsur liraya banker olmaya izin verildi... kara borsa Pazar doğdu. Bankerler bu pazarda büyük ölçüde gelişti."[54] Yapı Kredi Genel Müdür Yardımcısı olduğu dönemde "Bankacılık ve Bankerlik Üzerine Aykırı Düşünceler" ismiyle bir yazı kaleme alan Tuncay Artun, Türkiye'nin talebi düşürmeye yönelik anti enflasyonist politikasında temel araç olarak para, kurum olarak bankacılığın seçilmiş olmasının bir sonucu olarak, birikimcinin mal yerine banka, banker ve tefeciye yöneldiğini ve aslında sendikalı çalışanların olduğu bir ülkede serbest rekabetten sözetmenin sadece bir ütopya olabileceğini belirterek uygulanan sistemin yanlışlığına dikkat çekmiştir.[55]

---

[53] Bu konuya azgelişmişlik tartışmaları kapsamında daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

[54] "Sanayide Finansman Bunalımı" başlıklı açık oturum, *İktisat Dergisi*, Sayı: 209, Nisan 1982, s. 13.

[55] Daha fazla bilgi için bkz. Tuncay Artun, "Bankacılık ve Bankerlik Üzerine...", *İktisat Dergisi*, Sayı: 209, Nisan 1982.

Şekil 9: Banker Kastelli Reklamı



Kaynak: *İktisat Dergisi*, 200-201, 1981.

Kendisini "para sihirbazı" olarak tanıtan Bankar Kastelli ise tarif edilen bu dönemde 272 banker arasında en çok öne çıkan isimlerden biri olmuştur (Bkz Şekil 9). Bankaların 18 Haziran 1982`de bankerler aracılığıyla mevduat sertifikası satmama kararı alması Banker Kastelli için sonun başlangıcı oldu. DPT'den ayrılıp Banker Kastelli'nin genel koordinatörüğünü yapmaya başlayan Yılmaz Karakoyunlu İktisat Dergisi'nde mali piyasalarla ilgili yazılar yazmış, fakat bu konulara hiç değinmemiştir.

24 Ocak kararları ile gündeme gelen dışa açılma hedefi, firmaların reklamlarına da yansımıştır.[56] Aşağıda seçilen iki örnekten Renault reklamında, bir "ihracat seferberliği"nden söz edilerek, Renault'nun her yıl artan dışsatımla Türkiye'ye döviz kazandırdığı belirtiliyor ve reklam "Ne Mutlu Bize, Ne Mutlu Ülkemize!" sloganı ile bitiriliyor. İmar Bankası reklamında ise, artık Türk 'işadamlarının' "Türk ürünlerine dünya pazarını açmak" gibi bir görevi olduğu söylenmektedir (Bkz şekil 10).

[56] Bu konuya İkinci Bölüm, Üçüncü Dönemde yer alan "Dışa Açılma" başlığı altında ayrıntılı olarak değinilecektir.

Şekil 10: Oyak Renault ve İmar Bankası Reklamları



Kaynak: *İktisat Dergisi*, 239, 1984.



Kaynak: *İktisat Dergisi*, 242, 1985.

İKİNCİ BÖLÜM: İKTİSAT DERGİSİ'NİN TARİHSEL İZLEKLERİ

Bir kişi ya da yapıtın kişisel/örgütsel tarihine eğilmek; "lineer" bir tarih algısına muhalefet etmek ve tartışmaların kendine ve/veya dönemine özgü dalgalanmalarla birlikte konuşulması için tam bir açık alan yaratmaktadır.

Bu açıdan; dergide öne çıkan eğilimler, tarihsel kırılma noktalarına göre saptanmış üç ana bölümde değerlendirmeye alınmıştır: "Kalkınmacı İktisat" başlığı ile özetlediğimiz, derginin çıkışından 70'lere kadar olan dönem; geç kapitalistleşme krizi olarak tarif edilen 1979 Krizi'ne kadar yaşanan süreci irdelediğimiz ikinci dönem ve krizin etkilerinin dışa açılma hedefleri ile birlikte sürdürüldüğü, küreselleşmenin etkisiyle iktisadın "alanını" tanımlamaya yönelik tartışmaların ortaya çıktığı son dönem.

Üç dönem içerisinde yürütülen bu tartışmaların sözkonusu alanlar arasındaki geçişkenliği zaman zaman yok sayabilecek bir sınıflandırma ile değerlendirilmesi ihtimalinin yarattığı güçlüğe karşın, her başlık için tespit edilen ana uğraklar yoluyla bu güçlük aşılmaya çalışılmıştır.

A. BİRİNCİ DÖNEM (1964- 1970): KALKINMACI İKTİSAT

İktisat Dergisi'nin ilk zamanları, kalkınma planları ile girilen yeni bir döneme işaret etmektedir. Belli alanlara yönelik modellerle daraltılmış ve oryantalist bir bakış açısıyla harmanlanan bir gelişim anlayışının hüküm sürdüğü bu dönem, dergide devletin iktisadi varlığı ile ilgili olarak karşılaşacak olduğumuz tartışmaların da zeminini oluşturmaktadır.

Bu bölümde; kalkınma ve refah stratejileri kapsamında azgelişmişlik söylemleri ve dış 'yardımlara' dayalı gelişme hedefinin bağımsızlık sorunu karşısındaki konumu, devletçilik uygulamalarına ilişkin değerlendirmelerin yanı sıra yürüyen millilik tartışmaları ve karma ekonominin gerekleri, kalkınmanın sağlanmasında büyük anlam yüklenen sanayileşme ile Ortak Pazar ve çalışma hayatı gibi konuları ile daraltılmış bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Kalkınma ve Refah, Medeniyet Tartışmaları

Batıdan ithal edilen kalkınma modellerinin, beraberinde azgelişmişlik tartışmalarını getirmesi ve planlarda belirlenen hedeflere ulaşılması için alınan 'dış yardımlar' nedeniyle artan borçların ülkenin bağımsızlığı konusunda yarattığı endişeler, İktisat Dergisi'nde kalkınmanın bir sorun olarak saptanmasının ilk aşamasını oluşturmuştur. Kalkınmanın nasıl bir ekonomik program ile gerçekleştirileceği problemine ise devletçilik ile karma ekonomi karşılaştırmaları ile yanıt aranmıştır. Benzer bir kıyas, tarıma dayalı bir nüfusun sanayileşmeyle kalkındırılması programları ile ortaya çıkmış; bu doğrultuda ülke ve personelin idaresinde yapılacak yenilikler ve Ortak Pazar ile ilgili gelişmeler gündeme getirilmiştir.

a. Azgelişmişlik, Bağımsızlık ve Dış "Yardımlar"

Kapitalist modernleşmenin, "azgelişmiş" olarak işaretlediği ülkelerin "geleceğini planlamaya" soyunmasıyla başlayan süreç, bu ülkelerde sürekli bir yetişme ve benzeme çabasını hayata geçirdi. "Geleceğini borçlandırarak geleceğini planlamanın" yarattığı kaos, gelecek tasavvurunun kapsamını daraltmakla kalmayıp, dost ve düşman ülke algılarını da çarpıttı.

Mehmet Türkay'ın "Kapitalizmin yeniden yapılanması denilen süreçte, bu entegrasyonun sağlanmasında, az gelişmiş olarak tanımlanan ülkelere bu entegrasyonun nasıl gerçekleştirebileceklerine işaret eden, bu dönüşümü hangi yollarla gerçekleştirebileceklerini işaret eden bir disiplin"[57] şeklinde yaptığı kalkınma iktisadı tanımı, bu anlamı ile dergideki kalkınmacı söylemlerin güzergahını tam olarak işaret etmekte, ele alınan dönemi oldukça iyi özetlemektedir.

i. Azgelişmişlik

İlk dönemde, ülke ekonomisindeki başarısızlıkların, ekonomik daralmanın sebebinin "geri kalmışlık/azgelişmişlik" sorunu olarak saptanması yazılarda çok sık rastlanan bir eğilimdir. Azgelişmişlik olarak saptanan soruna, dergide; eğitimden turizme, balıkçılıktan bankacılığa kadar

[57] Mehmet Türkay, "Kapitalizm ve Azgelişmişlik: Kalkınma İktisadının Sonu mu?" başlıklı panel, İktisat Dergisi, İktisat Dergisi, Sayı:366-377, Nisan-Mayıs 1997, s.11

hemen her konuda göndermede bulunulmuş, gelişmeye katkıda bulunabilecek olan alanlar nedeyse tek tek tespit edilmeye çalışılmıştır (Tablo 2'te doğrudan doğruya Azgelişmişlik konusunda yazılmış olan yazılar görülmektedir). Bunun sebebi; IMF(Uluslararası Para Fonu)'nin 1950'lerde uygulanmasını istediği tarıma öncelik veren kalkınma stratejisinin 1958 devaülasyonuyla sonuçlanması ve ardından Türkiye'nin borçlarını ödeyemez hale gelmesi[58] ile birlikte yaşanan ekonomik sorunların reçetesi olarak yine IMF tarafından önerilen ithal ikameci kalkınma stratejisinin, bütün dikkatlerin iç pazara yöneldiği, ülke içi üretim olanaklarının zorlandığı yöntemlere yüklenmesidir.

Tablo 2: İktisat Dergisi'nde Azgelişmişlik Konusunda Yazılmış Yazılar (1964- 1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Refah Yolu	Güler Şemsettin	4	Ekim	1964
Malthus'un Teorileri Gerçekleşiyor mu?	Bavbek Reha	7	Ocak	1965
Azgelişmiş Ekonomilerde Dış Özel Yatırımların Fayda ve Mahsurları	Manisalıoğlu Erol	7	Ocak	1965
Ceteris Paribüs	Güler Şemsettin	8	Şubat	1965
Açlık ve Doğumun Kontrolü Meselelerinin Düşündürdükleri	Agun Ayhan	11	Mayıs	1965
Uluslararası Sermaye ve Gelişmemiş Ekonomiler	Manisalıoğlu Erol	11	Mayıs	1965
Azgelişmişliğe Karşı Mücadelenin Hedefleri	Bettelheim Charles	16	Ekim	1965
Azgelişmiş Ülkeler İçin Döviz Gelirlerini Artırma	Toskay Tunca	16	Ekim	196

[58] Oya Köymen, *Sermaye Birikirken,* 1. Baskı, İstanbul: Yordam, 2007, s. 111.

İmkanları ve Türkiye'nin Aldığı Yardımlar				5
Gelişen Ekonomilerde İşletmelerin Kılavuzu	Şahinoğlu Atalay	20	Şubat	1966
İktisadi Kalkınma Stratejimiz	Manisalıoğlu Erol	20	Şubat	1966
Azgelişmiş Ülkelerde Kamu Teşebbüsleri ile Özel Teşebbüsün Başarı İmkanları	Gürkök Yaşar	27	Eylül	1966
Az Gelişmiş Ülkelerin Müşterek "Alın Yazıları.."	Karadayı Eyüp	28	Ekim	1966
İktisadi Büyüme Konusunda Ricardo	Güç Zerrin	31	Ocak	1967
Batı Ekonomilerinde Görülen Yeni Gelişmeler	Manisalıoğlu Erol	32	Şubat	1967
Azgelişmiş Ülkeler ve İktisatçı	Pirhasoğlu Mecit	49	Temmuz	1968
Batı Ülkelerinde İşgücü Prodüktivitesi Mukayesesi	Bavbek Reha	50	Ağustos	1968
Azgelişmiş Ülkelerin Sermaye İhtiyacı ve Yardımlar	Özgüven Ali	73	Temmuz	1970
Geri Kalmış Ülkeler ve Gelişmiş Sanayi Ülkeleri Arasındaki Birleşmeler	Manisalıoğlu Erol	74	Ağustos	1970

Ortak Pazar ile ilişkilerin gündemde olması ve OECD 'yardımlarının' çok konuşulmasına karşın, Amerika'nın bütün "gelişmiş ülke" temsilleri arasından belirgin bir biçimde öne çıktığı dikkat çekmektedir. Yazılarda Amerika'ya çokça atıfta bulunulmakta ve hatta İFMC'de yapılan konferanslara Amerikalı görevliler çağrılarak vergi sistemleri, şirket düzenleri gibi konularda bilgiler alınmaktadır.

Bu örneklerden biri olarak dergide "Amerika ve Şirketleri" başlıklı bir yazı yazan Mesut Yalçın Ölçer, Amerika'ya hayranlığını şu kelimelerle dile getirmiştir: "Amerika gerçekten apayrı bir ülke... Kapitalizmin en ileri ülkesi olarak kabul edilen Amerika, bu durumunu şirketçilik anlayışı son derece

gelişmiş uyanık halkına borçludur."[59] Ölçer, Türkiye'de ve Avrupa ülkelerinde devletlerce idare edilen telefon şirketlerinin Amerika'da bir şirket tarafından "mükemmelen idare edilmekte" olduğunu belirterek, herkesin istediği zaman bir telefona sahip olabildiği ve istediği şehirle anında konuşabildiği bu sistemin Amerika'da özel sektörce işletilen pek çok iyi örnekten biri olduğu bilgisini verir.[60] Yaşar Gürkök de benzer bir şekilde gelişmişliği özel sektörün varlığı üzerinden açıklayarak azgelişmiş ülkelerde özel sektörün olmayışını "dinamik müteşebbis azlığı ve zihniyet geriliği"ne bağlamaktadır.[61] Mecit Pirhasanoğlu ise azgelişmiş ülkelere özgü bir 'işadamı' olduğu iddiasındadır: "Az gelişmiş ülkelerde iktisadi kaynakların bakir oluşu değişik bir 'işadamı' tipi yaratmıştır. Cahil ve cehaletin verdiği cesaretle atak bir tip. Bütün sermayesi cesareti olduğu için esasında kaybedecek bir şeyi olmayan bu tipler, kimsenin at koşturmadığı meydanda daima öne çıkmakta, çok rahat kazandıkları için de şımarmaktadırlar."[62]

Diğer yandan tüketim artışı ile refah düzeyi arasında ilişki kuran yazılarda da "tüketim becerisinden yoksunluğun" bir azgelişmişlik sorunu olarak saptanmış olduğunu görüyoruz. Özellikle Haydar Kazgan'ın yazılarında öne çıkan bu eğilim, özetle "muayyen bir üretimden toplum içinde daha çok kişinin tüketme faydasına ulaşabilmesi"[63] şeklindeki ifadelerle kendini göstermektedir. Kazgan'a göre yeni nesil her ne kadar borçlu doğuyorsa da, *dedelerinden* daha iyi yaşam süren bir nesildir: "[Çocukların], sosyal sermayesi az çok teşekkül etmiş, iş imkanları gelişmiş, eğitim alternatifleri çoğalmış, hatta fakir kalmak kadar zengin olmak, hiç olmazsa kendini meydana getiren ana babadan daha iyi yaşamak imkanının bulunduğu bir memleketin çocukları olduğunu neden itiraf etmiyoruz? Keşke daha borçlu doğsalardı da bütün bu imkanlar da bugünkünden daha yüksek

---

[59] M. Yalçın Ölçer, "Amerika ve Şirketler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 26, Ağustos 1966, s. 9

[60] Age, s. 11.

[61] Yaşar Gürkök, "Azgelişmiş Ülkelerde Kamu…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 27, Eylül 1966, s. 27.

[62] Mecit Pirhasanoğlu, "Azgelişmiş Ülkeler ve İktisatçı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 49, Temmuz 1968, s. 29.

[63] Haydar Kazgan, "Eğitim ve İktisadi Kalkınma", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Temmuz 1964, s. 11.

olsaydı."[64] Kemal Kurdaş gibi az sayıdaki yazar ise "gerçek manada bir gelişme(nin), mal ve hizmetlerin... fertlere muntazam, devamlı ve adil bir şekilde dağıtılması"[65] olduğunu hatırlatmaktadır. Çünkü "...zenginlik ve konfor görüntüsü altında hakikatte Freud'un dediği gibi haklar gaspedilmekte ya da Marks'ın dediği gibi devredilmektedir. Sefaletin devrinden sonra sıra gerçek ihtiyaçlara cevap vermeyen bir tüketim için alınan tedbirlere gelmektedir."[66] Kalkınmayı refahın artışı ile özdeşleştiren bir başka yazar, Kemal Tosun, çalışmasında Kazgan'ın tersine "refah vasıtalarının çoğalması(nın) ... 'zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapma' pahasına gerçekleştirilmemesi" gerektiği uyarısında bulunarak, "kalkınma(nın).... istikar, adalet ve hürriyet gibi değerlerin korunması şartıyla ulaşılacak bir hedeftir" neticesine varmıştır.[67] Bir başka yazara göre "Az gelişmiş ülkelerde, lüks ve gösteriş hastalığı yanında yüksek tahsil hastalığı da az gelişmişliğin belirli bir özelliğidir. İnsanların, fert olarak, değer kazanamadığı toplumlarda, kişi varlığını savunmak için, ya parasının arkasında veya meslek itibarının gölgesinde yer alması gerektiği inancı hakimdir."[68]

Azgelişmişlik atıfların yoğun olarak yapıldığı diğer örnekler, turizm ve bankacılık konusunda yazılmış olan yazılarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Yılmaz Karakoyunlu Banker Kastelli'nin Genel Koordinatörlüğünü yaptığı yıllarda İktisat Dergisi'ne yazdığı yazısında, bankacılık mevzuunu gelişme sorunu etrafında ele alarak, "Bir ülkenin banka sisteminin taşıdığı özellikler o ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgilidir. Bu nedenle, ülkenin banka sistemlerinin özellikleri, içinde bulunduğu ekonomik sistemin ve o uygulamanın yapısını yansıtır. Ülkenin gelişme doğrultularına uygun olarak

---

[64] Haydar Kazgan, "Borçlu Doğanlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 8, Şubat 1965, s.12.

[65] Age, s. 11, 12.

[66] Vural Eryılmaz, "Sosyalizm ve Batı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 29, Kasım 1966, s. 29.

[67] Kemal Tosun, "İşletme ve Müesseseler İdaresi'de...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965, s. 10, 11.

[68] Güç Zerrin, "Vasıflı Emek İhtiyacımız", *İktisat Dergisi*, Cilt:15, sayı: 85, Temmuz 1971, s. 34.

banka sistemlerinin örgütlendiği ve ihtiyacın giderilmesine uygun yapıda banka sistemi yaratıldığı görülmektedir."[69] yorumunda bulunmuştur.

Bir başka yazıda banka kredilerinin sektörel dağılımı ve bölgesel dağılımındaki eşitsizliklere değinilmiş; " banka kredilerinin yalnızca %3'ünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kullandırılmış" olduğu belirtildikten sonra "özetle, ülkemizin en az gelişmiş yöreleri Türk Bankacılık Sistemi'ne kaynak olarak katkıda bulunurken, kredilerden ancak %3 oranında pay alabilmişlerdir." denilerek yardımlar konusunun konuşulmayan bir boyutuna dikkat çekilmiştir.[70] Zira bölgesel eşitsizlik konusunda nadiren değinen yazılarda da en az ve en çok kredi alan bölgeler olarak Ege ve Marmara bölgeleri için durum tahlili yapıldığı ancak kredi alan bölgelerarası kredi sıralamasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin yer almaması ile ilgili bir her hangi bir yorumda bulunulmadığı dikkati çekmektedir. Server Şengün'e göre "bölgeler arasındaki gelişmeyi dağıtmak ve yaymak meselesi, önemi hiçbir zaman inkar edilemeyecek bir problemdir. Bunu da sağlayacak tek unsur yine plandır."[71]

Bölgeler arası dengesizlikler konusunu Orhan Buldaç ayrı bir yazı ile ele alarak 2. Planda dengeli kalkınma modelinin kabul edilmiş olmasını "Türkiye'de dengesizliklerin mevcut olduğuna ilişkin bir delil" olarak kabul etmiştir.[72] Buldaç 2 yıl sonra Türk İş Kongresi üzerine yazdığı yazıda aynı konuya değinmiş, fakat bu sefer ilginç bir ilişkilendirme kurarak Doğu'daki soruna işçilerin hassasiyeti ile çözüm bulanacağını söylemiş, derginin istisnai yorumlarından birini yapmıştır: "Doğu ilk kez Türk- İş genel kurulu nedeni ile kavramların ve yurt sorunlarının maksatlı politikacılar dışında güvenebilecekleri kimselerin ağzından dinlemek olanağı bulmuş(tur)… Ayrıca Türk İş Genel Kurulu'nun doğuda toplanmak gerekçesi de Doğulunun umutsuzluğunu umuda, sahipsizlik duygusunu güvene… dönüştürmüştür.

---

[69] Yılmaz Karakoyunlu, "Mali Piyasalar", *İktisat Dergisi*, Sayı: 258, 1981, Sayı: 205, s. 19.

[70] Tuncay Artun, "Türk Bankacılık Sistemi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 175, 1979, s. 23.

[71] Server Şengün, ''Planlama Nedir, Faydaları ve Türkiye'de Planlama", *İktisat Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 87, Temmuz 1971, s. 4.

[72] Orhan Buldaç, "Bölgelerarası Denge ve Doğunun Sorunları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 50, Ağustos 1968, s. 37.

Artık Doğu ve Doğulu bilmekte ve inanmaktadır ki, asırlık dert ve çileleri, dert ve çilenin ne olduğunu bilen cesur yurtsever işçilerin mücadelesini yaptıkları sorunların başına geçmiştir ve işçilerin etken takipçiliği ile er geç çözümlenecektir."[73] Ekonomik gelişmelere ilişkin bilgilerin sunulduğu sayfada Faruk Çehreli, Türk İş'in düzenlediği Genel Kurul toplantısı haberi Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin ihmal edilmesinden dolayı dengeli kalkınmanın gerçekleştirilemediği, bu bölgelerde "hayat koşullarının son derece iptidai" olduğu yorumunu yapmıştır. Çehreli "Milli bütünlüğümüzü hedef tutan bazı gayretlerin cesaret aldığı faktör(ün) bu bölgelerin içinde bulunduğu iktisadi çöküntü ve bununla paralel olarak giden kültürel gerilik" olduğundan yakınmıştır.[74]

Zeki Erginsu "Kalkınma Çabamız ve Turizm" başlıklı yazısında Türkiye'nin "turizm propagandası" konusundaki eksikliğini şu örnek ile açıklamıştır: "İngiltere'nin tanınmış gazetecilerinden Charles Spencer, memleketimizden ayrılırken intibalarını şöyle anlatmıştır: 'Sokaklarda rastladığım kimselere bazı büyük müzelerin, tarihi eserlerin nerede olduğunu, oraya nasıl gidebileceğimi sordum. Hepsi tuhaf tuhaf yüzüme baktı. Ayrıca İngiltere'de Türkiye hakkında hiçbir turistik propagandanıza şahit olmadım' demiştir."[75] Zaman zaman "turistler" örneği ile yapılan "Batılı gelişmiş insan" göndermeleri, turizm yazılarında sıklıkla karşılaşılan bir başka özelliktir. Öyle ki zaman zaman "turistlerin otel ve motellerden her şeyden evvel yıkanacak yerlere ve helalara dikkat etme(leri), (dolayısıyla) yapılacak tesislerde akarsuyu bulunan bir duşun ve alafranga helaların yapılmasına bilhassa dikkat edilme(si)"[76] gibi konulara dikkat çekilerek, turizm mekanlarının bu "medeniyet ölçülerine uygun olarak" organize edilmesi önerilmektedir. Dolayısıyla, turizmin kalkınmadaki etkisinin ele alındığı yazıların sayısındaki artışı; gelişmeye katkıda bulunabilecek her

---

[73] Buldaç, "8. İşçi Kurultayı Kararları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 71, Mayıs 1970, s. 16.

[74] Faruk Çehreli, "Ayın Ekonomik Olayları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 50, Ağustos 1968, Cilt: 11, Sayı: 71, Mayıs 1970, s. 6.

[75] Zeki Erginsu, "Kalkınma Çabamız ve Turizm, *İktisat Dergisi*, Cilt : 1, Sayı : 6, Aralık 1964, s. 19.

[76] Fazlı Ayverdi, "Turizm Üzerine Bazı…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 8.

sektörün değerlendirmeye alınıyor olması ile birlikte[77], turizmin medeniyet tartışmaları ile olan doğrudan ilişkisi kapsamında yorumlamak gerekir.

Azgelişmişlik tartışmaları içerisinde, gelişmiş ekonomilerin bünyelerine uygun düşen tarif ve ölçülerin azgelişmiş ekonomilerde bazen işlemeyeceği görüşü de bazı yazarlarca sunulmuşsa da[78] genel eğilim, azgelişmişlikten gelişmiş ülke model, teknik ve uygulamalarının alınarak kurtulunabileceği yönündedir.

İktisat Dergisi'nde bu konuda ortaya atılan fikirler, aynı anda pek çok bilimi içine alan "azgelişmişlik sorunsalı"nı yoksulluk, bölüşüm dengesizlikleri, işsizlik gibi sorunlara değinilmeksizin tartışarak; toplumsal niteliği oldukça geniş bir konuyu iktisada özgü bir literatür ile daraltılmış şekilde ele almıştır. Bu anlamda dergide azgelişmişlik konusunda yapılan göndermeler, mevcut duruma isyanın değil, bir yakınmanın izleri olarak okunabilir.

ii. Bağımsızlık ve 'Dış Yardımlar'

Mayıs 1965'te Amerika, Almanya ve Norveç başta olmak üzere Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin, Türkiye'ye 5 yıllık kalkınma planının uygulanmasında kullanması için 335 milyon dolar kredi vermesi[79] Türkiye'nin kalkınma gündeminde yardımların önemli bir yer tutmasının başlangıcı oldu. Dergide "Bankaların Bankası" ifadesiyle anılan Dünya Bankası'nın Ağustos 1964'te faizsiz kredi haddini artırmasını "Bankalar Bankası…milletlerarası kalkınmaya yardım eden ajansı vasıtası ile daha çok kredi tevzii yolunu seçmiş bulunmaktadır" ifadesiyle

---

[77] Zeyyat Hatiopoğlu "Türkiye'de 1960 yılından sonra planlı bir biçimde içe dönük endüstrileşme stratejisi …nedeniyle, herhangi bir sanayinin kuruluşuna girişilirken bunu ekonomik fizibililitesine bakılmadığını" söyleyerek benzer bir değerlendirmede bulunmaktadır. "'Türkiye'nin Büyüme Sorunları' Başlıklı Açık Oturum", *İktisat Dergisi*, sayı: 210, Mayıs 1982, s. 6.

[78] Erol Manisalıoğlu, "Batı Ekonomilerinde Görülen…*", İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 32, Şubat 1967, s.14.

[79] Beş Yıllık Planı 'çok mükemmel' bulan "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu" 200 milyon dolarını Amerika vermek üzere 400 milyon dolarlık yardım yapılmasını kararlaştırdı. Federal Almanya 1964'te NATO çerçevesinde Türkiye'ye yaptığı askeri yardımı durduğunu açıklamasından iki yıl sonra Ocak 1966'da Keban Barajı'nın yapımı için 80 milyon mark yardım yaptı.

duyurulurken[80]; aynı zamanlarda Amerikan Senatosu da dış yardımlarda kredi kesintisine gidilmesi konusunda dönemin ABD Başkanı Johnson tarafından verilen teklifi kabul etmiş, Temsilciler Meclisi'nin onayını bekliyordu. Yardıma bağımlılık zamanla öyle bir hal aldı ki, 60'ların sonlarına doğru ABD'de vergileri arttırarak dış yardımları kısma şekline alınan tedbirler, Türkiye'de TL'nin devalüasyonuna yönelik önlemlerin alınması sonucunu doğurdu.

Tunca Toskay, yüzde 90'ı petrol alanında ve çoğunluğu azgelişmiş ülkelere yapılan özel dış yatırımların ülkenin dengeli kalkınma hedefi ile ilgisi olup olmadığını sorusunu sorarak, azgelişmiş ülkeler için kalkınmada en önemli kaynağın uluslararası kuruluşların ve devletlerin yaptığı yardımlar olduğu düşüncesini savunmaktadır. Toskay Birleşmiş Milletler'in "iktisadi yardım, askeri olmayan amaçlar için devletler veya uluslar arası kuruşlar tarafından verilen tamamen hibe ve uzun vadeli kredilerdir" tanımından hareketle, azgelişmiş ülkelere yapılan yardımlar içerisinden askeri yardımlar çıkarıldığında kalan rakamın çok küçüleceği iddiasında bulunur. [81]

Çin-Sovyet Bloku'nun komünist olmayan ülkelere yaptığı yardımlara değinen Toskay, ülkeleri "yardım edebilirlikleri" üzerinden kıyas edip, Sovyetlerin "her şeyden önce kendi ekonomisinin büyümesine öncelik tanıyacağı" ve "tabii kaynakları Amerika kadar zengin olmadığı için… dış yardım yapma konusunda Amerika ile rekabet edemeyeceği" kanısına varmaktadır.[82] Ancak bütün bunlardan Tuncay'ın vardığı sonuç, "Doğu ve Batı bloklarının yaptığı yardımların tutarı azgelişmiş ülkelerin ihtiyacına oranla yetersiz"[83] olduğudur.

70'lere gelindiğinde ise 1971 yılında tüm kaynakların %5'ini ve tüm kredilerin %10'unu Merkez Bankası'ndan sağlayan bankalar, 77 yılı sonunda kaynaklarının %12.1'ini verilen kredilerin %24'ünü Merkez Bankası'ndan sağlama gibi bir eğilim içine girmiştir. Yani, bankaların Merkez Bankası'na

---

[80] "Dünya Bankası Faizsiz Kredi Haddini Artırdı", *İktisat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 1964, s.4.

[81] Tunca Toskay, "Uluslararası Yardımlar" *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965, s.27.

[82] Age, s. 29.

[83] Age, s. 30.

bağımlılığında bir artış olduğu gözlenmiştir.[84] Diğer yandan aynı sayıda Bankacılık konusunda yazılan bir başka yazıda, konu hemen hemen aynı başlıklarla ele alınmış ve fakat Tuncay Artun alınan yardımların menşei konusunda farklı bir vurguya yönelmiştir. Ona göre Türk bankacılık sisteminde son yıllarda sağlanan kaynak artışı, hemen hemen tümüyle dış kaynaklıdır.

Bu süreç yapılan toplantılardan imzalanan anlaşmalara kadar hemen hemen bütün gelişmelerle "Ayın Olayları" başlığı altında dergide sunulmasına karşılık, yazılarda (Bkz Tablo 4) bu konuda pek fazla yorum yer almamış olması dikkat çekmektedir. Örneğin Ortak Pazar'ın altı ülkesinin 25 Haziran 1964'te yaptığı Türkiye Yardım Konsorsiyumu toplantısında "İktisadi Kalkınma Planı'na iştirak payları"nın incelenmesi ve Türkiye'nin 250 milyon dolarlık talebinden daha az bir miktarın kabulü gibi oldukça ses getiren bir olay, dergide sadece yorumsuz bir haber olarak yer almakta[85], diğer yazılarda da bu konuyla ilgili bir değerlendirilme yapılmamaktadır.

Bağımsızlık konusu; kalkınma planlarının uygulanabilmesi için alınan 'dış yardımların', dönemin politikalarında söylemsel düzeyde de olsa baskınlık arzeden Atatürkçü ilerleme stratejisi ile olan çatışmasını giderme sorunu olarak devreye girmiştir. Avrupa ve Amerika ile olan ilişkilerdeki artış bu dönemde dış politika konusunda yazılan yazıları "yardımlar" konusuna odaklamış; sonuç olarak yazılarda, "Bağımsızlığı koruyarak dış yardımlar yoluyla kalkınmanın imkanı olup olmadığı" sorusunun cevabı aranmıştır.

Tablo 3: İktisat Dergisi'nde Bağımsızlık ve Dış 'Yardımlar' Konusunda Yazılmış Olan Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Tarafsızlar Bloku ve Geleceği	Manisalıoğlu Erol	9	Mart	1965
Dolar Krizi, Ötesi ve Nedenleri	Karadayı Eyüp	10	Nisan	1965

[84] Ümit Akçay, *Kapitalizmi Planlamak Türkiye'de Planlama ve DPT'nin Dönüşümü*, 1. Baskı, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2007, s. 12.

[85] "Ayın Olayları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 4.

Yabancı Memleketlerdeki Amerikan Yatırımları	Artun Ercüment	17	Kasım	1965
Türkiye'de Yabancı Sermaye	Karadayı Eyüp	20	Şubat	1966
Türkiye'de Yabancı Sermaye Meselesi	Gürkök Yaşar	24	Haziran	1966
Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları	Kılkış Yıldırım	26	Ağustos	1966
Yeni Bir Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu Lüzumu	Gürkök Yaşar	26	Ağustos	1966
Amerika ve Şirketleri	Ölçer Mesut Yalçın	26	Ağustos	1966
1970 Yılına Kadar Sınai Kalkınma Bankasına 1,072 Milyar Lira Lazım		27	Eylül	1966
Kredi Sigortası		2	Ağustos	1964
Borçlu Doğanlar	Kazgan Haydar	8	Şubat	1965
Uluslararası Yardımlar	Toskay Tunca	10	Nisan	1965
Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu ve Faaliyetleri	Akbıyık Ahmet	14	Ağustos	1965
Orta Vadeli Krediler	Süden Metin	36	Haziran	1967
Dünyada Dış Yardım Temayülleri ve Türkiye	Poroy İbrahim	45	Mart	1968
Aşırı Borçlanma Tehlikeli midir?	Karadayı Eyüp	46	Nisan	1968
Amerika'nın Diğer Ülkelerdeki Yatırımları	Tokgöz Erdinç	46	Nisan	1968
Atatürkçülük ve Bağımsızlık	Buldaç Orhan	53	Kasım	1968
Azgelişmiş Ülkelerin Sermaye İhtiyacı ve Yardımlar	Özgüven Ali	73	Temmuz	1970

Derginin ilk sayısında Şemsettin Güler imzasıyla yayınlanan yazıda “Biliyoruz ki planlı ekonomimizin finansmanı başka bir yönden de (dış yardım)lara bağlıdır. Üzülerek işaret edelim ki, yapılacak dış yardımın umulan tempo ile gelişmediği ve bu yardımların Reform Tasarılarının kabulüne bağlı bulunduğuna dair duyduklarımız eğer doğru ise, bunda

kusurlu olan yardımı yapacak olanlar değil, alacak olan bizleriz"[86] diyerek koşullu yardımları öngören reform sürecinin önerildiği şekilde götürülememesinin sorumlusunun yardımı uygulamayı beceremeyenler olduğunu belirterek, "yağmur duasına çıkar gibi dış yardım bekle(nilemeyeceğini)" söylüyordu. Devamında hükümet ve ilgililerin planlı kalkınmada dış yardımlara fazla bel bağlamış ve iç finansmana yeteri kadar güvenmemiş olduğuna dikkat çeken Güler, kalkınmanın sağlanabilmesi için "Çalışma Seferberliği" önerisinde de bulunmuştur.[87]

Haydar Kazgan ise temel sorunun "alınan borçların bütün bir topluma faydalı olacak şekilde harcanılmasının" henüz öğrenilememesi olduğunu, bu itibarla esas olarak borçların geri ödenebilmesini hedefleyen bir yolun izlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre "... milletçe borçlanma ne bir ayıp, ne de zannedildiği kadar altından kalkılması zor bir yüktür. Borçla kalkınmış memleketler vardır."[88] Eyüp Karadayı da "Aşırı Borçlanma Tehlikeli midir?" şeklinde sorduğu soruya "İyi ve yerinde kullanılan kredi bir tehlike vesilesi değil, gelecek üzerine girişilen iddialı bir hesaplaşmadır" yanıtını vererek benzer bir bakışaçısı ortaya koymuştur. [89]

Ahmet Akbıyık "2. Dünya Harbi ile –paradoksal olarak- 'biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar' gerçeğinin sadece kişiler ya da toplumların kendi aralarında değil, ayrıca milletler arasında da geçer bir fikir olduğunun anlaşılmış olmasının" Savaş'ın insanlığa sağladığı faydalardan biri olduğunu belirtir; böylelikle, "sulh içinde bir arada yaşamanın ancak milletler arasında ekonomik ve kültürel dayanışmalar sayesinde mümkün olabileceğinden, şimdi kimse şüphe etmemektedir." Akbıyık OECD'nin "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumunu'nun(Şirketler Birliği'nin)" oluşturulmasını da ülkelerarasındaki bu dayanışma çabasına bağlamakta, teşkilatın "1969 inkılâbından sonra planlı kalkınmayı prensip ittihat eden Türk Hükümetlerinin olumlu çalışmalarının dışarıya yankısının tabii bir sonucu"

---

[86] Güler, s. 5.

[87] Age, s. 7.

[88] Haydar Kazgan, "Borçlu Doğanlar", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 8, Şubat 1965, s. 12.

[89] Eyüp Karadayı, "Aşırı Borçlanma Tehlikeli midir?" , *İktisat Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 46, Nisan, 1968, s. 29.

olduğunu düşünmektedir.[90] OECD'nin Türkiye'deki planlama faaliyetlerini takip için görevlendirdiği çalışma grubunun Türkiye'nin -özel projeler bir yana- normal ithalat politikasını yürütebilmesi için bile dış yardıma muhtaç olduğunu bildirmesi, yazıda Türkiye'nin bu yardıma ne denli ihtiyacı olduğunu vurgulama amacıyla verilmiştir. "Memleketimizin bu teşkilata gerekli bütün bilgileri gönül açıklığı ile vermesi ve bütün tasavvurlarını vazıh şekilde ortaya atması" Konsorsiyumun başarıya ulaşmasını sağlayacak en önemli nedenlerden biri olarak sunulurken; yazının bir diğer ilginç tarafı, borçların uzun vade ve düşük faizle geri ödeneceği bilgisinin "…zaten Dünya devletleri içinde en ağır dış borç altında ezilenlerden biri(nin)" Türkiye olduğu yorumu ile tamamlanmasıdır.[91] Bu yazının yayınlanmasından 1 sayı sonra yayınlanan bir başka yazıyla ise, "günümüzde azgelişmiş memleketlerin dışa bağlanmaktan kurtulup iktisadi kalkınmalarına doğru yönelmeleri" fikri yinelenmiştir.[92]

b. Planlama

1929 Dünya ekonomik krizinin ardından Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne siyasi yakınlaşması dönemiyle plan kavramı büyük önem taşımaya başladı.[93] Türkiye'deki planlama çalışmalarının danışmanlığını yapan Timbergen'in tanımıyla "kaynakların etkin dağılımı ve iktisadi büyümeden elde edilen gelirin adil paylaşımı[94] olarak planlar, 1. Kalkınma Planı'ndaki ifadeyle "«1962 yılı Plânlı Devreye Geçiş Programı»[95] oldukça benimsenmiş; genel olarak kalkınma planları ile gerek bireyin, gerekse ülkenin planlanması, "yaşam stratejisi"lerinin oluşturulması fikri devreye girmiştir. Her an için halkın denetimi altında bulunan iktidarların, planlamayı açık bir şekilde ve

---

[90] Ahmet Akbıyık, "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 14, Ağustos 1965, ss. 13-15.

[91] Age, s. 18.

[92] Charles Bettelheim tarafından verilen konferans, "Az Gelişmişliğe Karşı…", Çev: Ali Özgüven, *İktisat Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 16, Ekim 1965, s. 21.

[93] İktisat Dergisi yazarlarından A. Kürşad Ahioğlu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) üzerine yazdığı yazısında SSCB sanayisinde son yirmi yılda kaydedilen gelişmeyi, bilhassa planlama politikalarına değinerek rakamlarla ortaya koymuştur.

[94] Akt. Hakan Mıhçı, "Kalkınma: Bir Teori…", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 7, Sayı: 23, 1996, ss.65-86.

[95] "Birinci Beş Yıllık…", Devlet Planlama Teşkilatı, 03.12.1962, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan.asp, s. 80.

tamamen halka yarayacak şekilde tespit etme zorunluluğu, demokratik düzendeki planlamanın hiçbir zaman muayyen bir zümrenin çıkarlarına hizmet edememesi gibi olumlu bir netice doğuracaktır.[96] "Her an için halkın denetimi altında bulunan iktidarların, planlamayı açık bir şekilde ve tamamen halka yarayacak şekilde tespit etme zorunluluğu(nun), demokratik düzendeki planlamanın hiçbir zaman muayyen bir zümrenin çıkarlarına hizmet edememesi gibi olumlu bir netice doğuraca(ğı)"[97] ümidi ile destek verilen planlar çeşitli yönleri ile de tartışılmış, halkın da planlar için psikolojik olarak hazırlanmamış olması gerektiği belirtilmiştir.[98] Suat Müftüoğlu'nun "Plan hayali düşünce ve teorik kavramlar üzerine değil, toplumumuzun yapısına uygun gerçekleri içeren bir plan olmalıdır."[99] şeklindeki uyarısı da aynı noktaya işaret etmektedir. "Türkiye'nin Gelir ve İstihdam Dağılımındaki Değişim" başlıklı bir araştırma yapan Erdoğan Özötün hazırlıklarına kendisinin de katıldığı Üçüncü Beş Yıllık Plan'da belirlenmiş olan kalkınma hızına varılamamasına karşın, 68-76 yılları arasında önemli sayılacak ölçüde bir kalkınma hızının elde edildiğini belirtiyor. Yazar dergide kalkınmayı doğrudan "toplumsal kalkınma" açısından ele alan nadir yazılardan birine imza atıyor. Özötün'e göre "...toplumsal kalkınmadan murat, üretime katılanların, katkıları kadar üretimden pay almalarıdır. Bu alınmadığı sürece toplumsal kalkınmadan bahsedilemez."[100] Besim Üstünel de "Planlı kalkınma gayretlerimizin sadece gelişme hızı hedefine değil, sosyal adalet ve dış yardımsız kalkınma hedeflerine de" dikkat gösterilmesi hatırlatmasında bulunarak, planlama ile ilgili olarak dergide ortaya atılan fikirlere eleştirel nitelikte bir görüş sunmuştur.[101] Ayrıca İsmet Sabit Barutçugil, kalkınma planları ile ilgili çok önemli bir noktaya işaret ederek; kalkınma planlarının çoğunlukla fazlasıyla genel ve muğlak ifadelerden tartışmaya gerek duyurmayacak önkabullerden

---

[96] Şengün, s. 5.

[97] Şengün, s. 5

[98] Şemsettin Güler, "Plan ve Buhran", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 6.

[99] Suat Müftüoğlu, "Plan Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979, s. 41.

[100] Erdoğan Özötün, "Maaş ve Ücretlerdeki Erozyon", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979, s. 13.

[101] Besim Üstünel, "Dış Ticaretin Devletleştirilmesi...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:8, Mayıs 1965, s.33.

mürekkep olması ve yer yer parti programlarını anımsatan dokümanlar haline dönüşmesinin, politikalarda belirsizliğe yol açtığını belirmektedir.[102]

1963-1967 yıllarını kapsayan 1. 5 Yıllık Kalkınma Planı derginin çıkarılmasından bir yıl evvel uygulamaya konulmuş olmasına karşın dergiye büyük ölçüde yansımıştır. Fakat bu yansımayı doğrudan kalkınma planını konu edinen yazılar şeklinde düşünmek yerine, yazılarda kalkınma planında yer alan önlemlere cevap niteliğindeki atıflar üzerinden düşünmek gerekir.

Derginin ilk sayısında başyazı olarak yayınlanan "Plan ve Buhran" başlıklı yazıda "Türk ekonomisi(nin) bugün yeni bir çağın dereceli (Graduelle) bünye değişikliğinin eşiğinde bulun(duğu)" hatırlatılarak, 1963-1967 yıllarını kapsayan 1. Beş Yıllık Plan'ın Ekim 1962'de kabul edilmesi üzerine girilen kalkınma planları sürecinin ekonomiyi baskı altına alan gelişmelerden biri olduğu kaydedilmiştir. Yazıda, Kalkınma Planları, Müşterek Pazar gibi değişimlerle "çalışma sahaları ve metodları(n) değişmekte (olduğuna)" dikkat çekilerek, bu durumun da "sosyal hayatta yeni yeni haklar ve mes'uliyetler" doğmasına yol açtığı belirtilmektedir. Yazar yazının devamında bu durumu, "Maddi ve manevi dünyası değişen ferdin, kurulmakta olan yeni düzen içinde, yerini belli edememesinden de psikolojik rahatsızlıklar doğmakta, bu da sonunda ekonomimizi etkisi altında bulundurmaktadır" analizi ile ilişkilendirerek, genellikle "ekonomik gelişmelerin bireylerin psikolojilerini etkilediği" şeklindeki tezi tersine çevirir.[103]

Birinci Kalkınma Planı'nın giriş bölümünde de Plan benzer bir anlayış ile duyurulmaktadır: "İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak bir demokratik düzeni kesin olarak seçmiş olan Türk Milletinin, Anayasamızda açık ifadesini bulan iktisadi ve sosyal hayatı, keyfi ve plansız davranış tecrübelerine son verip adalete, tam çalışma esasına ve herkesin insan haysiyetine yaraşır bir yasayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenleme arzu ve azmine uygun olarak Milli tasarrufu

[102] Barutçugil, s. 57.

[103] Age, s.6.

artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere Birinci Beş. Yıllık (1963-1967) Kalkınma Planı hazırlanmıştır…. Planlı düzende başarının yalnız iktisadi ve sosyal kalkınmamızın başarısı değil, aynı zamanda demokrasimizin de bir zaferi olacağına inanıyorum. Bu inancım idarecileri, iş ve sanayi adamları, işçileri üniversite üyeleri ve öğretmenleriyle bütün Türk Milletinin demokrasi ve hürriyet içinde kalkınma azmine dayanmaktadır."[104] Ne ki, dergide yer alan plan yada kalkınma odaklı yazıların (Bkz Tablo 4) kalanında benzer türden bir ilişkilendirmeyi görmek neredeyse imkansızdır.

Tablo 4: İktisat Dergisi'nde Planlama Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Plan ve Buhran	Güler Şemsettin	1	Temmuz	1964
Planlama Çalışmaları Hakkında	Gürkök Yaşar	12	Haziran	1965
Sovyet Rusya'da Planlama	Alkin Erdoğan	13	Temmuz	1965
Karma Ekonomi Sisteminde Planlama ve Gelişme	Parsons Ernest	17	Kasım	1965
Perspektif Planlama ile Beş Yıllık Planlar	Demirgil Yorgi	20	Şubat	1966
Pakistan'ın Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı		34	Nisan	1967
İkinci BeşYıllık Kalkınma Planı Hedefleri ve Stratejisi	Kuyucuklu Nazif	34	Nisan	1967
Türkiye Balık Ekonomisi, Kalkınma Plan, Proje, Rapor ve Sorunları	Arısoy Süleyman	35	Mayıs	1967
Türkiye'de İktisadi Planlama	Ertan Mualla	36	Haziran	1967
İkinci Beş Yıllık Plan Işığında Türk Ekonomisinin Darboğazları	Bilgin Yüksel	41	Kasım	1967

[104] "Birinci Beş Yıllık….", s. 70.

İkinci Beş Yıllık Planın (1968-1972) Genel Hedefleri	Dumanoğlu Oğuz	52	Ekim	1968

Planın finansmanın nasıl sağlanacağı sorunu ile ilgili olarak planda gösterilen hedefler ve getirilen öneriler ise, bir anlamda planın sınıfsal boyutu konusunda bilgiler sunmaktadır. Ümit Akçay 1. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda, o zamana kadar hiç vergilendirilmemiş olan tarımsal alanın vergilendirilmesi önerisini, DPT'nin sanayi sermayesinin gelişmesi için attığı bir adım; bu önerinin dönemin hükümeti[105] tarafından dikkate alınmayarak Merkez Bankası'ndan borçlanma yoluna gidilmesini ise hükümetin, kendi sınıfsal desteğini sağlayan köylü ve ticaret sermayesinin çıkarlarını savunmak olarak okumaktadır.[106] Nitekim 24 Ocak kararları öncesindeki CHP hükümetinde müsteşar olara görev yapan Bilsay Kuruç, 1984 yılında İktisat Dergisi'nden Nail Satlıgan'la yaptığı görüşmede, 5. Plan'ın stratejisi, hedefleri ve politikalarıyla yapısal uyum kredisine uygun olarak hazırlanmış olduğunu belirttikten sonra bu durumu "376 milyon dolarlık kredi karşılığında koca bir planı Dünya Bankası denetleyecektir…. Bu Plana geniş bir rapor ya da geniş bir niyet mektubu diyebiliriz ama… milli bir plan demek olanaksız" cümleleriyle özetliyor.[107] Buna karşın Adnan Kahveci, aynı sayıya yazdığı yazısında duruma benzer bir eleştirel bakış içerisinde yaklaşmayıp "Türkiye'de çok bilinçli bir plan anlayışı(nn) gelişmiş" olduğunu, "kaynak israfını asgariye indiren model(in) serbest pazara ağırlık veren model" olduğunu, "Pazar kuvvetlerinin ihtiyaçları tespit etmesi(nin), iyi bilgilerle donatılmış bir bürokrattan bile daha isabetli olabil(eceğini)" belirterek "Plan yönlendirmesi sayesinde Pazar kuvvetleri kaynak israfını en aza indirir" iddiasını sunmaktadır.[108] Şemsettin Güler ise dergideki genel politika açısından beklenmeyecek bir biçimde Demirel'e atıfta bulunarak "Şimdi

[105] CHP-YTP-CKMP Koalisyonu.

[106] Akçay, s.26.

[107] Bilsay Kuruç, "Bilsay Kuruç ile Görüşme", Görüşmeci: Nail Satlıgan, *İktisat Dergisi*, Sayı: 239, 1984, s. 9-15.

[108] Adnan Kahveci, "Plan ve Piyasa", *İktisat Dergisi*, Sayı: 239, 1984, s. 17-18.

geliniz plana karşı pilav[109] diyenlere kulaklarımızı tıkayalım" diyerek planlama anlayışını savunmuştur.[110]

Bu dönemdeki planlama anlayışı için Kemal Kurdaş 1982'de katıldığı bir açık oturumda gazeteci Emin Çölaşan'ın yarım kalan yatırımlar üzerine hazırladığı yazı dizisine atıfta bulunarak "Türkiye'nin planlı dönemi en plansız dönemidir" diyecek;[111] buna karşın, aynı yıl derginin düzenlediği bir başka açık oturuma katılan TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ali Koçman, "Planlı ekonomiye geçişle geçişile birlikte ortaya çıkan 'ikame sanayiyle', iğneden ipliğe her şeyi ithal eden Türkiye, iğneden ipliğe her şeyi Türkiye'de üretmeye başlıyor" diyerek Kurdaş'ın tersine bir görüş bildirmiştir.[112] Gerçekten de bu dönemde yatırımların kredi desteği ile artması, ilerleyen zamanlarda planlamanın en çok övgü almasına sebep olacaktır. Diğer yandan Demir Demirgil bir başka noktaya dikkat çekerek, kamu kesiminin nisbi hakimiyeti altında geçen üç kalkınma planı boyunca (1963-1977) özel kesimin ekonomideki neminin her geçen gün biraz daha arttığını söylemiştir.[113]

c. Devletçilik ve Karma Ekonomi

Devlet geleneğinin baskınlığını koruduğu bu dönemde, çeşitli plan ve stratejilerde ekonomik sistem modeli olarak belirlenmiş olan karma ekonominin ve buna karşın terkedilmek istenen devletçi modelin tartışılması ile ilgili sıkıntılar kendini dergide önce çıkmıştır.[114]

---

[109] Demirel Cumhuriyet Halk Partisi'nin planlı kalkınma önerilerine muhalefeten bu cümleyi söylemiştir. Yıllar sonra Konut Sorunu ile ilgili bir yazıda "Türkiye plansızlıklarla övünen hükümetlerinin yönetiminde yıllarını harcamış" denilerek yine Demirel'e atıfta bulunulacaktır. Selahaddin Babüroğlu, "Konut Sorunu", *İktisat Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 193, Temmuz 1980.

[110] Güler, "Özel Sektörün Davası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965, s. 6.

[111] "'Kamu Harcamaları ve…' Başlıklı Açık Oturum", *İktisat Dergisi*, Sayı¨208, Mart 1982, s.14.

[112]"'Sanayide Finansman Bunalımı'…" , s. 11.

[113] Demir Demirgil, "İstikrardan Kalkınmaya", *İktisat Dergisi*, Sayı: 210, Mayıs 1982, s. 56.

[114] İktisadi anlamda devletçilik uygulamasının terk edilmeye başlandığı –derginin de çıkış döneminde denk gelen- yıllarda karma ekonomi modeline ilişkin soru ve önerilere dergide sıkça yer veriliyor. Hatta Cemiyet'in Ankara Şubesi o dönemde Ankara Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan Besim Üstünel'in konuşmacı olduğu bir konferans düzenliyor. Bu konferans kısa zamanda dergiye de konuyor. Üstünel, s.24.

i. Devletçilik

Devletçilik konusu, ekonomik bir stratejinin yanı sıra devletin varlığının ve iktisadi anlamdaki sınırlarının gündeme getirildiği, mülki haklar dahilinde de olsa ferdi taleplerin konuşulmaya başlandığı bir konu olarak çok çeşitli alanlar açısından yorumlanabilecek göndermeler içermektedir. Bu tartışmalarda masaya yatırılan devletin verimliliği meselesi, pek çok yazarı "amme hizmeti" konusunu ele almaya sevketmiş, *devletin rantabl olmayan alanlara yatırım yapması* bu yolla eleştiriye uğratılmıştır.

1950 den 63'e kadar olan dönemde kamu sektörü yatırımlarının toplam yatırım içindeki paylarının yüzde 36'dan 1960 da yüzde 55'e yükselmesi,[115] kalkınma stratejisinde devlet kurumları eliyle gelişme politikasının kurumlara sağladığı avantajın devlet kurumlarında tetiklediği yolsuzluklar, "Devlet eliyle yaratılan zenginler"e yol açmıştı. Bu durum, Devletçilik konusunun daha çok olumsuz göndermelerle ifadelendirilmesi sonucunu doğurmuş; pek çok insan için devlet zorbalıkla özdeşleştirilmeye başlamıştı: "Devlet gücüne sahip olan vatandaşların durumu, adale, silah kullanma, üstün bilgi, geniş mali imkanlar gibi kişinin baskı yapabilmek için kötüye kullanabileceği vatandaşların durumuna benzer."[116] Devletçiliğin eleştirel biçimde ele alındığı yazılarda devletçilik kelimesinin "aşırı müdahalecilik", olumlandığı yazılarda ise "millileştirmek, devletleştirmek" kelimeleri ile özdeşleştirilerek kullanıldığını görüyoruz. Örneğin Şemsettin Güler Cumhuriyet Gazetesi'nde yazılmışbir yazıya atfen, "daima ve daha ziyade aşırı müdahaleciliği savunan" bir yazarı "devletçiliğe tamamen karşı bir fikir gibi mağna[mânâ] vererek düşünceyi küçümse(diği) ve böylece sınırlı yazının *solundan sınırı aş(tığı)**" gerekçesiyle sert bir şekilde eleştirerek, "aşırı solculukla" suçlamıştır.[117] Erol Manisalı ise 1954 yılında çıkarılan Petrol Kanunu'nun yabancı tröstleri avantajlı konuma getirdiğinden şikayet ederek "O halde yapılacak iş uluslararası sermayenin Türkiye'de petrol konusunda

---

[115] "1. Kalkınma Planı", s. 74.

[116] Suha Aksoy, "Devlet Sistemleri ve Karma…", …", *İktisat Dergisi*, Cilt: 8, sayı: 43, Ocak 1968, s. 18.

[117] Şemsettin Güler, "Refah Yolu", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:4, Ekim 1964, s. 1, 2.

faaliyet göstermesini önlemek ve petrolü millileştirmektir" demektedir.[118] Besim Üstünel ise "dış ticaretin devletleştirilmesi" tezini önerirken hükümetin[119] üyelerinden bazılarının bu tezi benimsemeyerek bunun "karma ekonomi düzenini muhafaza etmek ve memleketi Ortak Pazar üyeliğine hazırlamak gibi temel politikalara aykırı düşeceğini" belirtmiş olmalarını eleştirmektedir.[120]

Erdoğan Alkin, yazısını kaleme aldığı 1979 yılına kadarki Türkiye ekonomisi sürecini "kendine yeterlik" ve "dışa açılma" olarak iki ana döneme ayırarak, devletçiliği 3 ana özellikle tanımlamamıştır:

I. Toplumsal içeriği ağır basan yatırımların gerçekleştirilmesi

II. Sanayi rekabet edebilir duruma gelinceye kadar tam koruma

III. Kamunun, emek sermaye döviz piyasaları ile tüketiciyi korumak için mal piyasalarına yoğun müdahalesini savunan korumacı-kapalı model

Alkin, devletçiliğin bu türden "toplumsallaştırılmış" amaçlarının nasıl kullanıldığını ise şu cümlelerle sorgular: "Alınmayan vergilerle finanse edilen aşırı şişmiş kamu harcamalarının açığını kimler, kimler için kapatmaktadır?... İşsizlerin sigorta primleri kimlerden tahsil edilmektedir?... Sonuç olarak gerisinde korumacı-denetimci zihniyetin egemen olduğu bu uygulamanın yarattığı çarpıklıkların ekonomiye ve topluma ne yararı olmuştur?"[121] Benzer şekilde Zeki Erginsu da "Kalkınma Çabamız ve Turizm" başlıklı yazısında Türkiye'deki "kontrolsüz himayenin altında iç piyasanın sömürüldüğünü" yazmaktadır. Yazar, turizmin geri kalmış olmasının sebeplerini de temel olarak devletçiliğe dayandırmakta, Fransız iktisatçı Pierre Defert'e referansla devlet yatırımlarının alt yapı yatırımları ile sınırlı kalarak "özel sektörün faaliyetlerine tecavüz etme(mesi)" gerektiği

[118] Manisalı, "Petrol Tartışmasının Başka...", s. 12.

[119] Bu dönemde İnönü Hükümeti görevdedir; 20 Şubat 1965'te Ürgüplü Hükümeti başa geçer.

[120] Besim Üstünel, "'Dış Ticaretin Devletleştirilmesi' Teması Üzerine Variyasyonlar", Sayı: 8, s. 25.

[121] Erdoğan Alkin, "Rant Maksimizasyonu Ekonomisi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 182, Ağustos 1979, s. 10.

fikrindedir.[122] Devletin özel sekörle olan münasebetinin tecavüz, gasp, elkoyma şeklindeki ifadesi, bu dönemdeki devlet algısını yeterince özetlemektedir. Burada fert, aslında bir girişimci değil, birey olarak sunulmakta; devlet- özel sektör "ikiliğini" özel sektör lehine aşmak, bireyin devlet karşısındaki zaferi gibi görülmektedir.

Şemsettin Güler 1964 yılında yazdığı yazısında, 1937'de devletçiliğe geçilmesi için varolan "haklı" koşulların artık varolmadığını şu sözlerle ifade etmektedir: "Kapitalizmin geliştiği zamanımızda aşırı devletçilik artık, resmi makamların salahiyet ve iktidarlarını genişletmek arzusundan başka bir mana taşımamaktadır... Devletçilik rejiminin karşılaştıkları diğer bir güçlük de, devletin sermaye ihtiyacını sağlamak için başvurduğu ergi ve istikraz yolları özel sektörü zayıf düşürücü sonuçlar verdiğinden, devletleri... yıpratıcı yollara sürüklemektedir." Güler "garb ekonomilerinden" yola çıkarak Türkiye'de Devletin uygulaması gereken ekonomi politikasını "ferdi mülkiyete dayanan, ferdin ekonomik bağımsızlığını koruyan, ekonomi sahasında özel teşebbüsü esas tutan ve milli ekonomiye rehberlik eden içtimai adaleti ehemmiyetle ele alan bir sistem" cümleleriyle özetler.[123] Haydar Kazgan'a göre de Türkiye'deki devletçiliğin "muhtelif şekil ve tatbikatı", "demokratik ve liberal ekonomi düzenini kabul etmiş memleketler"e, yani "Batı dünyası"na benzemelidir.[124]

Şemsettin Güler devletin özel sektör karşısında eşitsiz bir konumda olduğu iddiasıyla, devletin "serbest piyasadaki teşebbüsler karşısında hem rakip hem mürakip durumunda bulunmama(sı)" gerektiğinden, zırai ve sınai mahiyetteki işlerden yavaş yavaş elini çekmesi gerektiğini savunmaktadır.[125] Kazgan, Weberyen bir açıklama izleyerek "piyasa ekonomisi(nin) bir memlekette mevcut istihsal faktörlerini en iyi şekilde dağıtan ve adeta otomatik işleyen bir mekanizma" olması dolayısıyla aynı görüşü savunur.[126]

---

[122] Zeki Erginsu, "Kalkınma Çabamız ve Turizm, *İktisat Dergis*i, Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964, s. 17.

[123] Güler, "Refah Yolu", s. 6.

[124] Kazgan, "Devletçilikte Yeni Anlamlar", Sayı: 5, s. 3.

[125] Güler, s. 4.

[126] Kazgan, s.6.

Güler'e göre, özel sektör resmi sektöre nazaran, organizasyon ve kendi aralarındaki işbirliği açısından zayıftır.[127] Kazgan bir yandan da dönemin liberal ekonomistlerinin iddiaları ile örtüşerek devletin ekonomiye müdahalesini bir demokrasi sorunu olarak aldığını belirtir. Kazgan'a göre devlet, rekabet şartlarının aksamaması ile yükümlüdür; devletin yerinde müdahalesi ile piyasada fazla kârlar ve rant ortadan kalkacak, adil bir gelir dağılımı sağlanacaktır.

Haydar Kazgan yazısında kalkınma planı tartışmalarına da girerek, herhangi bir "planın gayesinin piyasa mekanizmasının yerine geçecek bir nizam kurmak değil; …. *Devlet sektörünün***, planın öngördüğü hedeflerin piyasa mekanizması içinde gerçekleştirilmesi mümkün görülmediği hallerde, piyasanın yerini alan bir sektör olarak kabul edilmesi" olduğunu bildirerek devlet işletmeciliğini önerir.[128] Buna karşın bir başka yazısında, önerisini daha da ileri götürerek, işletmelerin büyük zararlar getirmesini özel sektörün teşviki için önemsememek gerektiğini ve "hatta devletin pamuklu, yünlü iplik ve kumaş istihsalinde dahi kalkınmanın iktisadi ve sosyal gerekçelerine uygun olarak zarar eden işletmeleri çalıştırması(nın) günün gerçekleri arasında girdiği(ni)" belirtir.[129]

Devletçilik konusunda dergideki tartışmaları "kıran" bir yazı ise 1965'te yayınlanmıştır. Charles Bettelheim'ın Cite Universitesi'nde yaptığı konuşmanın çevirisi olarak aktarılan yazı, uzaktan da olsa dergi yazarlarından Besim Üstünel'in görüşlerini yakalamaktadır denilebilir.[130] Hatta bu yazı, Üstünel'in derginin sekizinci sayısına yazdığı dış ticaretin devletleştirilmesi konusundaki yazının kapsam alanı daha geniş bir versiyonu olarak da okunabilir. Temel olarak; "Bütün gelişmemiş ülkelerde edinilen tecrübelere göre, iktisadi 'laisser-faire' doktrini, ileri ekonomilerle geri ekonomiler arasındaki seviye farkını gittikçe arttırmaktadır. Bu itibarla, yalnız Devlet tarafından yönetilen bir politika, şüphesiz doğru uygulanmak, uyarı ve yaratıcı olmak şartı ile az gelişmişliğe zamanla son verebilir" fikrine

---

[127] Güler, "Özel Sektörün Davası", s. 4.

[128] Kazgan, ss. 3-8.

[129] Kazgan, "Borçlu Doğanlar", s. 10.

[130] Age, s. 22-29.

dayanan yazının bir başka önemli iddiası, kalkınma sürecinde bir tür bürokratik devlet kapitalizminin yaratılacağı düşüncesidir.[131] Aynı görüşü Erol Manisalıoğlu da yineleyerek ileri taşımış; batı ekonomilerinde devletlerin büyük tröstlere dayanarak Dünya pazarlarına hakim olma durumuna ek olarak, devletleştirme yolu ile bir yandan karşı tröstlerin kendi ekonomilerindeki kontrol kuvvetlerini kırarken diğer yandan ulusal kuruluşlarla Dünya pazarlarına hakim olma yoluna gitmeleri gibi yeni bir eğilim doğduğunu ifade etmiştir. Manisalı bu eğilimi "devlet kapitalizminin uluslar arası alana çıkma eğilimi " olarak tarif etmiştir.

ii. Karma Ekonomi

1961 yılında Yüksek Planlama Kurulu ile Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen Kalkınma Hedefleri ve Plan Stratejisi'nde "Türk Ekonomisinin, Devlet ve özel sektörün yan yana bulunduğu karma bir ekonomi" olduğu belirtilmiştir. 1960'lı yıllar; özel sektörün çeşitli desteklerle teşvik edildiği,[132] özel sektörce üretilen mallarda yüksek ithalat vergilerinin uygulandığı, Vergi ve sanayi girdilerine gümrük indirimlerinin konulduğu, buna karşılık KİT'leri (Kamu İktisadi Teşebbüsü) ilgilendiren alanlarda tam tersi bir siyasetin izlendiği yıllara tekabül eder. Bu konuda dergide yer alan ifadelerin bir kısmında da Devlet işletmeleri doğaları gereği verimsiz, özel sektör ise kıt kaynakları en verimli şekilde kullanan sektör olarak ifade edilmektedir.

Karma ekonomi ile ilgili tartışmaların (Karma Ekonomi konusunda yazılmış yazılar için Bkz Tablo 5), henüz gündeme girdiği bu günlerde liberalizmin "ferdiyetçilik" olarak kabulünden kaynaklı olarak, liberal sistem/devlet de kısa tartışmalara konu olmuştur. Kemal Tosun'a göre "uzun mücadelelerden sonra liberal devlet, yerini sosyal devlete terk etmiştir ve böylece devletin müdahale gücü ve hakemlik kudreti hemen herkesçe

---

[131] Üstünel, "Dış Ticaretin Devletleştirilmesi", s. 16.

[132] Kalkınma Planı'nda karma ekonominin bir model olarak önerilmesi nedeniyle bu dönemde karma ekonomi konusunda sürekli yazılar yazılmış, devlet nezdinde görüşmeler yapılmıştır. Ağustos 1964'de yani derginin yayın hayatında başlamasından 1 ay sonra da sanayi, ticaret, enerji, tabii kaynaklar, turizm ve tanıtma bakanlığı ile özel sektör temsilcilerinin katıldığı bir toplantı yapılmış ve hükümet temsilcisi ihracatın artırılması konusunda sanayicilere vaatlerde bulunmuştur.

tanımıştır."[133] Şemsettin Güler; temelde "liberaller(Fizyokratlar)" ve "müdahaleciler" olarak iki başlıktan yola çıkarak karma ekonomi konusuna değinir. Buna göre liberaller "ekonomik alanda devlet rollerini tayin ve tahdit için üretim alanında esas olarak Ferdi ve Ferdin Özel Faaliyetlerini göz önünde tutmuşlar(dır);... gelişmeyi sağlıyacak iki büyük amil vardır ki bunu birincisi müstahsilin[üretici] şahsi menfaati, ikincisi de rekabet serbestisi yolu ile tesirli bir surette ceryan edecek ekonomik kanunlardan faydalanırlar." Müdahalecileri de devlet sosyalizmi başta olmak üzere komünizm, faşizm, solidarizm, güdümlü ekonomi örnekleriyle ortaya koyan Güler, bu düşüncelerin birleştikleri noktayı ise şöyle açıklar: "Ferdin tabii hakları yoktur... Fert toplumun bir üyesi olmak itibarile bir takım görevleri yerine getirmekle vazifelidir. Rasyonel bakımdan fert tek başına çok zayıftır, ancak toplanmakla kudretlerini tanzim ve ortak etmekle ortaya bir kuvvet çıkarmış olurlar ve kendileri de kuvvetlenirler."[134] Güler bu ideolojilerin savunduğu devlet fikrini ise şu cümlelerle özetler: "...topluluklar ve bunların en hakiki şekli devlet hakiki bir kudrettir, fert ancak devlet teşkilatı içinde yaşamak ve faaliyette bulunmak imkanına sahiptir." Bu noktada devleti, işlevi sınıf egemenliğini sürdürmek olan bir kurum olarak gören Marksistlerden farklı olarak; üretimin devlet elindeki araçlarla kontrolünü savunan ve daha çok ulus devlet mantığı içerisinde savunulan "Devlet sosyalizmi" kavramı, bu dönemin devlet ve sosyalizm algısını anlamak açısından da kilit bir kavramdır.

---

[133] Tosun, s.13.

[134] Ayşe Buğra 1987 yılında İktisat Dergisi'ne yazdığı bir yazıda Keynesgil iktisadın gözden düşüşü ile birlikte yükselen "Yeni Klasik İktisat" ile liberaller arasındaki görüş farklılığına değinir. Buna göre "yakın zamana kadar müdahalelerin gereksizliğine inanan iktisatçılar, kısa dönemde oluşabilecek dengesizlikler yok saymazlardı. İşsizlik herkes için, hiç olmazsa kısa dönemde, gerçek bir sorundu." Oysa Yeni Klasik İktisat bu görüşe ilaveten, bireyim tahminlerinde yanılmayacağını ve dolayısıyla ekonominin her alanında her zaman denge sağlanacağını iddia etti. Ayşe Buğra, "İktisadın Son Krizi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Sayı: 269, Nisan 1987, s. 5.

Tablo 5: İktisat Dergisi'nde Karma Ekonomi Konusunda Yazılmış Yazılar Listesi (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Özel Sektörün Davası	Güler Şemsettin	9	Mart	1965
Karma Ekonomi Bizim İçin Bir Kurtuluş Sağlayabilir mi?	Erginsu Zeki	16	Ekim	1965
Karma Ekonomi Sisteminde Planlama ve Gelişme	Parsons Ernest	17	Kasım	1965
Kamu ve Özel Sektörün Karşılıklı Çalışma Düzeni	Alisbah Hulki	21	Mart	1966
Karma Ekonomi ve Dış Yardım	Aytür Memduh	22	Nisan	1966
Özel Sektör Yatırımlarının İstikameti...	Karadayı Eyüp	22	Nisan	1966
Sümerbank Hakkında Özet Bilgiler	Sümerbank Konjonktür ve Neşriyat Müd	22	Nisan	1966
Endüstri Alanında Kamu Sektörü- Özel Sektör Rekabeti	Yaşa Memduh	23	Mayıs	1966
Türkiye'de Yabancı Sermaye	Karadayı Eyüp	20	Şubat	1966
Türkiye'de Yabancı Sermaye Meselesi	Gürkök Yaşar	24	Haziran	1966
Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları	Kılkış Yıldırım	26	Ağustos	1966
Yeni Bir Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu Lüzumu	Gürkök Yaşar	26	Ağustos	1966

Azgelişmiş Ülkelerde Kamu Teşebbüsleri ile Özel Teşebbüsün Başarı İmkanları	Gürkök Yaşar	27	Eylül	1966
Devletçilik ve Özel Sektör Monopolleri	Çehreli Faruk	28	Ekim	1966
Sosyal Demokrat İsveç'te Karma Ekonomi	Gardlund Torstsen	34	Nisan	1967
Sosyalist Romanya'nın Dünya Ekonomisindeki Yeri	Evgin Erol	40	Ekim	1967
İktisadi Devlet Teşekküllerinin Kaynak Yaratacak Hale Getirilmesine Çalışılıyor	Çehreli Faruk	41	Kasım	1967
Devlet Sistemleri, Karma Ekonomi ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin Özerkliği	Aksoy Suha	43	Ocak	1968
Devlet Rejimleri, Karma Ekonomi ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin Özerkliği	Aksoy Suha Tuğrul	45	Mart	1968
Özel Yatırımsız Kalkınma Olamaz	Karadayı Eyüp	47	Mayıs	1968
Memleketimizde Yabancı Sermaye Sorunu ve Mevzuatı	Bavbek Reha	47	Mayıs	1968
Özel Sektörün Teşkilatlanması Meselesi	Tökin İsmail Hüsrev	56	Şubat	1969
Türkiye'de Sermaye Piyasası	Keyder Beysan	58	Nisan	1969
Holdingler ve Halk Ortaklıkları Üzerine Düşünceler	Kuşcuoğlu Mustafa	61	Temmuz	1969
Yabancı Sermaye	Buldaç Orhan	61	Temmuz	1969
Yabancı Sermaye Akımının Nedenleri (3)	Buldaç Orhan	62	Ağustos	1969

Doğu Kalkınmasında Yerli Müteşebbislerin Rolleri ve Ekonomik Mobiliteye Yardımları	Fındıkoğlu Z. F.	63	Eylül	1969
Yabancı Sermayenin Ekonomik Gelişmeye Tesirleri	Bilgin Yüksel	65	Kasım	1969
Türkiye'de Karma Ekonomi Sistemi ve Ekonomi Politikası Uygulamaları	Hiç Mükerrem	77	Kasım	1970

Şemsettin Güler Türk ekonomisi karma ekonomiye doğru yol alırken özel teşebbüse zemin hazırlanabilmesi için "devletle ferdin sıkı bir işbirliğine" ihtiyaç olduğunu yazarak devlet ve özel sektör arasında sürekli toplantıların yapılması gerektiğini söylemiştir. [135]

Dergide, iktisadi gelişme, her sektörde karma ekonominin varlığı ile açıklanmış, karma ekonomi ise çoğunlukla "devletle özel sektörün el ele vermesi; devletin özel sektöre gerekli finansmanı sağlaması", "(bir işi) resmi sektörün yardımı ile özel sektörün kazan(ması)"[136] şeklinde izah edilmiştir. Koç Holding Genel Koordinatörü Hulki Alisbah, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin düzenlediği "Karma Ekonomide Planlama ve Gelişme Konferansı"ndaki sunuşunda temel olarak Türkiye'deki devletçiliğin diğer ülkelerdeki devletçilik uygulamalarından farkına dikkat çekmiştir; Alisbah'a göre bu farklılığın sebebi "Türk Devletçiliği başka ideolojilere basamak olan devletçiliklerden ayrı bir yüksek görüş ve gayenin mahsulü" olmasıdır. Alisbah "Türk devletçiliği"nin sınırlarını şöyle çizmektedir: "1. Memleket savunma ve emniyetinin gerektirdiği sanayi. Bu da kapasitelerinin müsaadesi nispetinde özel sektöre yararlı olmak kaydı ile. 2. Özel teşebbüsün kurulmasını ve gelişmesini kolaylaştıracak sanayi… 3. Özel sektörün yapamadığı, fakat geciktirilmesi memleketin iktisadi kalkınmasına menfi

[135] Kalkınma Planı'nda karma ekonominin bir model olarak önerilmesi nedeniyle bu dönemde karma ekonomi konusunda sürekli yazılar yazılmış, devlet nezdinde görüşmeler yapılmıştır. Ağustos 1964'de yani derginin yayın hayatında başlamasından 1 ay sonra da sanayi, ticaret, enerji, tabii kaynaklar, turizm ve tanıtma bakanlığı ile özel sektör temsilcilerinin katıldığı bir toplantı yapılmış ve hükümet temsilcisi ihracatın artırılması konusunda sanayicilere vaatlerde bulunmuştur.

[136] "Turizm Danışma Kurulu Çalışmaları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 4.

tesir edecek diğer teşebbüsler, ki bunları yetiştikçe özel sektöre devirleri her zaman münakaşa ve tetkik konusu olmuştur."[137] Alisbah'ın, bir işadamı olmasından kaynaklı olarak da, devletin faaliyet alanına ilişkin olarak özel sektörün etkinliği ölçüsünde ortaya koyduğu saptamalarının İktisat Dergisi'nde ses bulan saptamalar olduğunu belirtmek gerekir. Alisbah'ın devletin faaliyet alanını belirlemek için "nerelere girebileceği değil, nerelere giremeyeceğini tesbit"[138] önerisi de, bu anlamda dergide devletçilik ile ilgili olarak ortaya atılan düşüncelerin özeti niteliğindedir.

Altıncı yıl dolayısıyla yayınlanan kutlama mesajında "Dergimiz başta bütün iktisatçılarımızın olmak üzere serbest müteşebbüse geniş yer veren, demokrasinin aşığı işadamlarımızın, müteşebbislerin, kısacası metodlu düzenli bir çalışmayla iktisadi kalkınmamızı arzulayanlarındır."[139] denmek suretiyle, işçiden çok işverene, gelirin bölüşümünden ziyade servetin artışına, dengeli kalkınmadan ziyade süratli kalkınma hedeflerine öncelik veren dergi politikasının spesifik bir örneğini sunmuştur. Benzer şekilde, Cemiyet Başkanı sıfatı ile Nihat Batur imzasıyla yayınlanan bildiride, Serbest Mali Müşavirlik Kanun Tasarısının komisyona iadesine tepki verilerek "... bilhassa, bu günkü planlı kalkınma devresi içinde özel sektörün gelişmesi düşünülürken tasarının komisyona iadesi hayretle karşılanmıştır." denilerek net bir tavır konmuştur. [140] Haydan Kazgan tarafından çevrilen, yazarlığını C. Bresciani- Tuuoni'nin yapıtğı yazıda ise "yersiz ideolojilerin tesirile yabancı sermayeye karşı düşman muamelesi yap(ılmasından)" şikayet edilmiştir.[141]

Karma ekonomi konusu çok defa tartışma konusu edilmiş; fakat mesele sadece yerli yatırımların artırılması ve yabancı yatırımların ülkeye teşviki, ithalat ve ihracatın bedelsiz olarak gerçekleştirilmesi konusunda

---

[137] Hulki Alisbah, "Kamu ve Özel Sektörün...", *İktisat Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 21, Mart 1966, s. 19, 20

[138] Age, s. 20.

[139] "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 72, Haziran 1970.

[140] "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinden Bildirilmiştir", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 8, Şubat 1965, s. 2.

[141] C. Bresciani- Turroni, "Amerika'nın Dış Yardım Meseleleri", *İktisat Dergisi*, Çev: Haydan Kazgan, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 16.

stratejilerin öne sürülmesinden ibaret kalmıştır.[142] Neticede karma sistemi konu edinen yazıların pek çoğunda "kamu sektörü ile özel sektör münasebetlerinde eşit tatbikata önem verilmesi" uyarısının farklı biçimlerde tekrarlanmış olması; karma ekonominin savunulmasının temel sebebinin, devletin uygulamaları altında baskılandığı düşünülen ferdi mülkiyete rahatlık sağlamak olduğu görülmektedir.

İktisat Dergisi'nin 15. sayısında yer alan "Ayın Ekonomik Duyuruları" sayfasında Karma Ekonomi Konferansı'nın 23 Ağustos-1 Eylül (1965) tarihleri arasında yapıldığı haberi verilirken "Memleketimizin sayılı İktisatçılarının ve 'işadamlarının' yakından takip ettiği konferansa Cemiyetimizin ve dolayısı ile İktisadi Hayata ışık tutmak gayesiyle neşredilen Dergimizin davet edilmeyişi büyük üzüntü yaratmıştır" [143] denilerek sitemkar ifadeler kullanılmış; sonraki sayıda "Karma Ekonomi Bizim İçin Bir Kurtuluş Sağlayabilir mi?" başlıklı bir yazıyla konu daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu yazıda, Başbakan Suat Ürgüplü'nün karma ekonominin enine boyuna tartışılarak memleket ekonomisi bakımından benimsendiği sözleri üzerine yürütülen tartışmada "özel sektöre tanınan siyasi güç kadar toplum menfaatlerini müdafaa eden reformist fikirlere de müsamahakar davranmak" gerektiği belirtilmiştir.[144] Çünkü "devlet sadece özel sektörün hamisi olmayıp… toplumun koruyucusu (da) olduğuna göre; toplumun tasarrufu olan sermayeyi de… en iyi şekilde değerlendirmelidir." Wolfgang Friedmann'a göre ise karma ekonomide kamu sektörünün kâr etmesi şart değildir. "Yatırımlar sosyal gayelerle yapıldığı için, İktisadi Devlet Teşekkülerinin başarısı ticari kârla değil, sosyal kârla ölçülmelidir."

Üstünel İktisat Dergisi'nde genellikle devletçilik olarak eleştirilen durumun sorumlusunun ise, tersine, karma ekonomi olduğunu söylemiştir: "…karma ekonomi, devlet eli ile fert zengin etmenin en müsait zeminidir…"[145] Üstünel böylelikle daha önce başlattığı "bürokratik devlet kapitalizmi"

---

[142] Bu arada bu konudaki çeşitli gelişmeler göz ardı edilmiş; örneğin, Vehbi Koç'un katıldığı turizm danışma kurulu toplantısı ayrıntılı olarak duyurulurken dönemin tartışma konularından biri olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na hiç değinilmemiştir.

[143] "Ayın Ekonomik Olayları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 15, Eylül 1965, s. 7.

[144] Zeki Erginsu, "Karma Ekonomi Bizim…" , *İktisat Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 16, Ekim 1965, s. 3.

[145] Age, s. 4.

tartışmasını devam ettirerek dergide "devlet"i bir değişken olarak devletçilikten ayrı olarak değerlendiren nadir yaklaşımlardan birini ortaya koyar.

İFMC'de düzenlenen bir konferansa katılan dönemin DPT müsteşarı, devlet ve ferdin iktisadi hayatı birlikte idare ettiği sistemi "karma kapitalizm, güdümlü ekonomi yahut karma ekonomi" olarak isimlendirmiş, karma ekonominin esas itibariyle kapitalist bir ekonomi olduğunu, karma ekonomide kâr için çalışan özel sektörün ekonominin büyük kısmına şamil olarak çalıştığını belirtmiştir.[146] "Karma ekonomi ifadesinin aslında her devlet tipi için geçerli" olduğunu kabul eden bir başka görüşe göre, devlet eliyle elektrik santralleri kuran ABD ekonomisi kadar, "halkın ufak tefek alışverişlerine müsaade eden" komünist rejimlerde de karma ekonomisi uygulanmaktadır. [147]

d. Ziraat ve Sanayileşme

Tarımsal ürünlerin uluslararası sermayenin ihtiyacını karşılayamaması nedeniyle sanayi mallarına dayalı ihracat zorunlu olduğundan bu konuya çok yüklenilmiş[148]; 1. Beş Yıllık Plan döneminde ithal ikamesi programında başarıya ulaşılmış, fakat bu başarı devam ettirilememiştir.

Fakat tıpkı devletçilik-karma ekonomi tartışmalarında görüldüğü üzere, bu tartışmaların da bir "geçiş dönemi" tartışmaları olmasını itibariyle, sanayileşme konusu tarım konusu olmaksızın tartışılamamıştır. Bu durumun bir diğer sebebi, ülkenin kaynaklarının sanayileşmeden ziyade tarımsal gelişim için zemin arzetmesinden kaynaklanmaktadır.

---

[146] Memduh Aytür, "Karma Ekonomi ve Dış…",*İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 22, Nisan 1966, s.19.

[147] Suha Aksoy, "Devlet Sistemleri ve Karma…", …", *İktisat Dergisi*, Cilt: 8, sayı: 43, Ocak 1968, s. 17.

[148] Öyle ki zaman zaman "İhracat veya Ölüm" başlığıyla yazılar yazılmış, ihracat konusu çeşitli başlıklarla 27 kez işlenmiştir.

i. Ziraat

Kalkınmacı dönemde yerli sanayiye sağlanan taban fiyat ve desteklemeler gibi avantajlar nedeniyle durumun sanayi lehine dönmesi beklenirse de, tarıma yönelik politikalar daha ağırlıklı olmuştur.[149]

Türkiye Batı menşeili kalkınma planlarının uygulanmasında en büyük zorluğu tarım alanlarının güçlüğü nedeniyle yaşamıştır. Tarımsal potansiyelinin yoğunluğu karşısında sanayileşme hedefine kilitlenen kalkınma planlarını gerçekleştirebilmek konusundaki bu çelişkileri aşmaya çalışırken, yine tarım nüfusu oldukça geniş olan Yunanistan'ın politikalarını da gözlemle ihtiyacı duymuştur. Bu anlamda tarım konusu, Batı ülkelerinin model olarak alındığı tartışma konularının dışına çıkılan belki de tek alan olarak dergi sayfalarında yerini almıştır.

Nazif Kuyucuklu tarımsal üretimin geliştirilmesi ile ilgili ayrıntılı öneriler getirdiği yazısında temel sorunun ülke tarımında "kapalı ekonomi sisteminin uygulanması" olduğunu belirtir. Buna göre "Tarımımızda kapalı ekonomi sistemi hakim bulunmaktadır. Çiftçi bütün ihtiyaç maddelerini bizzat kendisi üretmek durumundadır ve bu zorunluluğu duymaktadır. Zira, piyasa gibi ekonomik kurumlar kendisine uzak olduğu gibi, dünya görüşü yönünden de muhafazakardır… Çiftçiyi kapalı ekonomiden çıkıp piyasa ekonomisine geçmeyi teşvik ve temin edecek tedbirleri almak gerekir." Kuyucuklu'ya göre bu durum ancak, devlet tarafından bir Tarım Sigorta Teşkilatı kurulması ile sağlanabilecektir.[150] Bir sonraki sayıya yazdığı yazısında "aydınlarımızın sosyal ve ekonomik yapının değişmesini (toprak reformu) sorununun çözümüne bağla(malarının)" ve nüfusun dörtte üçünün tarımsal nüfus olmasının toprak reformu konusuna yönelik ilgiyi artırdığını aktaran Kuyucuklu, toprak reformunu[151] "II. Dünya Savaşı'ndan bu yana…

---

[149] Mevcut zirai yapının "medeni insan ihtiyacının" ancak küçük bir bölümünü karşılayacak durumda olması, ayrıca, sanayi ürünlerinin ithalini sağlayacak bir ihracı olanaklı kılacak artığın olmaması nedeniyle bu dönemde sık sık zirai mahsullerin milletlerarası fiyatlarında azalmalarla karşılaşılmıştır.

[150] Kuyucuklu, "Tarımsal Üretimimizi Geliştirme Çareleri", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965, s. 18, 19.

[151] Toprak reformu konusu 61 Anayasası'nın 31. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: "Devlet toprağın verimli toprak olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan ve yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçları ile gereken tedbirleri alır."

mülkiyeti topraksız veya az topraklılara devredilen topraklarda verimli bir tarım yapabilmek amacıyla gerekli diğer tedbirlerin de Devlet tarafından alınmasıdır."[152] Yazar azgelişmişlik ile açıkladığı tarımsal nüfusun etkinleştirilebilmesi için aile işletmelerinin kurulması, kamulaştırma, başka yerlerden arazi vermek suretiyle tarımsal yerleşimi sağlamak gibi çözümler önermektedir. Bu anlamda ilk dönemde tarım ve sanayideki reform önerileri arasındaki temel fark, tarımsal alan için devletin denge sağlayıcı, önlem alıcı bir unsur olarak devreye girmesi, sanayileşmede ise tersi bir teşvikin tartışılıyor olmasıdır. Şemsettin Güler'e göre ise toprak reformu ancak "yepyeni bir ziraat tekniği (ile) çiftçinin istihsal vasıtasını(nın) artırılması" ile sağlanacaktır; bunun gerçekleştirilmesi içinse akla gelen ilk meselelerden biri kredi temini meselesidir.[153]

İktisat Dergisi'nde tarım konusunda yazılmış olan yazılarda (Bkz Tablo 6) azgelişmişlik çerçevesinde yürütülen tartışmalar dikkat çekmekte, bu tartışmaların ana noktalarını sanayileşme açısından tarımın rolü ve özellikle tabii kaynakların *ıslahı* ile nüfus artışının ve işsizliğin dizginlenmesi çabasında tarım ürünlerinin verimliliği oluşturmaktadır Bu anlamda ancak 'ilkel' olarak ifade edilen sanayileşmemiş ekonomilerde toprağın, devletin gücüne işaret etmesi sebebiyle önemli olacağını vurgulayan yaklaşım, dergide bu ana noktalarla birlikte ele alınarak, bu 'ilkelliğin' aşılmasında toprağın verimliliğini artıracak yöntem önerileri de sunulmaktadır. Bu bakışaçısına göre "Sanayileşme gerçekleşmemişse toplam üretimde tarım ve madenlerin oranı çok yüksektir, dolaysıyla bir ülkenin zenginliklerinin artması, sahip olduğu toprakların yüzölçümü ile yakın bir bağıntı gösterir.[154]

İktisat Dergisi'nde tarımsal gelişmeler ile ilgili olarak yazılan yazıların (Bkz Tablo 7) ya da ortaya atılan iddiaların neredeyse tamamı, tarım konusunu bir gelişmişlik-azgelişmişlik ikiliği çerçevesinde ele almaktadır.

---

[152] Kuyucuklu, "Toprak Reformu ve Memleketimizdeki Durumu", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965, s. 16.

[153] Şemsettin Güler, "Toprak Reformu", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965, s. 29.

[154] Kenan Bulutoğlu, "Türkiye'de Tabii Kaynakların…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 11.

Tablo 6: İktisat Dergisi'nde Ziraat Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Ziraat mi, Sanayi mi?	Hatiboğlu Zeyyat	1	Temmuz	1964
Türkiye'de Tabii Kaynakların Sınırları	Bulutoğlu Kenan	1	Temmuz	1964
Köylü Pazarı	Tiryakioğlu Zihni	6	Aralık	1964
Tarımın Ekonomimizdeki Yeri ve Önemi	Kuyucuklu Nazif	8	Şubat	1965
Tarımsal Üretimimizi Geliştirme Çareleri	Kuyucuklu Nazif	10	Nisan	1965
Zirai Reform	Gürcan Ekrem	11	Mayıs	1965
Toprak Reformu ve Memleketimizdeki Durumu	Kuyucuklu Nazif	11	Mayıs	1965
Toprak Reformu	Güler Şemsettin	13	Temmuz	1965
Sovyetler'de Tarımsal Organizasyon - Kolhoz'lar-	Kuyucuklu Nazif	14	Ağustos	1965
Türkiye Nüfusundaki Son Gelişmeler	Cillov Haluk	18	Aralık	1965
Kooperatifin Doğuşu	Applegate F.	16	Ekim	1965
Tarım İşçileri ve Sosyal Politika	Atalay Emin	16	Ekim	1965
Tarım Kooperatifleri ve Tarımsal Üretimimiz	Kuyucuklu Nazif	20	Şubat	1966
Tabii Kaynakların İktisadi Kalkınmadaki Rolü	Özgüven Ali	29	Kasım	1966
Tarım Kesiminde Ekim Alanının Durumu	Toskay Tunca	25	Temmuz	1966
Zirai Kooperatiflerimiz Hakkında	Fındıkoğlu Sabahattin	31	Ocak	1967
Toprak Mahsülleri Ofisi		31	Ocak	1967
Bulgaristan'da Nüfus Gelişmesi	Kuyucuklu Nazif	44	Şubat	1968
Bulgaristan'da Türk Azınlığın Nüfus Gelişmesi	Kuyucuklu Nazif	45	Mart	1968
Bulgar Ekonomisinde Tarımın Yeri	Kuyucuklu Nazif	59	Mayıs	1969
Tarım Kesimimizin Problemleri ve Tarım Reformu	Toskay Tunca	75	Eylül	1970

Türkiye'nin Nüfus Problemi Nüfus Artışı ve Ekonomik Gelişme	Hiç Mükerrem	76	Ekim	1970

Zeyyat Hatipoğlu'nun, derginin birinci sayısına katkıda bulunduğu "Ziraat mi Sanayi mi?" başlıklı yazısı, o dönemdeki kafa karışıklığının bir özeti niteliğini taşıyor. Hatiboğlu bir yandan "sanayi çağdaş medeniyetin en zaruri ve değişmez bir unsurudur. Sanayi medeniyet getirir ifadesinde büyük bir hakikat payı vardır. Nitekim büyük insan kütlelerinin beraber yaşaması ancak sanayi bölgelerinde mümkün olmakta, birçok kültür faaliyeti ancak insan kesafetinin fazla bunduğu yerlerde imkan dahiline girmektedir… O halde neden bütün yatırımlarımızı sanayiye yöneltmiyor, hala ziraat için büyük yatırımlar yapmayı planlıyoruz?" derken, yazının ilerleyen satırlarında "Bütün iktisadi faaliyetin başlangıç noktası ziraat olduğu gibi, iktisadi gelişmeye hız kazandırabilecek iktisadi sektör keza ziraattir… Şu halde memleketimizin iktisadi gelişmesi için ilk yapılacak şey zirai bir reform gerçekleştirerek zirai istihsalimizi artırmaktır."[155] sözleriyle çelişkiler oluşturmaktadır. Yazıyı yazdığı dönemde Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı yapan Ali Topuz da, kalkınmayı sanayileşme ile özdeşleştiren yaklaşıma eleştiriler sunarak başlayan yazısında, kırsal alanın kalkınma sürecine dahil edilmesinde ilk andaki görüşleri ile çelişen fikirler ortaya koymaktadır. Topuz'a göre "Kalkınmanın bütünselliği kadar, toplumda yaratılan değerlerin hakça paylaşılabilmesi için" kullanılacak yöntem "kırsal alanın çağdaşlaştırılması"dır.[156] Topuz bu ifade ile kastını, hükümet olarak önerdikleri programı açarak izah eder: "Hükümetimizin kır toplumsal yapısı ile ilgili 3 temel seçişi vardır: Temel seçiş, 'kalkınmanın köylerden, gelişmeni kırsal alandan başlayacağı', ikincisi ise 'köylünün yöresinde sanayileşebileceği', üçüncü temel seçiş ise bu iki ilkenin gerçekleştirilmesinde Demokratik Halk Kooperatiflerini bir araç olarak almaktır." Ali Topuz'un *kırsal alandaki çağdaşlaşma* ile ilgili görüşleri burada

[155] Zeyyat Hatiboğlu, "Ziraat mi Sanayi mi?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 8, 9.

[156] Ali Topuz, "Kırsal Alanda Kalkınma", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 184, Ekim 1979, ss. 13-16.

bitmiyor:"Köylümüzün yöresinde sosyalleşebilmesi, köylünün kendi yarattığı değerleri başka kesimlerin aracılığıyla değil kendi üst örgütleri aracılığıyla sınai yatırımlara dönüştürmesini öngörmektir." Topuz bu önlemleri, köylünün gelir yaratabilmesi için büyük ölçüde toprak insan ilişkilerinin hakça düzeltilmesi ve köylünün zararına işleyen tüm mekanizmaların üretici köylü yararına değiştirilmesi olarak görür.[157] Buna karşın Zihni Tiryakioğlu, "kap temini,... nakliye masrafı, Pazar yerinde işgal edilen yere ödenen ücret" gibi "aracıların katlandığı bazı külfetlere" köylünün katlanmasının zorluğundan bahseder.[158]

Yapı ve Kredi Bankası'nın tanıtıldığı "Müesseselerimizi Tanıyalım" sayfalarının birinde de Banka, " ...kalkınmada en büyük hamlenin köylüden geleceğinde inan(ması)" ve "boş zamanlarını kıymetlendirmeleri gayesiyle örnek olarak bazı köylerde ata yadigarı halıcılık ve kilimcilik sanatını yeniden canlandırmaya çalışma(sı)" dolayısıyla övülmekte, köylülerin *boş zamanlarının* değerlendirilmesine yönelik çabalar takdir edilmektedir. [159]

Şemsettin Güler sanayide çalışan insanların gıda ihtiyaçlarının karşılanması, ikinci olarak ise zirai gelirlerin artmasının çiftçilerin sınai malları talebini arttıracağı tespitinden yola çıkarak tarımsal gelişmeyi sınai verimliliğe katkısı üzerinden yorumladığı yazısında meseleyi bir geri kalmışlık sorunu etrafında döndürerek, tarımı daha ziyade dolaylı yoldan sanayinin ithaline sağlayacağı katkı açısından değerlendirmiştir.[160] Bu yaklaşım biçimi, derginin ilk dönemlerinde sıkça karşımıza çıkmakla birlikte, örneğin Kenan Bulutuğlu'nun yazısında "Az gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim, artan nüfusun beslenmesi için olduğu kadar yabancı ülkelerden 'yapılmış maddeleri' getirmek için de önemlidir"[161] cümlesiyle özetlenebilir. Nitekim yazının devamındaki "sanayi, çağdaş medeniyetin en zaruri ve değişmez unsurudur" ifadesi, derginin bir sonraki yazısında "tarımsal üretim

---

[157] Age, s. 17.

[158] Zihni Tiryakioğlu, "Köylü Pazarı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 5, Kasım 1964, s. 24.

[159]"Kuruluşunun 20. Yılında...", *İktisat Dergisi* , Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964, s. 23.

[160] Güler, s. 9.

[161] Kenan Bulutoğlu, "Türkiye'de Tabii Kaynakların...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, Temmuz 1964, s. 11.

kalkınmak isteyen bir az gelişmiş ülkede çok önemlidir"[162] cümlesiyle karşılık bulmaktadır. Zira biri tarım ve sanayi kıyaslaması yapan, diğeri tabii kaynakların sınırlarını değerlendiren bu iki yazı arasında kendini belli eden benzerlik burada da bitmiyor. Hatipoğlu'nun zirai istihsal artışı sanayileşme bakımından sağlayacağı yararlar üzerinden değerlendirmeye alması yaklaşımı, Bulutoğlu'nun yazısında "Tarımsal üretimin artması, bir yandan gelişmenin başlaması ile artışı hızlanan ve gittikçe daha büyük bir kısmı sanayi kesiminde çalışmaya başlayan nüfusun beslenmesi için, bir yandan da yeni kurulan sanayinin ham madde ihtiyacını karşılamak, dışardan getirilecek makine ve aletlerin bedellerini ödeyebilmek için şarttır" cümlesinde karşımıza çıkmaktadır.[163] Hatipoğlu da "Türkiye'nin iktisadi gelişmesi için sanayileşmesi zaruriyetine inan(dığını) fakat, ziraatımız ıslah edilmedikçe sanayileşmenin mümkün olamayacağı(nı)" belirtmiştir.[164]

Şehirli olmanın sanayileşme, sanayileşmeninse gelişmişlikle özdeşleştirildiği bakışaçısı tarımsal yapıdan kurtulmayı bir medenileşme mücadelesi olarak görmüştür. Orhan Buldaç "sanayileşme ötesine açıkça erişmiş toplumlar, sanayileşme ötesine yeni erişmiş toplumlar, tüketim toplumlar, sanayileşmeleri onaylanmamış toplumlar, belli bir ölçüde sanayileşmiş toplumlar, sanayileşme öncesi toplumlar" şeklinde ilerleyen ve ülke isimlerinin dışında herhangi bir bilginin verilmediği bir liste oluşturuyor.[165] Nuri Karacan da tarım ve sanayinin bir bakıma köyle şehrin sınırını çizdiği görüşündedir. Karacan'a göre bir ülke geliştikçe sanayi kesimi diğer kesimlere göre daha fazla büyüyecektir; çünkü tarım iktisaden az gelişmiş ülkelerde hakim konumdadır.[166] Benzer bir yaklaşım içinde; nüfus artışı, şehirlileşme ve gelişme ile ters orantılı olarak düşünülmüş, doğum kontrolünü "açlıkla mücadele" kapsamında değerlendiren bir yazıda açlığa karşı en zaruri mücadelede "halkın kültür seviyesi"nin önemli olduğu, bu

[162] Age, s. 16

[163] Age, s. 17.

[164] Hatipoğlu, s. 6.

[165] Orhan Buldaç, "Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Denge*", İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 81, Mart 1971, s.6.

[166] Nuri Karacan, "Yabancı Ülkelere Türk İşçi Akınının Sebepleri, Sınırları ve Muhtemel Sonuçları", *İktisat Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, s. 22.

nedenle açlıkla mücadelenin cehaletle mücadele ile birlikte yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir.[167] Yapısal anlamda değişme, sanayileşme, şehirleşme ve tarımda modernleşme olarak anlaşılmıştır[168] ve birçok insan için ekonomik gelişme, çok fakir köylülerin köylerini terkederek şehirlere dolmaları vetiresini akla getirmektedir.[169]

İktisat Dergisi'nde "tabii kaynaklar" konusunun çoğunlukla "hammadde ihtiyacı" çerçevesinde, "statik, yani değişmeyen bir üretim etkeni"[170] olarak ele alınmış olması dikkat çekiyor. Nitekim derginin ilk sayısında tarımsal verimliliği sanayileşmeye katkısı açısından ele Kenan Bulutoğlu'nun yazı başlığının "Türkiye'de Tabii Kaynaklar" yerine, "Türkiye'de Tabii Kaynakların Sınırları" olması, bu yaklaşımı özetler niteliktedir. Yazar, "iktisadi ilerleme"yi insanların ihtiyaçlarını karşılamak için tabiatı kullanma ve onu kendi ihtiyaçlarına göre değiştirme çabalarının başarısına bağlamakla birlikte, tabiat kaynaklarının seviyesini eskiden olduğu gibi sömürge veya fütuhat yoluyla artırma imkanı kalmadığından bunun yerine temel sabit sermaye yatırımları ile bu artışı sağlama yoluna giderilmesini önermektedir: "Büyük pazarlara uzaklığı yüzünden hiç işletilmeyen ya da gerektiği gibi işletilmeyen topraklar, ulaştırma şebekesine yapılacak yatırımlarla *tüketim merkezlerine bağlanabilirler*".[171]

Haydar Kazgan'ın derginin ilk yılında 6. sayıda yayınlanan bir yazısında "vatana" ilişkin olarak yaptığı saptamada, devlet tarafından verilen hizmetlerin doğayı korumaya yönelik olmasını vatan kavramı içerisinde ele alarak istisnai bir bakış sergilemektedir: "Ağaçsız, ormansız,..., susuz topraklar kimseye vatan değildir."[172] Yanı sıra yazar ilk sayıya yazdığı bir

---

[167] Ayhan Agun, "Açlık ve Doğumun Kontrolü...", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965, ss. 22-24

[168] Orhan Erdenen, ''Şehirlerimizin Ekonomik Bünyeleri Üzerine Üç Araştırma", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, sayı: 88, Temmuz 1971, s. 37.

[169] Nusret Ekin , ''Gelişen Ülkelerde Şehirleşme", *İktisat Dergisi*, Cilt:14, sayı: 89, Temmuz 1971, s. 10

[170] Bulutoğlu, s. 12.

[171] Age, s. 14.

[172] Kazgan, "Atatürkün Vatan ve...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964, s. 1.

yazıda insanı da tabii kaynaklar ve tabi kaynaklarını da üretim faktörü içerisinde değerlendirir.[173]

Dergide nüfus artışı konusu tarımsal stratejiler çerçevesinde kalınarak değerlendirilmeye alınmış olmasına karşın, bu dönemdeki strateji algısının planlama önerileri ile sınırlı kalması ve referans sisteminin kullanılmıyor olması nedeniyle 1 Nisan 1965'te çıkarılan "Nüfus Planlaması Kanunu" ve 24 Ekim 1965 yapılan ilk Genel Nüfus Sayımı'na dergide hiç değinilmemiş, sayım ile elde edilen istatistiki verilerden de faydalanılmamıştır.

Tarım konusunun en çok ilişkilendirildiği alanlardan biri olarak nüfus politikaları konusu, bu kaynaklar ile onları kullananlar arasındaki "optimum" bağıntı ile değerlendirilmektedir. Buna göre eğer üretimdeki artış, nüfustaki artışın gerisinde kalıyorsa nüfus optimumu aşılmış demektir. Bulutoğlu nüfusun artışının "tabiat kaynaklarının yıpratıcı bir şekilde kullanılmasına, bu kaynakların geniş ölçüde yok edilmesine" sebep olduğunu belirtirken[174], bir yandan da ABD'nin nüfus artımı yoluyla topraklarını devamlı olarak batıya doğru kaydırdığından övgüyle bahsetmektedir.[175]

Bu dönemde ekonomik koşulların giderek daha zorlayıcı olması, işsizliğin artması ve göçün engellenemez hale gelişi nedeniyle hükümetin ilk kez nüfus konusunda önlemler alması, yasayla fazla çocuk sahibi olmak istemeyenlere gebeliği önleyen ilaç ve araç yardımı yapılması gibi uygulamalar ise dergiye yansımış görünmektedir. Reha Bavbek nüfus artışı meselesini Batıda uygulanan doğum kontrolü uygulamalarının geri kalmış ülkelerde ananesel gerekçelerle uygulamaya konulmasının zorluğunu ayrıntılı olarak ele aldığı yazısında, geri kalmış ülkelerdeki emeğin verimliliği probleminin, ancak, sanayileşmiş ülkelerce yapılan kredi yardımları ile aşılabileceğini belirtir. Bavbek, nüfus artışı problemini daha çok istihdam ile devre dışı bırakmayı öngören önerilere karşılık, doğum kontrolünden söz ederek, dergide ilk defa bu konuya değinmiştir: "Geri kalmış memleketlerde doğumun tahdidi fikri sanayileşmiş memleketlerde rastlanan engellerden ayrı

---

[173] Kazgan, "Eğitim ve İktisadi Kalkınma", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 11, 12.

[174] Bulutoğlu, s. 15

[175] Age, s.12.

olarak, politik bir mesele karakterini de taşımaktadır." Görüldüğü gibi yazar, geri kalmış memleketler için meselenin ayrı bir yönüne dikkat çekerek "geri kalmış ülkelerde" nüfusun fazlalığı ve ülkenin gücü arasında kurulan doğru orantıya dikkat çekmiştir. Buna göre "iktisaden geri kalmış memleketlerin hükümetleri doğumun kontrolü lehinde bir teklifi, memleketlerini ekonomik ve politik bakımdan bağlı duruma sokmak için ileri memleketlerin bir taktiği olarak tereddütle karşılamaktadır."[176] Bavbek'e göre "...emek yönünden geri memleketlerin çabalarına, kredi ve yardımları ile sanayileşmiş memleketlerin katılmaları, ...bu krediyi toplamak ve tevzi etmek[paylaştırmak] için ileri memleketlerde organizasyonla meydana getirilmesi lazım gelmektedir. Ancak bu taktirde Dünyamızın geleceğine ümitle bakmak kabil olacaktır."[177]

ii. Sanayileşme

Azgelişmişlikten kurtulmanın tek yolu olarak görülen sanayileşme konusu; hem yatırımlar için gerekli olan hammadde ihtiyacının mümkün olduğunca az ithalat ile karşılanarak iç üretimden sağlanması, hem de sanayileşme ile ortaya çıkan malzeme ve ürünün ihracatının teşviki noktalarında dergiyi meşgul etmiştir. Buna göre; "azgelişmişliğe karşı mücadele politikası, ...ister istemez bir sanayileşmeyi de şart kılmaktadır... İstihsal güçlerinin hızla gelişmesi için gereken faaliyetlerin başlıcalarını sanayileşme hareketi, ziraatin modernleştirilmesi ve ekonomide malların çeşitlendirilmesi teşkil eder."[178] 1. Kalkınma Planı'na göre sanayileşmeye genel ve özel olarak iki açıdan bakılabilir. Genel olarak sanayileşme sermaye birikmesi, üretim ve verimlerin yükselmesi, toplum refahının artmasıyla eş anlamlıdır[179]

15 Haziran 1964'te İsmet İnönü'nün katılımıyla Sanayi Kongresi yapılmasının yanısıra 3 Mart 1965 yılında "Markalar Kanunu" çıkarılarak

---

[176]Reha Bavbek, "Malthus'un Teorileri Gerçekleşiyor mu?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7, 1965, s. 13.

Malhus'un yapıtlarının bir kısmına şu linkten ulaşılabilinir;
http://www.deathreference.com/Ke-Ma/Malthus-Thomas.html

[177] Age, s. 14.

[178] Bettelheim , s.21.

[179] Tosun, s. 106.

sanayileşmeye hız verilmeye çalışılmış, sanayileşmenin getireceği olası karışıklıkların önü alınmak istenmiştir. Nitekim Kanunun 1. maddesinde marka; sanayide, küçük sanatlarda, tarımda imal izhar istihsal olunan veya ticarette satışa çıkarılan her nevi emtiayı başkalarınınkinden ayırt etmek için bu emtia ve ambalajı üzerine konulan, emtia üzerine konulmadığı takdirde ambalajlarına konan ve bu maksada elverişli bulunan işaretler" olarak tanımlanmaktadır. Dergide sanayileşme konusunda çok sık yazı yazılmasına (Bkz Tablo 7) karşın marka konusuna değinilmemiş olması da sanayileşme konusunun ne kadar plan odaklı olarak değerlendirilmiş olduğunun örneklerinden biri olarak görülebilir.

Tablo 7: İktisat Dergisi'nde Sanayileşme Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Türkiye Yünlü Tekstil Sanayiinin Durumu	Toskay Tunca	7	Ocak	1965
Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Enerji Üretiminin Düşündürdükleri	Manisalıoğlu Erol	8	Şubat	1965
Sınai İşletmelerde Teşebbüs'ün Temel Anahtarı Maliyet Fiyatı		15	Eylül	1965
Sanayi Mamullerinin İhracı	Kılkış Yıldırım	29	Kasım	1966
Sanayimizin Genel Problemleri	Karadayı Eyüp	30	Aralık	1966
Sanayileşmek ve Plan Hedeflerinin Gerçekleşmesi İçin İktisadi Faaliyetlerde Yapılması İcap Eden Hususlar	Sayar Salim	31	Ocak	1967
İstanbul'da Sanayi Yerleşmesi	Erdenen Orhan	34	Nisan	1967
Ticari-Sınai Hayatımızda Eski ve Yeni Vasıf Nizamları,Otokontrol ve Denetlemeler	Erdenen Orhan	36	Haziran	1967
Turizm Sanayiimizin İstanbul Bölgesi Bakımından Sağladığı Neticeler	Erdenen Orhan	37	Temmuz	1967

Sanayimizin Genel Problemleri	Karadayı Eyüp	38	Ağustos	1967
Sanayi Kongresi Hakkında	Şahinoğlu Atalay	43	Ocak	1968
4. Sanayi Kongresi	Erginsu Zeki	43	Ocak	1968
Türkiye 4. Sanayi Kongresi	Karadayı Eyüp	44	Şubat	1968
Ticaret ve Sanayi Odalarının Türkiye Ekonomisindeki Yeri	Bavbek Reha	59	Mayıs	1969
Sınai Üretim Artıyor		62	Ağustos	1969
Elektronik Sanayii ve Biz...	Özşimşek Nurettin	62	Ağustos	1969
Otomasyonun Geleceği	Ekin Nusret	65	Kasım	1969
İkinci Sanayi Devrimi: Otomasyon	Ekin Nusret	65	Kasım	1969
İkinci Sanayi Devrimi: Otomasyon	Ekin Nusret	66	Aralık	1969
Ortak Pazar ve Sanayimiz	Karadayı Eyüp	67	Ocak	1970
Sanayimizin Ortak Pazar'a İntibak Ettirilmesi İçin Alınması Gerekli Tedbirler	Çehreli Faruk	68	Şubat	1970
Geri Kalmış Ülkeler ve Gelişmiş Sanayi Ülkeleri Arasındaki Birleşmeler	Manisalıoğlu Erol	74	Ağustos	1970
Sanayinin Finansmanı Meselesi	Karadayı Eyüp	75	Eylül	1970
Sanayiciler ve Bedelsiz İthalat Genel Anlamda Bedelsiz İthalat	Özşimşek Nurettin	75	Eylül	1970
Amerika'nın Dış Yatırım Meseleleri	Bresciani C. – Turroni	3	Eylül	1964
Yatırım İndirimi	İnal Fasih	4	Ekim	1964
Milletlerarası Yatırımlar	Altuğ Yılmaz	6	Aralık	1964
Devlet Yatırım Bankası	Aygün	9	Mart	1965

	Sadullah			
Yatırımlarda Kullanılacak Yerli Mamuller	Güler Şemsettin	12	Haziran	1965
Yatırım İndiriminin Tatbikattaki Aksaklıkları	Tayar Adnan	13	Temmuz	1965
İktisadi Kalkınma ve Yatırım Kriterleri	Tunç Ekrem	37	Temmuz	1967
Yatırım İndirimi	Şamiloğlu Yüksel	61	Temmuz	1969
Yatırım Projeleri Teşvik Tedbirleri ve Uygulamalar	Özşimşek Nurettin	69	Mart	1970
Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi	Birdal İlker	73	Temmuz	1970
Ulusal Bir İhracat Politikası İhtiyacı	Tümer Melih	1	Temmuz	1964
13. İthal Kotası ve İhracat Yönetmeliği	Ayverdi Fazlı	3	Eylül	1964
Sağladığı Hizmetler Bakımından İthal Malları Fiyat Tescil ve Tetkik Dairesi	Batur Nihat	4	Ekim	1964
İhracatta Piyasa Tetkiki	Agun Ayhan	5	Kasım	1964
Fındık İhracatımız	Dayı Nadir	14	Ağustos	1965
İkinci Altı Aylık İhracat ve İthalat Programı (15.Kota)	Fato Işık	14	Ağustos	1965
İhracat veya Ölüm	Karadayı Eyüp	21	Mart	1966
İhracatın Geliştirilmesi ve İsrail	Bilgin Yüksel	25	Temmuz	1966
İhracatta Vergi İadesi	Öncel S. Yenal	26	Ağustos	1966
İhracatta Vergi İadesi Uygulaması	Öncel S. Yenal	27	Eylül	1966
Tütün Üretimimiz ve İhracat Sorunu	Kuyucuklu Nazif	30	Aralık	1966
İhracatımızda Bir Problem	Boran Haluk	32	Şubat	1967

Yeni İthalat Rejimi ve On Sekizinci Kota Hakkında	Çehreli Faruk	32	Şubat	1967
İhracat Komisyonları Üzerinde Bir İnceleme	Boran Haluk	33	Mart	1967
1967 Yılı 2. Altı Aylık İthalat Rejimi Yürürlüğe Girdi	Çehreli Faruk	38	Ağustos	1967
İhracatın Murakabesi	Bavbek Reha	42	Aralık	1967
20. Kota İthalat Programı ve Yeni İthalat Rejimi	Batur Nihat	42	Aralık	1967
İhracatçı Birliklerinin Ekonomimizdeki Yeri ve Geleceği	Bavbek Reha	48	Haziran	1968
Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Uygulama Esasları	Bilgin Yüksel	49	Temmuz	1968
1969 Yılı İthalat Programı	Adak Güngör	55	Ocak	1969
İhracat Sorunumuz ve Düşündürdükleri	Bavbek Reha	56	Şubat	1969
İhracatı Teşvik Tedbirleri	Bavbek Reha	58	Nisan	1969
İthalat Yönetmeliğinin Aksıyan Yönleri ve 23. Kota Özel Sektör Çalışmaları		59	Mayıs	1969
Yeni İthalat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği	Çehreli Faruk	67	Ocak	1970
1969 Yılı İhracatı, İthalatı ve Dış Ticaret Açığımız	Çehreli Faruk	70	Nisan	1970
İngiltere İhracat Kredileri Garanti Dairesi	Tuncay Hüsamettin	74	Ağustos	1970
Ortak Pazar ve İhracatımız	Evgin Erol	77	Kasım	1970

Dergideki yazıları, Sungur Savran'ın sanayinin sermaye birikimin belirleyici alanı haline gelmesinin, sanayi burjuvazisinin de iktidar bloğunun

belirleyici gücü haline gelişi olarak ifadesinden[180] hareketle okumak, bir dönem sanayicilere ayrılan yazar kadrosunu da açıklamaktadır. Bu dönemde birikimin temel kaynağının ticari olmaktan çıkarak, karşılığı ödenmeyen emek zamanı ile sağlanmış olması; sendikal hareketlere karşın "serbestleşmeye" çalışan bir sektörün, sanayi sektörünün çalışanlar üzerindeki baskısının da irdelenmesini gerektirecektir.[181]

Genel olarak; sanayinin "çağdaş medeniyetin en zaruri unsuru", olarak görüldüğü İktisat Dergisi'nde, "sanayinin topluma hizmet ettiği gerçeğinin anlaşılması ve sınai huzurun yerleşmesi"[182] gerektiği, "birçok insan kütlelerinin beraber yaşaması(nın) ancak sanayi bölgelerinde mümkün ol(duğu), birçok kültür faaliyeti ancak insan kesafetinin fazla bulunduğu yerlerde imkan dahiline girdiği" kanısı hakimdir. Ancak "kültürlerin gelişmesi(nin) iktisadi gelişme üzerinde çok müspet tesirler yap(tığı)[183] söylemine karşın, kültürün Avrupa modelli kalkınma planlarının kapsamı ile sınırlı olarak anlaşıldığı görülmektedir.

Taner Berksoy ithal ikamesi sürecini "Türkiye'de sanayileşme politikası olmamış, ticaret politikasından kaynaklanan rasgele ithal ikamesi süreci günümüze kadar giderek hızlanan bir şekilde yaşanmış, ithal ikamesi tıkanmıştır"[184] sözleriyle özetlerken; o dönemde Cumhuriyet Gazetesi yazarlığı yapan Osman Ulagay, ithal ikamesi politikalarını, sermaye çevrelerinin kendi çıkarlarını devlet düzeyindeki ilişkileri üzerinden işletmesinin önemli bir örneği olarak ortaya koymuştur: "Türkiye'de ithal ikamesi uygulaması, gücü yeterli olan üretmek istediği malın ithalatını yasaklatabildiği ve uluslararası maliyetlerle ilgisi olmayan bir maliyet yapısı içinde bu malı üretip iç piyasada satabildiği, böylelikle kısa sürede tekel sağladığı, bir uygulamaya dönüşmüştür."[185]

---

[180] Sungur, Savran, *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*, İstanbul: Kardelen Yayınevi, 1992, s. 97

[181] Bu konuya "Çalışma Hayatı" başlığı altında değinilecektir.

[182] Tosun s. 107.

[183] Age, s.8.

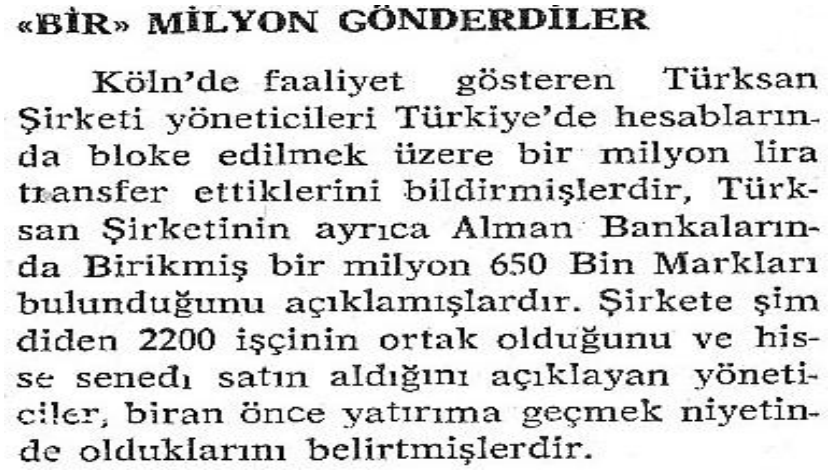
[184] Taner Berksoy, "Türkiye'de Sanayileşme Politikası…", *İktisat Dergisi*, Sayı: 193, Temmuz 1980, s. 10.

[185] Osman Ulagay, "Rastgele İthal İkamesi'nde…", *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981, s. 52.

İhracata yönelik stratejinin uygulanması ve azgelişmiş ülkelerde sınai ürün ihracatının başlamasının (sermayenin uluslararasılaşmasının) ulaştığı aşamaya bağlı olarak, azgelişmiş ülkelerin dışında oluşan dinamik içinde geliştiği; bu gelişmenin de azgelişmiş ülkeler arasında yaygınlık göstermeyip, gerekli koşulları hazırlayabilen az sayıda ülkeyle sınırlı kaldığı söylenebilir."[186]

Peki ya yatırımlar? Kalkınmanın en önemli ayağı olarak kabul edilen sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesi için hayati önemde görülen yatırımlar, çeşitli kolaylıklar sağlanarak teşvik edilmeye çalışıldı. Kamu yatırımlarının 5 yıllık planlara, özel yatırımların ise desteklerden yararlanabilmek için Devlet Planlama Teşkilatı'nın veya belirlenmiş olan projelerin hedeflerine uygun olması zorunluluğu, yatırımların daha sıkı planlarla örülerek tartışmaya açılmasını gerekli kıldı.[187] Dış ticaret açığındaki artış ve döviz sıkıntısı nedeniyle ithalata getirilen kısıtlamalar yatırımları büyük ölçüde etkilemiştir. Aşağıda, Almanya'da faaliyet gösteren Türksan Şirketi'in döviz gönderimi ve yapacağı yatırım haberinin dergi sayfalarından müjdelendiği görülmektedir.

Şekil 11: Türksan Şirketi Haberi



«BİR» MİLYON GÖNDERDİLER

Köln'de faaliyet gösteren Türksan Şirketi yöneticileri Türkiye'de hesablarında bloke edilmek üzere bir milyon lira transfer ettiklerini bildirmişlerdir, Türksan Şirketinin ayrıca Alman Bankalarında Birikmiş bir milyon 650 Bin Markları bulunduğunu açıklamışlardır. Şirkete şimdiden 2200 işçinin ortak olduğunu ve hisse senedı satın aldığını açıklayan yöneticiler, biran önce yatırıma geçmek niyetinde olduklarını belirtmişlerdir.

[186] Berksoy, "İhracata Yönelik Sanayileşme ve Kamu Müdahalesi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 203-203, Ekim-Kasım 1981, s. 51.

[187] Bu dönemde KİT'lere de devlet Yatırım Bankası aracılığı ile teşvik edilmeye çalışılmıştır. KiT'lerin Devlet Sadullah Aygün tarafından 9. sayıda yapılan Devlet Yatırım Bankası tanıtımında yatırım kredilerinin yalnızca İktisadi Devlet Teşekküllerine ve sınırsız bir finansmanla veriliyor olmasının Banka'yı özel bankalardan ayırdığı, Banka'nın en önemli özelliğinin ise, kriterlere uygun her yatırım projesinin finansman garantisi nedeniyle projeler arasında bir rekabetin söz konusu olmaması olduğu vurgulanmıştır. Sadullah Aygün, "Devlet Yatırım Bankası*", İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965, s. 38.

Kaynak: *İktisat Dergisi,* 28, 1966

Aslında bu dönem yerli yatırımlardan çok Erol Manisalı yatırımların her koşulda teşviki ile ilgili sıkıntılarını dile getirmiştir. Manisalı'ya göre "kapitalin diğer istihsal faktörlerine olan oranını arttırmak için özel dış yatırımları teşvik eden ve onlara çeşitli imtiyazlar tanıyan az gelişmiş ülkelerin dikkatli davranmaları, bu yatırımların fayda ve sakıncalarını iyice araştırmaları gerekir."[188] Çünkü Manisalı, ekonomide bazı sektörlerin kilit sektör olması dolayısıyla diğer sektörlere etkide bulunabileceği; özel sektörlerin bu tip sektörlere yerleşmesi halinde, "kendi hareket serbestliği oranında ekonominin bütününe etki edebil(eceği)" kaygısını taşımaktadır.[189] Manisalıoğlu "Uluslarası Sermaye ve Gelişmemiş Ekonomiler" isimli bir başka yazısında da uluslararası yatırımların gelişmemiş ekonomilere yaptığı yatırımları alt yapı hizmetlerinin sağlanması üzerinden Türkiye örneğinde kısaca tartışıyor. Buna göre, "karma ekonomi düzeni içinde devlet… prodüktif alanları da özel kesim ile paylaştığından… (gelişmemiş ekonomilerde) alt yapı yatırımları yaparak kendine de yatırım imkanları yaratır… Görüldüğü gibi Uluslararası sermayenin Türkiye'deki yatırım alanları 'direkt prodüktif şirketleri' teşkil etmekte [imalat ve madencilik sektörleri], bu bakımdan devletin, alt-yapı yatırımları vasıtası ile özle sektörün finansmanındaki payı büyük olmaktadır." Manisalıoğlu'na göre "…birçok azgelişmiş ülkenin (bu arada Türkiye'nin Uluslararası sermayeyi kendilerinin davet ettiği düşünülürse Uluslararası tröstlere kızmamız doğru olmaz. Onlar kar maksimizasyonunun gerektirdiği biçimde davranmaktadır"[190] Bu sorunu aşabilmek için yatırımların finansmanı konusunda alternatif yolların denenmesi gerekir.

Yılmaz Altuğ ise yatırımları devletler hukuku açsından eleştirel bir gözle değerlendirerek "yabancı yatırımlara ihtiyacı olan devletler(in)

---

[188] Erol Manisalı, "Az gelişmiş Ekonomilerde Dış…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, Ocak 1965, s. 8

[189] Age, s. 9.

[190] Erol Manisalıoğlu "Uluslararası Sermaye ve Gelişmemiş Ekonomiler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965, s. 4, 5.

geçmişteki acı sömürgecilik anılarını unutamamakta (olduğunu) ve bilhassa Devletler(in) Hukukun sömürgecilik devrinde sömürgecileri koruyan, adeta bunları davalarında hem davacı hem hakim kabul eden anlayışını hatırlıyarak çekingen davran(dıklarını)" belirtmektedir.[191] Altuğ'un bu sözleri, koşullar üzerinde durulmaksızın yatırım propagandası yapılan bir dönemde önemli bir noktaya işaret etmektedir. Yazının devamında yatırımların büyük risklere yol açması durumunda "devletin vatandaşlarının yatırımlarını teşvik veya himaye ederek, ikincisi …riski tamamen veya kısmen kendi üzerine al(arak)" duruma müdahale edebileceğini belirten Altuğ'a göre "Kapitalist olsun komünist olsun bugün bütün dünya memleketleri yabancı yatırımların önemini anlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelere gerek kapitalist gerek komünist memleketlerden yatırımlar gittikçe artan bir şekilde yapılmaktadır."[192]

e. Ülke ve Personel İdaresi

İktisadi verilere ulaşabilmenin güç olduğu, devletin ekonomik yaşamın hala büyük oranda yönlendiricisi olduğu, üstelik de dergi yazılarında yöntem olarak, sorunları çeşitli yönleriyle araştırmak yerine homojen bir sorun-çözüm yaklaşımının sergilendiği bu dönemde, ülke yönetimi problemlerin sorumlusu görülmüştür. Sanayileşme çabaları ve karma ekonomi önerilerinin yanı sıra özel işletmelerin öne çıkması ile birlikte ise sadece ülkenin değil; personelin idaresi, iktisadi anlamda yetişmiş müteşebbisin azlığı[193] konuları da gündeme gelmiştir (Bkz Tablo 8).

Tablo 8: İktisat Dergisi'nde Ülke ve Personel İdaresi Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler Karşısında İdareci	Ülkem İbrahim	7	Ocak	1965

[191] Yılmaz Altuğ, Milletlerarası yatırımlar, *İktisat Dergisi*, Sayı: 6, Cilt 1, Aralık 1964, s. 13

[192] Age, s. 16.

[193] Erginsu, s. 21.

Türkiye'de Personel Politikası	Dündar A. Aydın	18	Aralık	1965
İdare ve Rüşvet	Buldaç Orhan	28	Ekim	1966
Sevk ve İdare Problemleri	Kılkış Yıldırım	32	Şubat	1967
Personel Değerlendirilmesi	Süden Metin	54	Aralık	1968
Yönetimde Verimliliğin Artırılması	Gülmez İlyas	54	Aralık	1968
Türkiye'de İdari Reform Gereği	Mehter Hamdi	56	Şubat	1969
Neden İş Değerlendirmesi?	Coşkun Cengiz	57	Mart	1969
İdarecinin Yetiştirilmesi Nasıl Gerçekleştirilir?	Kılkış Yıldırım	71	Mayıs	1970

Kalkınma Planı'nda personel idaresi ile ilgili olarak "İşçi ile fiilen temas eden ilk kademedeki üstler insan ilişkileri konusunda eğitil(mesi), "işçilerin verimlilik çabalarını teşvik edecek ücret sistemlerinin benimsenmesi" gibi düzenlemeler getirilmiş;[194] "İdarede Yeniden Düzenleme" ismiyle açılan başlık altında, bu düzenleme ihtiyacının sebebinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınarak uygulanan sistemin yeni şartlara uydurulması amacıyla yapılan değişikliklerin "belirli ilkelere dayanma(ması) (dolayısıyla), işbölümü ve koordinasyon bakımından tamamen yetersiz ve güç çalışır bir kuruluş meydana gel(mesi)" olduğu belirtilmiştir. Plana göre bu sorunlar "...yetki ve sorumluluk hatlarının açık olarak tespiti...İş vermek, yetiştirmek ve verimi değerlendirmek konularını iyi bir şekilde kavrayan bir personel politikası tespit etmek... teşkilât birimlerinden, yapılan işler hakkında periyodik raporlar alıp işlerin kuruluş şemasına ve amaçlarına uygun olarak yürütülüp, yürütülmediğinin kontrolünü sağlamak"[195] gibi amaçlar doğrultusunda devlet idaresinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

İbrahim Ülkem "Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler Karşısında İdareci" başlıklı yazısında "makineleşen istihsal ile birlikte ortaya işin organizasyonu,

[194] Age, s. 108.

[195] "1. Beş Yıllık...", s. 79, 80.

verimi, işçi ve işveren münasebetleri gibi bir takım sosyal ve ekonomik problemler(in) çıkmaya başla(dığına)"[196] dikkat çekerek, ülkenin kalkınmasında, sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi hareketlerindeki artış dolayısıyla insanın bir *faktör* olarak giderek öne çıkmasının gereklerini ayrıntılarıyla ele almıştır. Yazara göre "çalışanlara gerektiğinde cesaret vermek,... gerektiğinde de sert davranmak, çalışanlarla çalıştıranlar arasında ahenkli münasebetlerin kurulması bakımından faydalı tatbikat örnekleridir."[197] Yazar işçi memnuniyetini üretimi artırıcı bir etken olarak değerlendirmeye aldığı yazısında, "*Modern idarecinin**... sosyal bilgilere vakıf olmasının.... her kademede insanlardan en iyi verimi ne şekilde elde edeceğini bilmesinin,... kültür ve çevresinin özellik temayüllerini kavramış olmasının"[198] personelin idaresi açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Derginin kurucularından Oktay Emed ise, derginin 3. sayısına yazdığı "Bankacılığımız Tasfiyeye mi Gidiyor?" başlıklı yazısında 1960 yılından sonra piyasada baş gösteren para sıkıntısına dikkat çekmiş; büyük ve eski bankaların aynı şekilde işlemeye devam etmesini örnek göstererek tasfiye edilen bankaların piyasa şartlarından değil, yöneticilerinin "hatalı ve hileli hareket tarzları yüzünden bu akıbete sürüklen(diğini)" iddia etmiştir.[199] Bankalarda yapılan hilelere ayrıntılı olarak yer verilen yazıda "..bu işleri yapan memurlar çoğu zaman idareciliğe yeni başlamış, piyasayı tanımıyan, görüşü kıt, tecrübesiz insanlardır. Aslında bu kadar yüksek faize işi sağlam ve kazancı yerine tacirler yerine piyasa avantüriye, hayalperest ve borcuna sadakat göstermen kişilere razı olmaktadır" yorumları yaparak dönemin "elitist" tavrını sergilemiştir.

Haydar Kazgan yazılarında izlediği genel bir yöntem olarak personel idaresi konusunu da "Batı"daki örnekleri ile karşılaştırmalı olarak ele almış "yüksek kademedeki yöneticilerimizle Batılı yöneticileri birbirileri ile mukayese ederken hayretler içinde kalmamağa imkan (olmadığını)"

---

[196] İbrahim Ülkem, "Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, Ocak 1965, s. 16.

[197] Age, s. 19.

[198] Age, s. 20.

[199] Oktay Emed, "Bankacılığımız Tasfiyeye mi Gidiyor?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, Eylül 1964, s. 8.

söylemiştir.[200] Kazgan başka bir yazısında ise batı teknik ve teçhizatının alınmasının, Batı ile aynı üretim düzeyine erişme olanağını başlı başına sağlamadığını, bu sorunun personelin yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmiştir: "Türkiye'de teknik teçhizat ve bunun lüzum gösterdiği ham maddelerde Batı tekniğine uygunluk gerek devlet ve gerek özel sektörde göze batan bir gerçektir. Fakat üretim neticelerimiz, bu durumda olan işletmelerde dahi, aynı teçhizatı kullanan Batı'lılarınkine nazaran çok düşüktür. Bunun tek sebebi yöneticilerin ve bunların yönetmeleri altında insanların kültür ve mesleki eğitim seviyelerinin düşüklüğüdür."[201] Kazgan muayyen bir üretim seviyesine ulaşılabilmesi için halli gereken sorunlardan birini "mevcut üretim kaynaklarını kullananların kültür seviyesine ve toplum içinde gerek üretim mekanizması ve gerek eğitim müesseselerinde eğitilme imkanlarına ulaşmaları" olarak ortaya koymaktadır.[202]

Kemal Tosun'a göre "devletleri olduğu kadar işletme ve müesseseleri de sevk ve idare mesuliyetini taşıyanlar, (çok çeşitli menfaat ve zümre gruplarının çarpıştığı) meydan muharebe sahasının başkumandanıdırlar."[203] Tosun "İşletme ve Müesseseler İdaresi'de Modern Temayüller" başlıklı yazısında müesseselerin bir canlı varlık gibi, içinde yaşadıkları ortamın şartlarına uyum sağlamasının her şeyde önce sevk ve idarenin görevi olduğunu, müesseslerin hikmeti vücudunun buna bağlı olduğunu belirtmiştir.[204] Benzer şekilde; turizm konusunda yazıları ile bilinen Yılmaz Özen hizmet birimlerinin uyumlu çalışmasının kalkınma planı hedefleri açısından belirleyici olduğunu söylüyor; birimlerin ekonomik, sosyolojik, psikolojik, coğrafi, tarihi, askeri, tıbbi her türlü olayın etkisine açık olmasının bu koordinasyonu güçleştirdiğini belirtmektedir.[205]

Dergide iktisadi gelişim sorunları zaman zaman, doğrudan doğruya iktisadi faaliyetleri yürüten kurumlar ve bu kurumlar arasında dönen

---

[200] Kazgan, "Atatürkün Vatan ve...", s. 12.

[201] Kazgan, "Eğitim ve İktisadi Kalkınma", s.12.

[202] Age, s. 11.

[203] Tosun, s. 13.

[204] Age, s.14.

[205] Yılmaz Özen, "Turist Dövizi" , *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 182, Ağustos 1979, s. 13.

argümanlar dışına çıkılarak ele alınıyor. Haydar Kazgan'ın "Muayyen bir üretim seviyesinde üretimden toplum içinde daha çok kişinin tüketme faydasına ulaşabilmesi için halli gereken mesele sadece iktisadi ve sosyal düzen meselesi değil, üretimi yapanların yani mevcut üretim kaynaklarını kullananların kültür seviyesine ve toplum içinde gerek üretim mekanizması ve gerek eğitim müesselerinde eğitilme imkanlarına ulaşmalarıdır." yorumu, bu tür bir iktisadi yaklaşımın öne çıktığı yaklaşımlardan birine örnek olarak gösterilebilir. Kazgan yazının devamında eğitim konusunu iktisat ile bağdaştırmanın yolunu , "gelirin daha medeni ve daha insanca yaşamak gayesi ile harcanması manasına gelen 'tüketici terbiyesi'ne" ulaşmanın tek yolu, tüketiciye 'medeni harcamanın' yolunu öğretecek bir rehber olarak görmektedir.[206]

Kazgan, başka bir yazısında ülkedeki tabii kaynakların ve "bu kaynaklar içinde yer alan insanın da hududuna dayanılmış" olması itibariyle "insanların kültür seviyelerini yükselten işlemlere ve servetlere ihtiyaç olduğunu" belirterek, eğitimin önemine işaret etmeye çalışır. Yazının devamı ise dönemin politikalarından biri olarak öne çıkan teknik teçhizat maliyetleri ile insan eğitimi maliyetleri arasındaki maliyet kıyasına dayanmaktadır.[207]

Ne var ki, yazarın bitiş cümlesi, yazıda daha evvel öne sürdüğü fikirlerle tamamen çelişmektedir: "Servetleri azamileştirme gayreti diye izah ettiğimiz bugünkü dünyamızda ferde hakim olan zihniyet, daha fazla kazanmak için, daha fazla bilmek, öğrenmek endişesini ferdin fiziki ve hatta manevi yıpranmak bahasına da olsa kutsallaştırmakta, yepyeni ve tanrıları yeryüzünde olan bir din, bir mythe gibi ferde hakim olmaya çalışmaktadır."[208]

Yıldırım Kılkış "İdarecinin Yetiştirilmesi Nasıl Gerçekleştirilir?" ismiyle bir yazı yazmış, bu konuda birkaç yöntem önerisinde bulunmuştur. Bunların ilki "eliminasyon" olarak ifade ettiği, "holding tipi firmalarda uygulanan bir yöntem" olan "göz dolduran elemanların" seçilmesidir. Bunun

---

[206] Kazgan, "Eğitim ve İktisadi Kalkınma", s. 11.

[207] Haydar Kazgan, "Atatürkün Vatan ve...", *İktisat Dergis*i, cilt 1, sayı 6, Aralık 1964, s.1.

[208] Haydar Kazgan, ibid, s.13.

dışında idarecinin değerlendirme formlarına tabi tutulması gibi önerilerin yer aldığı yazıda, geleneksel personel idaresi usulünün artık işlemediği, modern anlayışın yayılması gerektiği söylenmektedir.[209]

2. Ortak Pazar

Soğuk Savaş sürecinde iki kutupluluktan çok merkezliliğe geçişin önemli göstergelerinden birisi, Avrupa'nın, uluslararası sistemi belirleyen iki ana kutup olan ABD ve Sovyet Rusya'dan ayrı bir yapılanma içine girmesidir. Dünya sisteminin II. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte iki sistemin rekabetine dayanan yeni yapılanma ve bu koşullarda kapitalizmin hızlı bir birikim sürecine girmesi, Avrupa'da ileriye dönük bir proje olarak Ortak Pazar fikrinin somut bir hal almasıyla sonuçlandı.[210] Avrupa Topluluğu (AT) ile 1963 yılında imzalanıp 1964'de yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'nın temel oluşturduğu ortaklık rejimi gereğince kurulması önerilen Gümrük Birliği'nin (sınai ürünlerde) tamamlanmasını izleyen dönem, Ankara Anlaşması'nda kesin bir tarih verilmeksizin[211] "son dönem" olarak adlandırılmaktadır. "Bu dönemde, Türkiye ile Topluluk arasında, özellikle, tarım ürünleri ticaretinde, önce tavizli rejimin genişletilmesi,... kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması yönünde somut adımlar atılması; Türkiye'nin geniş anlamda rekabet hukuku mevzuat ve uygulamalarının Topluluk sistemiyle giderek tam uyumlu hale getirilmesi...." gibi konular yer almaktadır.[212]

Tablo 9: İktisat Dergisi'nde Ortak Pazar Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL

[209] Yıldırım Kılkış "İdarecinin Yetiştirilmesi Nasıl...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 71, Mayıs 1970, ss. 32- 37.

[210] Türkay, s. 51.

[211] Bu tarihin 1995'de tam olarak gerçekleşmesini temin edebilmek için 1993 yılında Türkiye-AT Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi kurulmuştur.

[212] "Türkiye-AT İlişkileri", http://www.die.gov.tr/PROJECTS/GUMRUK/ek.html, erişim tarihi 09.04.2009.

Türkiye ve Yunanistan'ın Müşterek Pazar'la Ortaklık Münasebetleri	Agun Ayhan	6	Aralık	1964
Müşterek Pazarda Meyve ve Sebze Piyasası	Agun Ayhan	7	Ocak	1965
Müşterek Pazarda Hububat Fiyatları	Agun Ayhan	8	Şubat	1965
Ortak Pazar ve Afrika Piyasası	Agun Ayhan	10	Nisan	1965
Ortak Pazar ve Sigortacılık	Agun Ayhan	12	Haziran	1965
Müşterek Pazar Memleketlerinde İşçiliğin Saat Değeri		17	Kasım	1965
Gümrük İşbirliği Konseyi	Ata Reşit	21	Mart	1966
Müşterek Pazar Ortaklığımızın Muhtemel Tesirleri	Karadayı Eyüp	23	Mayıs	1966
Müşterek Pazar Anlaşmasının Sosyal Hükümleri	Kutal Metin	27	Eylül	1966
AET-Türkiye Ortaklık Konseyi Toplantısı	Çehreli Faruk	36	Haziran	1967
Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye	Bilgin Yüksel	40	Ekim	1967
Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Mali ve Ekonomik Politikası	Didin Ümit	48	Haziran	1968
AET-Türkiye Ortaklık Konseyi Toplantısı	Çehreli Faruk	36	Haziran	1967
Ortak Pazar Topluluğunun Türkiye'nin Geçiş Döneminde Yapacağı İşler Hakkındaki Görüşü	Çehreli Faruk	56	Şubat	1969
Türkiye'de Gümrük Vergilerinin Gelişimi ve GATT	Yaral Nilüfer	60	Haziran	1969
Gümrük Vergileri Tarifi ve Gelişimi	Yazal Nilüfer	62	Ağustos	1969
Ortak Pazar'ın Geçiş Dönemine Geçerken...	Karadayı Eyüp	62	Ağustos	1969
Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda İkinci Merhaleye Girerken	Batur Nihat	63	Eylül	1969
Avrupa Kaynaklarını İsraf mı Ediyor?		65	Kasım	1969
Ortak Pazar ve Sanayimiz	Karadayı Eyüp	66	Aralık	1969
Ortak Pazar ve Sanayimiz	Karadayı Eyüp	67	Ocak	1970

Türkiye-Ortak Pazar 1964-1969 İlişkilerinin Özeti	Çehreli Faruk	67	Ocak	1970
Avrupa Konseyi'nin Önemi ve Türkiye	Tuncay Hüsamettin	67	Ocak	1970
Birleşik Avrupa İdeali	Çehreli Faruk	69	Mart	1970
Sanayimizin Ortak Pazar'a İntibak Ettirilmesi İçin Alınması Gerekli Tedbirler	Çehreli Faruk	68	Şubat	1970
Türkiye-AET İlişkilerinde Son Durum ve Türkiye'nin Geçiş Döneminde Yapması Gereken İşler	Çehreli Faruk	75	Eylül	1970
Türkiye-AET İlişkileri	Müezzinoğlu Ziya	76	Ekim	1970
Ortak Pazar ile Türkiye Arasında Katma Protokol İmzalandı	Çehreli Faruk	77	Kasım	1970

Dergide en ayrıntılı olarak tartışılan; geçmişine, yapısına ve uygulamalarına ilişkin ayrıntılı bilgiler sunulan Ortak Pazar meselesi, bilhassa ülkeler arasındaki milli gelir kıyası yoluyla batıcı ilerleme hayranlığının tekrar tekrar karşımıza çıkarıldığı bir konudur. Fakat bu konuda ortaya atılan fikirlerin en önemli özelliği, Türkiye'de yaygın olan kısa dönemli planlama yerine, uzun dönemli bir kalkınma anlayışını en azından bir hedef olarak belirlemiş olmalarıdır.[213] Buna karşın, özellikle ilk zamanlarda yazılan bazı yazılarda Müşterek Pazar konusunda herhangi bir sorgulamaya girilmeksizin, doğrudan doğruya AET'ye girebilmek için giderilmesi gerekli olan eksikliklere ilişkin reçeteler sunulduğuna rastlanmaktadır.[214] Yanı sıra çok geç kalınmadan "uyarıcı/eleştirel" nitelikli yazıların da zamanla kaleme alınmaya başladığını görüyoruz: "... Batı'nın açık Pazar durumundaki Osmanlı ülkesinde serbest rekabetin, ev ve el sanatları sanayini dahi silip süpürdüğü unutulmamalıdır..... müsabakaya rakipler eşit

[213] Devlet Planlama Teşkilatı da 1971 yılında "Uzun Dönem Kalkınma Hedefleri ve AET İlişkileri" başlıklı bir rapor hazırlamıştır.

[214] Örneğin Bilgin'in; kalifiye işçi, teknoloji takibi, kalitenin "dünya standartlarına çıkarılması", sanayicilere düşük faizli krediler ve idari mevzuatta istikrarla ilgili önlemler üzerine odaklanan yazısı, bu konuda verilebilecek temsili örneklerden biridir. Yüksel Bilgin, "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye", *İktisat Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 40, 1967, ss. 14- 17.

koşullar altında çıkabilmelidir."[215] Benzer şekilde Orçun da AET'nin dengesiz güçler ağı içerisinde 3.Dünya ülkelerine yönelmiş olmasına dikkat çekerek, bu durumun AET ülkelerine "siyasi hakimiyetten çok, yaşayabilmek için sermaye ihraç etmek zorunda olan emperyalist ülkeler niteliği ver(diğini)"belirtiyor. Orçun böylelikle, Avrupa'nın kendi sermayesinin değersizleşme sorununu çözmek için yaptığı bu hamlenin bir anlamda genişleme, insan hakları gibi söylemler üzerinden gerçekleştiğini ortaya koyarak; Türkiye'nin AET ile ilişkilerinde"…gittikçe daha fazla büyük devletlerin tehdidi altında giren bir dünyada, kendi gücüne güvenerek Üçüncü Dünya ülkeleri ile bütünleşerek ve Avrupa ile eşitlik temelinde ilişkiler kurarak bağımsızlığının ve sanayileşmesinin maddi temellerini hazırlaması gerek(tiğini)" hatırlatıyor.[216] İktisadi gelişmelerin sosyal siyasal talepler üzerinden sunulduğu, dolayısıyla iktisat-siyaset ilişkisinin en çok gündeme gelen alanlardan biri olarak AB konusu, AB ile olan ilişkilerin iktisat ve siyaset çevrelerindeki yankılanışını bir arada tahlil edebilmek ve ulus-devlet konusundaki bakış açısını takip edebilmek açısından verimli bir zemin olarak gözüküyor

Ortak Pazar'a girilmesi hedefi, ülkenin ekonomik yapısının da konuşulmaya başlanmasının nedenlerinden biri olarak; karma ekonomi, çalışma hayatı, vergilendirme politikaları ve sanayileşme stratejileri gibi konularla birlikte ela alınmıştır. Şemsettin Güler "ilerde üyesi olacağımız Müşterek Pazar devletlerinin iktisadi bünyelerine tedricen uyabilme kudreti(nin)" gösterilebilmesi için ekonomide ferdi mülkiyetin esas alınması ve aşırı devletçiliğin terk edilmesini salık verir.[217] Metin Kurtal derginin 27. sayısında yazdığı yazıda 1963 yılında Türkiye ile AET[218] arasında imzalanan anlaşmaya[219] gönderme yaparak "…hayat seviyesinin yükseltileceğine ve işsizlikle tam bir mücadele imkanı sağlayabileceğine kuvvetle inanmak

---

[215] Eyüp Karadayı, "Ortak Pazar ve Sanayimiz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 66, 1969, s. 17.

[216] Alp Orçun, "AET İle İlişkileri Türkiye'nin Bağımsızlığına Hizmet Edecek Hale Getirmek İçin Ne Yapmalı?", *İktisat Dergisi*, Sayı: 66, 1969, s. 43

[217] Güler, "Refah Yolu", s. 5, 6.

[218] Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ilk ortaklık başvurusunu 31 Temmuz 1959 tarihinde yapmıştır.

[219] 20 Haziran 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girdi.

mümkündür kanaatindeyiz"[220] sözleriyle AET'den yana net bir tavır ortaya koymaktadır. Zeki Erginsu, OECD'nin, hazırladığı raporda Türkiye'yi Dünyada en yüksek dış borç yükü altında bulunan ülke olarak ifade ettikten sonra, bu sorunun üstesinden gelinebilmesi için "milli sermayenin telef edilmesine … göz yummamak ve Müşterek Pazarın şartlarına ayak uydurmak" gerektiği üzerinde durarak Ortak Pazar'a girilmesi yönünde görüş bildirir.[221]

Ortak Pazar konusunun dergide bu kadar işlenmesi iktisat yazınındaki azgelişmişlik le birlikte düşünüldüğünde gayet net bir izah kazanmaktadır. Bir yandan OECD raporlarında ülkenin iktisadi düzeyinin Avrupa ülkelerinin ne kadar gerisinde olduğunu öğrenen, bir yandan da açılan bu "Avrupa kapısı"nın değerlendirmesi gerektiği inancı arasında bocalayan iktisatçılar, hayat seviyesinin yükseltilmesi, "batılı demokratik nizamın ve hayat tarzının avantajlarına"[222] ulaşabilmek için Ortak Pazar'a oldukça anlam yüklemiştir: "İktisat ilmi bugün şu hususu kabul etmektedir ki daha büyük bir iktisadi kuvvet daha hızlı bir kalkınmaya ve dolayısıyla daha çabuk hayat seviyesini yükseltmeğe imkan vermektedir."[223]

İktisat Dergisi'nde Ortak Pazar politikalarına ilişkin ilk temel bilgi 11. sayıda Ticaret Bakanlığı Müfettişi Hüsamettin Tuncay tarafından verilmektedir. Bu yazıdan önce 6. sayıda "Türkiye ve Yunanistan'ın Müşterek Pazar'la Ortaklık Münasebetleri", 7. sayıda "Müşterek Pazarda Meyve ve Sebze Piyasası", "Müşterek Pazarda Hububat Fiyatları" ve 10. sayıda "Ortak Pazar ve Afrika Piyasası" başlıklı yazılar yayınlanmış, fakat hiçbirinde Ortak Pazar'a ilişkin temel bir bilgi sunulmadığı gibi, konuya tali ayrıntılardan temas edilmiştir.

Dört sayfalık bu yazısında Tuncay, "Müşterek Pazar; üye memleketler arasındaki gümrüklerin kaldırılmasını, sermayenin malların ve insanların serbestçe akımını, serbest ticareti ve rekabeti, tek bir serbest pazarı tek bir

---

[220] Metin Kutal, "Müşterek Pazar Anlaşması'nın…", *İktisat Dergisi*, Sayı: 27, 1966, s. 33.

[221] Erginsu, s. 19.

[222] Age, s.11.

[223] Metin Kutal, "Müşterek Pazar Anlaşmasının…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 27, Eylül 1966, s. 31.

iktisadi, ticari ve mali politikayı izlemeyi kabul ve öngören bir iktisadi nizamdır." diyerek Pazar'ın politikasını özetlemiştir. Tuncay "özel ve amme sektörü olarak bu duruma ayak uydurmamız için daha şimdiden hazırlanmamız, sanayi ve tarım alanlarında büyük yatırımlar yapmamız, rasyonalizasyona gitmemiz, serbest rekabete mukavemet edecek bir duruma ulaşmayı nazarı itibare almamız, seri ve kütlevi istihsali mümkün kılacak teknik bir ortamın yaratılmasına teveccüh eylememiz gerekmektedir" sözleriyle, bu Ortak Pazar'a girilmesi isteğini belirtmiştir.[224] Yüksel Bilgin'e göre ise AET ile Türkiye arasında iktisadi bir entegrasyona gitmek mühim problemler doğuracak bir hadisedir. Çünkü Türkiye'nin sosyal yapısı, iktisadi müesseseleri ve milli geliri AET memleketlerinden çok farklıdır."[225] AET'nin kuruluşundan amaçlarına ayrıntılı bilgiler vererek, AET ve Türkiye zirai yapısı ile sanayisini karşılaştıran bu yazı, şu ana kadar bu konuda dergide yazılmış en bilgilendirici yazıdır.

Eyüp Karadayı ise Ortak Pazar'ın politikalarını değerlendirmezden önce bir hatırlatma yaparak "10 yıllık 'Balayı Devresi'nde Müşterek Pazar üyeliğinin Türk ekonomisi üzerinde daha ziyade müspet ve faydalı tesirleri görülecektir" demektedir.[226] Erol Manisalı ise Ortak Pazar'ın zamanla ortaya çıkan bir sakıncasına dikkat çekerek, "...Pazar içinde görülen gelişmeler, başlangıçta ümit edilenden çok çok ayrı bir özelliktedir. İktisadi üniteler arasında olması istenen rekabet siyasi üniteler arasında şiddetlenmiş ve firmalar yerine devletler aralarında kırıcı bir şekilde yarışmaya başlamışlardır."[227]

3. Çalışma Hayatı

Çalışma hayatı konusu hak, adalet, emek kavramlarına ilişkin algılayışların en net biçimde okunabildiği, hatta yazıların işçi ve işverenin

---

[224] Hüsamettin Tuncay, "Dış Ticaret Rejimi...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965, s. 22.

[225] Yüksel Bilgin, "Avrupa Ekonomik Topluluğu...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 40, Ekim 1967, s. 15.

[226] Eyüp Karadayı, "Müşterek Pazar Ortaklığımızın...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 24, Haziran 1966, s. 34.

[227] Erol Manisalıoğlu, "Batı Ekonomilerinde Görülen...", Cilt: 6, Sayı: 32, Şubat 1967, s. 10.

haklarına yaklaşım tarzları doğrultusunda yazarların profiline ilişkin bilgilerin çıkarılabildiği bir alanı oluşturmaktadır(Çalışma hayatı ile ilgili yazılar için bkz Tablo 10). Kalkınma hedeflerinin her yönüyle gündeme getirildiği bu dönemde işçiler, "istihsalin beşeri cephesi"ni[228] temsil ettiğinden, iktisadi kalkınmanın "işçi başına düşen prodüktivite artışı ve fert başına yüksek gelirle" ölçülmesi[229], işçilerle işverenler arasında ahenkli bir işbirliği için gerekli ortamın hazırlanması"[230] gibi öneriler sunulmuş, aynı zamanda, "Kalkınmanın gerçekleşmesinde ve devamında önemli bir rolü olan işçilerin, diğer sosyal kategorilerin sahip olduğu iktisadi ve sosyal haklardan yararlanması, toplumu kuran sınıflar arasında bir dengenin sağlanması bakımından gereklidir." [231] diyen görüşlerle de karşılaşılmıştır.

Tablo 10: İktisat Dergisi'nde Çalışma Hayatı Konu Başlığında Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Yabancı Ülkelere Türk İşçi Akınının Sebepleri, Sınırları ve Muhtemel Sonuçları	Karacan Nuri	1	Temmuz	1964
Grevler, Etkileri ve Sonuçları	Güler Şemsettin	3	Eylül	1964
İstihsalin Beşeri Cephesi	Ekin Nusret M.	7	Ocak	1965
Ücret İstatistikleri ve Türkiye'de Durum	Aykut İmren	9	Mart	1965
Kanun Dışı Grev	Yarsuvat Duygun	11	Mayıs	1965
ABD ve Rusya'da Meslek Sahibi İnsan Gücü Arzının Kısa Bir Mukayesesi	Dewitt Nicholas	12	Haziran	1965
İş Kanunu ve İş Kanunu Tasarısının, Uygulama Alanı Yönünden Farkları	Kuyucuklu Nazif	13	Temmuz	1965

[228] Bu konudaki tartışmalara özet niteliğinde bir örnek için bkz. Nusret Ekin, "İstihsalin Beşeri Cephesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, ss. 3-6.

[229] Nusret Ekin, "Sendikaların Prodüktivite Üzerine…", İktisat Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965, s.22.

[230] "Birinci Beş Yıllık…", s. 107.

[231] Ekin, Age, s. 22.

Türkiye'de İşgücü ve İstihdam Meseleleri	Ekin Nusret	13	Temmuz	1965
Müşterek Pazar Memleketlerinde İşçiliğin Saat Değeri		17	Kasım	1965
ABD Ödeme Açığı ve İşsizlik Problemlerini Nasıl Çözümleyecek		18	Aralık	1965
Türkiye'de Kadın İşgücünün Bünyesi	Ekin Nusret	19	Ocak	1966
İşsizlik ve İşçi Problemleri	Evgin Erol	21	Mart	1966
İşgücümüz ve İşgücü İhracımız	Göçmençelebi Kemal	23	Mayıs	1966
İktisat Fakültesi Mezununun Türk İş Hayatındaki Yeri Nedir?	Erginsu Zeki	24	Haziran	1966
Devlet Teşebbüslerinde Prodüktivite ve Verim Sorunları	Hanson A. H.	24	Haziran	1966
Müşterek Pazar Anlaşmasının Sosyal Hükümleri	Kutal Metin	27	Eylül	1966
Yapı Kooperatifçiliği ve İşçi Meskenleri Davamız	Fındıkoğlu Sabahattin	31	Ocak	1967
Ücretlerinden Şikayet Eden Personel Hakkında	Kılkış Yıldırım	32	Şubat	1967
Kıdem Tazminatı ve Uygulanışı	Kuyucuklu Nazif	32	Şubat	1967
Türk İşçisinin Sağlık Sorunu ve Hastaneler	Buldaç Orhan	37	Temmuz	1967
Sendikacı Gözü ile Toplum Sorunları	Gürkaynak Hikmet	37	Temmuz	1967
Kamu İktisadi Kuruluşlarında Çalışanlar ve Toplu Pazarlık Düzeni	Gürkaynak Hikmet	38	Ağustos	1967
Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kurumu ve Ücretlerle Münasebeti	Ertan Mualla	39	Eylül	1967
Sosyal Sigorta Kurumunca İşçi Ücretlerinden Alınan Prim	Ertan Mualla	40	Ekim	1967
Kamu Kuruluşlarında Çalışan Hizmetlilerin Toplu Sözleşme Düzeninden Faydalanmaları	Gürkaynak Hikmet	42	Aralık	1967
Türkiye'de İşgücü Yönünden Grev Hakkı	Ertan Mualla	43	Ocak	1968
Türkiye'nin İşgücü İhtiyacı	Buldaç Orhan	45	Mart	1968

İşgücü İhtiyacımız	Buldaç Orhan	47	Mayıs	1968
Fiyat İstikrarı ve İşçi Ücretleri	Buldaç Orhan	47	Mayıs	1968
Batı Ülkelerinde İşgücü Prodüktivitesi Mukayesesi	Bavbek Reha	50	Ağustos	1968
Türk İş Kanununda İş Akti, Aktin Feshi ve Kıdem Tazminatı	Ertan Mualla	50	Ağustos	1968
Türkiye'de Devlet Personelinin Kaderi	Gürkaynak Hikmet	52	Ekim	1968
İşgücünün Kapitale Fiilen İştiraki	Karadayı Eyüp	53	Kasım	1968
Kapıcılık ve Odabaşılık Hizmetleri İş Kanunu Şümulüne Alınabilir mi?	Kuşçuoğlu M.	58	Nisan	1969
Hayat Sigortası ve Memleketimizdeki Durum	Turnaoğlu Okan	58	Nisan	1969
Asgari Ücret	Buldaç Orhan	59	Mayıs	1969
24 Temmuz İşçi Bayramı	Buldaç Orhan	61	Temmuz	1969
Fikir İşçilerinin Sevk ve İdaresinde "Kadro-Karakter"	Süden Metin	67	Ocak	1970
Almanya'daki İşçi Tasarruflarının Memleketimizde Yatırıma Aktarılması ve Bunlardan Faydalanılması	Zadil Ekmel	73	Temmuz	1970
Grev,Toplu Sözleşme ve Lokavt Kanunlarında Yapılan Değişiklik ve DİSK'in Giriştiği Eylem	Çehreli Faruk	73	Temmuz	1970
Türkiye Maden-İş Sendikası	Aykut İmren	7	Ocak	1965
Sendikaların Prodüktivite Üzerine Tesirleri	Ekin Nusret M.	9	Mart	1965
Sendikaların Siyasi Faaliyeti	Kutal Metin	16	Ekim	1965
İşyeri-İşkolu Sendikası ve Yargıtay Kararları	Kuyucuklu Nazif	17	Kasım	1965
Sendikaların Ücret Politikasının Ekonomik Sonuçları	Ünsal Engin	17	Kasım	1965
Ustabaşılar ve Sendika Temsilcileri	Dereli Toker	22	Nisan	1966
İşletme ve Müesseseler İdaresinde Modern Temayüller	Tosun Kemal	9	Mart	1965

İşletme ve Müesseseler İdaresinde Modern Temayüller	Tosun Kemal	9	Mart	1965
İşveren Sendikaları Organizasyonunda Süzgeç Sistemi ve Bu Sistemin Faydası	Kazgan Haydar	10	Nisan	1965
Lokavt Hakkı Üzerine Birkaç Not	Kutal Metin	14	Ağustos	1965

Derginin çıktığı dönem grev ve sendika hakkının yasallaşması[232], Batman Petrol Rafinerisi işçilerinin grevinin Bakanlar Kurulu ve Türk-İş'in[233] aracılığıyla sona ermesi, Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'nda çalışan 2400 işçinin büyük yankı uyandıran bir greve başlaması, Türkiye ile Belçika ve Türkiye ile Fransa arasında işgücü anlaşmasının imzalanması, asgari geçim indirimi uygulamasına başlanması[234], Türkiye İşçi Partisi'nin Meclis'e girmesi gibi bir ilk niteliğindeki gelişmelerin[235] ardısıra yaşandığı bir döneme denk gelmiş olmasına karşın ve bu aylarda yayınlanan dergilerde "Kıdem Tazminatı ve Uygulanışı" haricinde çalışma hayatı ile ilgili bir yazıya rastlanmıyor. Benzer şekilde; Kozlu, Karadon, Gelik, Kilimli üretim ocaklarında işçilerin madene inmeyerek başlattıkları grev başlatan işçilerle jandarmalar arasında çıkan çatışmada ölümlerin meydana geldiği; Çeltek Linyit Kömürü ocaklarında grizu patlaması sonucu 69 işçi öldüğü Mart 1965'in ardından yayınlanan yazıların konularının "İşveren Sendikaları Organizasyonu" ile "Kanun Dışı Grev" olması manidardır. Nitekim, Derginin 73. sayısına yazılan girişte İktisatlıların Personel Kanunu ile ilgili talepleri ilgili olarak "Biz yürümüyoruz, boykot yapmıyoruz, işgal ve anarşi nedir bilmiyoruz. Sadece İktisatlılar Ordusu olarak disiplinli ve düzenli Milletini ve Yurdunu seven münevverler olarak haklarımızın verilmesini istiyoruz."[236] denilmiş; bir süredir grevlerin halkın huzurunu bozduğuna ilişkin olarak edilen sözler bir gönderme yapılarak tekrarlanmıştır.

---

[232] Grev ve Sendika Hakkı, 274 Sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun 15 Temmuz 1963te Mecliste kabulüyle yasallaşmıştır. 8 Haziran 1965te ise kamu çalışanlarının sendikalaşmasını düzenleyen Devlet Personeli Sendikaları Kanunu kabul edilmiştir (memur sendikaları 1971de anayasada yapılan değişiklikle kapatıldı).

[233] Bu dönemde Türk-İş ile ilgili bir başka gelişme olmuş; 19 Ağustos 1965'te işçi düşmanı milletvekili adaylarının listesini yayınlayan ve bunlara oy verilmemsini isteyen Türk-İş'in genel merkezi polis tarafından taranarak, Türk İş hakkında "kara liste" hazırlamaktan dava açılmıştır.

[234] 27 Ocak 1966 yılında başlanan asgari geçim indirimi uygulamasına ise "1979 Yılının Asgari Ücreti, 1963 Yılının Asgari Ücreti" başlığı ile hazırlanan 178. sayı haricinde değinilmemektedir.

[235] Korkut Boratav, bu dönemde işçilerin oldukça ileri bir sosyal güvenlik sisteminden faydalanarak parasal olmayan gelir türlerine kavuşabilmesini dönemin popülist politikalarının yansıması olarak görmektedir. Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, 12. basım, Ankara: İmge, Ekim 2008, s. 124

[236] "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 73, Temmuz 1970.

Kalkınma Planı'nın "İş ve İşçi Meseleleri" başlıklı bölümüne bir sanayileşme tanımı ile giriş yapılmış olması dikkat çekmektedir. Buna göre "sanayileşme, çalıştırma seviyesinin yükselmesini, emeği ile geçinen bir sosyal grubun genişlemesini ifade eder."[237] Diğer yandan planda "İş ve İşçi Meseleleri" başlıklı bölümde "işgücüne işveren karşısında eşit bir konuşma ve tartışma gücü sağlamak amacıyla" "İşçi-İşveren İlişkileri" ismiyle bir alt başlık düzenlenmesi ihtiyacı duyulmuştur. Bunun için işçi ile işveren arasında sosyal adalet ilkelerine dayanan bir menfaat birliği yaratmak… çalışma şartlarının tespitinde ve uygulama metotlarının değiştirilmesi" gibi önlemler[238] alınması önerilirken; sonrasında işçi ve işveren arasındaki bu işbirliğinin sağlanması ihtiyacının sebebini "İşçi ve işveren ilişkilerinin uyumlu olması ve bu çerçeve içinde çalışma şartlarının düzeltilmesi verimlilik artışının temel ilkelerinden biridir." sözleriyle ortaya koymaktadır.[239] 1965 yılında yeni İş Kanunu'nun hazırlanarak Meclis'e sunulması da çalışma hayatı konusunda dergide yürütülen tartışmaları bir nebze olsun artırmıştır. Eski kanunun iş uyuşmazlıklarını otoriter esaslara göre çözümü içermesi konusunda yöneltilen eleştiriler, işçi işveren çatışmalarında sık sık önerilen uzlaşma söylemini tekrar karşımıza çıkarmaktadır. İlk defa bu taslakta "bedenen çalışma ve fikren çalışma" ayrımın kaldırılması ile yapılan yeni işçi tanımı vurgulanmış; otoriter bir zihniyetle yazıldığı belirtilen eski kanun yerine 61 Anayasası'na göre hazırlanmış ve demokratik bir zihniyetin izlerini taşıdığı ifade edilen yeni tasarıdan övgüyle sözedilmiştir.[240]

İşveren örgütlenmeleri dergide çalışma hayatı konusunda en erken işlenen konulardan biridir;[241] işveren örgütlenmelerinin işçi

---

[237] "Birinci Beş Yıllık…", s. 106.

[238] Age, s. 107.

[239] Age, s. 108.

[240] Nazif Kuyucuklu, "İşkanunu ve İşkanunu Tasarısı'nın…" *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965, ss. 24-26.

[241] "Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)İşverenlerin ortak ekonomik ve toplumsal çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacı gösterilerek 1962 yılında kurulmuştur.İşveren çevresinde sendikal alanda ilk örgütlenme, Koç grubunun önderliğinde madeni eşya sanayi işverenlerince gerçekleştirildi…1961 Anayasasının toplu iş sözleşmesi ve grev hakkını güvence altına alması ve işçilerarasında sendikal örgütlülüğün hızlanması, çeşitli sektörlerdeki işveren kesimlerinin de sendikal alanda örgütlenmesini hızlandırdı. 1961 yılında … beş sendika MESS ile birlikte İstanbul İşveren Sendikaları Birliğini oluşturdu… Bu dönemde konfederasyon, orta ölçekli sanayicilerin sözcülüğüne ağırlık verdi. Bazı konularda

örgütlenmelerinden daha erken gündeme alınmasını, İktisat Fakültesi camiasının orta sınıf ve üstü bir kesimden mürekkep olması, pek çoğunun aynı zamanda işadamlığı ve işkadınlığı yapması ile açıklamak mümkündür. İşveren örgütlenmesi konusunu ilk defa Şemsettin Güler işlemiş, "teşebbüs erbabının, yeni gelişmelere ayak uydurabilmesi için kendi aralarında teşkilatlanarak ekonomik davalarını ele almaları(nı)" önermiştir. Yazar bu mevzuyu, yöneticilerin yetiştirilmesi kapsamında da ele alarak böyle bir örgütlenmenin "iş randumanının emekçiler arasında hakkaniyete uygun şekilde bölünmesi(ni)" sağlayacağını da iddia etmiştir.[242]

Ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için yazılarda genellikle, sürekli ve daha çok çalışmanın, hatta "çalışma seferberliğinin" önerilmiş olması, o dönemin sorunlarından biri olan nüfus artışı problemi ile birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Erüp Karadayı İngilizlerin, geleneklerine aşırı bağlı olmaları ve az çalışmaları nedeniyle yakında köle haline düşecekleri iddiasının öne sürüldüğü Ekonomist Dergisi'nde yayınlanmış bir yazıya atıfta bulunarak, "İngilizler karakterleri icabı aynı işi aylarca senelerce tekrarlamaktan bıkmazlar da, ufak bir yeniliğe uymak, onu kabullenmek kendilerine tahammül edilmez bir manevi işkence gibi gelir… Bir İngiliz fabrikası ziyaret edilince yeni makineler gösterilirken daima bunları kötüleyecek bir nokta bulunur da, yıllardır kullanılan *demode* aletler övülür… Bünyede bir değişiklik daima ihtiyat ve çekingenlikle karşılanır ve genellikle ertelenir"[243] demek suretiyle, İngilizlerin "doğası gereği" yeniliklere açık olmadığını, çalışmaya uygun olmadığını söylemektedir. İktisat Dergisi yazılarında çalışmanın gelişme(ya da milli gelirin artırılması) sonucu ile birlikte ele alınması, genellikle, çoğu tarımda olan işgücünü sanayiye kazandırma emelini taşımaktadır.

TÜSİAD'dan farklı görüşleri benimsedi (Bkz. Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği). Kamu İşverenleri Sendikalarının da konfederasyona üye olmalarını savunan Halit Narin, bu görüşünü kabul ettirmeyi başardı." Abdulkadir Şenkal, "TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu)", http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1571&Itemid=43 17 Temmuz 2006.

[242] Güler, "Özel Sektörün Davası", ss. 3-6.

[243] Eyüp Karadayı, "Dolar Krizi, Ötesi…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965, s. 7.

İşçinin, sadece önemli bir üretim faktörü olarak değil, aynı zamanda toplumun bir parçası olarak herhangi biri kadar haklarına sahip olarak görülmesi "demokratik bir ekonomide hedeflere ulaşmada zorunlu olan sıkı işbirliğine dayanan ahenkli, sermaye işgücü münasebetlerinin mevcudiyetinin şartlarından biri olarak" kabul edilerek işçi verimi artıracak uzlaşmanın bir parçası şeklinde konumlandırılırken; 1. Kalkınma Planı'nda da hedef olarak belirlenen bu işbirliği, İktisat Dergisi'ndeki bazı yazarlar da "ihtisaslaşma ve ilmi ve teknik ilerlemelerin diğer bir neticesi" [244] olarak görmüştür.

Sanayileşme odaklı kalkınma çabalarının işçilik algısı üzerindeki etkileri dergiden belirgin bir şekilde gözlenmektedir. Grev konusu konuşulmadan evvel, grevin suiistimalleri ve lokavt konusunun irdelenmiş olması; İşçilik dendiğinde çoğunlukla tarım işçisi devre dışı bırakılarak sanayi işçisinin anlaşılması; sonuç olarak, çalışma hayatı konusunda devlet memurları ve fabrika işçileri ile ilgili yazıların ağırlıklı olması sonucunu doğurmuştur. Tarım işçilerinin sosyal haklarına değinen tek yazı ise Emin Atalay tarafından 1965'de kaleme alınmıştır.[245]

İşsizlik sorunu kapsamında yazılan az sayıdaki yazılardan birinde çalışma hakkı "yaşama hakkı" kapsamında işlenerek "çalışmak için saha bulamayan bir insanın bulunduğu toplumda en tabii hakkı olan yaşama hakkından mahrum olması(nın) kendisinin değil, doğrudan doğruya toplumun suçu" olduğu belirtilmiş, işsizlik sorununun pek de üzerinde durulmayan *sosyal ve ekonomik* davalardan biri olduğu eleştirisi getirilmiştir.[246] 1963 yılında Almanya ile yapılan anlaşma sonucu Almanya'ya işçi gönderimlerinin başlaması ile Türkiye'deki istihdam baskısının önemli ölçüde hafiflemesi, çalışma hayatı ile ilgili yazılarda işsizlik konusuna çok fazla değinilmemesinin nedenlerinden biri olarak alınabilir.

---

[244] Tosun, s. 12.

[245] Emin Atalay, "Tarım İşçileri ve Sosyal…", *İktisat Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 16, Ekim 1965, ss. 9-12.

[246] Erol Evgin, "İşsizlik ve İşçi Problemleri", *İktisat Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 17, Kasım 1965, ss. 10-12.

Nuri Karacan yabancı ülkelere işçi göçünün sebeplerini incelediği 1964 tarihli yazısında bu işçi göçünün zamanla duracağı iddiasında bulunmaktadır. Yazara göre yabancı ülkelere işçi akımı olmaya devam ettikçe Türkiye'de ücret yükselecek ve yabancı ülkelerde ücret düşecektir.[247] Zira bu dönemde işçi ücretleri; 60'lardan itibaren büyük bir canlanma yaşanan sendikal hareket ve toplu sözleşme faaliyetleri ile, 12 Mart dönemi haricindeki 1-2 yıllık aksamalar hariç, her yıl reel olarak artış göstermiştir. Buna karşın, sınai katma değerden altıkları paylardaki düşüş, ücretlerdeki bu yükselmeyi aşağı çekmiştir. Karacan'a göre gerçek ücretlerin, yani işçinin belli bir saat çalışma sonunda elde ettiği gelirle satın alabileceği mal ve hizmetlerin birbirine eşit olacağı bir noktaya varılacak ve Türkiye'den diğer ülkelere olan işçi göçünün sebebi de diğer ülkelerdeki yüksek ücret olduğundan, sonunda göç duracaktır.[248] Yazarın, yaptığı bu teknik yoklamaya karşın, yazının ilerleyen sayfalarında "yabancı ülkelere giden işçi akımının yurtta kalan işçiler üzerindeki tesiri"ne değinmiş olduğu dikkat çekerken, bu değerlendirmeyi "Vasıflı işçilerin gitmemesi halinde kaybın sıfır olduğu ve sadece kazancın söz konusu olacağı tabiidir"[249] şeklinde sonlandırarak aynı teknik bakış açsını tekrar ettiğini görüyoruz. Benzer şekilde örneğin işçi-işveren münasebetleri ile ilgili olarak yazılan bir yazıda da sorun azgelişmiş ülkelere özgü bir sorun olarak saptanmış ve işverenin işçilerin talebini karşılayabilecek kudrete sahip olmadığı gerekçesiyle uzlaşma yolunun izlenmesi gerektiği belirtilmiştir.[250] Aynı yaklaşım Bavbek'in yazısında da tekrar etmiştir: "İktisaden az gelişmiş memleketlerde, sınıf tesanüdü ve sendika disiplini zayıf olduğundan ve önceden kurulmuş olan işletmelerimizin çoğu da işçilerin isteklerini yeteri kadar karşılayacak kudret ve kabiliyette bulunmadıklarından, memleketin bugünkü ekonomik konjonktürü de her iki tarafın aleyhine bir hava çalkandığından….taraflar

[247] Karacan, s. 20.

[248] Age, s. 24.

[249]Age, s.27.

[250] Güler, "Grevler, Etkileri ve Sonuçları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964, s. 10.

büyük bir anlayış içinde, kısa süreli anlaşmalarla uzlaşma yolları aramaları en doğru bir yoldur." [251]

Bu dönemde kadın işgücü konusunda yazılmış olan tek yazıda, kadınların işgücü faaliyetlerine "aile bütçesine katkı" ya da yazıda geçen ifadeyle "yardımcı aile efradı" şeklindeki dahiliyetinin işgücü oranlarında yarattığı dalgalanmalar nedeniyle kadının işgücüne katılımı ilginç bir ilişkilendirme ile azgelişmiş ülkelere özgü bir durum olarak saptanmıştır: "Memleketimizde kadın işgücü iştirak nispetleri, 1960 sayım neticelerine göre %39'a çıkmaktadır. Bu yüksek nispet, az gelişmiş ekonomilerin bir karakteristiği olarak gözükmekte ve gelişmiş ekonomilerin nispetleriyle mukayese edildiğinde nispet aşağı yukarı iki misli yüksek bulunmaktadır." Yazının devamında ise Batı ülkelerinde kadınların hizmet sektöründe çalışanların büyük bir bölümünü meydana getirdiği, Türkiye'de ise kadın nüfusunun çoğunluğunun tarımda çalışıyor olması ve tarım işgücünün büyük bir çoğunluğunu kadınların oluşturuyor olmasının bir azgelişmişlik alameti olduğu vurgulanmıştır.[252] Sosyal İş Sendikası Genel Sekreteri Hikmet Gürkaynak'ın "Sendikacı Gözü ile Toplum Sorunları" başlıklı bir yazıda kadınların erkeklere kıyasla daha düşük ücretle çalıştırılmasının kadınlar ve erkekler arasında açık bir rekabet doğurduğunun belirtilmesi ilk anda farklı bir görüş olarak düşünülebilecek ise de, yazının devamında bu durumun toplumsal bir sorun değil bir işgücü avantajı olarak değerlendirildiğini görüyor, devamında kadın işgücüne cinsiyetçi yaklaşımın tanıdık bir örneği ile karşılaşıyoruz: "Zamanımızda bazı çevreler çalışan kadının evine, çocuğuna, kocasına karşı olan sorumluluklarını yerine getiremeyeceği kanısındadırlar. Şüphesiz bunların haklı olduğu taraflar vardır… Bugün işyerleri öncelikle kadın personel çalıştırmaktadır. Erkeklere kıyasla kadınların daha düşük bir ücretle ve dikkatli çalıştıkları hususunda bazı öze kurumlar prensip kararına varmışlardır."[253] Bu cümlelerin bir sendikacının görüşleri olması ise, ayrıca ilginçlik taşımaktadır.

---

[251] Bavbek, "Malthus'un Teorileri Gerçekleşiyor mu?", s. 11.

[252] Nusret Ekin, "Türkiye'de Kadın İşgücünün…", *İktisat Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 19, Ocak 1966, ss. 27-30.

[253] Hikmet Gürkaynak, "Sendikacı Gözü ile…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 37, Temmuz 1967, s. 30.

Metin Kutal sendikaların Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından bazı siyasetçilerin seçilme şansını azaltmak amacıyla yayınlanan "kara liste"den yola çıkarak sendikaların siyasi faaliyetlerini değerlendirmeye almıştır. Yazara göre sendikaların hiçbir surette siyaset yapmaması beklentisi "siyasi demokrasi tecrübesi olmayan, sendikacılığın henüz kuruluş çağını idrak ettiği" ülkelerde sözkonusudur.[254]

Azgelişmiş ülkelerin ihracat performansının düşük ücretlere bağlı olması sendikal faaliyetlerin baskı altına alınması sonucunu doğurmuştur. Nusret Ekin "sendikaların yüksek bir ücret politikası takip etmek ve karlara karşı hasım bir davranış göstermek suretiyle yeni yatırımları köstekledikleri" konusundaki iddialara değinmiş; ancak, "...işgücünün sosyal ve kültürel bakımdan geliştirilmesi,... işçinin moral ve güvenliğinin artırılması, işçi-işveren arasında şuurlu bir işbirliğinin ortaya çıkarması" açsından sendikaların önemine dikkat çekmiştir.[255]

Bu dönemde çok çeşitli sendikalardan görüş alınması sendikaların siyasetteki etkisini ortaya koyduğu kadar, derginin bu konudaki bakışaçısını da yansıtmaktadır. Bununla birlikte; sendikaların da bu süreçte kendi işkolları ile bağlı kalmaksızın, oldukça kapsayıcı ve bilgilendirici nitelikteki görüşleri dikkat çekmektedir. Buna karşın Seyit Mehmet Burak "Toplu pazarlıkların başladığı 60'lı yıllardan günümüze [1979] değin, emekçi örgütler(in) sadece zam yapmak biçiminde eylemde bulunduğunu, kısa süreli emekçi çıkarlarının amaçlanmış (olduğunu) iddia etmetedir.[256] Başka bir yazar, Erdoğan Özötün'e göre ise sanayi sektörünün ücretlerindeki göreli iyi durum sendikalaşma ve toplu iş sözleşmelerinin etkinliğinden kaynaklanmaktadır.[257] Nusret Ekin "toplu münasebetler sistemi(nin) "işletme idaresi sistemini zayıflatmak ve idarenin otoritesini felce uğratmak" suretiyle iktisadi gelişmenin yavaşlaması ihtimalinin olduğunu belirtmiş, buna karşın

---

[254] Metin Kutal, "Sendikaların Siyasi Faaliyeti", *İktisat Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 16, Ekim 1965, ss. 12, 14.

[255] Ekin, "Sendikaların Prodüktivite Üzerine...", s.25.

[256] Seyit Mehmet Burak, "Ücretler Üzerindeki Vergi Yükü ve Vergilenmesi*", İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979, s. 20, 21.

[257] Özötün, s. 18.

Slichter'e atıfta bulunarak bu sistemin "ferdi pazarlıkta doğacak hasılaya göre" daha az bir hasıla yarattığı görüşünü sunmuştur.[258]

Dergide sendikaları verimlilik üzerindeki etkileriyle değerlendiren ilk yazının ardından, 10. sayıda Haydar Kazgan işveren sendikaları ile ilgili bir yazı yazmıştır. Yönetici durumda bulunan ve bulunmayan sermayecileri ayırmak üzere "Saf sermayeci-işveren sermayeci" şeklinde ilginç bir sınıflandırma yapan Kazgan'a göre, "memleketimizde işveren sermayeci tipi şahıs şirketlerinden başka sermaye şirketlerinde de (anonoim ve limited şirket) hakim görünmektedir."[259] Görüldüğü gibi Kazgan, işveren ve işçinin bir arada çalıştığı küçük işletmelerde sermayecinin aynı zamanda, yönetici konumunda olduğunu, büyük şirketlerdeki sermaye sahibinin ise yönetici olmadığını yazmaktadır. Birinci Kalkınma Planı'nda da bu konuya temas edilerek "Özel sektörde teşebbüslerin aile işletmesi(nin) özelliğini taşımaları mülkiyet ve idare fonksiyonlarının birbirine karışmasına yol aç(tığı)" sorunlara dikkat çekilmiştir.[260] Kazgan bu noktada işveren sendikalarını önermekte ve "rekabet piyasasının bertaraf edemediği adı geçen tip sermayeci yöneticileri sendika sistemi süzgeç işlevi ile saf dışı edecektir... sendika idarecileri kötü işvereni yönetme fonksiyonunu da başaracaklardır"[261] Kazgan bilhassa Odaların işletmeye müdahale yetkisinin olmaması itibariyle işe yaramayacağını, işveren sendikalarının kurulmasının şart olduğunu belirtmiştir.

4. Gelir Bölüşümü

Gelir Bölüşümü konusu dergide sıklıkla yer alan ifadeyle genellikle "makro tesirleri" ile ele alınmış, "fertler üzerindeki tesirleri hesaba katılmaksızın ekonominin bütününe olan" etkileri değerlendirilmiştir. Servet beyannamesi ve vergi kaçakçılığının ülke ekonomisine olan olumsuz etkilerine, nadiren ve o da asgari bir tekrar olarak geçen gelir bölüşümü

---

[258] Ekin, "Sendikaların Prodüktivite Üzerine...", s. 23.

[259] Kazgan, "İşveren Sendikaları Organizasyonunda...", İktisat Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965, s. 36.

[260] "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)", DPT, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf, s.77, 02. 05. 2009.

[261] Age, s. 36, 37.

meselesinden daha çok ağırlık verilmiştir. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin Ankara Şubesi Arthur Handly'i çağırarak "Türk Amerikan Vergi Sistemleri Mukayesi" başlığı altında bir konferans vermesini istemiş ve Handly Amerika Vergi Sisteminden ve Amerika'nın iyi idaresinden mürekkep bir sunum yapmıştır.[262]

Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün "Servet Beyannamesi"ni kaldırma çabasına girişmesi[263] genel olarak dergide olumsuz karşılanmış gelişmelerden biridir. Hamdi Mehter Beyannameyi kaldırma çabasına "Eğer hukuk devleti bütünlüğü içinde her vatandaş eşit hak ve görevlere sahipse bir memur mal beyanında bulunurken, bir tüccarın iktisadi varlığını gizli tutma hakkı nereden gelmekte?" diye sormakta, "Türk özel teşebbüsünün bir yandan serbest rekabete tarafken öte yandan onun unsurlarına riayet etmemesi, tam bir çelişme"[264] olarak görülmektedir. Buna karşın özellikle kredi daralmaları ile yaşanan iktisadi durgunluk dönemlerinde servet beyannamesinin "para iddiharına[yığılmasına]" yol açmasından yakınıldığı da görülmektedir.[265]

Bu dönemde ücretliler üzerinden gelir bölüşümü konusunun ele alındığı "yegane" alan vergilendirme politikalarıdır (Bkz Tablo 11) . Bu anlamda, iktisadi verilerin sosyal alana özgü değerlendirmelerle desteklendiği nadir konulardan olmakla birlikte, Türkiye'deki vergilendirme sisteminin zayıflığından dolayı Batı'daki sistemlere en çok referans edilen alanlardan da biridir. Devletçilik tartışmalarının bu kadar yoğun olduğu bir

---

[262] Arthur Handly'nin "Türk-Amerikan Vergi Sistemleri ve Mukayesesi" başlıklı sunumu, İktisat *Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, Eylül 1964.

[263] TİP senatörü Niyazi Ağırnaslı Servet Beyannamesi'nin kaldırılması tartışmalarında senatörlerin üst üste bu beyannameden rahatsızlığını dile getirmesi üzerine şu sözleri söyler: 'Sabahtan beri kürsüye çıkıp konuşan sayın senatör arkadaşlarımız ısrarla milletimizin servet beyannamesinden kurtulmak istediğini söylediler. Milletimiz ne çekiyorsa bu servet beyannamesinden çekiyor, demeye getirdiler. Haklı olabilirler. Gelin şimdi kurtulmak istediği dediğiniz bu servet beyannamesi önce kimleri ilgilendirmiyor, onun hesabını yapalım. Halkımızın şu kadarı köylüdür, zar zor karnını doyuruyor. Milletimizin yaklaşık şu kadarı işçi olarak çalışmaktadır. Öğretmen ve öğrenci nüfusumuz yüz binlere varır. Silahlı Kuvvetlerimizdeki er, erbaş, astsubay ve subayımızın sayısı, sivil personeliyle birlikte milyonu geçer herhalde." Aktaran Remzi İnanç, "Evrensel Olmak", Evresel Gazetesi, 15.07.2007.

[264] Hamdi Mehter, "Servetlerin Açıklanması", *İktisat Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 21, Mart 1966, s. 13, 14.

[265] Faruk Çehreli, "Kredi ve Likiditede Meydana…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı 37, Temmuz 1967, s. 11.

dönemde vergilendirmeyi kamu finansmanındaki katkısı açısından değil de, gelir dağılımındaki adaleti sağlama rolü üzerinden değerlendiren yazılarda, genel olarak vergi yükünün ücretliler üzerine kaldığı fikri hakim olmaktadır. Bu konu, yazarların yanısıra dergi yazı kurulu tarafından da iyi takip edilmiş, parlamentodaki yasal sürecin değerlendirilmesi için çeşitli görüşler alınıp, röportajlar yapılmıştır. Derginin Meclisteki vergi değişikliklerini ücretliler açısından değerlendirmesi için görüşüne başvurduğu Burhan Şenatalar, "hükümeti ve yasama organını etkileme sürecinde iş çevreleri; işçi sendikalarına ve memur derneklerine oranla kesinlikle çok daha etkin olmuşlardır"[266] diyerek sendika ve dergilerin yasaların etkilenmesi sürecindeki işlevine değinmiştir.

Tablo 11: İktisat Dergisi'nde Gelir Bölüşümü Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Vergi Yükünün İntizamsız Dağılışı ve Neticeleri	Erginsu Zeki	2	Ağustos	1964
Türk-Amerikan Vergi Sistemleri ve Mukayesesi	Handly Arthur	3	Eylül	1964
Türkiye'de Milli Gelirin Bölüşümü	Manisalıoğlu Işıl E.	12	Haziran	1965
Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Vergi Yükünün Dağılışı	Toskay Tunca	21	Mart	1966
Servetlerin Açıklanması	Mehter Hamdi	21	Mart	1966
Ziraate Gelir Vergisinin Tatbiki	Aksoy Şerafettin	22	Nisan	1966
Ziraate Gelir Vergisinin Tatbiki (2)	Aksoy Şerafettin	23	Mayıs	1966
Ziraatte Gelir Vergisinin Tatbiki (3)	Aksoy Şerafettin	25	Temmuz	1966
İhracatta Vergi İadesi	Öncel S. Yenal	26	Ağustos	1966

[266] "Bir Soru- Bir Cevap: Burhan Şenatalar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979, s. 12

Mali Af Üzerine	Uçkun Suzan	26	Ağustos	1966
İhracatta Vergi İadesi Uygulaması	Öncel S. Yenal	27	Eylül	1966
1967 Yılı Bütçe Hazırlıkları Başlarken	Evgin Erol	27	Eylül	1966
Mali Polis Teşkilatı Üzerine	Demir Gültekin	24	Haziran	1966
Mali Polis Şubesinin Kuruluş ve Görevleri	Demir Gültekin	28	Ekim	1966
1967 Yılı Bütçesi	Buldaç Orhan	32	Şubat	1967
Vergi ve Son Zamlar	Buldaç Orhan	33	Mart	1967
Gelir Vergisinde Cibayet Usulü	Gürcan Ekrem	43	Ocak	1968
Vergi Politikası ve Vergi Kaçakçılığı	Buldaç Orhan	48	Haziran	1968
Vergi İhtilaflarında İddia ve Müdafaaların Önemi	Ervardar Fehamettin	50	Ağustos	1968
Bütçenin Kazai Denetimi ve Sayıştay	Nalçaoğlu Macit	52	Ekim	1968
Bütçe Üzerine	Buldaç Orhan	58	Nisan	1969
1970 Yılı Mali Bütçesi	Çehreli Faruk	66	Aralık	1969
Gelir Vergisinin İktisadi Tesirleri	Bayraktar Ümit	68	Şubat	1970
Harcama ve Gelir Vergileri	Kunal Refika Gülgün	74	Ağustos	1970
Finansman Kanunu... İşletme Vergisi ve Sonrası	Evgin Erol	78	Aralık	1970
Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Adalet-Tarım Kesimi:Toprak Reformu	Hiç Mükerrem	78	Aralık	1970

Kısaca asgari ücret konusuna değindiği yazısında Zafer Boyar, asgari ücretten yapılan kesintilerin toplamının 1979 yılında 1963 yılına nazaran yüzde 2190 nisbetinde artış gösterdiğini,(o güne kadar) asgari ücretteki 8 misli artışa karşın kesintilerin 22 misli arttığını belirtiliyor. Boyar devletin asgari ücretten aldığı gelir vergisi ve SSK primlerindeki artışa dikkat çekerek

asgari ücretin vergi dışı bırakılması gerektiğini belirtiyor. [267] Yazar, işçiler için dergide pek kullanılmayan "emekçiler" ifadesini kullanarak "...emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan milyonlarca emekçinin bu emek güçlerini yeniden üretebilmelerinin bile güçleştiğini" söylemektedir.[268]

Yazıyı yazdığı dönemde İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü Öğretim Üyeliği yapan Yıldırım Kılkış, "Ücretlerinden Şikayet Eden Personel Hakkında" bir yazı yazmış, yazısına dönemin gazetelerinde neşrolunan "Yedi nüfusuz. Ayrıca yatalak kayınvalidemle felçli yeğenime de bakıyorum.. Bu para ile geçinemiyorum vs..." atıntısını yaparak şu yorumda bulunur: "...şurası muhakkaktır ki bu gibi şikayetler hiçbir zaman müspet bir neticeye varamamaktadır... memleketimizde ücret sistemleri uygulamaları personelin bakmakta olduğu nüfus saysına göre değil, yapılan işe göre olmaldır."[269] O dönemde gelir vergisi gelirlerinin yüzde 65'e yakın bir bölümünün ücret gelirlerinden kazanıldığına değinen İzzettin Önder ise "kazanılmış" ve "kazanılmamış" gelir ayrımlarına giderek Türkiye'deki vergilendirme sisteminde "Yatay Vergi Adaleti" ilkesinin uygulanamadığına dikkat çekmiştir.[270] Benzer bir yorumu Seyit Mehmet Burak yaparak "1978 yılı bütçe tahminlerine göre servet ve servet transferi üzerinden alınan vergiler(in), vergi gelirlerinin %5'ini oluştur(madığı)" bilgisini vererek, bu durumun servetler üzerinden vergi alınmak istemediğini ortaya koyduğunu yazmıştır. Burak'a göre "Ülkemizde emek geliri sahipleriyle diğer gelir grupları arasında dengesizlik olduğu gibi ülke düzeyinde genel ve belli esaslara bağlanmış ücret politikası olmadığından emekçiler arasında da dengesizlik vardır."[271] Erdoğan Özötün gelir-vergi ilişkisini günümüz açısından da geçerliliğini koruyan şu cümlelerle gayet net özetlemiştir: "...ülkede yaratılan gelirden %70 pay alanlar, toplam gelir vergisinin %

---

[267] 1963 yılı, Birinci Kalkınma Planı'nın uygulamaya konulduğu tarih olması açısından seçilmiş bir tarih olduğu tahmin edilmektedir. Zafer Boyar, "1979 Yılının Asgari Ücreti, 1963 Yılının Asgari Ücreti", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979, ss. 6-8.

[268] Age, s.10.

[269] Yıldırım Kılkış, "Ücretlerinden Şikayet Eden...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 32, Şubat 1967, s. 34.

[270] İzzettin Önder, "Vergi Tasarılarında Getirilmek İstenen Nedir", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979, ss. 9-11.

[271] Burak, ss.21-25.

34'ünü, gelirden %30 pay alanlar ise gelir vergisinin %66'sını vermektedir."[272]

O dönemde Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürü Başyardımcısı olarak görev yapan Talat Saral da 1961 yılında uygulamaya konulan Gelir Vergisi Yasası'na "vergide eşitlik ve adalet ilkelerine ters düştüğü" için karşı çıkmaktadır: "Fiyat yükselişlerinin etkisiyle artan parasal gelirlerin daha üst gelir dilimlerinde vergilendirilmesinin aslında ödeme güçlükleri artmış olan bu grupların vergi yükünü ağırlaştırdığı ve birtakım sosyal içerikli istisnaların anlamını yitirdiği bir gerçektir."[273]

Saral bir başka yazısında da vergi sisteminin gelir dağılımı bozucu etkisine göndermede bulunarak devletin sosyal hukuk devleti ödevlerini yerine getirmediğini yazarak Demirel İktidarına göndermede bulunmuştur. Saral da gelir vergisi ile ilgili rakamsal verilere başvurarak, verginin 74 yılında yüzde 63.4, 75 yılında yüzde 63.2 ve 76 yılında yüzde 66'sını işçi ve memurların ödediğine değinmiştir.[274] Saral vergi konusundaki sorunlardan kurtulmanın tek yolunun yeni yasal düzenlemeler olduğunu söylerken, Faik Başbuğ mevcut yasalardan bile tam anlamıyla faydalanılmamasını sorunun kaynağı olarak ortaya koymaktadır. Başbuğ'a göre "Devlet'in 'İradesi ile kendini vergilendiren halk millettir', 'Vergilendirilmiş kazanç kutsaldır' biçimindeki özü itibariyle anlamlı, uygulanış itibariyle biraz kuru sloganlar(ın)" vergilerin ödenmesi üzerinde bir işlevi bulunmamaktadır.[275]

5. Millilik

Darbenin ardından sağlamlanan "Devlet" fikri, karma ekonomi tartışmalarında devletin iktisadi alandaki varlığının daraltılması ile iyice "siyasallaştırılmış" ve ordunun temsilinde gerçekleşen bir hal kazanmıştı. Bu nedenledir ki darbeler dergide çok fazla tartışma zemini bulmamış, dönemin

---

[272] Özötün, s.18.

[273] Talat Saral, "Türkiye'de Vergilendirmenin Yeniden Düzenlenmesi", *İktisat Dergisi,* Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979, s. 12.

[274] Talat Saral, "Türk Vergi Sistemi'ne Toplu Bir Bakış", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 180, Haziran 1979, s. 14.

[275] Faik Başbuğ, "Vergisel İkilem", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 180, Haziran 1979, s. 19.

en çok atıfta bulunulan konularından biri olan Atatürk Devrimleri bir-iki yazarın dışında hiçbir yazarın ilgisini çekmemiştir.

Devletin iktisadın alanından dışarı itilme çabalarıyla ortaya çıkan güçlü izlenime karşın planlama anlayışının etkisiyle -ekonominin "milli" ya da "ulusal" ekonomi ifadelerinde de görüldüğü gibi- ekonominin ölçeği ulus olarak belirlenmiş, fakat aynı zamanda ulus devletin görev tanımı değişikliğe uğramaya başlamıştı.

İktisat Dergisi bu anlamda, "köylülükten kaçış"ın bir medenileşme projesi olarak kestirildiği, buna karşın "Milletimiz" ifadesinin daha ziyade "Anadoluluk" bünyesinde zikredildiği bir algının yaşadığı çelişkilerin örneği olarak kabul edilebilir. Ülkenin kalkınması için köylülerin de kalkınması zorunluluğu, böylelikle, ekonomik refaha erişilmesinden çok bir medenileşmeyi temsil ediyordu.

Diğer yandan birinci dönemde Devlet ve ferdin sıkı bir ilişki kurmamasının milli ekonomiye zarar verdiği fikri dergide sıkça yinelenmektedir. Bazı yazarlar "Ekonomik kalkınma çabası(nı) bir Ulusal Kurtuluş Savaşı gibi" görmektedir.[276]

Atatürkçülük-batılılaşma ilişkisi millilik tartışmalarının ilk ayağını oluşturmuş, ikinci ayakta ise o dönemde faaliyet alanı oldukça geniş olan ordu konusu ele alınmıştır.

a. Atatürkçülük

İktisat Dergisi, acil ve belirleyici denilebilecek pek çok konunun işlenmemiş olmasına karşın, üstelik ilk elden "iktisat dışı" olarak nitelendirilebilecek olan Atatürkçülük meselesine yer ayrılmış olması; 1960 İhtilali'nden birkaç yıl sonra çıkmış, 70 Muhtırasını ve 80 İhtilali'ni görmüş bir dergi için, elbette olağandışı bir durum olarak görülemez. Hatta dergide 10 Kasım'larda Atatürk'ün portresini koymak ve Atatürkçülüğü referans göstermek dışında, bu konuda pek de tartışma yürütülmediğini söylemek mümkündür. Ancak bu değerlendirmeler, yazarların ordu, ulusalcılık ilgili

[276] Arslan Başer Kafaoğlu, "Kaçan Fırsatlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 184, Ekim 1979, s. 21.

yaklaşımlarına ilişkin şifreler taşıması açısından önem taşımaktadır (Yazılar için bkz Tablo 12)

Tablo 12: İktisat Dergisi'nde Atatürkçülük Konusunda Yazılmış Yazılar (1964-1970)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Atatürk'ün Vatan ve Milli Refah Anlayışı ve Kalkınmamızın Hedefleri	Kazgan Haydar	6	Aralık	1964
Atatürk İlkelerine Göre Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Kalkınmasının Dayandığı Temel Fikirler	Zaim Sabahattin	12	Haziran	1965
Atatürk ve Ekonomi	Buldaç Orhan	29	Kasım	1966
Gerçek Atatürkçülük	Buldaç Orhan	42	Aralık	1967
Atatürkçülük ve Bağımsızlık	Buldaç Orhan	53	Kasım	1968
Atatürkçü Ekonomik Politika	Buldaç Orhan	77	Kasım	1970

İktisat Dergisi, 71 İhtilalinin gerçekleşmesinden sonra çıkan 2. sayıya yazılan girişte, "Atatürk ilkelerine bağlı olarak temelleri atılmış… yurdumuzun, istikbal yolu bu görüşün dışında olmayacaktır." denilerek, bir önceki sayıda sıkıyönetim hükümeti programındaki Atatürkçülük vurgusuna gönderme yapılmaktadır.[277] Elbette Atatürkçülük; zaman zaman "daha çok istemek daha iyi yaşamak arzusunu baltalayan, yapma, inşa etme, yaratmak gücümüzü köstekleyen zihniyeti bertaraf eden"[278] laiklik olarak konuşulmuş, zaman zaman "daha fazla çalışmayı bilen, seven insanların Türkiye'sinde her türlü fikri tartışmanın Atatürkçülük olaca(ğı)"[279] söylenmiş ve bazen de sosyalizme karşı bir yol, 3. dünya ülkeleri çağdaş uygarlığa ulaşma yollarını

[277] "Görüş", *İktisat Dergisi,* Cilt: 13, Sayı: 82, Nisan 1971, s. 2.

[278] Kazgan, s. 3.

[279] Age, s. 4.

gösteren bir örnek[280] olarak sunulmuştur. Toktamış Ateş ise "toplumun çıkarlarını bireyin çıkarlarından öncelikli görme"yi Atatürkçülük olarak tanımlamaktadır.[281]

Haydar Kazgan, "Atatürkün Vatan ve Milli Refah Anlayışı ve Kalkınmamızın Hedefleri" başlıklı yazısında Atatürk'ün bakış açısına göre, gelişmemiş bir ülkenin kimseye vatan olamayacağı vurgulanırken, şu örneği verir: "…bir çatı, bir yol, bir hastane, bir fabrika, okul yapmadığımız, çağdaş uygarlığı sokamadığımız hiçbir yer vatan olamaz." Kazgan aynı görüşüne bir başka yazısında" Şayet bugün Atatürk reformları bir tabirle iyi 'tutmamışsa' bunun sebebini okul, yol yapamadığımda, bir kat çamaşırı olanlara ikinci bir kat veremediğimizde aramak lazımdır"[282] cümleleriyle yer verir.

Kazgan'a göre Atatürk'ün vatan ve milli refah kavramı bugün iktisadi ve sosyal kalkınmanın hedefi olarak görülen daha mutlu bir Türkiye'nin O'nun içindeki özlemini ifade etmektedir. Keza Kazgan Atatürkçülüğü sosyo-ekonomik bir zeminde ifade ederek, dönemin Atatürkçülük söyleminin de dışına çıkmıştır: "(Atatürk), Şam'dan dönerken bindiği trenin sık sık durması ve yolcuların inip civardaki ormandan odun, çalı, çırpı toplayarak nefesleyen lokomotifi ateşlemelerini gördüğü gün, muhakkak ki cephelerde kaybedilen savaşların üzüntüsünün çok üstünde bir üzüntüye kapılmıştı."[283] "Borçlu Doğanlar" isimli yazısında da Kazgan, şark yoksulluğundan medeni yaşamaya geçiş için yol gösterici olarak kabul ettiği Atatürkçülüğü bir tür hizmet olarak tanımlar: "Atatürk inkılaplarını fanatizmin yerine… medeniyet ilkelerin uygun düşünme ve yaşama olarak kabul edebilmek için… inkılapların istendiği insan yapmak istediğimiz insanları şark masallarındaki fakirlikten kurtarmamız gerekmektedir. Atatürkü sevdirmek için köy meydanına Onun heykelini dikmek yerine, bu insanlara içecek su vermek, karınlarını doyurmak, çocuklarını okutmak, giyindirmek ve barındırmak daha kestirme

[280] Orhan Buldaç, "Atatürkçülük ve Bağımsızlık", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 53, Kasım 1968, s. 38.

[281] Ateş, s. 24.

[282] Kazgan, "Borçlu Doğanlar", s. 11.

[283] Kazgan, "Atatürkün Vatan ve…", s. 2.

bir yoldur."[284] Atatürkçülüğün bir slogan olarak dahi kutsandığı 61 İhtilali'nden birkaç yıl sonra yazılmış olan bu yazıda Kazgan'ın "...iktisadi yoksulluğun zihni cephesini teşkil eden bir fanatizm içinde bırakılmış insanlara şu veya bu şekilde aşılanmış olan Atatürk sevgisi(nin) aslında fanatik bir sevgi (olduğu) ve (bunun) Atatürk inkılaplarına aykırı (olduğunu)" vurgulama ihtiyacı hissetmiş olması günümüz açısından da önem taşımaktadır.[285]

Haydan Kazgan başka bir yazısında Anadolu'nun çok yakın bir tarihte "Türk'ün yurdu" olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam eder: "...sadece cephede asker olarak yedirilen, giydirilen Anadolu köylüsü bugün artık dünyaya kendini çalışma ve düşünme gücü ile de tanıtmaya başlamıştır. *İtiraf edelim ki** bugün Türkiye'de çoğumuz bu köylerden geldik ve bu geliş dünyanın hiçbir memleketinde ve hata dünya tarihinde görülmemiş bir şekilde kademeleri atlayarak gelişti." Buna karşın "senelerce medeniyetin nimetlerinden uzak bırakılanların", yine "senelerce bu medeniyetin cefasını çekmiş, silahlarına, zulmüne göğüs germiş olan milletimiz" olduğunu da ortaya koyarak medeniyet hedefinin ikirciklerini de ortaya koymuştur. Kazgan Atatürk devrimlerini "devletçilik ve refahın anahtarı olmaları gerekçesiyle" övgüyle anarken, bunlar içerisinde bilhassa daha çok istemek, daha çok yaşamak arzusu baltalayan, yapma, inşa etme yaratmak arzumuzu köstekleyen zihniyet, bertaraf eden bir devrim" olarak laikliği öne çıkarttığını söyleyebiliriz.[286]

Atatürk devrimlerinin Türk toplumunun reformist yanını temsil ettiği düşüncesi, devrimlerin batılılaşma hedefi öne çıkarılarak derginin konusu edilmiştir; çağdaş uygarlık ifadesi bu hedefe tekabül etmektedir: "Atatürk, Devrimleri öncelikle kesin olarak tanımlanmış bir amaca ve stratejiye sahip olarak yapmaya özenmiştir. Amaç, Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine

[284] Kazgan, "Borçlu Doğanlar", s. 11.

[285]Age, s. 11.

[286] Kazgan, "Atatürkün Vatan ve...", s. 4.

ulaştırmak, Türk Ulusunu uygar dünyanın şerefli bir unsuru haline getirmektir."[287]

Sabahattin Zaim Atatürk döneminde uygulanan iktisadi ve sosyal görüşe ilişkin bilgiler aktararak, kalkınma sorununa o dönemde bulunan çözümler açısından yaklaşmaya çalışmıştır. Buna göre "iktisadi ve maddi alandaki ilerlemenin teknik ve sınai sahadaki terakki ile mümkün olacağı, ilmi ve teknolojik sahada gelişmeyen bir cemiyetin tarım sahasında da gelişmeyeceği... iktisadi ve sosyal kalkınma milletçe benimsenmedikçe ve her fert payına düşeni yapmadıkça devletçe girilen teşebbüsler(in) de başarılı olamaya(cağını)" bu dönemde çok iyi takdir edilmiş hususlardan biridir. Zaim'e göre Atatürk çeşitli görüşlerden etkilenmiş, fakat bunları ülkenin hassasiyetlerine göre yapıya mezcetmiştir; "Atatürk hiçbir 'izm'i aynen kabul edemeyeceğimizi, iktisadi ve sosyal siyasetimizi memleketimizin şartlarına ve zaruretine göre düzenlemiştir... batıdan bünyemize uymayan basmakalıp ideolojik klişe rejim taslaklarını aynen almamış ve yine bu sebeple sınıf çatışmalarına meydan vermemek için 'sınıfsız, kaynaşmış bir kütleyiz' düsturunu halka maletmeye çalışmıştır."[288] Atatürk'ün "Türk Milletinin sınıfsız bir toplum olduğu" vurgusuna böylelikle dikkat çeken Zaim, birkaç satır sonra ise "...sınıf mücadelelerine meydan vermeyecek bir iktisadi ve sosyal hayatın geliştirilmesi... gaye(sine) mevcut siyasi rejim dahilinde sefalete yol açacak şekilde aşırı gelir farklarını ortadan kaldıracak ve sınıf çatışmalarını önleyecek bir tedbirler manzumesi ile varılabil(eceğini)" yazarak genel olarak "sınıflı toplum" söylemi konusunda tezatlıklar içeren bir anlatım kullanmıştır.

Zaim'e göre Atatürk millet kalkınmasını "Cumhuriyet idaresi ile yürütülen, "demokratik rejim dozu şartlara göre değişen karma bir ekonomi düzeni içinde" gerçekleştirmeye çabalayarak "mariz yabancı hayranlığı yıkmış..., ferdi dinamizmi körükle(miştir)". Yazıdaki en ilginç cümleler ise, Atatürk'ün devletçilik ile ilgili fikirlerinin aktarıldığı cümlelerde geçmektedir. Buna göre devletçilik "Fertlerin, hususi teşebbüslerini ve şahsi faaliyetlerini

---

[287] Orhan Buldaç, ''Reformlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 15, sayı: 87, Temmuz 1971, s. 12.

[288] Sabahattin Zaim, "Atatürk İlkelerine Göre...", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965, ss. 13-15.

esas tutmak, fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve çok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak memleket iktisadiyatını devletin eline almak"tır.[289]

Orhan Buldaç 1967 yılında "Gerçek Atatürkçülük" tartışmalarına katılarak "Atatürkçülüğü bir kaosa doğru sürükleyenlere" eleştiriler getirmiştir. Özellikle Atatürkçülük konusunda yazılan yazıların bir kısmında rastlanan "Osmanlıdan kopuş" vurgusu bu yazıda da karşımıza çıkmakta, Atatürk'ün kozmopolit bir yapıya sahip olan İmparatorluk döneminde "Milliyetçi ve Türkçü" olduğuna dikkat çekilmiştir. Yanı sıra, Atatürk'ün "Müslüman dinin yüksek niteliğini her zaman taktir ed(en)" bir laik olmasının "Türk ulusunun çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırılmasında" ilk yol olduğunu belirten yazar, Atatürkçülüğün hiçbir doktrine bağlı olamayacağını, Atatürkçülüğün dinamik karakterinin bunu gerektirdiğini yazmıştır. [290] Buldaç daha sonra yazdığı bir başka yazısında da "Atatürk'ü hissi kelimelerle övgü dizmek zamanı çoktan geçmiştir" diyerek Atatürk'ü anlamanın, yorumlamanın zamanının geldiğini söylüyordu. Atatürk'ün askeri devletlerden ziyade, "iktisadi devlet" yaratmak konusundaki inadına değinen yazar, Atatürk'ün bu emele ulaşmak için devletçilik ve Güdümlü bir ekonomiyi[291] yöntem olarak benimsediğini belirtmiştir.

b. Ordu

60 İhtilaline karşın ordu ile ilgili olarak dergide az gibi görülen atıflar, derginin pür iktisadi politikası düşünüldüğü vakit pek de az kabul edilmeyebilir. Özellikle ordunun iktisadi nitelikteki faaliyetlerinin artırılması, bu faaliyetlerin ülkenin kalkınmasına olan olumlu etkisi konusundaki ifadelerin pekliği, bu anlamda dikkat çekicidir. İktisat Dergisi'nce orduya duyulan güven "Türk Ulusunun savunma yanında büyük fedakarlıklarla katıldığı iktisadi hayatımızdaki bu büyük hizmetlerini, her geçen gün

---

[289] Age, s. 16, 17.

[290] Orhan Buldaç, "Gerçek Atatürkçülük"", *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, sayı: 42, Aralık 1967, ss. 21- 23.

[291] Güdümlü ekonominin ne olduğu konusunda İktisat Dergisi'nde ciddi bir kafa karışıklığı mevcuttur.; güdümlü ekonomi zaman zaman devletçilik, zaman zaman karma ekonomi olarak ifade edilmektedir. Karma ekonomi olarak kullanımına bir örnek için bkz Memduh Aytür, age, s. 19.

artıracağına inandığımız Türk Silahlı Kuvvetlerimizin iktisadi kalkınmamızdaki yerini Dergimiz daima izleyecektir" sözleriyle belirtilmiştir.[292]

1980'den sonra Türkiye'nin holdingleri arasında girecek olan ve 1961'de kurulan OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu) " (Türk Silahlı Kuvvet'lerinin) bizzat müteşebbis olarak bu kuruluşla iktisadi hayatımıza dahil olm(ası) küçük tasarruflarla ne büyük neticelere varılacağının örneğini de göstermiştir... Daha şimdiden mevcut mali gücünü, atıl halde bırakmayıp, yurt kalkınmasını hızlandıracak temel yatırımlara yönelmiştir"[293] sözleriyle kutlanmıştır.

Cemal Gürsel'in vefatı ile ilgili olarak İktisat Dergisi'ni temsilen Orhan Buldaç tarafından yazılan yazıda "orduyu daha tesirli hale getirme... 27 Mayıs'la beraber Cemal Paşa'nın şahsında en kararlı en içten savunusunu bulmuştu." denilerek Gürsel övülmüş; Milli Birlik Komitesi'nin 'Demokratik Rejimi Kurma Andı', ...yurt sorunlarının yurt çıkarlarına uygun olarak hürriyet içinde münakaşa edildiği günler(in) hep Cemal Paşa ile beraber yaşandı(ğı)" anılmıştır.[294]

Sıcak siyasal gündeme karşın İktisat Dergisi'nde ordunun çok fazla yer bulmamasının sebeplerinden biri, muhtemeldir ki, ordunun müdahalelerinin politik alana kastettiği şeklindeki kanı, iktisadi faaliyetlerin hala bu alanın çok dışında olarak düşünülmesidir. Esasen bu dönemde bir "toplumsal düzenleyici" olarak "vatandaş"ın olduğu her noktaya el uzatan ordunun övgü ya da yergi içeren yazılarla İktisat Dergisi yazıları arasında çok fazla yer bulmaması, bir eksiklik olarak görülebilir. Bu nedenle İktisat Dergisi'nde ordu üzerine yazılmış olan yazılar, aslında ordu tarafından yürütülen bazı faaliyetlerin iktisadi boyutunu, elbette dönemin militarist sloganlarını tekrar ederek, kısaca irdelemekten öteye geçmemektedir.

---

[292] Nihat Batur, "Yurt Kalkınmasında TSK'nın...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, sayı: 40, Ekim 1967, s. 23, 24.

[293] "Yurt Kalkınmasında Türk Silahlı Kuvvetlerin Önemi ve Yeri", Der: Nihat Batur, *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 40, Ekim 1967, s. 24.

[294] Orhan Buldaç, "Ardından", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, sayı: 28, Ekim 1966, s. 2, 3.

Burhanettin İnan "*İktisadi Seferberliğimiz*de Ordunun Rolü"* ismiyle bir yazı yazmış ve yazıya, "Türk ve asker fikrinin daima bir arada mütalaa edildiği", başka hiçbir toplumda askerin Türk toplumundaki kadar yeri bulunmadığı fikirlerini pekiştirmek için "Her Türk asker doğar ve asker ölür" atasözünü alıntılayarak başlar.

Türk askerinin "askerlik için en gerekli şartlar olan cesaret, anlayış, *itaat, tahammül* ve mesuliyet duygusu"* gibi niteliklere sahip olduğundan[295] ve "büyük ve numune mahiyetli projelerin tahakkuku için muhtaç bulunulan disiplinli, az maliyetli, çok sayıdaki insan gücü rezervi(nin) ordu saflarında bulun(duğundan)" övgüyle bahseden yazar; ordunun bir eğitim kurumu olarak işleyerek askerlere okuma yazma öğretmesinin, yol inşaatı, ağaçlandırma, teraslama gibi hizmetleri yürütmesinin olumlu yanlarına değinmiştir.[296] Yazara göre, "...milli menfaatlere aykırı her tehlikede yardımını talep ettiğimiz ordumuzun, sadece seyirci bir müstehlik[tüketici] fonksiyonunda kalması hiç de gönül açıcı bir manzara değildir."[297]

İnan son olarak ordudan vasıflı işçi yetiştirilmesine katkıda bulunarak, örnek işyerleri açmak suretiyle yetişkinleri müstahsil mesleklere kaydırarak ve ordu iaşesi için gerekli olan maddelerin devlet arazisinde yetiştirilmesi gibi iktisadi nitelikteki faaliyetlerini artırmasını talep etmektedir.[298] Nurettin Özşimşek ise elektronik sanayi ihtiyacını kapsayan yazısında ordunun yeni bir alanda girişimciliği üstlenmesini talep ederek; elektronik sanayinin kurulup gelişebilmesi için, bu sorunun Milli Savunmanın önderliğinde çözülmesi gerektiğini salık vermektedir.[299] 75 yılıdna yazılan "Savunma Sanayi Stratejisi Üzerine" başlıklı yazıda ise "savunma sanayii, milli sanayi ile bütünleşerek ülke ekonomisine... denge kazandıraca(ğı); kaynak dağılım ve kullanımını optimum seviyeye getirece(ği) savunulmuş; böylelikle savaunma sanayi kapasitelerini genişletilmesiyle istihdam sorununun çözüleceği, ülkede

---

[295] Burhanettin İnan "*İktisadi Seferberliğimiz*de Ordunun Rolü", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965, s.31.

[296] Age, s. 31, 32.

[297] Age, s.33.

[298] Age, s.34.

[299] Nurettin Özşimşek, "Elektronik Sanayi ve Biz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 61, Temmuz 1969, s. 21

yeni teknolojielrin kullanımının teşvik edileceği iddia edilmiştir. Yazara göre bu durum sosyal hayatta da değişikliklere yol açacak ve dışa bağımlılığın milli güvenlik açısından sakınca ve etkilerini azaltacaktır. [300]

B.İKİNCİ DÖNEM (1970- 1980): KRİZİN İKTİSADI

İthal girdilerle giderek büyüyen yerli sanayinin dışa açılma talebi, dış ticaretle ilgili yeni düzenlemelerle birlikte ekonomik yaşamda yeni anlayışlar ve yeni politikaları gerektiriyordu. Dünya ekonomisinde Petrol Krizi ile yaşanan durgunluğun yanısıra; 70 İhtilali, Kıbrıs askeri müdahalesi ve Türkiye'ye uygulanan ambargo ile yaşanan döviz kaybı sonucunda yatırımların durma noktasına gelmesi gibi gelişmeler, bir "geçiş dönemi" olarak 70'li yılları 24 Ocak Kararları'na götüren sürecin sinyalleri olarak okunabilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, dünyadaki ve Türkiye'deki iktisadi ve siyasi gelişmeler üzerine İktisat Dergisi'nde ortaya konulan yaklaşımlar ele alınacak; dünya pazarlarına açılma uğraşı içindeki şirketlerin işletmecilik anlayışında yarattığı farklılaşmaların dergideki yansımaları ve yazarların yavaş yavaş görünür olmaya başlayan kentleşme sorununa olan mesafeleri izlenecektir.

1. Dünyadaki Gelişmeler ve Dış İlişkiler

Birinci dönemde başlamış olan Avrupa Ekonomik Topluluğu tartışmalarına, kısıtlı da olsa ilk kez Avrupa Yatırım Bankası ve Yeni Para Sistemi konusunun da dahil edilerek devam edildiği süreç, 2. dönem yazılarının dış ilişkileri kapsayan konu başlıklarında öne çıkmaktadır.

İlaveten, bu dönemdeki bloklaşma tartışmalarının sosyalizm ayağını oluşturan Sovyet Rusya ve Doğu Almanya Deneyimleri ile yeni yeni dikkati çekmeye başlayan Ortadoğu'daki gelişmeler ve Türkiye'ye sıçrayan petrol sorununun dergi sayfalarında işleniş biçimine, dönemin özelliğini ortaya koyan yaklaşımlar olmaları itibariyle değinilmiştir.

---

[300] Erbil Göksan,"Savunma Sanayi Stratejisi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 137, Kasım 1975, ss. 21-24.

a. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Yatırım Bankası ve Yeni Para Sistemi

1970'li yıllar ekonomik toplulukların dünya gündeminde giderek daha fazla yer tuttuğu yıllar olmuştur. Ancak, "Dünya milletlerinin ekonomik topluluklar halindeki birleşmeleri zaman zaman ekonomik çıkar çevrelerinin gizli diplomasi faaliyetleriyle olumsuz yönde etkisini göstermiştir."[301]

Ortak Pazar üyeliği için Hazırlık Dönemi'nin 1 Ocak 1970'de biteceği dergide duyurulurken, "geçiş döneminin zorunlu sarsıntısının" atlatılacağı belirtilmiştir.[302] AET-Türkiye arasında bir önceki döneme nazaran hareketlenen ilişkiler dergiye de yansımıştır (Yazılar için Bkz Tablo 13). Nihat Batur "artık Ortak Pazar'a girip girmeme konusu her ne kadar münakaşa dışı kalmışsa da"[303] Ortak Pazar ile ilgili olumlu ve olumsuz yargıları tasnifliyor ve Türkiye'yi "okuyup 'adam' olmasını istediğimiz oğlumuz" olarak betimliyordu; "Bir tarafta okulun ağır ders programları, diğer tarafta zekasına güvendiğimiz oğlumuz..."[304]

Eyüp Karadayı geçiş süreci ile ilgili hazırlıkların yapıldığı günlerde yazdığı tek sayfalık yazısını Osmanlı ülkesinde serbest rekabetin ev ve el sanayini süpürdüğünün unutulmaması uyarısı ile noktalamaktadır.[305]

Avrupa Birliği'ni politik hedefleri ile değerlendiren ilk yazı 1969 yılında Faruk Çehreli tarafından yazılmıştır. Ortak Pazar'da siyasi birliğin kurulmasına yönelik bir ankete yer verilen yazıda Ortak Pazar'ın "Amerika'nın Avrupa'yı ekonomik yönden istilasını durdurmak için" çareler aradığı vurgulanarak, Amerika karşısında Avrupa'ya yakınlık gösterilmiştir.

Kasım 1976'da Karma Parlamento Komitesi, Türkiye ve üye ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımına kademeli olarak geçilmesine yönelik tavsiye kararı almış; 1978'de Türkiye Katma Protokol'deki korunma maddesi

---

[301] Salim Sayan, "Ortadoğu ve Türkiye'nin Ekonomi Politikası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 117, Mart 1974, s. 18.

[302] Eyüp Karadayı, Ortak Pazar'ın Geçiş...", Cilt: 9, Sayı: 62, Ağustos 1969, s. 5.

[303] Nihat Batur, "Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun...", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 62, Ağustos, 1969, s. 3.

[304] Age, s. 5.

[305] Eyüp Karadayı, "Ortak Pazar ve Sanayimiz", Cilt: 11, Sayı: 66, Aralık 1969, s. 17.

olan madde 60'ı işletip, Dördüncü Beş Yıllık Plan süresince kendine düşen sorumlulukları dondurarak 8 milyar Dolarlık yardım talebinde bulunmuştur.

Dergi yazarlarından Erdoğan Alkin ilişkilerin dondurulmasından 1 yıl sonra 1979'da katıldığı bir ulusalararası seminerde, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyelik başvurularının kabul edilmiş olması dışında bir gerekçe sunmaksızın, Türkiye'nin AET'ye bir an önce tam üyelik için başvurması gerektiği kanısında ısrar etmiştir. Seminerin "tek yabancı katılımcısı" Jasques Vernant, Alkin'e destek vererek petrol ihraç eden ülkelerle Avrupa arasındaki çatışmanın önlenmesinde Türkiye'nin hakemlik rolü üstlenmesini ve bunun koşulu olarak da "Türkiye'nin Washington politikalarına çok sıkı bağlanması(nı)" önermektedir.[306]

İFMC'nin kısa süre sonra, Ekim 1979 tarihinde gerçekleştirdiği "Genişlemiş AET ve Türkiye-AET İlişkilerinin Geleceği" konulu seminere İFMC Başkanı Şeref Özgencil, Dergi yazarlarından Erdoğan Alkin, Erol Manisalı, Melih Tümer ve Taner Berksoy katılmış, bu isimler dışında AET Güney Avrupa Ülkeleri Masası Şefi Charles Caporale, AET Komisyon Fahri Müdürü Francesco Fresi, Susex Üniversitesi Avrupa Araştırma Merkezi Müdürü François Duchene, Akdeniz Tarım Yüksek Etütler Uluslarası Merkezi Genel Sekreteri Raymond Lignon ve DPT temsilcisi Necati Özfırat konuşmacı olarak yer almıştır. Erdoğan Alkin, Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğine karşı olan fikirlerin Türkiye'nin yıllardır uyguladığı dışa kapalı iktisat modellerinden esinlendiğini, sağlıklı bir biçimde dışa açılmanın yolunun Topluluk üyeleri ile ilişki kurmaktan geçtiğini söylemiştir. Fresi ise AET'ye üyeliği siyasi bir seçim olarak nitelendirerek, üyeliğin "gelenek, görenek, yasalar ve genel toplumsal davranışlarda bir devrim" olduğunu ifade etmiştir. Seminerde ağrılıklı olarak Türkiye'nin koruma duvarlarını indirerek dış pazarda rekabet edebilecek nitelikte sanayiler kurana dek AET ile işbirliği içinde olması gerektiği konusu üzerinde durulmuş ve iç pazara yönelik sanayileşme politikasının AET hedefleriyle çeliştiği fikrinde uzlaşılmıştır.[307]

---

306 "Türkiye'nin Dış Ekonomifggk ve Politik İlişkilerinde Seçenekler", Der: Erol Manisalı, İktisat Dergisi, Cilt: 29, sayı:181, Haziran 1979, s. 12, 13.

307 "Genişlemiş AET ve Türkiye-AET İlişkilerinin Geleceği", Der: Sedat Sanatkar, İktisat Dergisi, Cilt:29, Sayı:186, Aralık 1979, ss. 33-37

Tablo 13: İktisat Dergisi'nde Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Yatırım Bankası ve Yeni Para Sistemi konusunda yazılmış yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
AET Üyesi Komşumuz Yunanistan	Batur Nihat	105	Mart	1973
Ortak Pazar'da Ekonomik Durum		124	Ekim	1974
AET Karşısında Sanayimiz	Manisalı Erol	126	Aralık	1974
Ortak Pazara Geçiş Döneminde Tarım		128	Şubat	1975
Avrupa Ekonomik Topluluğu Tarafından Yapılan Besin Yardımı		128	Şubat	1975
1975 ve 1976'da AET'nin Sınai Politikası	Manisalı Nuriye	143	Mayıs	1976
Türkiye-AET İlişkilerinde Yeni Yönelişler	Alp Mehmet	144	Haziran	1976
Türkiye-Ortak Pazar İlişkileri Acaba Ne Yönde?	Enç Oya	147	Eylül	1976
AET Katma Protokol Karşısında Müstahzar ve Kimya Sanayi	Ulagay Nezih	148	Ekim	1976
AET Karşısında Türk Tarımı	Alkin Erdoğan	148	Ekim	1976
Dört Büyük Avrupa Ülkesinin Karşılaştırmalı Tablosu		152	Şubat	1977
Carter'ın Yeni Programı ve Batı		152	Şubat	1977
Türk İlaç Sanayiinin AET Karşısındaki Durumu	Manisalı Nuriye	155	Mayıs	1977

AET ile Tekstil Savaşı	Mortan Kenan	172	Ekim	1978
Genişlemiş AET ve Türkiye-AET İlişkilerinin Geleceği		186	Aralık	1979
Türkiye-AET Görüşmelerinde Uzlaşma Sağlandı	Görgünay Handan	193	Temmuz	1980
Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa'nın Kuruluşu	Yves Le Portz	105	Mart	1973
Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa'nın Kuruluşu	Yves Le Portz	106	Nisan	1973
Avrupa Yatırım Bankası		116	Şubat	1974
Yeni Bir Avrupa Para Birimi Yaratılması:Eurc+A5720		113	Kasım	1973
Yeni Para Sistemlerine Doğru Uluslararası Para Reformu	Sırmabıyık M. Mehpare	116	Şubat	1974
Yeni Para Sistemi Çalışmaları		117	Mart	1974
Avrupa Para Sistemi	Coffey Peter	183	Eylül	1979

Toplulukta en fazla işçi çalıştıran topluluk dışı ülkenin Türkiye olması itibariyle "Türk İşçileri Avrupa'da mı Ortak Pazarda mı Çalışıyor?" başlıklı bir yazı yazan Nusret Ekin, böylelikle dergide Avrupa Topluluğu'nu sosyal politika açısından ayrıntılı bir şekilde tartışan az sayıdaki yazının ilkini yazmıştır. Ekin "endüstriyel demokrasinin" gerçekleşmesi için işçi, işveren, devlet üçlüsü arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren modellerin yaygınlaştırılması gerektiğinden bahsetmekte ve sosyal gelişmenin esas itibariyle fiat kararlılığına tam istihdama ve ekonomik büyümenin devamına bağlı olduğu sonucuna varmaktadır:"[308] Talat Salman'a göre en önemli sorun, Türkiye'nin AET'ye karşı ortak gümrük tarifesi, uyum ve fark giderici vergi uygulaması yükümlülüklerinin Türkiye'yi ithalatta AET'ye bağımlı hale getirmesidir; AET ile ilişkiler gözden geçirilinceye kadar bu yükümlülüklerin ertelenmesi gerekir.[309]

Avrupa Birliği'nin finansman kuruluşu olan Avrupa Yatırım Bankası da bu dönemde üç tanesi çeviri olmak üzere dört yazı ile ele alınmış konulardan biridir. Kamu ve özel sektör kuruluşlarına uzun vadeli finansman sağlamak suretiyle[310] Birliğin politik hedeflerinin hayata geçirilmesine yardımcı olmayı hedefleyen[311] ve 1958 yılında kurulan Avrupa Yatırım Bankası'nın faaliyet alanı Roma Anlaşması'nın 129 ve 130. maddelerinde "Daha az gelişmiş bölgelerin geliştirilmelerine ait projeler (yürütmek) ve kâr gayesi gütmeksizin kredi ve garantiler vermek" olarak belirtilmiştir.[312]

Dergide Banka'ya ilişkin teknik bilgilerin sunulduğu bir yazıda Banka'nın, kredileri ancak bir devlet teminatı ile verdiği bilgisi sunulurken,

---

[308] Nusret Ekin, Türk İşçileri Avrupa'da mı Ortak Pazarda mı Çalışıyor?", *İktisat Dergisi*, Sayı: 183, ss. 6-8.

[309] Salman, s.20.

[310] Ancak, dergide yer alan çeviri metinlerin birinde Banka'nın sadece özel sektör için kredi verdiği belirtilmiştir. "Avrupa Yatırım Bankası", Çeviren: Dündar Muradoğlu, *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 116, Şubat 1974, s. 13.

[311] "Avrupa Yatırım Bankası", http://www.deik.org.tr/pages/TR/DEIK_CokTarafliKuruluslar.aspx?ctID=13&IKID=10, 24.05.2009.

[312] Mehmet Aslan, "Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye'ye Yönelik Mali Yardım ve Kredileri ve Vergisel Durumu Üzerine", *Çimento İşveren Dergisi*, Mart- Nisan 2008, http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale38.pdf.

özellikle Banka'nı Türkiye'deki ve Afrika ülkelerindeki aracılık faaliyetleri ile bilgilere yer verilmiştir.[313]

Bu yıllarda piyasa ekonomisine dayalı sanayi memleketleri, enflasyonist baskıları kaldırabilmek için türlü yollarla kararlar almışlardır.[314] Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye ülkeler de döviz kurlarındaki değişmelere karşı eski altına dayalı uluslararası sistemden yeni para ünitesine geçerek krizi atlatmaya çalışmışlardır. Yeni Para Sistemi, dergide Mehpare Sırmabıyık tarafından kaleme alınan yazı hariç iki çeviri yazı ile incelenmektedir. Sarıbıyık'ın yazısı da bir değerlendirme yazısı niteliği taşımamakta, Yeni Para Sistemi ile ilgili temel bilgiler sunmaktadır.[315] Celadet Moralıoğlu çevirisiyle dergiye aktarılan yazıda ise "yaygın ve devam eden enflasyonist ortamda dünya para sistemini suni olarak stabil tutmak fikri, entelektüel açıdan büyüleyici olmasına rağmen kullanma değeri bakımından çok mütevazidir. Suni olarak yaratılmış rezerv vasıtası dünya para nizamına mustakar bir temel olarak hizmet edemez" denilerek, sistemin olası açıkları iletilmiştir.[316]

b. Sovyet Rusya ve Doğu Almanya Deneyimleri

Haziran 1964'te İnönü'ye gönderilen Johnson Mektubu'nun Türkiye Amerika ilişkilerini büyük ölçüde zedelemesi Türkiye'yi Sovyetlerle olan münasebetlerini yeniden gözden geçirmesini sağlamış, hatta Türkiye iki bloklu dünyada bu seçeneğe neredeyse mecbur kalmıştır. Türkiye Sovyet Rusya arasındaki ilişkiler dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 1964 yılının Ekim ayında Moskova'yı ziyaretiyle başlamıştır. Adalet Partisi (AP) döneminde bu ilişkiler daha da gelişmiş, AP iktidarı ile birlikte Türkiye ile Sovyet Rusya arasında ekonomik ve ticari faaliyetler hız kazanmıştır. Sovyet Başbakanı Kosigin ve Başbakan Süleyman Demirel'in 66 ve 1967 yıllarında

---

[313] Age, s. 13, 14.

[314] Sayar, s. 18.

[315] Mehpare Sırmabıyık, " Yeni Para Sistemlerine…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 116, Şubat 1974, ss. 19- 23.

[316] "Yeni Para Sistemi…", Çev: Celadet Moralıoğlu, *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 117, Mart 1974, s. 28.

karşılıklı ziyaretlerde bulunmasının ardından, iki ülke arasında ikili anlaşmalar başlamıştır.

Bu gelişmeler İktisat Dergisi'nde kısa zamanda ses bulmuş (Bkz Tablo 14) "dış ticaretin son zamanlarda sakıncalı bir yol takip ederek Demirperde gerisi memleketlere yöneldiğini görmekteyiz" şeklinde tepkilere yol açmıştır.[317] Derginin ilk döneminde genel olarak Sovyet sisteminin kapitalist sistem referanslı olarak tanımlandığını, böylece "bir grup iktisatçıya göre kapitalizm için gerekli olan sermaye birikiminin sosyalist sistem için de gerekli olduğu" gibi çok basit bilgilerin tekrar tekrar verildiğini görüyoruz. Yanı sıra, Sovyetler Birliği'nde başlayan reform sürecinde Kremlin'in "memleket ekonomisinde kâr esasına birinci planda yer verileceği" demeci dergide "Sovyet Ekonomisinde Reform" başlığı ile duyurulmuş, Rumyantsev'in reformun 66 yılının sonuna kadar başarıyla uygulanacağı yorumuna yer verilmiştir.[318]

Tablo 14: İktisat Dergisi'nde Sovyet Rusya Konusunda Yazılmış Yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Sovyetler'de Petrol Üretimi	Kuyucuklu Nazif	85	Temmuz	1971
Sovyet Petrol Ticareti	Kuyucuklu Nazif	118	Nisan	1974
9. Sovyet Kalkınma Planı (1971-1975)	Kuyucuklu Nazif	124	Ekim	1974
Doğu Bloku'nun ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Artan Borçlanmaları	Moralıgil Celadet	151	Ocak	1977
62. Yılında Rakamlarla SSCB. ve Ekonomisi	Ahioğlu A. Kürşat	184	Ekim	1979
Sosyalist Ülkelerle Olan Ekonomik İlişkiler	Kaynak Erdener	162	Aralık	1977
Demir-Çelik Endüstrisi ve Gelişen	Barutçugil İsmet Sabit	162	Aralık	1977

[317] Faruk Çehreli, "Devletçilik ve Özel Sektör…", *İktisat Dergisi*, Cilt:28, Sayı:28, Ekim 1966, s.5.

[318] "Ayın Ekonomik Olayları", Haz: Faruk Çehreli, *İktisat Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 37, Nisan 1967.

Ekonomiler				
Türkiye'nin Dış Ticaretinde Batı Ülkeleri ve 26'lar	Can Tevfik	168	Haziran	1978
Arjantin	Sanatkar Ayla	169	Temmuz	1978
Yugoslavya Deneyleri	Veljkovic J.	173	Kasım	1978
Yugoslavya	Sanatkar Ayla	173	Kasım	1978
Türkiye-Bulgaristan İlişkileri	Kuyucuklu Nazif	115	Ocak	1974

Esasen ilk dönemde Sovyet Rusya üzerine birkaç yazı yer almışsa da[319] Sovyetler üzerine ikinci dönemde daha fazla kafa yorulmuştur. Bunlar içinde en ayrıntılı bilginin sunulduğu yazıda, Erdoğan Alkin Sovyet Rusya'daki kalkınma stratejilerinin ele alınacağını iddia etmiş; fakat, Sovyet ekonomisinin beş özelliği ile ilgili bilgiler sunarak fazlaca kısaltılmış bir metin sunmuştur. Sovyet Rusya'daki tarımsal üretimde çiftçi ile piyasa ilişkileri niteliğinde ilişkilerin kurulduğu, tarım kesiminde her aileye özel bir toprak parçasında kendisi için üretim yapabilme imkanının tanındığı, işçilerin meslek değiştirmelerinin istisnaları olmak üzere serbest hale geldiği, enflasyonist gelişmeye ara verilmesi gibi özellikleri özetleyen yazar, işletmeler arasındaki planlanmamış, hatta yasa dışı faaliyet ve ilişkilerin merkezi planın genel kontrolünü tamamladığı şeklinde bilgiler vermiştir.[320]

A. Kürşat Ahioğlu ve Celadet Moralıgil SSCB ekonomisine ilişkin olarak rakamlarla ayrıntılı bilgiler sundukları yazılarında, temel olarak SSCB'nin dış borç yükünün onu dış pazara açılmaya iteceği, SSCB'deki Silah sektörü ile sağlanan birikimin bu anlamda yanıltıcı olabileceği sonucuna odaklanılmıştır.[321]

---

[319] Erdoğan Alkin, "Sovyet Rusya'da Planlama", İ*ktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965; Nazif Kuyucuklu, "Sovyetler'de Tarımsal Organizasyonlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 14, Ağutos 1965; Jerrrold Schecter , "Sovyetler'in Ekonomik Problemleri", İ*ktisat Dergis*i, Cilt: 13 , Sayı: 75, Ağustos 1970.

[320] Alkin, ss. 34-37.

[321] A. Kürşat Ahioğlu, "62. Yılında Rakamlarla …", *İktisat Dergisi*, Sayı: 184, Ekim 1979 ve Celadet Moralıgil, *İktisat Dergisi*, "Doğu Bloku'nun ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Artan Borçlanmaları", *İktisat Dergisi,* Sayı: 151, ocak 1977.

Derginin 186. sayısında Sovyet ekonomistlerini uluslararası mali ilişkiler konusunda bilgilendirmek amacıyla Sovyet Bilimler Akademisi ve Dünya Ekonomisi Enstitüsü'nün ortaklaşa düzenlediği bir seminerden bahsedilerek Doğu Avrupa'nın Batı'ya olan borçlarının artışından bahsedilmiştir. Sosyalist ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve dayanışma amacıyla 5 Ocak 1949'da kurulan COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi) isimli uluslar arası örgüte de değinilen yazıda, bazı Doğu Avrupa ülkelerinin IMF'ye üyeliği ile birlikte COMECON içindeki mali sistemin zayıflayacağı kaygısı vurgulanmaktadır. Buna göre; sosyalist ülkelerin IMF üyesi olma konusundaki tereddütleri; IMF tüzüğünde yer alan oy oranlarının ülkelerin nüfusu ile orantılı olması, ulusal rezervler ile ilgili gizli ve hassas bilgilerin bile açıklanması zorunluluğu, dış ödemelere ilişkin kısıtlamalar ve IMF tarafndan verilecek olan kredilerin Yönetim Kurulu'nun onayına bağlı olması uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

Vural Eryılmaz sosyalizm ve kapitalizmi batı ve doğu üzerinden inceleyerek, göre sosyalizm ve kapitalizm arasındaki mücadelenin "doğu"ya özgü mücadele olduğu kanısına varmıştır; "kamuoyunda sosyalizm-kapitalizm mücadelesinin batıya geçtiği, yahut geçmek üzere olduğu hakkında yaygın bir görüş vardır." Sosyalist ülkelerde sınıf farklılaşmasının asgariye indirildiğini, fakat bu eşitliğin batıda sermayenin miras yoluyla devrediliyor olması sebebiyle çok zayıf kaldığını ifade eden yazar, "18. asırda burjuvalara senyör olmak bugün herhangi bir işçinin çalışarak kendi gayreti ile patron olmasından daha kolaydır" yorumunu yaparak kapitalizmi yermesi ve sosyalizme ilişkin olumlu yorumlarda bulunması itibariyle dönemin yazılarından farklılaşan bir görüş arzetmiştir. Yazıda ayrıca, kapitalist şirketlerin çoğunun sahte bolluk şirketleri olduğu, kapitalist sistemin asgari geçim sınırı açısından ciddi boşlukları olduğu belirtilerek komünist ülkelerin "insanların saadetini gerçekleştirmede" kapitalist memleketlerden daha çok muvaffak oldukları iddiasında bulunmuştur.[322]

Demokratik Alman Cumhuriyeti (Deutsche Demokratische Republik), II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet kontrolü altındaki bölgede kurulan

[322] Eryılmaz, ss. 27- 29.

sosyalist Doğu Almanya hükümeti(1949-1990), 1980'lerin sonlarında SSCB'de başlayıp sonradan öteki Doğu Avrupa ülkelerini saran reform hareketine başlangıçta şiddetle karşı çıktı. 1946'da Almanya Sosyal Demokrat Partisi ile Almanya Komünist Partisi'nin birleşmesiyle doğan, geleneksel Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen SED, 1980'lerde Sovyetler Birliği'nde gerçekleşmekte olan perestroika (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) açılımlarına cephe almıştır.

1988 yılında İktisat Dergisi'nde Sovyetler Birliği'ndeki bu açılımların da dosya konularından biri olduğu bir sayı hazırlanmış, konu ile ilgili olarak sadece Kagarlitskiy ile yapılan bir röportaj ve yine Kagarlitskiy'nin "Demokrasi Yerine Piyasa" başlıklı yazısı yayınlanmıştır.

İktisat Dergisi'nce yazılan giriş yazısında ise Sovyetlerde glasnostla birlikte uç veren muhalif akıma medyada çok fazla yer verilmediği , fakat politikalar "şiddete hayır, tek bir gerçeğe hayır, şovenizme ve ırkçılığa hayır" olarak özetlenebilecek bu örgütlenmelerin tek parti sistemi ve iktidar konusunda önemli tartışmaları başlattığı yazılmıştır.[323]

Kagarlitskiy, geleneksel Stalinciliğin halkın bürokratik yollarla yönlendirilmesinden, propagandanın ise emirlerin halka açıklanmasından başka bir şey olmadığını belirttiği, Sovyetler'de başgöstermeye başlayan aşırı sağcı Yahudi örgütlenmelerce Stalinci akımlara verilen desteğe değindiği bu röportajda kapitalist öğelerin mevcut sisteme teknokratik bir biçimde entegre edilmesine yönelik yeni iktisadi reform hakkında bilgiler vermiştir.[324] Kagarlitskiy, diğer yazısında ise "Disiplin çağrıları bir zamanlar ne denli moda idiyse, serbest piyasa konusundaki düşünceler de şimdilerde o denli moda"[325] sözüyle, esasen bu dönemde dergide dışa açılma etrafında dönen düşünceleri de özetlemiştir.

Sovyetler'deki reform çalışmaları üzerine yazılan 2 sayfalık yazıda Tunca Toskay, sosyalist ülkelerdeki merkezi karar alma disiplini nedeniyle Sosyalist ülkelerde gerekli olan büyüme hızının sağlanamadığı; "sosyalist bir

---

[323] "İktisat Dergisi'nden", *İktisat Dergisi,* Sayı: 284,Temmuz 1988, s. 2.

[324] "Kagarlitskiy ile Röportaj", *İktisat Dergisi,* Sayı: 284, Temmuz 1988, ss. 3-5.

[325] Boris kagarlitskiy, "Demokrasi yerine Piyasa", *İktisat Dergisi,* Sayı: 284, Temmuz 1988, s. 9.

ekonomide piyasa mekanizmasının etkisini gösterebilmesi için gerekli pratik tedbirler alındı(ğını)" yazıyordu.[326] Toskay, Comecon ülkeleri üzerine yazdığı ikinci yazısında Müşterek Pazar'ın Doğu Avrupa'daki karşılığı olarak ifade ettiği Comecon ülkelerinin batı pazarlarında rekabet yapabilecek duruma gelmesi gerektiğini[327], bu ülkelerdeki hammadde ihtiyacının onları Sovyetlerle alışverişe zorladığını öne sürmüştür.

Ziya Gökalp'in art arda dört metninin basıldığı günlerde, Ülkücü Maliye ve İktisatçılar Derneği tarafından düzenlenen 1. Türk Milli İktisat Kurultayı'na konuşmacı olarak katılmış Osman Acar'ın[328] "Bizde Sosyalist Düzen Olabilir mi?" başlıklı yazısında son zamanlarda Türkiye'deki gelir dağılımını sosyalist esaslara göre düzenlemek konusunda kıpırdanmalar olduğu, fakat Türkiye'de "sosyalist bir ıslahat" için imkan olmadığı belirtilmiştir:.[329] Çünkü "300 senedir Avrupa'nın iktisadi ve sosyal hamlelerinden geri kalmış memleketimizde…. Vatandaş bugün toplum şuurundan yoksundur. Türkiyedeki pederşahi aile düzeni nedeniyle uzun asırlardır… ananelerimize göre babanın rolü önemli ve mutlaktır. Geleneklerine aşırı derecede bağlı olan cemiyetimize [milleti kastetmektedir] yeni fikir, yeni davranış ve yeni sosyal doğma ve düsturları sokmak çok zor(dur)."[330] Vatandaşın kültür seviyesinin özel teşebbüs ve kapitalizmi de "sosyalizmi de anlamaya yeterli olmadığını, "devlete itimadı olmayan bir köylü(nün), sosyalist bir hükümete itimat et(meyeceğini)" edemeyeceği görüşündedir.[331] Buldaç'a göre sosyalist ekonomi için temel sorun üretimi artırmak ve yaratılan değeri en yararlı bir biçimde tüketim ve yatırım alanlarına dağılımını saptamaktan ibarettir. Ancak denge sağlamakla refah sağlamak aynı şey değildir…. sorun özel mülkiyete büyük önem veren…

---

[326] Tunca Toskay, "Comecon Üyesi Ülkelerdeki Son Reform Hareketleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 51, Eylül 1968, s. 18.

[327] Tunca Toskay, "Comecon Üyeleri Ülkeler Arasındaki Ekonomik İlişkiler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 52, Ekim 1968, s. 20.

[328] Bkz "1. Türk Milli İktisat Kurultayı Tebliğileri", Haz: Ülkücü Maliyeci ve İktisatçılar Derneği, Ankara: Ümid-Bir Yayınları, 1979.

[329] Osman Acar, "Bizde Sosyalist Düzen Olabilir mi?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 53, Kasım 1968, s. 34, 35.

[330] A.g.m., s. 29.

[331] A.g.m., s. 36.

kapitalist ekonomilerde büyük önem arzeder. Kapitaist ekonomi mülkiyet ve özel teşebbüs hakkında zarar vermeden yaratılan sosyal hasıldadan üretim faktörlerinin katkıları oranında pay almalarnın sağlanması yoluyla dengenin kurulacağını kabul etmiştir.[332]

Görüldüğü gibi, Sosyalist ekonomilerce sağlanan ekonomik başarılar dergide diğer konulara nazaran daha çok tartışma alanı bulmuş, Yugoslavya, Bulgar ekoonomileri ayrı ayrı incelenmiştir.

c. Ortadoğu

Bu döneme kadar Türkiye-Ortadoğu ilişkilerinin iki ülke arasındaki İslam bağına karşın zayıf kalması, batı odaklı gelişme stratejilerinin yanısıra içe dönük kalkınma hedeflerinin bir sonucu olarak görülebilir. Fakat Ortadoğu'daki, özellikle de Libya'daki müteahhitlik işlerindeki gelişmeler (24 Ocak Kararları ile yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiştir), Türkiye'den işçi göçlerinin başlaması ve "Ortadoğuda yeni kaynakların doğması" gibi durumlar Türkiye ve Ortadoğu arasındaki ilişkilerin gözden geçirilmesi ihtiyacına yol açmıştır (Bkz Tablo 15). Böylelikle Türkiye'de ilk kez Ortadoğu şirketlerinin de "yabancı sermaye" olabileceği fikri doğmuştur. 24 Ocak Kararlarının yurt içinde satılamayan malların ihracını öngörmesi ile birlikte çoğunlukla satılamayan mallar Arap ülkelerine ihraç edilmiştir. 1976 yılında İstanbul'da yapılan İslam Ülkeleri Konferansı'nda İslam Ülkeleri Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği'nin kurulmasının ilke olarak kabulünün ardından, 1977 yılında Türkiye, Libya ve Kuveyt tarafından Arap Türk Bankası kurulmuştur.[333]

---

[332] Orhan Buldaç, "Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Denge", s. 10, 11.

[333] Kuveyt sonraları ortaklıktan çekilecektir. Libyan Foreign Bank'ın yüzde 62,37 ile ana hissedar olduğu, Türkiye İş Bankası'nın yüzde 20,58, ve T.C. Ziraat Bankası'nın da yüzde 15,43 ortağı bulunduğu Arap Türk Bankası'nın ismi de Mayıs 2009'dan itibaren A&T BANK olarak değiştirilmiştir. "33 yıllık Arap-Türk Bankası A&T Bank oldu" , *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mayıs 2009.

Tablo 15: İktisat Dergisi'ndeki Ortadoğu Konusunda Yazılmış Yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Orta Doğu ve Türkiye'nin Ekonomi Politikası	Sayar Salim	117	Mart	1974
Türkiye-Orta Doğu Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi İmkanları	Kılkış Yıldırım	131	Mayıs	1975
Türkiye-Orta Doğu Ticari İlşkilerinin Geliştirilmesi	Kayakan Turgut	132	Haziran	1975
Ortadoğu'da Son Gelişmeler ve Türkiye	Tokgöz Erdinç	142	Nisan	1976
Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkileri	Manisalı Nuriye	178	Nisan	1979
Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkileri	Manisalı Nuriye	178	Nisan	1979
Kuveyt	Sanatkar Ayla	172	Ekim	1978
İran	Sanatkar Ayla	176	Şubat	1979
Birinci Uluslararası İslam Ülkeleri İktisat Konferansı		158	Ağustos	1977

Nuriye Manisalı "Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkileri" başlıklı yazısında Türkiye'nin Ortadoğu ile siyasi ilişkilerinin gelişememesinin ekonomik ilişkileri de etkilediğini belirterek, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi için çeşitli yönden siyasi bağların kurulması gerektiğini söylemiştir.[334] Güngör Uras da TÜSİAD Sekreteri olduğu dönemde yazdığı bir yazısında Ortadoğu ile ilişkilerin geliştirilmesi konusuna temas etmiştir; Uras, "Türkiye'nin son yıllarda Müslümanlık, komşuluk gibi ekonomik olmayan bazı avantajları kullanarak Ortadoğu ile ticari olmayan bazı ilişkileri geliştirmiş olduğu" kanısındadır .[335]

Erol Manisalı 1980 yılında yazdığı yazısında ,Türkiye'de Mısır'a giden heyette 'iş adamlarının' yüzde 95'inin ilk kez o yıl ticari amaçla Mısır'a gittiğini yazmıştı; "Bu şunu anlatır. Herkesin ilgi gösterdiği Mısır pazarına

334 Nuriye Manisalı, "Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle ...", *İktisat Dergisi*, Cilt:29, Sayı: 177, Mart 1979, s. 60.

335 Güngör Uras, "Ortadoğu Ülkelerine İhracat Çabasında Ne Ölçüde Başarılıyız?", *İktisat Dergisi,* Cilt: 30, Sayı: 199, Haziran 1981, s. 8.

Türkiye'den kimse uğramamış. Aynı şey Ürdün, Tunus, Nijerya ya da Sudan için de sözkonusu.".[336] Erdinç Tokgöz ise İran'la yapılan ticari görüşmelerin rehavetine kapılmamak gerektiği konusunda uyarıda bulunurak İran siyasi hayatı ile ilgili bir yorumda bulnur: "Komşumuz İran(da) uygulanan 'ne olusa olsun bira an önce sanayileşme' politikası... 'halka rağmen halk için' görüşüne dayanmaktadır. Sanayileşme çağdaş insanın doğal hakları olan özgürlükleri sınırlaan baskı rejiminin amacı haline gelmiştir."[337]

Yıldırım Kılkış, Ortadoğu ülkelerinin gerek politik, gerekse ekonomik olarak değişik yapılarda olduğunu, örneğin Suriye ve Mısır'da dış ticretin sosyalist rejimin icaplarına uygun olarak yapıldığını, Türkiye'deki ihracatçıların sosyalist Orta Doğu ülkelerinin programlarını bilmesi gerektiğini söylemiş; neticede Türkiye'nin "yakın komşularımızla dış rekabetin gerektirdiği koşuşllara uygun olarak ticaret yapmanın gereği(ni) önceden kabul etmesi gerek(tiğini)" yazmıştır.[338]

d. Petrol Sorunu

İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillenen iki kutuplu uluslararası sistemin 1970'lerden itibaren bir "geçiş" sürecine girmesi ve yeni güçlerin ortaya çıkmasıyla, sistem iki kutupluluk niteliğini yitirmeye başlamıştır."[339] Bu yıllarda dünya petrol krizinde OPEC'in (Organization of the Petroleum Exporting Countries –Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü-) etkinliği ABD'nin uluslararası hâkimiyetinin zayıflamasına yol açan çeşitli gelişmelerden biri olarak öne çıkmış; ayrıca 1971 yılında Nixon'un dolar için sabit kur uygulamasını terk etmesi, küresel ekonomik çöküş denebilecek bir sürecin başlangıcı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Bertton Woods sisteminin

---

[336] "Erol Manisalı'yla görüşme", s. 6.

[337] Erdinç Tokgöz, "İran Ekonomisi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 138, Aralık 1975, s. 16.

[338] Yıldırım Kılkış, "Türkiye-Orta Doğu Ekonomik ...", *İktisat Dergisi,* . 31, sayı: 22, Mayıs, 1975, ss. 8-10.

[339] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreci 1970'lere kadar "bir tür Altın Çağ olarak" gören Hobsbawm, 1970'li yılların başından itibaren yeni bir dönemin başladığını söylemektedir: "Bu dönemin 1970'lerin başında sona erdiği neredeyse dolaysız biçimde görüldü. Yüzyılın son bölümü yeni bir dağılma, belirsizlik ve kriz, Afrika, eski SSCB veAvrupa'nın önceki sosyalist bölümleri gibi dünyanın geniş bölgeleri için bir felaket çağı oldu. Eric Hobsbawm, Kısa 20.Yüzyıl : 1914-1991 Aşırılıklar Çağı, Çevi: Yavuz Alogan, Sarmal yayınevi, İstanbul, 1996, s.18.

de sonu olmuştur.[340] OPEC'in 1973'te güç kazanmasından sonra üretici ülkelerin birleşerek güç kazanmaları sanayileşmemiş ülkeleri kaygılandırmaya başlamış, bu konuda kafa yormaya sevketmişti.[341]

OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) petrol fiyatlarında yaptığı artışla başlayan bu kriz[342], 2. Dünya Savaşı'nın ardından dünyada belirgin bir krizin yaşanmamış olmasının kapitalizmin başarısını "görünmez el" tarafından sağlanan dengenin kanıtı olarak gören inancı sarsmıştır. Oral Sander'in deyimiyle "çok merkezliliğe geçiş(in)"[343] yılları; yani ulusalararası sisteme etki eden yeni güç merkezlerinin çıktığı 1970'li yıllar; kapitalizmin girdiği krizin etkilerinin iyiden iyiye görünür olduğu yıllar olarak özetlenebilir.

İktisat Dergisi'nde petrol tartışmaları aslında ilk dönemde Erol Manisalıoğlu'nın yazdığı benzer iki yazı[344] ile başlamış, fakat bununla kalmıştır. Manisalıoğlu bu yazılarda temel olarak petrol endüstrisinin ekonomik, siyasal ve askeri stratejisi açıdan incelenmesi ile petrol endüstrisini devletleştirme zorunluluğunun ortaya çıkacağını vurgulamıştır.[345]

Petrol Krizi çerçevesinde ortaya konan tartışmaların (Bkz Tablo 16), 1973'te başgösteren krizin politik bağlantılarına[346], sermaye içi ilişkiler ağına

---

[340] Birleşmiş Milletler'in 1944'te ABD'nin Bretton Woods isimli kasabasında düzenlediği konferans sonucunda ortaya çıkan iktisadi sistemdir. Bu uluslararası para idare sistemi, dünyanın 'güç sahibi' devletleri arasındaki ticari işlemlerde uyulacak olan kuralları belirlemiş ve dünya tarihinde ilk kez, bağımsız ulus-devletlerin kendi aralarında ortak bir parasal düzen üzerinde anlaşmaları ile uygulamaya konulmuştur. Bu anlaşmada alınan karar sonrasında 1946 Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurularak faaliyete geçmiştir.

[341] Ruzan Yarar, "Yeni Kartellerin Gücü", İktisat Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 135, Eylül 1975.

[342] Sungur Savran bu konuda farklı bir neden-sonuç ilişkisine giderek, OPEC'in petrol fiyatlarını artırmasının 1969'da başlayan krizin bir sonucu olduğunu söyler. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz Sungur Savran, "Bunalım, Sermayenin Yeniden Yapılanması, Yeni Liberalizm", Dünya Kapitalizminin Bunalımı içinde, (Der: Nail Satlıgan, Sungur Savran), birinci basım, Alan Yayıncılık, 1988.

[343] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge, 2001.

[344] Erol Manisalıoğlu, "Petrol Sorunumuz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965, ss. 11-15 ve Erol Manisalıoğlu, "Petrol Tartışmasının Başka Yönü", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965, ss. 3-6.

[345] Manisalıoğlu, "Petrol Tartışmasının Başka Yönü", s. 5.

[346] Krizin, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) Yom Kippur Savaşı'nda ABD'nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık olarak ilan ettiği petrol ambargosundan çıktığını hatırlayalım.

gönderme yapmaksızın, krizin toplumsal maliyetine pek fazla değinmeyen; "enflasyonun ithal edilmiş olduğu" yorumlarının etrafında dönen son derece didaktik, teknik saptamalar çerçevesinde ele alınmış olması ilginçtir. Bu denli büyük bir etki yaratan olayın çıkış noktası olan ABD ve Arap Ülkeleri arasındaki gerilime odaklanan yazılar yazılmamış olması bir yana, yazılan yazılar içerisinde bu konuya neredeyse hiç değinilmemiştir. Bu durum, iktisadın o dönemde halen bir anlamda işçevreleri ve işalanları ile sınırlı bir istihdam, geçim politikası olarak, pür iktisadi sayılar logaritması şeklinde kavrandığına ilişkin önemli bir göstergedir.

Tablo 16: İktisat Dergisi'nde Petrol Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Sovyetler'de Petrol Üretimi Bölgeleri	Kuyucuklu Nazif	81	Mart	1971
Sovyetler'de Petrol Üretimi Bölgeleri	Kuyucuklu Nazif	81	Mart	1971
Petrol Krizinin İsviçre Ekonomisine Etkileri		116	Şubat	1974
Petrol Fiyatlarının Yükselişi Uluslararası Parasal Sisteme Ait Reformu Tehlikeye mi Koymaktadır?		119	Mayıs	1974
Petrol Politikamız Nasıl Olmalı	Güney Kenan	120	Haziran	1974
Petrol Fiyatlarının Yükselişi Uluslararası Parasal Sisteme Ait Reformu Tehlikeye mi Koymaktadır?		119	Mayıs	1974
Petrol Sorunu	İktisat Dergisi	152	Şubat	1977
Petrol Olayı ve Ardındaki Gerçek...	Bila Hikmet	152	Şubat	1977
Petrol Üretmeyen Orta Gelirli Ülkelerin 1977-85 Arası Beklenen Büyümeleri		160	Ekim	1977

Sovyetlerin petrol üretimindeki artışla ABD'den sonra ikinci büyük konuma yükselmesi konusu[347] 1918'de petrol sanayinin devletleştirilmesi üzerinden değerlendirilmiş; bu durum, petrol üretimindeki mutlak artışların sebeplerinin en önemlisi olarak gösterilmiştir

Petrol İşleri Genel Müfettişi Kenan Güney de, dergiye milli bir petrol politikasının oluşturulması gereği üzerinde duran bir yazı yazmıştır. Güney 68 yılında Meclis Araştırma Komisyonu tarafından çıkartılmış olan rapora atıfta bulunarak "petrol ve petrol ürünlerinin milli kaynaklardan karşılanması, petrol işletmeciliği yapan kamu kuruluşlarının güçlendirilmesi önerilerini getirmiştir.[348]

2. Türkiye'deki İktisadi ve Siyasi Gelişmeler

Türkiye ekonomisinin 1960'lı yılların sonuna kadarki dönemde sağladığı gelişmelerin önemli bir kısmının dış borçlardan karşılanmış olması ile yaşanan darboğaz, 70'li yılların gündemini oluşturdu. Darboğazı aşabilmesi için, iç kaynakların etkin kullanımının yanısıra yeni kaynakların yaratılması sorunu doğdu. Çıkarılan Finansman Kanunu ile yeni vergi düzenlemelerine gidilirken, devalüasyonla da Türk Lirası'nın değerini düşürüldü. "Milli ekonomiye inen darbe bununla da kalmamış; anarşik hareketlerin son hadde varması, yukarıdan beri kısaca işaret ettiğimiz döviz kaynaklarımızı tersine etkileyen, bir türlü devalüasyondan beklenenleri gerçekleştiremeyecek bir rol oynamıştı."[349]

12 Mart 1971 Muhtırası'yla Türk ekonomisi reformlar hükümetinin disiplini altına girmiş oldu. Fakat rayından çıkmış ekonomiyi, alınan tedbirler bu güne kadar yerine oturtamadığı gibi merkezden kaçmayı durdurmuş bile değildi.[350] Boratav'a göre 60'ların başından 80'lerin sonuna kadar gelinen süreçte rejimin belirgin özelliği, "siyasi rejimin 'popülist' denebilecek bölüşüm politikalarına angaje olmasdır. Bu politikalar, geniş halk kitlelerinin siyaset sahnesinde rol almasına imkan veren çok partili

---

[347] Kuyucuklu, s. 13, 14.

[348] Kenan Güney, s. 4.

[349] ''Derginin sesi", *İktisat Dergisi,* Cilt:15, sayı: 85, Temmuz 1971, s. 3.

[350] Age, s. 4.

parlamenter rejimin bir sonucudur. 12 Mart döneminde Türkiye'de "iktisadi politikayı belirleyen yönetici güç artık büyük sanayi sermayesi olmaya başlamıştır.

a. İktisadi Gelişmeler

1962'de heyecanla girilen Kalkınma Planları süreci 70'lerin sonuna doğru buruklukla karşılanmış; ilk dönemde planlamayı kalkınmanın dişlisi olarak sunan savunular yerini sert eleştirilere bırakmıştır. Yazıyı yazdığı dönemde Gümrük Müsteşarlığı yapan, şimdilerdeyse Gümrük Müsteşarlığı'ndan Emekli Başmüdür Yardımcısı Suat Müftüoğlu'na [351]göre "iktisadi kalkınmasını plana bağlamaya niyet etmiş, ekonomik yapısına çeki düzen vermeyi amaçlamış, üretimi artırıcı, gereksiz yoğaltımı sıkıcı tedbirleri almayı düşünmüş, turizmi teşvik ederek Türkiye'yi bir turist cenneti haline getirmeyi vurgulamış bir Türkiye 1962 yılından veri kitaplarda kalan tatlı niyet dizelerinin hayaliyle zaman zaman çalkalanmaktadır."

Bu dönemde ülkedeki kar hadlerinin yeniden üretimi gerçekleştiremeyecek kadar düşmüş olması sebebiyle iç birikim koşullarının sınırlarına ulaşılmış olması krize yol açmış; dergide yayınlanan yazıların büyük çoğunluğunu 70'lerin ortalarında baş gösteren bu kriz oluşturmuştur. Özellikle; içe dönük, dışa bağımlı, müdahaleci, ithal ikameci dönemin bir uzantısı olarak karşımıza çıkan 77-79 yılları, 1974 Petrol Krizi'nden borçlanma kanallarını tüketerek çıkmaya çalışan bir politikanın krizi gecikmiş olarak yaşamasıdır diyebiliriz. Aslında gerçekten de bu dönem ihracat hedeflendiği gibi artmış, fakat ithalatın ihracatı karşılama oranı düşmüştür.[352] Dolayısıyla 77 yılında özellikle dış ticaret dengelerindeki ani düşüş nedeniyle, alınan borçlarla Türkiye'nin kredi kanalları kurumuş ve ithalatların peşin ödemeyle yapılması zorunluluğunu doğurmuştur. Bu dönemde iktidara gelen Ecevit hükümeti, kendinden önceki iktidardan kalan kötü koşullarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. 1977'ye kadar zirveye ulaşan (toptan eşya fiyatlarına göre hesaplanan) ücretler 77'de ani bir düşüşle karşılaşır.Dergide krizi ele alan yazıları yöntem olarak değerlendirdiğimizde,

---

[351] Suat Müftüoğlu, agm, s.41

[352] Boratav, s.124-125

genel olarak, Türkiye'de yaşanan krizi dünyadaki krizin bir parçası olarak açıklayan yaklaşımın öne çıktığını söyleyebiliriz. Nitekim Seyfettin Gürsel bu yaklaşımı "teleolojik bir tarih-toplum" görüşünün ürünü olduğu gerekçesiyle eleştirerek, bu krizin yıllardır Türkiye'de uygulanan yanlış politikaların bir sonucu olduğunu söylemektedir.[353] Buna karşın krizi, ülkenin kötü yönetimi ve "devletin ekonomideki baskın niteliği" ile açıklamakla sınırlı kalan yaklaşımların da az olduğunu söylemek mümkün gözükmüyor.

Türkiye'de büyük sanayi sermayesinin iktisadi politikada kesin olarak ağırlığını göstermesi ve bu politikaya sırf kendi çıkar doğrultusunda bakması yeni bir olaydır."[354] Dergi yazarlarından Alp 1976 yılında kaleme aldığı yazısında dış ticaret açığının temel sebebinin ithalattaki ani artış olduğunu belirtirken, bu artışın büyük bir kısmının sanayi kesiminin gereklerini karşılamak üzere yapıldığını ortaya koyuyor. Alp, döviz darlığı olarak ifade ettiği bu sorunun "sanayi sorunlarının bir türevi" olduğuna işaret ediyordu.[355] Kemal Tosun bu durumu ayni ihtisas kollarına mensup fertler ve müesseselerin otomatik olarak bir "menfaat zümresi" teşkil etmesiyle açıklar: "Menfaat zümreleri gerek milli ekonomide bir bütün olarak, gerekse mensubu oldukları teşekküllerde münferiden istihsal olunan mal ve hizmetlerden kabil olduğu kadar fazla bir hisse almak için çalışırlar ve pazarlık kudretlerini arttırdıkları ölçüde bir 'tazyık zümresi' haline gelirler. Gerek milli ekonomiyi, gerek münferit işletme ve müessesleri, bu bakımdan çok çeşitli menfaat zümre ve grupların çarpıştığı bir muharebe meydanı telakki etmek kabildir."[356]

Talat Saral dış ticaretten alınan gümrük vergisi, istihsal vergisi gibi vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının ve ithalata olan oranının gittikçe düştüğüne dikkat çekerek, kaçak ithalatı özendirdiği gerekçesiyle gümrük duvarına karşı çkmaktadır. Saral'a göre bu dönemde Türkiye'de "yalnızca iç pazara yönelik, genellikle tüketim malı üretimini öngören ve önemli bir teknoloji getirmeyen, aksine dışa bağımlılığı daha da artıran

---

353 Seyfettin Gürsel, "Bunalım ve Türkiye", *İktisat Dergisi*, Sayı:207, 1982.

354 A. Aker, 12 Mart Döneminde Dışa Bağımlı Tekelleşme, Sander yayınları, 1975, s. 8.

355 Alp, s. 16.

356 Kemal Tosun, s. 12, 13

yabancı sermaye yatırımları" özendirilmektedir.[357] Görüldüğü gibi Saral, 80 sonrasının önemli gündemlerinden biri haline gelecek olan dışa açılma tartışmalarının sinyalini vermekte ve içe dönük üretimin bağımlılığı artırdığını ileri sürmektedir.

Yüksel Ülken 79'da kaleme aldığı yazısında, 70'lerin başındaki "daha çok iktisadi nedenlerden kaynaklanan bunalımın, azgelişmiş ülkelerde demokrasinin askıya alınması sonucunu doğur(duğunu)" belirtiyor[358]; 177. sayıdaki Giriş yazısında çok da üslubu olmadığı üzere Türkiye'nin bir kriz dönemine gireceğinin haberini vererek okuyucuları uyarıyordu: "Gerçeklerin Türk Halkına anlatılması gerekir...Türk ekonomisi büyük bir darboğazdan geçiyor ve bu darboğaz asgari 4 yıllık bir süreyi kapsayacaktır... İnanmış ve ikna edilmiş halkın bilinçli desteği, bunalımdan başarıyla ve süratle çıkmanın en büyük güvencesidir."[359] Ülken, buna karşın, birkaç ay sonra krizin sebebini "olayın temelinde üretim yetersizliği olduğu açıktır" diyerek özetleyecektir.[360] Erdoğan Alkin enflasyonun gelir bozan etkilerine değinerek, ekonomideki yanlışlıkların yükünü giderek alt gelir sınıflarının yüklenmekte olduğunu ileri sürmüş ve bu durumun yanlıca ekonomi değil, toplumsal ve siyasal dengeleri de hızla olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.[361]

Tablo 17: İktisat Dergisi'nde Yeni Kalkınma Stratejileri Üzerine Yazılmış Yazılar(1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Refah ve Refahı Getirecek Kalkınmanın Güçlükleri	Şengün Server	83	Mayıs	1971
Türk Sanayiinin Bellibaşlı Sorunları ve Yeni Ekonomi Politikası	Hiç Mükerrem	86	Ağustos	1971

357 İbid, s. 20,21.

358 Yüksel Ülken, Görüş, *İktisat Dergisi*, Sayı: 183, eylül 1979.

359 Yüksel Ülken, "Görüş", *İktisat Dergisi*, Cilt:29, Sayı:177, Mart 1979, s. 3.

360 Yüksel Ülken, "Görüş", *İktisat Dergisi*, Cilt:29, Sayı:181, Haziran 1979, s. 3.

361 Erdoğan Alkin, "1979 Yılı Sonunda Türkiye Ekonomisi", *İktisat Dergisi*, Cilt:29, Sayı:186, Aralık 1979, s. 19.

Endüstrileşmenin Önemi ve Türkiye'de Endüstrileşme Çabaları	Şengün Server	88	Ekim	1971
Planlama Nedir,Faydaları ve Türkiye'de Planlama	Şengün Server	87	Eylül	1971
Sanayileşme Dönemeci	Süden Metin	91	Ocak	1972
Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri	Güngör Yüksel	94	Nisan	1972
Mamul İhracat Organizasyonu	Güvenal S. Nihat	99	Eylül	1972
Gelişen Ülkelerde Planlama	Ekin Nusret	102	Aralık	1972
Planlama Sorunları ve Yeni Strateji	Buldaç Orhan	103	Ocak	1973
Yatırımları Teşvik Sorunu ve Çerkezköy	Özpınar Ahmet	103	Ocak	1973
Çevre Sorununun Önemi ve Kalkınma Çabaları	Şengün Server	104	Şubat	1973
339 Milyar Liralık Türkiye Kalkınma Hızını Yüzde 25'e Çıkarmanın Finansman "Töleme" Kaynakları Adlı Esas Betkemden 2. ve Son Kı	Tarancı Halit	104	Şubat	1973
Kalkınma Yolundaki Ülkelerde Vergi Yapısı		106	Nisan	1973
Kalkınma Yolundaki Ülkelerde Vergi Yapısı	Mansfield Charles	107	Mayıs	1973
Sanayi Potansiyeline Tesir Eden Faktörler	Çimenoğlu Orhan	111	Eylül	1973
3. Beş Yıllık Kalkınma Planında Bölgesel Gelişme Farklılığı Tedbirleri	Aslantaş Mehmet Y.	114	Aralık	1973
3. Beş Yıllık Kalkınma Planında Bölgesel Gelişme Farklılığı Tedbirleri	Aslantaş Mehmet Y.	115	Ocak	1974
1972-73'de Yatırım Ortamı		117	Mart	1974
1973 Yılında Türkiye'de Sınai Üretim		120	Haziran	1974
1974 Yılının Ekonomik Durumu		120	Haziran	1974
1973 Yılında Türkiye'de Sınai Üretim		122	Ağustos	1974
Ekonomik Bunalımlar ve Ülkemiz	Evgin Erol	122	Ağustos	1974

1973 Yılında Türkiye'de Sınai Üretim		123	Eylül	1974
Türkiye'de Sınai Üretim		124	Ekim	1974
Türkiye'de Sınai Üretim		125	Kasım	1974
Türkiye'de Yeterli ve Sıhhatli Sermaye Piyasasının Kurulmasında Hukuki Tedbirlerin Rolü Ne Olabilir?	Poroy Reha	124	Ekim	1974
Euro-Döviz Şeklindeki Uluslararası Mali Krediler		124	Ekim	1974
9. Sovyet Kalkınma Planı (1971-1975)	Kuyucuklu Nazif	124	Ekim	1974
Ekonomik Tedbirlerin Olumsuz Etkileri	Tayar Adnan	125	Kasım	1974
Sanayileşmenin Neresindeyiz?	Narin Halit	126	Aralık	1974
Endüstri Ürünlerinin Pazarlanması	Özpınar Ahmet	128	Şubat	1975
1975 Yılına Girerken Türk Sanayiinin Sorunları	Berker Feyyaz	126	Aralık	1974
Dünya Çimento Sanayii ve Türkiye	Özgencil Şeref	130	Nisan	1975
Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler	Yarar Ruzan	129	Mart	1975
Piyasanın Düzenlenmesi Sorunu	Bavbek Reha	129	Mart	1975
Devalüasyon Geri Kalmış Ülkelerde Dış Ticaret Darboğazını Aşar mı?	Tokgöz Erdinç	130	Nisan	1975
İthalat Tıkanmaları ve 1976 Yılı		142	Nisan	1976
Döviz Darlığı ve Bağımsız Sanayi	Alp Mehmet	143	Mayıs	1976
Yeni Ekonomik Düzen-Azgelişmiş Ülkeler ve UNCTAD	Berksoy Taner	144	Haziran	1976
Enerji Alanında Araştırma ve Gelişmeler, Çalışmaların Tahlili		144	Haziran	1976
1976 Yılı Ortasında Ekonomi	Alkin Erdoğan	144	Haziran	1976
Sanayide Teşvik ve 1968-75 Uygulama Sonuçları	Mortan Kenan	145	Temmuz	1976

Ocak-Temmuz İhracatı		146	Ağustos	1976
Türkiye'de Otomotiv Sanayiinin Durumu	Manisalı Nuriye	147	Eylül	1976
Anonim Şirketlerde Sermaye Arttırımının Nedenleri	Öztürk Şafak	147	Eylül	1976
OECD Gözüyle Türkiye	Mortan Kenan	149	Kasım	1976
Türkiye-Dünya Bankası İlişkileri	Koçer Berk	149	Kasım	1976
Türk Ekonomisinin Özel Sorunları	Akgüç Öztin	150	Aralık	1976
Türk Ekonomisinin Özel Sorunları	Ekin Nusret	150	Aralık	1976
Türk Ekonomisinin Özel Sorunları	Kuruç Bilsay	150	Aralık	1976
Türk Ekonomisinin Özel Sorunları	Şenatalar Burhan	150	Aralık	1976
1976 Yılında Türk Ekonomisi	Alkin Erdoğan	150	Aralık	1976
1977 Yılında Türk Ekonomisi	Berker Feyyaz	150	Aralık	1976
1978 Yılında Türk Ekonomisi	İlkin Akın	150	Aralık	1976
1979 Yılında Türk Ekonomisi	Kazgan Gülten	150	Aralık	1976
1980 Yılında Türk Ekonomisi	Manisalı Erol	150	Aralık	1976
1981 Yılında Türk Ekonomisi	Tokgöz Erdinç	150	Aralık	1976
1982 Yılında Türk Ekonomisi	Tüzün Gürel	150	Aralık	1976
4. Beş Yıllık Plan	Demirgil Demir	150	Aralık	1976
4. Beş Yıllık Plan	Görgün Sevim	150	Aralık	1976
4. Beş Yıllık Plan	Kazgan Haydar	150	Aralık	1976
4. Beş Yıllık Plan	Kızılyallı Hüsnü	150	Aralık	1976
4. Beş Yıllık Plan	Mumcu Necati	150	Aralık	1976
4. Beş Yıllık Plan	Yalçıntaş Nevzat	150	Aralık	1976
4. Beş Yıllık Plan	Üstünel Besim	150	Aralık	1976
Dış Borçlar Üzerine Röportajlar	Kazgan Gülten	153	Mart	1977

Dış Borçlar Üzerine Röportajlar	Bulutoğlu Kenan	153	Mart	1977
Türkiye'deki Yabancı Bankalar	Artun Tuncay	153	Mart	1977
1977 Baharında Türkiye'de Toplumsal Kalkınmanın Görünümü ve Gelir Bölüşümü	İFMC Araştırma ve Etüd Grubu	153	Mart	1977
Dünya Çelik Sanayi,Kartelleşme ve Üçüncü Dünya		154	Nisan	1977
Cumhuriyetin İlk On Yılında Sanayiye İlişkin Asıl Kanunlar	Kasım Mehmet	154	Nisan	1977
Türkiye'de Sanayi ve Ticarette İlk Millileşme Çabaları	Kazgan Haydar	154	Nisan	1977
Cumhuriyetin İlk On Yılında Kredi Kuruluşları ve Devlet Denetimi	Kasım Mehmet	155	Mayıs	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Ekin Nusret	159	Eylül	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Karacan Nuri	159	Eylül	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Kızılyallı Hüsnü	159	Eylül	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Kafaoğlu Arslan Başer	159	Eylül	1977
Enerji Üzerine Bir Görüş	Çevik Erdoğan	159	Eylül	1977
Batılı Sanayi Ülkelerinde Araştırma ve Geliştirme Harcamaları	Moralıgil Celadet	161	Kasım	1977
1977 Kalkınma Hızı, Ekonominin Yapısı ve 1978'in Getirecekleri	İFMC Araştırma ve Etüd Grubu	163	Ocak	1978
Kalkınmada Yabancı Sermaye ve Dış Yardım	Robinson Joan	163	Ocak	1978
Türk Sanayiinde Darboğazlar, Alınması Gerekli Önlemler	Bodur İbrahim	164	Şubat	1978
Mesleki Krediler Üzerine	Karacan A. İhsan	164	Şubat	1978
Kalkınmakta Olan Ekonomimizde Yatırım Dağılımı ve Teknik Seçimi	Dasgupta A. K.	156	Haziran	1977
Sanayi Yatırımı ve Faiz Hadleri	Smith H.	158	Ağustos	1977

Bakırın Sanayideki Önemi ve Türkiye'de Bakır Sanayi	Yarar Ruzan	158	Ağustos	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Ekin Nusret	159	Eylül	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Karacan Nuri	159	Eylül	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Kızılyallı Hüsnü	159	Eylül	1977
İstikrar Tedbirleri ve Türkiye Ekonomisi	Kafaoğlu Arslan Başer	159	Eylül	1977
Enerji Üzerine Bir Görüş	Çevik Erdoğan	159	Eylül	1977
Yeni Ekonomik Politika (YEP) ve Değerlendirilmesi	Kalın Ahmet S.	160	Ekim	1977
Milli İktisadı Gerçekleştirme Çabaları	Kazgan Haydar	160	Ekim	1977
İktisadi Kalkınmada Turizmin Yeri:Türkiye Örneği	Diamond J.	163	Ocak	1978
Kalkınma ve Planlama Sorunları	Kafaoğlu Arslan Başer	162	Aralık	1977
Ulusallaştırma:İki Kitap-İki Bakış Açısı		163	Ocak	1978
Yeni 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Öğeleri Üzerine Bir Deneme	Kazgan Gülten	167	Mayıs	1978
Maliye Politikaları ile İlgili İlkeler	Görgün Sevim	167	Mayıs	1978
Bazı Sosyal Yönleri ve Sorunları ile Yeni 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı	Kutal Metin	167	Mayıs	1978
Geçmiş Üç Planın Hatası:Dünya Ekonomisine Entegre Olamamak	Alkin Erdoğan	167	Mayıs	1978
Yeni Planda Ana İlkeler	İlkin Akın	167	Mayıs	1978
Kredi Sisteminde Devlet Müdahalesi	Çekinmez Mehmet	168	Haziran	1978
Türkiye 78 ve Yeni 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı		168	Haziran	1978
Değişim Sürecindeki Türkiye ve Yapısal Hastalıklar	Başbuğ Faik Y.	168	Haziran	1978

Türkiye 78 ve Yeni 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı		168	Haziran	1978
İktisadi Kalkınma ve Gelir Paylaşımı	Ülken Yüksel	169	Temmuz	1978
Çağdaş İktisat Bilimi Açısından Kalkınan Ülkeler İçin Öneriler	Robinson Joan	170	Ağustos	1978
Planın Hazırlanmasında İlk İlke "Açıklık" Olmalıdır	İktisat Dergisi	169	Temmuz	1978
Enflasyonsuz Gelişme Politikası		170	Ağustos	1978
Çağdaş İktisat Bilimi Açısından Kalkınan Ülkeler İçin Öneriler	Robinson Joan	170	Ağustos	1978
Dördüncü Beş Yıllık Plan Dönemine Girerken	İktisat Dergisi	171	Eylül	1978
Türkiye'de "Kabul Kredisi" Uygulaması	Can Tevfik	177	Mart	1979
Plan Üzerine	Müftüoğlu Suat	177	Mart	1979
Önemli Projelerin 31 Aralık 1978 Raporu-DPT	Yardımcı Bülent	177	Mart	1979
İhracat Gerçekleşmeleri ve Vergi İadesi	Can Tevfik	178	Nisan	1979
Kırsal Alanda Kalkınma	Topuz Ali	184	Ekim	1979
1980 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisinin Görünümü ve 1979 Gayri Safi Milli Hasılası	İFMC Araştırma ve Etüd Grubu	186	Aralık	1979
1980'in Başında Türk Ekonomisinde "Savurganlık" ve Ekonomik Gelişme	Kazgan Gülten	186	Aralık	1979
1979 Yılı Sonunda Türkiye Ekonomisi	Alkin Erdoğan	186	Aralık	1979
Türkiye'de Küçük ve Orta Sanayi Üzerine	Kermen Ali	190	Nisan	1980
Türkiye'de Küçük ve Orta Sanayi Üzerine	Tümay Nezihi	190	Nisan	1980
Türkiye Niçin Sanayileşmeli?	Çetin Hikmet	190	Nisan	1980
Türk Sanayiinin Sorunları, Dış Borçlanma ve Çıkış Yolu	Uras T. Güngör	190	Nisan	1980
Sanayileşme Olgusu ve Türkiye	Kuruç Bilsay	190	Nisan	1980

İhracatı Teşvik Uygulaması	Ertan Osman Cavit	191	Mayıs	1980
Sanayileşmemizin Sorunları	Dündar Aydın	191	Mayıs	1980
Sanayileşme ve İthal İkamesi	Öney Tülay	191	Mayıs	1980
1980'de Türkiye Ekonomisi	Başak Zafer	192	Haziran	1980
Sanayide Gelişme ve Türk Bankacılık Sistemi	Dündar Aydın	194	Ağustos	1980
Türkiye'de Sanayileşme Politikası ve İthal İkamesi		193	Temmuz	1980

Talat Saral İktisatçılar Haftası'nda yaptığı konuşmasında ekonomideki bu gerilemeyi "kamu harcamalarının sağlıklı olmayan kaynaklardan finanse edilerek bütçe dışı birtakım kaynak ve fonların bütçe yoluyla ekonomiye enjekte edilmesi"ne bağlamıştır.[362] Aynı dönemde yazılmış bir başka yazıda ise ekonomideki gidişatın siyasete olan etkilerine değinilmiş, bir yandan "Türkiye(nin) hürriyetçi, demokrasi içerisinde kalkınmasını ve büyümesini gerçekleştirmiş mahdut devletlerden biri" olduğu iddia edilirken, bir yandan da"Türkiye'nin kalkınmış ülkeler arasında yerini bir an önce almasını arzuluyorsak *siyasi oy mekanizmasını bir kenara bırakıp alınması gereken önlemleri almalıyız**" denilerek senatör ve milletvekillerine eleştiride bulunulmuştur. Bu cümlelerin "Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkileri" başlıklı bir yazıda geçmesi ise ayrıca dikkate değerdir.[363]

ABD ve Avrupa'nın derginin yayınlandığı günden itibaren tek referans kaynağı olarak sayfalarda yerini almasına karşın, Alkın İlkin, Fortune Dergisi'nin Ağustos 1977'de ABD ekonomisi hakkında bilgi edinmek isteyenler için yayınladığı Galbraith'in on öğüdünü Türkiye koşullarına uyarlamış ve ortaya birebir örtüşen bir tablo çıkmıştır: "Kötümser bir resmi tahmine rastlanamayacağı, çünkü resmi tarihin kötümser eğilimini kamuoyuyla paylaşarak moralleri yüksek tutma medetinden doğduğu; neticede, para kazanmak zorunda olan iktisatçıların da bu güvenli olmayan

[362] Saral, s. 5.

[363] Manisalı, s. 49.

verileri yorumlamak durumda oldukları, ulusal çıkarlardan söz edildiğinde gözlerin dört açılması gerektiği ve en önemlisi de ülke ekonomisini planlamaya girişmeden önce özel bir sözlük edinilmesi gerektiği, çünkü örneğin işsizlik için söylenen "işgücü fazlası" gibi terimleri anlamak için sözlüğe ihtiyaç duyulduğu" gibi özellikler adeta Türkiye'li bir iktisatçı tarafından kaleme alınmış gibi bir nitelik taşımaktadır.[364]

İktisat Fakültesi Cemiyeti'nin "Türk Ekonomisi-79" konu başlığıyla düzenlediği İktisatçılar Haftası'na katılan Hikmet Çetin "temel çözümün kendi ulusal olanaklarımızı en üst düzeyde değerlendirmek" olduğunu belirterek "Türkiye elbette ki dış kredi almalıdır ve alacaktır." diyordu.[365]

Derginin 181. sayısı "Türkiye'nin Dış Politikasında Seçenekler" başlığı ile hazırlanmış, fakat dergide, konferans metninin haricinde konu ile ilgili olarak bir de "Türkiye Ekonomisini Türkler'den Öğrenmek İsteyenlere On Öğüt" ismiyle "uyarlama" bir yazı yayımlanmıştır.

Erol Manisalı İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Avrupa Ortadoğu Ekonomik İlişkiler Araştırma Enstitüsü ile Almanya Aeutches Orient İnstitut tarafından düzenlenen "Türkiye'nin Dış Ekonomik ve Politik İlişkilerinde Seçenekler" konulu bu konferansı dergiye özetleyerek aktarmış, temel olarak, ülke çıkarlarının dünyadaki blokların oluşmasında en etkili sebep olduğunu açıklamıştır. Manisalı'ya göre "O kadar ki, siyasi rejim ne olursa olsun, ülkelerin ortaklaşa bir biçimde benimsediği refah devletinin uygulamadaki kuralları, bugün artık ekonomik çıkarlardan ve amaçlardan arınmış bir dış siyasetten söz edilmesine olanak bırakmamaktadır." Bu sözlerden "daha önceden ekonomik çıkarlardan arınmış bir dış politikanın söz konusu olduğu" gibi bir kanı çıkıyorsa da, yazının bütününde dış politikanın ulusal çıkarlardan ibaret olageldiği fikri hakimdir. Yazara göre Türkiye dış politikasında "Yurtta barış, dünyada barış, "Ülke ve toplum olarak

---

[364] Alkın İlkin, "Türkiye Ekonomisini Türklerden Öğrenmek İsteyenlere On Öğüt", "Türkiye'nin Dış Ekonomik ve Politik İlişkilerinde Seçenekler", Der: Erol Manisalı, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Haziran 1979, s. 16, 17.

[365] Hikmet Çetin, "Ekonomik Sorunlar ve Öneriler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı:179, Mayıs 1979, s. 12.

bütünlüğün korunması ve hakların kollanması" ve ekonomik bağımsızlığın korunarak pekiştirilmesi" ilkelerinden hiçbir zaman ödün vermemiştir. [366]

Bu dönemde Sağlık Hakkı da ilginç bir biçimde tartışma konusu olmuş "...yağ açığı(nın) ekonomik etkinlikten en uzak ve toplum sağlığı açısından sosyal maliyeti en yüksek çözüm yollarından gidilerek kapatılmak isten(diği)" yazılmıştır. Yapı ve Kredi Bankası'nın Türkiye'de Nebati Yağ konusundaki araştırmasına ve 4. Plan hazırlığı için Tarım Grubunun yaptığı araştırmaya dayanılarak yazılan yazıda "yağ açığı" sorunu sağlık hakkı kapsamında değerlendirilmiş ve Türkiye'nin "ulusal beslenme politikasının yetersiz kaldığı, devletin sosyal devlet görevini yerine getirmediği" belirtilmiştir. Yazar bu fikrini desteklemek içinse margarin şirketlerinin karlılığının aslında ortalamanın çok gerisinde olduğu, margarin kesimini özendirici teşviklere karşın zeytinyağı ve likit yağlarında caydırıcı teşvik uygulandığı bilgisine başvurmuştur.[367]

b. Siyasi Gelişmeler

1960'larda Türk demokrasisi , temel koşulları yönünden daha açık bir nitelik kazanmıştır. O güne kadar geçirilen tecrübeler, Türk demokrasisinin temel hak ve hürriyetlere yer veren; devrimlere, laik ve milliyetçi cumhuriyet ilkelerine sadık; çağdaş anlayışa uygun düşen ve halk yararına işleyen bir sosyal ve ekonomik kalkınmaya dönük bir öze sahip olması gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Ayrıca demokrasiyi keyfilikten kurtarmak için bazı teminat müesseselerine kavuşturmak ihtiyacı doğmuştur. Demek oluyor ki bu koşullar, sosyal ve siyasal düzenin uyacağı kuralları tayin etmekte ve kaderini önceden belirlemektedir.[368]

Diğer yandan 12 Mart 1971 yılındaki askeri darbe, dönemin başında gerçekleşen en önemli gelişme olmuşsa da dergi sayfalarında çok fazla yer almamıştır (Yazıların tamamı için bkz. Tablo 18). Derginin Mart 1971'de yayınlanan 73. sayısına giriş yazısında 12 Mart 1971 Muhtırası ile gelen

---

[366] "Türkiye'nin Dış Politikasında Seçenekler", Der: Erol Manisalı, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Haziran 1979, s.7,8

[367] Özgür ve Mortan, "Türkiye'de Yemeklik Yağ Üretiminin Toplum Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, sayı:179, Mayıs 1979, s. 13.

[368] Age, s. 6.

yönetim "Şimdi bütün ümitler gönülden muvaffakiyet dileyerek işbaşına getirilen Hükümette...! ... bu yeni Hükümeti 'Reformcu bir Hükümet' olarak görüyoruz" sözleriyle övülüyor; Hükümet programı ile ilgili olarak iktisatçıların üzerine düşen görevleri yerine getirmeye hazır olduğu bildiriliyordu.[369] Diğer yandan, hükümetin demokrasinin icaplarından birinin seçim olduğnu göz önünde bulundurması ve programını buna göre gerçekleştirmesi gerektiği de belirtilmişti. Yazının sonunda ise kaymakamlık görevinin iktisatçılara da bir hak olarak tanınması talebi yer sunulmuştur.[370] Bu yazıdan hemen sonra yayınlanan "Türkiye'de Ekonomik ve Sosyal Denge" isimli yazıda ise Muhtıra ile birlikte girilen yeni koşullara ilişkin hiçbir ifade yer almamakla birlikte, Türkiye'nin sosyal denge koşulları azgelişmişlik düzeyi ve nüfus oranı kapsamında değerlendirilmiş. Yine bu sayıda yer alan Faruk Çehreli imzalı yazı ise, "iktisadi ve politik hayatı geniş şekilde etkileyen sosyal olaylar"a dikkat çekerek başlıyorsa da, bu gelişmelerin politik karakterine çok az değinilerek, ağırlıklı olarak Türkiye'ye olan "kapital" akımı üzerindeki etkiler değerlendirmeye alınıyor. Yaklaşık yarım sayfa tutan bu değerlendirmede "anarşik olaylar" karma ekonomiyi istemeyerek milli ekonominin şartlarını ortadan kaldırmaya çalışanların vukuatları olarak ifade edilmiştir.[371] Bu dönemde yapılan deveülasyonun olumsuz etkilerini göstermeye başlamasıyla birlikte, "milli ekonomi"deki kötü gidişat, "anarşik olaylarla" bağlantılandırılarak tekrar tekrar gündeme getirilmeye devam etmiştir. 85. sayıda yer alan "Derginin Sesi" köşesinde bu durum "...anarşik hareketlerin son hadde varması... döviz kaynaklarımızı tersine etkileyen, bir türlü Devaülasyondan beklenenleri gerçekleştiremeyecek rol oynamıştı... Nihayet 12 Mart 1971 Muhtırasıyla Türk Ekonomisi de reformlar hükümetinin disiplini altına girmiş oldu. Fakat rayından çıkmış ekonomiyi

---

[369] Eylül 1971'de yayınlanacak olan Sayının giriş yazısında da, ülkede Nisan ayından beri siyasi ve idari *reformların* gerçekleştirilmesine yönelik çabalar olduğu vurgulanacaktır. "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt:13, Sayı:87, Eylül 1971, s. 2.

Sayı 88'de ise "Bir ümit ışığı olarak beliren 12 Mart Muhtırası" ifadesi kullanılacaktır. "Derginin Sesi", Cilt:13, Sayı:88, Ekim 1971, s. 2.

[370] "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı:81, Mart 1971, s. 2.

[371] Faruk Çehreli, "Anarşik Olaylar ve Ekonomimiz", *İktisat Dergisi*, Cilt:14, Sayı:81, Mart 1971, s. 16.

alından tedbirler bir türlü rayına oturtama(dı).”[372] Bir sonraki sayıya yazılan girişte ise, “demokratik nizamı korumakla karma ekonomiye dayanan bir kalkınmanın gerçekleşeceğine inanan bizler, ülkemizde… anarşik akım ve eylemlerin … köklerinin kazınmasının ülkemize huzur, asayiş, güven ve istikrarın getirilmesinin ancak, planlı ve derinliğine yapılmış bir bünye tahlil ve tetkikine uygun tedbirlerle gerçekleşeceğine inanıyoruz.” Muhtıradan 3 ay sonra yayınlanan sayıda Orhan Buldaç, 12 Mart Muhtırasını “tehlikeli oyun ve ilişkiler yönünden ağır bir darbe” olarak nitelendiriyor, 61 Anayasası değişiklikleri başta olmak üzere Muhtıra’dan sonraki bazı gelişmelerin ekonomideki kötü gidişatın üzerini örttüğünü, alınması gereken tedbirleri geciktirdiğini belirtiyor.[373]

Tablo 18: İktisat Dergisi'nde Türkiye'deki Siyasi Gelişmeler Üzerine Yazılmış Yazılar(1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Anarşik Olaylar ve Ekonomimiz	Çehreli Faruk	81	Mart	1971
Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Denge	Buldaç Orhan	81	Mart	1971
Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Denge	Buldaç Orhan	81	Mart	1971
Hükümet Programının Ekonomik İlkeleri	Çehreli Faruk	82	Nisan	1971
Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Denge	Buldaç Orhan	82	Nisan	1971
Hükümet Programının Ekonomik İlkeleri	Çehreli Faruk	82	Nisan	1971
Anayasa Değişikliği	Buldaç Orhan	85	Temmuz	1971
Yarın Ne Olacak?	Bilgin Senan	95	Mayıs	1972
Washington Konferansı Sonuçları		95	Mayıs	1972
Reformlar	Buldaç Orhan	88	Ekim	1971

[372] “Derginin Sesi”, *İktisat Dergisi*, Cilt:13, Sayı:85, Temmuz 1971, s. 3.

[373] Orhan Buldaç, “Türkiye’de Ekonomik Bunalımların Temel Nedenleri”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 86, Ağutos 1971, s. 3-4.

Mansholt Raporu	Tokgöz Erdinç	98	Ağustos	1972
Dünya Bankası, Proje İkrazları ve Kooperatifler	King John A.	102	Aralık	1972
Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Yolları		104	Şubat	1973
Fiyatların Yükselme Sebepleri	Gürcan Ekrem	105	Mart	1973
Cumhuriyetin 50. Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında 15.05.1974 Gün 1803 Sayılı Kanunun Vergi Cezaları Affı Hükü	Issıyel Necdet	118	Nisan	1974
Türkiye Ekonomisinin Darboğazları ve Çözüm Yolları	Işıkyıldız Nusret	131	Mayıs	1975
Nüfus Durması	Kınayyiğit Erden	147	Eylül	1976
1976 Yılında Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal Gelişmeler	Ateş Toktamış	150	Aralık	1976
1976 Yılında Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal Gelişmeler	Güneş Turan	150	Aralık	1976
1976 Yılında Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal Gelişmeler	İnan Kamran	150	Aralık	1976
1976 Yılında Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal Gelişmeler	Ölçmen Özer	150	Aralık	1976
1976 Yılında Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal Gelişmeler	Tunaya Tarık Zafer	150	Aralık	1976
1976 Yılında Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal Gelişmeler	Ülken Yüksel	150	Aralık	1976
Türkiye Ekonomisi ve Yeni Hükümetten Beklenenler	Soysal Ertuğrul	155	Mayıs	1977
Seçim Sonrası Ekonomi Politikaları	Kızılyallı Hüsnü	155	Mayıs	1977
Makroekonomik Politika ve Türkiye 1977	Kalın Ahmet S.	156	Haziran	1977
Ekonomi Bilimi ve Politikaya Katkısı	Birelma İbrahim	156	Haziran	1977
Seçim Sonrası İktidarının Ekonomi Politikası Nasıl Olmalıdır?	Ergin Feridun	156	Haziran	1977

Yeni Hükümet Ne Yapmalıdır?	Kazgan Gülten	156	Haziran	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Alkin Erdoğan	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Aysan Mustafa	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Ergin Feridun	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Görgün Sevim	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	İlkin Akın	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Kazgan Gülten	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Kermen Osman	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Manisalı Erol	157	Temmuz	1977
Seçim Sonrası Hükümetin İktisadi Politikası	Uras T. Güngör	157	Temmuz	1977
Seçmen Yaşı Sorunu	Ateş Toktamış	161	Kasım	1977
İktidarı Paylaşan Bürokrasi	İktisat Dergisi	167	Mayıs	1978
Geçim Zorlaşırsa Seçim de Zorlaşır	İlkin Akın	184	Ekim	1979
Sosyal Demokrasinin Sınıfsal Tabanı	Ateş Toktamış	194	Ağustos	1980

1974 Kıbrıs Harekatı haziran sayısına yazılan giriş yazısında "Yaşasın Millet Yaşasın ordu" başlığı ile duyurulmuştur. Yazıda "Kahraman Türk Ordusu!'nun milletin emrinde O'nun engin deteği ve tüm siyasal partilerimizin ortak görüşü ve Cumhuriyet Hükümetimizin yerinde kararı ile giriştiği harekat sonunda, planlanan hedeflerin hepsi gerçekleştirilmiş ve zorbalara unutamayacakları yeni bir ders daha verilmiştir… Biz bu noktada Kıbrıs'ta canını veren aziz şehitlerimizi rahmetle anarak gösterdiğimiz örnek milli ayanışma ve Şanlı ordumuzun üstün başarısından duyduğumuz engin mutluluk içerisinde 'Yaşasın Millet Yaşasın ordu' diyoruz." sözleri ile kutlama yapılmış, yanısıra Amerika'nın Yunanistan'a verdiği destek de üzüntü ile karşılanmıştır.[374] "Ne acıdır ki büyük dostumuz ve müttefikimiz Amerikja

[374] "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 120, Haziran 1974, s. 2.

Birleşik Devletleri de darbecileri tanımak gayretine girmiş, Yunan cuntası da konuyu bir oldubittiye getirmenin keyfini sürmeye başlamıştır." Aynı sayıda Orhan Buldaç da konu ile ilgili olarak bir yazı kaleme almış "Milli Hareket" olarak ifade ettiği Kıbrıs Harekatı'nın "Türk Milleti, kahraman Türk ordusu ve Hükümetimiz için olduğu kadar Türk Demokrasisi için de bir övünç kaynağı" olduğu yorumunda bulunmuştur.[375] Buldaç benzer bir yazıda demokrasi anlayışını şu çıkışı ile ortaya koymuştur: "Atatürk döneminde çok partili tecrübeleri olumsuzluğa dönüştürenler, özellikle cumhuriyete, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak yönünden yapılan devrimlere ve dervrimlerin temel niteliği olan, laiklik ilkesine inanmayan ve bügün siyasal literatürde aşırı sağ olarak nitelenen akıma kendilerini kaptıranlar olmuştur.[376] Başka bir yzısında ise 61 Anayasası ile verilen özgürlüklerin kötüye kullanıldığını söylemiş, dönemin gençlik hareketini gözönünde bulundurursak eğer bu 'suistimallerden' gençleri sorumlu tutmuşrur: "1968 yılından bu yana, Anayasa'da yer alan haklardan yararlanan, gerçekte bu haklara karşı olan bazı aşırı akımlar güç kazanmışlar ve olumlu gelişmeleri tersine döndüren ve hatta tüm haklarımızı kaybettirecek bir doğrultuya dönmüşlerdir.[377] mahkemelerin bağımsızlığı, özel üniversite ve radyo laik cumhuriyetb esasları, hür sendikacılık hakları ve devlete yüklenen çeşitli sosyo ekonomik görevler ekonomik anlamda aynı düzeyde olduğumuz ülkelerin ulaşabildikleri düzeyden çok ilerdedir."[378]

3. Çalışma Hayatı

Demirel Hükümeti'nin IMF'nin ithal ikameci sanayileşme yerine ticari serbestleşme önerisi gereğince yürürlüğe konulan yeni Sendikalar Kanunu ile Tedbirler Kanunu'nun Meclis'ten geçmesi üzerine çok sayıda işçinin katılımıyla yasa protesto edilmişti. Protestonun hemen ardından 1971 Askeri Darbesi yaşandı. 1976'ya gelindiğinde ise işçi ücretleri 1970 seviyesine düşürüldü.[379] Ve kısa bir süre sonra, Ağustos 1971'de Türk Sanayici ve

---

[375] Orhan Buldaç, "Kıbrıs", *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 120, Haziran 1974, s. 7.

[376] Orhan Bulaç, ''Anayasa Değişikliği", İktisat dergisi, Cilt:15, sayı: 85, Temmuz 1971, s. 6.

[377] A.g.m., s. 7.

[378] A.g.m. , s. 2.

[379] Köymen, s. 117.

İşadamları Derneği (TÜSİAD), "Halkın bütünlüğünü bölücü tutumları her şekilde tehlikeli bulmayız." sözleriyle başlayan ve "Özgürlük Kutsaldır" sloganıyla biten bir bildiriyle kuruldu.

Dönemin temel tezi, sendikaların ekonomik sistemin serbestliği üzerinde baskı ve huzursuzluk yarattığı idi. İktisat dergisi imzasıyla yazılan yazıda da 24 Ocak döneminde işçilikteki astronomik artışların işletmeleri neredeyse çalışamaz noktaya getirdiği söylenmektedir.[380] Türk Deniz Ulaş İş Federasyonu Genel Başkanı Emin Kul ile yapılan görüşmede bu konu ile ilgili olarak"aklı başında olan işverenler görüyor. Nitekim Tüsiad Başkanı Ali Koçman Üretimin en yüksek düzeye çıktığı dönemin toplu sözleşmeli grevli dönem olduğunu söylemiştir."[381] diyerek Ali Koçman'ı kutluyordu.

Tablo 19: İktisat Dergisi'nde Çalışma Hayatı Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Özel Sektör Mensuplarının Sosyal Güvenliği	Çehreli Faruk	80	Şubat	1971
Vasıflı Emek İhtiyacımız	Güç Zerrin	85	Temmuz	1971
İhracatımızın Karakteri ve İşçi İhracının Önemi	Şengün Server	90	Aralık	1971
Devlet Memurları Yardımlaşma Kurumu	Tuncay Hüsamettin	91	Ocak	1972
Yurt Dışındaki İşçilerimiz	Şengöle Özcan	94	Nisan	1972
Sendikacılığın Gelişmesi ve Türkiye'deki Yeni Oluşumlar	Şengün Server	94	Nisan	1972
Yurt Dışında Çalışanlar	Topaloğlu Ali	99	Eylül	1972
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Adalet	Buldaç Orhan	100	Ekim	1972
Türk-İş Genel Kurulu	Buldaç Orhan	107	Mayıs	1973
Personel Davası	Gürcan Ekrem	111	Eylül	1973

[380] "İktisat Dergisi'nden", *İktisat Dergisi*, Sayı: 206, Ocak 1982, s. 2, 3.

[381] "Emin Kul'la Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 215, Ekim 1982, s. 17 .

Fazla Çalışma	Kazancı İbrahim	114	Aralık	1973
Yabancı Ülkelere Türk İşçi Akınının Sebepleri, Sınırları ve Muhtemel Sonuçları	Karacan Nuri	121	Temmuz	1974
Sendikaların Ücret Politikasının Ekonomik Sonuçları	Ünsal Engin	121	Temmuz	1974
Sosyal Güvenlik,Bağ-Kur'un Bünyesi ve Gelişmesi	Şengölge Özcan	125	Kasım	1974
Gelişen Ülkelerde Sendikacılık	Ekin Nusret	127	Ocak	1975
Güney Amerika'da Güvenlik Sistemi İçinde Erken Emeklilik		128	Şubat	1975
Ücretlerin Kontrolü	Barkot Aytaç	129	Mart	1975
İşçi Ücretleri ve Geriliğimiz Ya da İşverenlerin Taarruzu Haklı mı?	Orçun Alp	147	Eylül	1976
Döviz Sorunu ve İşçi Dövizleri	Sönmez Vedat	148	Ekim	1976
Döviz Sorunu ve İşçi Dövizleri	Sönmez Vedat	148	Ekim	1976
Kira Ayrıcalığı Tüm Ücretli Sınıfa Tanınmalıdır	Erol Mehmet	152	Şubat	1977
Fransa'da Yabancı İşçilerin Geri Dönüşü Özendiriliyor		156	Haziran	1977
İş ve İşçi Kesimi Yeni Hükümetten Neler Bekliyor?	Güven Rıza	156	Haziran	1977
İş ve İşçi Kesimi Yeni Hükümetten Neler Bekliyor?	İbrahimoğlu Rafet	156	Haziran	1977
Batı Almanya'daki İşçi Dövizleri:Bazı Görüşler	Ertuna Özer	158	Ağustos	1977
Batı Almanya'daki İşçi Dövizleri:Bazı Görüşler	Özmucur Süleyman	158	Ağustos	1977
Batı Almanya'daki İşçi Dövizleri:Bazı Görüşler	Yavaş Uğur	158	Ağustos	1977
Bankacılık Sisteminde 1976 Yılında Kaydedilen Gelişmeler	Sancar Selçuk	158	Ağustos	1977
Bakırın Sanayideki Önemi ve Türkiye'de Bakır Sanayi	Yarar Ruzan	158	Ağustos	1977

Birinci Uluslararası İslam Ülkeleri İktisat Konferansı		158	Ağustos	1977
İşsizlik ve Enflasyon	Sanatkar Sedat	158	Ağustos	1977
Dış Ticaret Dengemiz ve İşçi Dövizleri	Öğrendil Selçuk	161	Kasım	1977
İşsizlik ve Enflasyon (2)	Sanatkar Sedat	161	Kasım	1977
Ücretlerin Sınırlandırılması	Işıklı Alparslan	162	Aralık	1977
İşçi ve Döviz	Başbuğ Faik Y.	169	Temmuz	1978
Kıdem Tazminatı Faciası	Aliefendioğlu Tacettin	174	Aralık	1978
Ücretlerin Vergilendirilmesi	Boyar Zafer	176	Şubat	1979
Ücretler Üzerindeki Vergi Yükü ve Vergilendirilmesi	Buruk Seyit Mehmet	176	Şubat	1979
Ücret Nedir,Nasıl Vergilendirilir	Diker İnci	176	Şubat	1979
Maaş ve Ücretlerdeki Erezyon	Özötün Erdoğan	178	Nisan	1979
1979 Yılının Asgari Ücreti,1963 Yılının Asgari Ücretinden Daha Geridedir...	Boyar Zafer	178	Nisan	1979
Sendika Seçme Özgürlüğünün Temeli Referandum	Doğan Türkel	182	Ağustos	1979
Türk İşçileri Avrupa'da mı, Ortak Pazarda mı (AET) Çalışıyor?	Ekin Nusret	183	Eylül	1979
Toplumsal Anlaşma ve Sendikalar	Minibaş Emine	184	Ekim	1979

İstanbul Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Türkel Doğan'ın sendikal mücadele açısından önemli bir sorun olan yetkili sendikanın seçiminde "Toplu Sözleşme Düzeninin etkinliğinin sürdürülmesi ve yetkili sendikanın tespitinde izlenecek yöntem özgürlükçü demokrasinin doğal bir sonucu olarak" referandum uygulamasını öneriyor. Doğan; referanduma karşı fikir sunanların temel tezi olarak öne çıkarılan, referandumu "her kafadan bir ses çıkma" ile eşitleyen eleştiriye, "iddia edilenlerin tersine referandum(un) hiçbir zaman 'çok sesli hale' düşmek değildir" sözleriyle karşı çıkıyor ve

sendikacılığın demokratik düzenin gelişmesindeki katkılarına değinerek bu konunun dikkate alınması gerektiği konusunda uyarıda bulunuyor.[382] Benzer bir yazı Emine Minibaş tarafından kaleme alınmış. Minibaş, hükümet ve sendika arasında imzalanan Toplumsal Anlaşma üzerine değerlendirmeler içeren yazısında "Her ne kadar Özgürlükçü Demokratik Düzenin bir gereği olarak işçi sendikalarıyla devletin dayanışma içinde olmaları çalışma hayatı için olduğu kadar toplumun huzuru için de gerekliyse de; emeğin özgür olmadığı, işçilerin ulusal gelirden eşit pay alamadıkları en açık deyişle sömürünün olduğu bir toplumda 'çalışma barışından' söz etmek olağandışıdır."[383] sözleriyle çalışma hayatı ile ilgili olarak şu ana kadar dergide yer alan yazılar arasında işçilerden yana tavrın en net şekilde konulduğu yazı olmakla birlikte, "toplumun huzuru için" işçi işveren uzlaşmasının yöntem olarak benimsenmesi gerektiği argümanlarına da cevap niteliği taşıyor. Yazar yazının devamında düzenin aksaklıklarının işçi sınıfına mal edildiğini belirterek, Toplumsal Anlaşma'nın; Türk-İş'in ve Disk'in kamu kesimi içerisindeki örgütlenmesini önlemek ve hükümetin işçi sınıfı içerisinde taban bulma çabası nedeniyle yapıldığını belirtiyor. Yazının en önemli kısımlarından bir diğeri, günümüz "yönetime katılma" iddiaları açısından da anlam taşıyor. Şöyle ki yazar, Toplumsal Anlaşma'da önerilen yönetime katılma modelinin sendikayı saf dışı bırakarak işçilerle tek tek diyaloga girmeyi içerdiğini hatırlatarak, yönetime katılma modelinin çoğu kez bir tür ikna formülasyonundan ibaret olduğunu gözler önüne seriyor.

1970-1980 yılları dışa açılma sancısının baş gösterdiği yıllar olarak gerek Avrupa Ekonomik Topluluğu, gerekse işletmecilik stratejilerinin çalışma hayatında yöntem olarak belirginleşmesi neticesinde en büyük dikkati personel ya da ücretlinin verimliliğinin nasıl artırılabileceği sorusu etrafında toplamıştır. [384]

---

[382] Türkel Doğan, "Sendika Seçme Özgürlüğünün Temeli: Referandum", *İktisat Dergisi*, Sayı:182, Ağustos 1979, s. 7.

Türkiye'de yetkili sendikanın belirlenmesi için, ilk kez 1968 yılında Derby Lastik Fabrikası'nda referandum yapılmasını sağlayan Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas, işverenin kurduğu sarı sendikayı teşhir etmiştir.

[383] Emine Minibaş, " Toplumsal Anlaşma ve Sendikalar", *İktisat Dergisi*, Sayı: 184, Ekim 1979, s. 26.

[384] Age, s.8, 9.

1969 yılında yapılan Türk İş Genel Kurul Toplantısı dergide haber olarak verilirken o dönem başbakanlık yapan Süleyman Demirel'in Türk İş'te ilettiği mesaj da haberin içinde yer almıştır. Demirel Türk işçisi vatanseverliği ve çalışkanlığı gerekçesiyle övdükten sonra, Türkiye'de hür bir sendika hareketinin olduğunu belirtmiştir. Dergide Demirel'in mesajından şu kesitler de yer almıştır: "Türk işçilerinin ortak menfaatlerini temsil etme ve savunma amacıyla sendikalar halinde teşkilatlanmalarındaki bu hürriyetçi ve milliyetçi görüş, memleketimizde mesleki ve meslekler arası dayanışmanın, daima mili dayanışmamızın ve milli menfaatlerimizin çerçevesi içinde ve onun icaplarına uygun şekilde gelişmesine hizmet etmiştir. Bu bakımdan Türk işçisinin her türlü aşırı akımların karşısında asli bir mücadele ile takip ettiği hürriyetçi, milliyetçi tutum… sosyal adalet davasına yardımcı olmuştur… Türkiye'de hür sendikalar işçilerin sosyal dayanışmasını, ahengini zedeleyecek sınıf çatışmalarında değil, bu milli dayanışmayı güçlendiren ve verimli kılan milliyetçi ve memleketçi bir görüşün içinde aramışlar(dır)."[385] Aynı sayıda Orhan Çehreli'nin Türk İş İşçi Kurultayı üzerine yazdığı yazıda bu milliyetçilik vurgusu görülmemekte, hatta işçilerin "etken takipçiliği" ile Doğu'daki yoksulluk sorununun çözüleceği vurgulanmaktadır.[386]

4. Reklamcılık ve Pazarlama

70'li yıllar; sanayileşme çabaları ile birlikte güçlenen özel sektörün yeni yönetim teknikleri denediği, işletmecilikle ilgili önerilerin öne çıktığı, reklam ve pazarlama stratejileri ile tüketim alışkanlıklarıyla ilgili araştırmaların yapıldığı ve tüketimin de üretim kadar konu edilmeye başlandığı, müşteri odaklı firma anlayışının yavaş yavaş kendini gösterdiği yıllardır.

Tablo 20: İktisat Dergisi'nde İşletme Yönetimi Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL

[385] Çehreli, "Ayın Ekonomik Olayları", s. 6, 7.

[386] Orhan Buldaç, "8. İşçi Kurultayı", s. 18, 19.

Finansman ve İşletme Yönetimi	Eren Erol	89	Kasım	1971
Özel Sektör İçin Halk Münasebetleri	Güvenal S. Nihat	93	Mart	1972
Teknik Rapor Yazma	Trott B.	99	Eylül	1972
İşletme Yönetiminde Kontrol	Gürbüz Hasan	107	Mayıs	1973
Tüketici Yatırımları ve Halka Açık Şirket Kavramı	Güvenal S. Nihat	108	Haziran	1973
Tüketici Yatırımları ve Holding Şirketleri	Güvenal S. Nihat	110	Ağustos	1973
Uluslararası İşletmeciliğin Gelişimi	Aksan Zeki	115	Ocak	1974
Örgütlerde Etkin Bir Haberleşme Sisteminin Koşulları	Eren Erol	115	Ocak	1974
Halk Sektörü	Agun Tunç	117	Mart	1974
Halk Sektörü	Kuyucuklu Nazif	119	Mayıs	1974
Sevk ve İdarede Ceza		129	Mart	1975
Maliyet-Fayda Analizi Üzerine	Aslan Demir	143	Mayıs	1976
İşletme İçi Kontrol Araçları	Arıkan Türkan	157	Temmuz	1977

İlk dönemde karşımıza çıkan "kötü yönetim" izahı, bu dönemde yoğun işletmecilik teknikleri konusundaki önerilere dönüşmüştür; "personel eğitilsin" söylemi yerini "müşteri odaklı yönetim" taleplerine bırakmıştır.

Böylelikle de malın piyasaya sürümünde yeni teknikler denenmeye başlamış, ürünün biçiminden müşterinin psikolojisine kadar her türlü durum değerlendirmeye alınmıştr. İktisat Dergisi'nde ise *marketing* konusunda ilk yazı 1968 yılında yayınlanmış, "renkleri konuşturma sanatı,... çekici biçimler, yeni ambalaj,... değere değer katan dış görünüş" olarak modanın pazarlama üzerindeki belirleyiciliği anlatılmıştır. Yazar modanın *marketingciler* için "bir boş heves" değil, "ekonomik maksad" ifade ettiğini çünkü "modanın artık günümüzde bir zevk, fantezi ve züppelik konusu (olmadığını)" belirtmiştir;

modanın bilimsel olarak, test, anket gibi etüdler sonucunda biçimlendiğini yazarken "bilimsel olarak" notunu koyu ve tırnak içinde vurgulamıştır.[387]

Tablo 21: İktisat Dergisi'nde Reklamcılık Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Piyasa Araştırmaları Metodu ve Reklam Araştırmaları Tatbikatı	Neyzi Nezih H.	36	Haziran	1967
Reklamların Müessiriyetinin Ölçülmesi	Altan Orhan	48	Haziran	1968
Modern Reklamcılık	Erdoğan Alpay M.	48	Haziran	1968
Mevduatta Banka Reklamları	Süden Metin	52	Ekim	1968
Banka Reklamlarında Gelişmeler- Müşterilerin Hazırlanması	Süden Metin	57	Mart	1969
Reklam Faaliyetleri	Topaloğlu Ali	64	Ekim	1969
Modern Pazarlama Anlayışı	Altan Orhan	74	Ağustos	1970
Dış Pazarlama Araştırmaları	Güvenal S. Nihat	97	Temmuz	1972
Psikültür Ekonomisinin Önemi	Arısoy Süleyman	101	Kasım	1972
Tüketim Maddeleri Ambalajı	Güvenal S. Nihat	102	Aralık	1972
Endüstri'de Ruhsal Stresler	Çelikkol Ahmet	103	Ocak	1973
Reklamlar İçin Ne Kadar Sarfedilmeli	Güvenal S. Nihat	105	Mart	1973
Tüketim Mallarının Etiketlenmesi		110	Ağustos	1973
Satış Planlaması ve Kontrolü	Baştuğ Ömür	112	Ekim	1973
Satış Planlaması ve Kontrolü	Baştuğ Ömür	112	Ekim	1973
Pazar Araştırmaları ve AnketlerÖzpınar Ahmet		116	Şubat	1974
Pazarlama Araştırmasında "Test Marketing"	İdil Orhan	117	Mart	1974

[387] Eyüp Karadayı, "Marketingin En Güçlü Motoru: MODA", *İktisat Dergisi,* Cilt: 8, sayı: 45, Mart, 1968, s. 29- 30.

Ambalajlamanın İktisadi Önemi	Kargül İsmet Doğan	118	Nisan	1974
Rekabet ve Pazarlama	Kılkış Yıldırım	142	Nisan	1976
Satış Promosyonu	Özpınar Ahmet	143	Mayıs	1976
Satış Yerinde Reklam	Özpınar Ahmet	144	Haziran	1976
Reklamın Etkinliği	Özpınar Ahmet	146	Ağustos	1976
Pazarlamacının Toplumsal Sorumluluğu Ne Olmalı?	Kaynak Erdener	168	Haziran	1978
Floating Beş Yaşında		168	Haziran	1978

İktisat Dergisi'nde reklamcılık konusundaki ilk yazı 1966 tarihinde Osman Acar tarafından yazılmış "Reklamcılık ve Türk Ekonomisinde Bugünkü Yeri" başlıklı yazıdır. Bu yazı ve 1 yıl sonra yayınlanan "Piyasa Araştırmaları Metodu ve Reklam Araştırmaları Tatbikatı" yazısı temel olarak kalkınma

Ali Topaloğlu'ya göre, liberal ekonomiye geçme sözü vermiş Türkiye'de de "bugün kapitalist ve liberal ekonomilerde reklamın kaçınılmaz bir unsur haline gelmiş" olan reklamcılık faaliyetlerine ağırlık vermesi gerekmektedir. Topaloğlu henüz reklamcılığın yaratıcılıkla anılmadığı bu günlerde yazmış olduğu yazısında, reklam işini "kompüter"lere bırakmıştır: "Reklamı yapılacak mal veya hizmetin bütün ayrıntıları, hitap edilecek tüketici sınıfların özellikleri... elektronik beyinlere (compüter) verilerek ne tip reklam yapılması gerektiği ve değişik reklam vasıtalarının verilen şartlara en uygun şekilde hangi yüzdelerle kullanılacağı compüterlere tespit ettirilmektedir."[388]

Altan Orhan'a göre tüketicinin gelip malı bulmasını beklemek, azgelişmiş ülkelere özgü geleneksel stratejilerdir. Fakat üretim artırımının yanısıra "çeşit bolluğunun" bir rekabet unsuru olmasına dayanarak, yaratıcı yollar denenmeli, gerekirse bunun için yeni elemanlar çalıştırılmalıdır.

[388] Ali Topaloğlu, "Reklam Faaliyetleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 64, Ekim, 1969, ss. 16-20.

5. Tüketici

Erdener Kaynak kaynakların en ussal ve verimli şekilde kullanılması anlamında kullandığı "sorumlu tüketim" ifadesinden hareketle, pazarcı, *kuramcı ve uygulayıcıların** bu sorumluluğa sahip olması gerektiği uyarısında bulunuyor. Buna göre tüketicinin haklarının korunabilmesi için "Tüketici egemenliği" gerekmektedir.[389]

Tablo 22: İktisat Dergisi'nde Tüketici Üzerine Yazılmış Yazılar (1970-1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Tüketici Organizasyonları	Bavbek Reha	84	Haziran	1971
Tüketicinin Satın Almasını Etkileyen Psikolojik Nedenler	Güvenal S. Nihat	85	Temmuz	1971
Tüketiciyi Koruyan Mevzuat	Bavbek Reha	85	Temmuz	1971
Tüketicinin Bazı Mamulleri Almasındaki Psikolojik Etkenler	Güvenal S. Nihat	87	Eylül	1971
Tüketiciler Hakkında OCDE'ye Üye Ülkeler Arasındaki Politika Hususunda İşbirliği		103	Ocak	1973
Tüketicinin Menfaatlerini Korumak		109	Temmuz	1973
ABD'de Tüketicinin Korunması Hareketlerinin Gelişimi		127	Ocak	1975
Tüketicinin Korunması Açısından Pazarlamanın Sosyal Sorumlulukları: İlaç Örneği	Kaynak Erdener	193	Temmuz	1979

Kemal Tosun 1965 yılında yazdığı yazısında liberal devletten sosyal devlete geçilmesi ile devletin kudretinin kabul edilmiş olduğunu, böylece

[389] Erdener Kaynak, "Tüketicinin Korunması Açısından Pazarlamanın sosyal Sorumlulukları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, sayı:181, Haziran 1979, s. 14.

"ülkemizde de" işgücü, grev hakkı gibi konularda büyük ilerlemeler sağlandığını, fakat "bizde henüz zayıf durumda bulunan zümre(nin) müşteriler" olduğu fikrini taşımaktadır.[390]

"ABD'de Tüketicinin Korunması Hareketlerinin Gelişimi" isimli çeviri yazıda ise, artık ulusal örgütlere güven kalmadığı, bu nedenle "bağımsız" tüketici kuruluşları ile tüketicinin eğitimine yönelik organizasyonların oluşturulmasının, özellikle de ademi merkeziyetçi yapılarda mahalli örgütler kurmanın tüketici kazanımlarını artıracağı vurgulanmış, ABD'deki tüketici organizasyonları anlatılmıştır.[391]

Batı Almanya'daki uygulamanın örnek gösterildiği bir başka yazıda ise etiket koyma mecburiyetinin getirilmesi gerektiği, bu durumun "serbest rekabet piyasasında artışlara mani olacğaı ve fiyatlar arasında istikrar sağlayacağı" savunulmuştur."[392] Aynı sayıda yer alan bir başka yazıda ise tüketimin psikolojik temelleri tartışılmıştır. Buna göre; "mülkiyet hakkınsa sahip olmak, zıt cinsiyetten birini sevmek, cocukları sevmek, beğendiğini veya benğenmediğini belirtmek vs.." gibi özellikler "insanların doğal istekleri"dir ve tüketim de bu isteklere dayanmaktadır. Sonradan edinilen arzuların ilgili olduğu konular ise; tasarruf, para, kar, fayda, moda, temizlik ve güzelliktir. Tüketicinin bazı eşyaları belirli bir sınıfa mensup olduğunu göstermek için aldığını belirten yazara göre, çoğu kez birine "sadece o malın moda olduğunu söylemek yeterli olacak"tır.[393]

Dergide tüketicinin korunması konulu yazılara baktığımızda, genel olarak Amerika'daki yasal çerçevenin ve sivil toplum hareketinin takip eidlme çabasını görüyoruz.

6. Teknoloji

İktisadi etkinliklerin kolaylaştırılmasında bilgisayarın fonksiyonlarını İktisat Dergisi'nde gündeme taşıyan ilk yazı "Günümüzde Kompüterin Yeri"

---

[390] Kemal Tosun, s. 13.

[391] "ABD'de Tüketicinin Korunması Hareketlerinin Gelişimi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 127, ocak 1975, ss. 38-42.

[392] Reha Bavbek, "Tüketiciyi Koruyan Mevzuat", *İktisat Dergisi,* Cilt: 13, Sayı: 85, Temmuz 1971, s. 16.

[393] Güvenal,, ss. 32-35.

başlıklı yazıdır. Yazar Engin Serozan "insan beyninin mekanikleşmesi" olarak tarif ettiği "kompüter çağı"na girildiğini, "Halk tabiri ile elektronik beyin, yani elektronik kompüter, makinelerin adele kuvvetlerini geliştirdikleri gibi, insan zekasını kuvvetlendirmekte, bir insanın... belki bir asırda bitirmeyeceği bir hesap işlerini birkaç dakikada bitirebilece(ğini)" müjedeler.[394]

Tablo 23: İktisat Dergisi'nde Teknoloji Konusunda Yazılmış Yazılar (1969- 1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Çekoslavakya Krizinin Teknolojik Nedenleri	Karadayı Eyüp	55	Ocak	1969
Teşebbüsler Arasında Teknoloji Transferi	Uyguner Muzaffer	59	Mayıs	1969
Elektronik Sanayii ve Biz...	Özşimşek Nurettin	62	Ağustos	1969
Kompüter Elektronik Beyinler	Acar Osman	66	Aralık	1969
Yüzyıllarımıza Yeni Bir Yön Veren Korkunç Makineler	Bilgin Senan	90	Aralık	1971
Bilgi İşlem Sistemlerinde Kullanılan Programlama Dilleri	Eren Erol	110	Ağustos	1973
Bilgi İşleme Sistemleri Biliminin Tarihsel Gelişimi	Eren Erol	111	Eylül	1973
Üçüncü Dünya Ülkeleri İçin Hangi Teknoloji?		155	Mayıs	1977
Türkiye'de Teknoloji Politikası	Barutçugil İsmet Sabit	178	Nisan	1979
Kompüter ve Kentsel Toplum	Sturman Gerald M.	181	Temmuz	1979

Erol Manisalı'ya göre 2. Dünya Savaşı'na kadar ülkelerin dış politikalarının kapsamını ve boyutlarını büyük ölçüde askeri güçleri ile askeri konumları belirlerken, "...bugün [1979], özellikle teknolojik aşamaların bir

[394] Engin Serozan, "Günümüzde Kompüterin Yeri", *İktisat Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 21, Mart 1966, s. 30.

ürünü olarak bu öğeler yetersiz kalmaktadır."[395] Bu durum bir yandan olumlu bir sonuca yol açarken, diğer yandan ülkeler arasında yeni teknoloji savvaşları doğurmakta, rekabet yoğunlaşmaktadır.[396]

Teknolojinin bilim ile özdeşleştirilmesi sonucunda bilimsel gelişmenin kültürel gelişme ile içiçe bir süreç izlediği varsayılmıştır. Ancak kuşkusuz ki en büyük etkiyi, işletmecilik faaliyetleri üzerinde göstermiştir; "çağımızda kuvvetli ekonomik bünyelerin en belirli karakterleri bilime dayanmaları, bilimsel metodların uygulanması(dır)... Bilim ticari hayata verimlilik, güven, sağlamlılık ve devamlılık getiren bir sağlık unsuru niteliğindedir.... modern işletme bilminin ana kuralı, işletmelerin tüm faaliyetlerinin bilimsel metodlarla yürütülmesidir" [397]

Teknoloji konusundaki eksiklikler gündeme getirilirken otomasyon konusuna da girilmiş, böylelikle üretimde hız ve standardın sağlanması ihtiyacı, ikinci sanayi devriminin gerekleri olarak hatırlatılmıştır. İktisat Dergisi'nde otomasyonun çalışmayı "çok daha insanca" bir faaliyet haline getireceği konuşulmuş, otomasyonla birlikte daha fazla boş zaman ve daha yüksek hayat standartları garanti edilmiştir.[398] Nusret Ekin'e göre "otomasyonun beşer mutluluğu yönünden iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu tartşacak yerde otomasyon gelişmesini bir mütâ olarak alıp, bu teknik gelişmenin sosyal ve ekonomik problemlerinin halli için gerekli yolları tartışma ve geleceğe ait politikaları şimdiden tespit etmek, çok daha isabetli bir yol olarak görülebilir."[399]

7. Kentleşme ve Konut Sorunu

Şehirleşme konusu, dergide, artık iyiden iyiye görünür olan göç sorunu ile ortaya çıkan kentleşme ve konut problemlerini içeren yazılarla gündeme

---

[395] "Türkiye'nin Dış Ekonomik ve Politik İlişkilerinde Seçenekler", Der: Erol Manisalı, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Haziran 1979, s. 6.

[396] A.g.m., s. 8.

[397] Eyüp Karadayı, "Ticaret ve Bilim", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 64, Ekim 1969, s.33, 34.

[398] Bkz. Nusret Ekin, "İkinci Sanayi Devrimi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 65, Kasım 1969, s8.

[399] Nusret Ekin, "Otomasyonun Geleceği", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 65, Kasım 1969, s. 6.

gelmiştir. Fakat bu yıllarda konut sıkıntısı ile ilgili yazıların yazılmasının esas sebebi dönemin Adalet Partisi azınlık hükümetinin Bakanlar Kurulu'nun 11 Mayıs 1980'de Resmi Gazete'de yayınlanan "Milli Konut Politikasının Uygulanmasına Dair Esaslar" başlıklı kararında, "...toplu konut kuruluşlarının teşvik edileceği, belli sayıda işçi çalıştıracak özel sektör yaptırımlarından önce konut ihtiyacının giderilmesi konusunda önlem alınacağı(nın)" bildirilmesidir.[400] Daha sonraları ise sonuçtan nedene gidilecek ve çarpık kentleşmenin temelinde yatan göç sorununa 1-2 yazı ile de olsa değinilecektir (Bkz Tablo 24).

Tablo 24: İktisat Dergisi'nde Kentleşme ve Konut Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1970- 1980)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Şehirlerimizin Ekonomik Bünyeleri Üzerinde Üç Araştırma	Erdenen Orhan	87	Eylül	1971
Kentleşme, Ulusal Kalkınma ve Devlet Planlama Teşkilatı	Erdenen Orhan			
Gelişen Ülkelerde Şehirleşme	Ekin Nusret	89	Kasım	1971
Sosyal Siyasette, Mesken ve İmar Politikasının Önemi	Sicimoğlu M. Kemal	95	Mayıs	1972
Türkiye'de Konut Sorunu,Konut Politikamız ve Sorunun Çözümü İçin Öneriler	İktisat Dergisi	95	Mayıs	1972
Toprağa Bağlı Ekonomilerle Kentlere Bağlı Ekonomiler Arasında İlişkiler ve Olanaklar	Erdenen Orhan	100	Ekim	1972
Türkiye'de İnşaat İstatistikleri	Topaloğlu Ali	100	Ekim	1972
Toprağa Bağlı Ekonomilerle Kentlere Bağlı Ekonomiler Arasında İlişkiler ve Olanaklar	Erdenen Orhan	101	Kasım	1972

[400] "Mayıs 1980"
http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1980/mayis1980.htm

İktisat Dergisi'nde yanlış bir bilgi verilerek bu kararın "Ulusal Konut Politikası" başlığıyla yayınlandığı belirtilmiştir. Selahaddin Babüroğlu, "Konut Sorunu", Cilt: 17, Sayı: 193, Temmuz 1980, s. 17.

Türkiye'de İnşaat ve Konut		126	Aralık	1974
Kentleşme Olgusu ve Konut Sorunu	İlkin Akın	155	Mayıs	1977
Konut Kooperatifçiliği Üzerine Röportaj	Oyacıoğlu Saadettin	155	Mayıs	1977
Belediyeler ve Yeni Belediyecilik Anlayışı	Ünlü Halil	173	Kasım	1978
Konut Sorunu	Babüroğlu Selahaddin	193	Temmuz	1980

Öyle ki; göçlerin en yoğun olduğu 68'lerde bile konuya hiç değinilmemiş, ilk kez Erdoğan Alkin'in 1981 yılında yazdığı yazısı ile birlikte nüfus artışının kentleşme açısından ele alınmıştır. Ortaçağlar boyunca "kalabalık ulus yaratma" amacının bir aracı olarak kullanılan nüfus meselesi ise, buna bağlı olarak 75'lerden sonra kentleşme ve işsizlik verileriyle birlikte ele alınmştır.

Hikmet Çetin de sanayileşme üzerine yazdığı bir yazıda kentleşme sorununa değinmiş, kent nüfusunun toplam nüfus içerisindeki artışına dikkat çekerek, Türkiye'nin artık bir "Kent ülkesi" olma yoluna girdiğini ifade etmiştir.[401] ABD milli kalkınmanın baş sebebini kırsal nufüsün azalarak; şehirsel nufüsun %75'i bulmasıyla izah ettiğine göre, memleketimiz de aynı paralelde olarak gerekli kalkınmaya ulaşacak demek acaba mümkün müdür? Böyle bir hareket olmakta ise bu entegrasyon olmayıp, yığınlaşma şeklinde olacaktır.Bu tehlikeli yığınlaşmanın ekonomik tedbirlerle kanalize edilmesi zaruridir.[402]

[401] Hikmet Çetin, "Türkiye Niçin Sanayileşmeli?", İktisat Dergisi, Cilt:30, Sayı:190, Nisan 1980, s.10, 11.

[402] Orhan Erdenen, ''Şehirlerimizin Ekonomik Bünyeleri Üzerine Üç Araştırma", *İktisat Dergisi*, Cilt:15, sayı: 87, Temmuz 1971, s. 37.

C.ÜÇÜNCÜ DÖNEM (1980- 1990): İKTİSATTA YENİ DÖNEM

1. Dış Ekonomik Gelişmeler

12 Eylül'le birlikte ilişkileri askıya alan AT, ANAP döneminde yapılan tam üyelik başvurusuna (1987) 2 yıl sonra verdiği cevapta, "Türkiye'nin 1980'den bu yana dış borçlarını stabilize etmede ve dış ticaret dengesini düzeltmede başarılı olmuşsa da, makro-ekonomik dengeyi sağlamada başarılı olama(dığını)" belirtmiş ve "Gümrük Birliği'nin tedricen tamamlanması(nın)...Türkiye'yi tek pazarın işleyişine daha yakından katma fırsatını Topluluğa verece(ği)" uyarısında bulunarak görüş metninde de sıkça geçen liberalleşme çağrısını yinelemiştir. Sonuç olarak AT "Avrupa'nın tamamı bir değişme içindeyken ve Topluluğun kendisi büyük değişimlerden geçerken, bu aşamada yeni katılım müzakerelerine girilmesi uygun olmayacaktır." diyerek Türkiye'nin bu başvurusunu reddetmiştir.[403] AT'nin kendi içerisindeki bu değişimlerin tamamlanması için verdiği tarih; Milano'da toplanan Avrupa Konseyi'nin onayladığı Beyaz Kitap olarak bilinen raporla belirlenmiş olan, Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin mal, hizmet, kişi ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki bütün engelleri kaldırarak "iç sınırlardan tamamen arındırılmış gerçek bir Topluluk iç pazarının" oluşturulmasını sağlayacağı 1992 yılı olarak gözüküyordu.[404]

Bu tartışma sürecinin dergi yazarlarınca çok iyi takip edildiğini ve konunun çeşitli başlıklar üzerinden dergiye sıkça yansımış olduğunu görüyoruz. Örneğin Emre Kocaoğlu 1988 yılında kaleme aldığı "Avrupa Sendikalarının 1992 Sınavı" başlıklı yazısında "Şimdi Avrupa sendikaları tam bir sınav eşiğindedir. Neo-kapitalizmin bu yeni saldırısı karşısında değişen şartlara göre yeni yöntemler ve yeni stratejiler geliştirmek ve bu mücadeleyi

---

[403] "Görüş" metninin tamamına şu adresten ulaşılabilinir: "Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Katılma Başvurusu İle İlgili At Komisyonu Görüşü", *www.abmerkezi.org.tr/belgeler/uyelikbasvurusu.doc.*

http://www.tobb.org.tr/abm/mevzuatvedokumanlar/atkomisyonugorusu.doc adresinden ulaşılabilir.

[404] İbrahim S Canbolat, *Avrupa Birliği ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.93-94.

mutlaka kazanmak zorundadır.” [405] Gülten Kazgan ise 1992’de dergiye verdiği mülakatta Türkiye’nin kendi iç pazarını Batı’nın en gelişmiş ülkelere açmasını rasyonel bir karar olarak görmediğini ayrıntılarıyla belirterek “Türkiye’nin bu ülkelere verebileceği tek önemli şey zaten bu pazardır. Bu pazarı da tam üyelik gerçekleşmeden sunarsa, Topluluğun ilerisi için Türkiye’nin alabileceği bir şey kalmayacaktır. Bu da Avrupa’nın Türkiye’nin tam üyeliği konusunda her zaman isteksiz davranmasına yol açacaktır.” sözleriyle uyarısında bulunuyor.[406]

Tablo 25: İktisat Dergisi'nde Dış Ekonomik Gelişmeler kapsamında Ele Alınabilecek Yazılar(1980- 1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Brezilya Ekonomik Mucizesi	Konuk Semra	200,201	Tem-Ağu	1981
Ortadoğu Ülkelerine İhracat Çabasında Ne Ölçüde Başarılıyız?	Uras T. Güngör	200,201	Tem-Ağu	1981
Rastgele İthal İkamesinden Rastgele Dışa Açılmaya mı?	Ulagay Osman	202	Eylül	1981
Brandat Raporu Üzerine	Alpar Cem	207	Şubat	1982
ABD: Roosevelt'den Reagan'a	Bilge Reha	208	Mart	1982
Sanayileşme, İhracat, Enflasyon İlişkileri: İngiltere ve Latin Amerika Örnekleri	Kaldor N.	216	Kasım	1982
AET'nin Yeni Turizm Politikası	Tokgöz Erdinç	217	Aralık	1982
Serbest Bölgeler Sorunu	Berksoy Taner	217	Aralık	1982
Alternatif Büyüme Stratejisi	Akat Asaf Savaş	217	Aralık	1982
Görüşme	Manisalı Erol	217	Aralık	1982
Görüşme	Kargül Doğan	217	Aralık	1982

[405] Emre Kocaoğlu, “Avrupa Sendikalarının 1992 Sınavı”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 288- 289, s. 42.

[406] Gülten Kazgan, “Globalleşme ve Bölgeselleşme Kıskacında Türkiye”, Söyleşi: Çiğdem Şahin, *İktisat Dergisi*, Sayı: 322-323, s. 14.

Ekonominin Dış Cephesi	Akgüç Öztin	217	Aralık	1982
Ekonominin Dış Cephesi	Uras Güngör	217	Aralık	1982
Dolaysız Yabancı Yatırımlar ve Gelişmekte Olan Ülkeler	Yılmaz Bahri	217	Aralık	1982
Cumhuriyetin 60. Yılında Dış Ekonomik İlişkiler	Can Tevfik	220,221	Mar-Nis	1983
Kuzey-Güney Diyaloğu Üzerine	Sönmezoğlu Faruk	224,225	Tem-Ağu	1983
J. Robinson	Akman Cüneyt	224,225	Tem-Ağu	1983
Arap Para Fonu: Bir İktisadi İşbirliği Örneği	Kalaycıoğlu Sema	230	Ocak	1984
Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) nin Yapısı ve Kredi Koşulları	Arığ Haluk	231	Şubat	1984
Dr. Burns: "Uluslararası Mali Sistem Çöküş Tehlikesini Atlattı..."	Burns Arthur F.	240	Kasım	1984
Uluslararası Mali Sistem Çöküş Tehlikesini Atlattı mı?	Demirgil Demir	240	Kasım	1984
Uluslararası Mali Sistem Çöküş Tehlikesini Atlattı mı?	Gürsel Seyfettin	240	Kasım	1984
Uluslararası Mali Sistem Çöküş Tehlikesini Atlattı mı?	Savran Sungur	240	Kasım	1984
Laffer: "Türk Olmak İster miydiniz?.."	Laffer Arthur B.	241	Aralık	1984
Dr. Krueger: "Yaratılan Rantların Peşinden Her Yerde Koşulur, Yalnız Türkiye'de Değil..."	Krueger Anne O.	242	Ocak	1985
Fransa'da Mitterrand Deneyimi	Tufan Hülya	244	Mart	1985
Ekonomik Çözümsüzlük Siyasal Çözüm Getiriyor: Brezilya Örneği	Tokgöz Erdinç	244	Mart	1985
Türkiye'nin Dışa Açılmasında İki Dışsal Etken: Dünya Piyasası ve Yeni Sanayi Devrimi	Kazgan Gülten	248,249	Tem-Ağu	1985
Sosyalist Ülkelerde İşyeri Düzeyinde Yönetime Katılma	Sabuncu M. Yavuz	247	Haziran	1985
Dış Borçlanma ve Finans Kurumlarıyla İlişkiler	Berk Metin	248,249	Tem-Ağu	1985

İktisat Politikaları ve Büyüme	Kepenek Yakup	248,249	Tem-Ağu	1985
1984 Yılı Sonunda Dış Ekonomik İlişkiler	Berksoy Taner	248,249	Tem-Ağu	1985
Yeni Soğuk Savaş	Gerger Haluk	250	Eylül	1985
Dış Politika Analizi: Soğuk Savaş Örnekleri	Arı Önder	250	Eylül	1985
Çin'deki Gelişmelerin Işığında ÇHC-ABD ve ÇHC-SSCB İlişkileri: Yeni Bir "Dengenin Dengeleyicisi"	Sönmezoğlu Faruk	250	Eylül	1985
Gorbaçov'un Reformları	Mandel Ernest	264	Kasım	1986
OPEC Petrol Fiyatları: Bir Oyun Kuramı Uygulaması	Kavrakoğlu İbrahim	268	Mart	1987
Borsa Çöküşü Konusunda Temel Sorular ve Cevaplar	Crichton Kyle	276,277	Kas-Ara	1987
Gilder: "Bütün Dünya -Reaganomics-i Benimsemeli..."	Gilder George	276,277	Kas-Ara	1987
Laffer: "Yapılanları Bozmak Gerek..."	Laffer Arthur B.	276,277	Kas-Ara	1987
Magdoff: "Kar İçin Değil, Kullanım İçin Üretim..."	Magdoff Harry	276,277	Kas-Ara	1987
Manne: "Piyasalar Otursun..."	Manne Henry G.	276,277	Kas-Ara	1987
Perlo: "Karları Değil, İstihdamı Koruyalım..."	Perlo Victor	276,277	Kas-Ara	1987
Dr. Shaikh: "Borsa Çöküşünün Temelinde Karlılığın Azalışı Yatıyor..."	Shaikh Enver A.	276,277	Kas-Ara	1987
Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı	Cockburn Alexander	279	Şubat	1988
Türk ve Yunan Ekonomilerinin Ortak Çalışma Olanakları	Şen Faruk	290	Ocak	1989
Türkiye'nin Alternatif Kalkınma Stratejisi Sorunu Üzerine Bir Genel Denge Çalışması	Yeldan A. Erinç	290	Ocak	1989
Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1976-1987	Sönmezoğlu Faruk	292	Mart	1989
OECD'nin Çevrim Çözümleri	Akgür Teoman	301-02	Ara-Oca	1989,9
Yalta'dan Malta'ya Bloksuz Bir Dünya'ya Doğru	Dikerdem	305-07	Tem-Eyl	1990

mu?	Mahmut			
Yalta'dan Malta'ya Bloksuz Bir Dünya'ya Doğru mu?	Koçman Ali	305-07	Tem-Eyl	1990
Yalta'dan Malta'ya Bloksuz Bir Dünya'ya Doğru mu?	Perinçek Doğu	305-07	Tem-Eyl	1990
Yalta'dan Malta'ya Bloksuz Bir Dünya'ya Doğru mu?	Yarman Tolga	305-07	Tem-Eyl	1990
Dünyadaki Gelişmelerin Siyasi Hayatımıza Yansımaları	Akarcalı Bülent	305-07	Tem-Eyl	1990
Dünyadaki Gelişmelerin Siyasi Hayatımıza Yansımaları	Anadol Çağatay	305-07	Tem-Eyl	1990
Dünyadaki Gelişmelerin Siyasi Hayatımıza Yansımaları	Cem İsmail	305-07	Tem-Eyl	1990
Dünyadaki Gelişmelerin Siyasi Hayatımıza Yansımaları	Dülger Mehmet	305-07	Tem-Eyl	1990
Körfez Krizi	Ateş Toktamış	308-09	Eki-Kas	1990
Körfez Krizinin Etkileri ve Türkiye	Arı Önder	308-09	Eki-Kas	1990
Körfez Krizi,Emperyalizm ve Artı Değer	Altan Mehmet	308-09	Eki-Kas	1990
2. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-Ortadoğu İlişkileri	Özgöker Uğur	308-09	Eki-Kas	1990
Körfez'de Kriz İçin Varsayımlar,Savlar Aykırı Düşünceler	Koçer Gökhan	308-09	Eki-Kas	1990
Körfez Bunalımı Üzerine	Turhan Talat	308-09	Eki-Kas	1990

İktisat Dergisi'nin 170. (Ağustos 1978), 186. (Aralık 1979) ve 190. (Nisan 1980) sayıları "IMF" ve 1981 yılında çıkarılan 197-198. sayısı "IMF ve Dünya" dosya konuları ile hazırlanmıştır.

Dört sayıda da derginin dosya konusu ile yazıların içeriği arasında ciddi bir uyumsuzluğun dikkati çektiği, bu sayıların aynı dönemde başka dosya konuları ile çıkan pek çok sayıdan farksız olduğu söylenebilir. 186. sayıda yer alan "Doğu Avrupa'nın Sosyalist Ülkeleri İçin Gündemdeki Konu:

IMF" isimli çeviride son derece dar bir çerçevede IMF konusuna doğrudan temas edilmiş, 197-198. sayıda ise bu konuda üç yazı yer almıştır. Sonuç olarak mevcut IMF-Türkiye ilişkilerine ya da genel olarak IMF politikalarına değinilmemiş, ancak sanayileşme ile sağlanabilecek olan gelişmenin formülleri tekrar tekrar ortaya konulmuştur.

Bu sayının ilk yazısı İFMC Araştırma ve Etüd Grubu'nun 1980 yılına girerken Türkiye ekonomisini izlediği bir çalışmadan oluşmaktadır. Yazıda isim verilmeksizin IMF'nin sürekli deveülasyon politikası eleştirilmiş, dışa bağımlı Türkiye ekonomisinin yapısal değişikliklere ihtiyaç duyduğu saptanmıştır. Türkiye'nin uluslar arası alandaki yerinin de istatistiki verilerle ortaya konulduğu çalışmada ilginç bir biçimde Türkiye'nin nüfus büyüklüğü olarak 17. sıraya 'yükselmiş' olması bir gelişme olarak ifade edilmiştir. 1965'ten 1974'e kadar olan süreçte diğer ülkelere işçi yollanılması ile sağlanan döviz gelirlerinin dış satımlardaki eksikliği kısa bir süre için idare edilir hale getirdiği hatırlatılarak, ülkede baş gösteren enflasyonun tarım kesimi ile maaş ve ücretlilerden müteşebbüsler kesimine kaynak aktarımına yol açtığına değinilmiştir.[407] Bunun dışında kişi başına gelir, dışsatım gibi noktalarda Türkiye'nin konumuna değinilmiş, konu gelişmenin sosyal ve özel maliyetleri ile birlikte gözlenmiştir. Yazar 1980 sonrasında tüketim anlayışındaki değişime dikkat çekmiş, bilhassa Petrol krizinin yol açtığı fiziksel ömrünü tamamlamamış malların atılması, gösteriş amacyla döviz içeriği yüksek tüketim eğilimi gibi "yeni savurganlık türlerini" ayrıntılı olarak kaleme almıştır. 190. sayıda döviz sorununa bağlı olarak düşünülen sanayileşme konusu IMF tartışmalarına damgasını vurmuş; IMF ile ilişkiler değil, aslında Türkiye'deki sanayileşme adımları tartışılmıştır. "IMF" başlıklı sayıda "küçük ve orta sanayinin" tasfiyesi, hammadde ve kredi temini ile "çarpık sanayileşmenin" aşılması, işgücü verimliliğinin artırılması gibi konulardaki düşüncelere yer verilmiştir. Doğrudan IMF'yi konu alan tek metin "Ekonomide Bu Ay" ismiyle hazırlanan köşede yer almakta; haberde IMF'nin Türkiye'de 52 milyon dolarlık kredi verilmesini onayladığı, IMF Raporu'nda

[407] IFMC Araştırma ve Edüt Grubu, "1980 Yılında Türkiye Ekonomisin Görünümü ve 1979 Gayri Safi Milli Hasılası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 186, Aralık 1979, ss. 5-11.

KİT'lerde yapılan düzenlemeler[408], bütçe açıkları gibi konularda sert eleştirilerin yer aldığı ve ücretlerin maliyet içerisinde giderek artan bir yer tutması 'sorununun' bir an evvel hallinin talep edildiği bilgileri verilmektedir. Sayıda bir tek Nezihi Tümay KİT'lerle ilgili düzenlemeler ve ücret artırımı konularına kısaca değinmiş ve bir anlamda IMF Raporu'nun özetini sunmuştur.

"IMF" sayısına sanayileşmedeki durumu inceleyen bir yazı ile katkıda bulunan Ali Kermen, sanayileşmenin toplumsal etkilerini göz önünde bulundurarak "Türk toplumunun yapısına, ihtiyaçlarına uymayan, doğal kaynaklarını değerlendirmeyen, toplumun gayrimütenacis [homojen olmayan] satın alma gücünü dikkate almaksızın, tüketimde sadece varlıklı kesimlerin ihtiyacına cevap verecek sanayi kuruluşları"nın "çarpık sanayileşmeye" yol açtığını ifade etmiştir.[409] Hikmet Çetin "Türkiye Niçin Sanayileşmeli?" isimli yazısına "Sanayileşmenin gereği, dünyanın belirli ülkeleri sanayileşmiştir, o halde güzel bir şeydir, bizde sanayileşelim konusu değildir." sözleriyle giriş yapmış, işsizliğin toplumsal bir soruna dönüşmesine engel olmak için sanayileşmeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Yazar sanayideki işgücü verimliliğini, hizmet sektörü ve tarım işgücü ile kıyaslamış ve "sanayi kesiminde işgücü verimi, tarım kesiminin dört katına yakındır. Bu da işgücünün daha büyük kesiminin sanayi kesiminde çalıştırılmasının ülke kalkınmasına yapacağı katkıyı açıkça ortaya koymaktadır" sonucuna varmıştır.[410]

Bu dönemde TÜSİAD Genel Sekreterliği yapan Güngör Uras da IMF konusunu sanayinin dış borçlanma ile ilgili engellerden kaynaklanan sorunlar etrafında ele almıştır. 1850'den bu yana işbaşına gelen iktidarların hep dışardan borç alma yoluna giderek kaynak temininde en kolay yolu benimsediklerini belirten Uras'a göre Türkiye'de bir "otorite buhranı" vardır;

[408] KİT'lerin ürettiği malların fiyatların büyük ölçüde artırıldı.

[409] Ali Kermen, "Çarpık Sanayileşme", İktisat Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980, s. 5.

[410] Hikmet Çetin, a.g.m., ss. 9-12.

"Türkiye'de karma ekonomi... maalesef tamamen bir sahipsizlik, bir denetimsizlik anlamına gelmektedir."[411]

Ali Kermen'in tersine, Bilsay Kuruç ise tarımla sanayileşme arasındaki tamamlayıcılık ilişkisinin iyice görünür olduğu, tarımdan sanayiye kaynak aktarılmasına karşın, tarımda yoksullaşma ile karşılaşılmadığını ifade etmiştir. Bu sayıda yer alan yazılardan farklı olarak Kuruç sanayileşmenin demokratikleşme ile birlikte gerçekleştiğini iddia ederek bunun yol açtığı güçlüklere de değinmektedir: "Sanayileşmenin toplumsal gelişme ve demokratikleşmeyle birlikte olması birkaç yıldır gördüğümüz gibi sanayileşmenin finansmanını iç kaynakların finansmanından da yeni kaynak seferber etmede de vergilerden başlayarak bazı zorluklar yaratıyor. İç kaynakları seferber etmek Türkiye'de toplumsal değişme ile siyasi katılımla ilgili sorunlar da olduğu için, içerdeki yapı siyasi örgütlenme yapımızda bu adaptasyon zorunluluğunu bugüne kadar yerine getirememiş görünüyor."[412]

Görüldüğü gibi, IMF politikalarını dosya konusu yapan hiçbir sayıda IMF ile ilgili ayrıntılı tespitlere rastlanmamıştır.

IMF konusu İktisat Dergisi'nde ilk olarak 1976 yılında "IMF Kararları Işığında Dünyada ve Türkiye'de Altın" başlıklı bir yazıda ele alınmış, IMF politikalarının altın ihracatı konusunda yol açacağı engellere değinilmiştir. IMF konusuna genellikle yazılar içerisinde alınan kredilerin bir etki aracı olarak değerlendirildiği tespitlerde yer yer değinilmiştir. Faruk Sönmezoğlu 1981 yılında kaleme aldığı yazısında boykot, ambargo, abluka gibi ulusalararası ekonomik önlemlerin dış yardım gibi finansal araçların etki gücü yüksek ülkelerce kullanılarak siyasal bir baskı uygulandığını belirtmektedir.[413]

IMF konusunda yazılmış olan yazılar içerisinde konuya doğrudan yaklaşan ve en bilgilendirici olanı Gündüz Vassaf'ın gelişme psikolojisi

---

411 Güngör Uras, "Türk Sanayinin Sorunları, Dış Borçlanma ve Çıkış Yolu", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980.

412 Bilsay Kuruç, "Sanayileşme Olgusu ve Türkiye", İktisat Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980, ss. 20- 24.

413 Faruk Sönmezoğlu, "Bir Siyasal Etki Aracı Olarak Uluslararsı Ekonomik Önlemler", İktisat Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 199, Haziran 1981, s. 12.

açısından IMF'nin etkilerini irdelediği yazısıdır. Vassaf gerek izlediği yöntem, gerekse konuyu ele alış biçimi açısından dergi yayın içeriğinde yazılarıyla kırılma noktası yaratmış yazarlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar Meksika'da toplanan 23. Uluslar arası Psikoloji Kongresi'nde yeni bir disiplinin temelinin atıldığı bilgisini vererek, Üçüncü Dünya ülkelerinde psikoloji uygulamalarının Batı'nın bir taklididinden öteye gidememesi ve bu ülkelerin kendi sorunlarına yönelik çözüm üretememesinden kaynaklanan boşluğun bir "dünya hükümeti" haline gelen IMF'nin yol açtığı sorunlarla daha da derinleştiğine dikkat çekmiştir. [414]

"Türkiye'nin ödenecek dış borçları üç dört yılda üç kat artmıştır. Batı'nın bu *cömert*[415] kredilerini yatırıma çevireceğimize, DM gibi vurgun ve stok tüketimi kamçılayan yollarda kullandık. Batı bize verdiği kredilerle… bizim gibi ülkeleri gelirimizin üstünde tüketime alıştırdı."* Türk toplumu daha gelişmeden bir 'tüketim toplumu' haline dönüştürülmesinden kaynaklanan bu sorunun çözümü son derece güçtür

2. İktisat-Siyaset Tartışmaları

70'lerin sonunda daha önceki dönemde uygulanan içe dönük sermaye birikimi modelinin ülkeyi karşı karşıya bıraktığı borç krizi, petrol krizinin sanayileşmiş ülkeler açısından yarattığı krizle birleşince tıkanan birikimin, dünya piyasalarına açılarak yeniden sağlanmasına yönelik yeni bir model ortaya kondu. Yüksel Ülken'e göre ülke, "temelinde döviz darboğazına dayanan üretim yetersizliği nedeniyle "rant ekonomisi" niteliğini kazanmış, piyasa kurallarından tamamen uzaklaşmıştır…. Böyle durumlarda takınılacak tutum, Devlet müdahalelerinde etkinliği sağlayacak ortamın oluşması için, gerek kamu gerek özel sektörde fiyatları gevşetmek bir kısmında fiyat tespitlerini tamamen kaldırmaktır"[416] Bu dönemde özellikle 24 Ocak kararlarının ardından, Seyfettin Gürsel'in deyimiyle "teleolojik bir tarih-toplum görüşünün ürünü"[417] olan "ithal kriz" ya da krizi ülke içi dinamiklere

---

[414] Gündüz Vassaf, 1Gelişme Psikolojisi Açısından IMF'nin Toplumsal Bedeli", İktisat Dergisi, Sayı: 242, Ocak 1985, s. 24, 25.

[415] İtalik bana ait

[416] Yüksel Ülken, "Görüş", *İktisat Dergisi,* Sayı: 184, Ekim 1979, s. 3.

[417] Seyfettin Gürsel, "Bunalım ve Türkiye", *İktisat Dergisi*, Sayı: 207, 1982, s. 26.

dayanarak açıklayan iki uçlu tartışmalara sıkça rastlanılmakla birlikte; "anarşi ve terörün", politik istikrarsızlık gibi sorunların Türkiye ekonomisine olan güveni sarsması yeni iktisadi analizleri getirmiştir. Faruk Çehreli Mayıs 1980 sayısında yaşanan kaosu karma ekonomiye karşı çıkanların komplosu görür: "Bugün memleketimizde karma ekonomiyi beğenmeyenlerin kanun dışı yollara başvurma gayretini görüyoruz. Amaçları karma ekonomi sisteminin şartlarını ortadan kaldırmak(tır). Yüksel Ülken aynı sayıdaki "Görüş" yazısında iktsat-politika içiçeliğini vurgulama ihtiyacı hissetmiştir: "iktisadın siyaseti, siyasetin iktisadı derinden etkilediği bir dünyada yaşıyoruz.... gelişmiş ve azgelişmiş, açık veya kapalı rejimli bütün ülkelerde iktisat politiakası siyaset yoluyla ve siyaset içinde uygulanır."

Eylül İhtilali'ne neredeyse 1 yıl kala, Kasım 1979'da yazdığı Görüş'ünde Yüksel Ülken, muhtemelen 12 Kasım 1979`da kurulan ve 676 gün süren 3. Ecevit Hükümeti'ni överek Türkiye demokrasisini yüceltmektedir: "Türkiye gerçekten ilginç bir ülkedir. Bu ilginçliğini oluşturan temel özellik, iktisadi kalkınmasını demokrasi dediğimiz açık rejimle birlikte gerçekleştirmeğe çalışması ve bu konuda inanılmaz bir ısrarın sahibi olmasıdır. Dünyanın gelişmekte olan ülkeleri arasında bu özelliğe sahip ikinci bir ülke, hemen hemen yoktur. İnsan haklarına saygılı, özgürlükçü bir demokrasi, günümüz dünyasında Türkiye'nin büyük iftiharıdır."[418]

18-20 Mayıs 1979 tarihinde Bursa'da yapılan iktisat-sanayi işbirliğinin tartışılığı seminerin açış konuşmasını yapan dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Deniz Baykal ve Bitlis Senatörü Karman İnan; bütün bu problemlerin "dar tabalı iktidarları aşarak millet ve parlamentonun birlik halinde" ele almaları gereken boyutlara ulaştığını belirtiyordu.[419]

Bu dönemde değinilen konuların başında, iç tasarrufların artırılması yoluyla giderek bozulmakta olan gelir dağılımı meselesi öne çıkmakta; vergi kaçakçılığı da değinilen problemler arasında yer almaktadır; "Batı ülkelerinde vergi sınırının altında kalanlar hiç vergi ödemezken, ülkemizde aynı ücret

[418] Yüksel Ülken, Görüş, *İktisat Dergisi*,Cilt: 29, Sayı: 185, Mayıs 1980, s. 2.

[419] "Türkiye 79 ve Üniversite Sanayi İşbirliği", Der: Selçuk Öğrendil, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 180, Haziran 1979, s.5, 6.

gelirine sahip olanlar(ın) vergi kapsamında"[420] olması, mali kaynak sıkıntısı nedeniyle vergi artırımına giden politikalar, 1970'lere kadar değinilen bir başka konuyu tekrar gündeme getirmiştir: "Ücretlerden alınan vergiler... gelir dağılımının hakça oluşmasını engellemesi bir yana, emek arzının hızla artıp işsizliğin en önemli sorunlarından biri haline geldiği bir dönemde, istihdamı cezalandırıp engellemektedir."[421]

1960'larda kalkınma söylemlerinin temel tartışma mecrasını oluşturan sanayileşme konusunun ise, 1990'lara gelindiğinde, hem teorik tartışma, hem de uygulama düzeyinde hizmet sektörüne yönelik tartışmaların gölgesinde kaldığını görüyoruz. Ergun Türkcan 1994'te İktisat Dergisi ile yaptığı söyleşide, "Sanayileşme neredeyse telaffuz edilmesi ayıp sayılan kelimeler arasına girdi. Hem KİT'lerde, hem özel sektörde sanayileşme yerine, hizmet sektörüne yönelmek veya spekülatif bir takım kazanç yollarına başvurmak felsefesi ağırlık kazandı"[422] sözleriyle bu durumu açıkça ifade etmektedir. 1990'lı yıllar asıl olarak, 1980'lerde gerçekleştirmeye çalışılan dönüşüm unsurlarının politikanın bir bileşeni haline geldiği yıllardır.[423]

Bu dönemdeki ekonomi-siyaset ekseninin belirgin özelliği kopuk, kırılgan ve krize açık finans yapısının varlığıdır.[424]

a. Devletçilik

1980'lerde başlayan devletçilik tartışmalarının derginin ilk dönemindeki devletçilik tartışmalarından eleştirel anlamda farklı olduğu düşünülebilir. Ancak; tersine, belirgin bir fark bulunmamakla birlikte, iki dönemde de devletçilik genel olarak olumsuzlanmış bir müdahale biçimi olarak kavranmıştır. Buna karşın 80 sonrasında, ilk dönemin tek yönlü reddinin görülmediği ve bir yandan Batı'lı ülkelerin model alınması ile bir

---

[420] Yüksel Ülken, "Kolay Yol", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, sayı: 176, Şubat 1979, s. 5.

[421] Erdoğan Alkin ,"Yeni Vergi Tasarılarında Bir Sorun", s. 31.

[422] Ergun Türkcan, s. 6.

[423] Melda Yaman Öztürk, "Krizli Yılların Panoraması", *İktisat Dergisi*, Sayı: 456, Aralık 2004, s. 45.

[424] Uğur Eser, "Türkiye'de Finansal Serbestleşme Deneyiminin Öğrettikleri ve Reel Ekonomi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 363, Ocak 1997, s. 75.

yandan da bu devletlerle Türkiye devleti alanı arasındaki farkın yarattığı çelişkiler yavaş yavaş görülmeye başlamıştır.

Akgüç'e göre "serbest ticaret edebiyat yaplmasına rağmen, 'korumacılık' yanlısı ülkeler giderek artmktadır. Şunu da söyleyeyim; gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere serbest ticareti önerlerine karşın kendileri gerektiğinde en sert koruma önlemlerini almaktan çekinmemektedirler."[425]

Erdoğan Alkin "plancı-devletçi-merkezci" model ile "bırakınız yapsınlarcı" model arasında yaptığı kıyasa "birincinin sonuçları ortada iken şimdi neyin savunulması gerektiğini tartışmak daha kolay olacak"[426] sözleriyle başlayarak ithal ikameci modele atıfta bulunmuştur.

Tablo 26: İktisat Dergisi'nde Devletçilik Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Kamu Kesimi Politikaları, Tartışmalar ve Düşünceler	Kuruç Bilsay	203,204	Eki-Kas	1981
Türkiye'de Devletçiliğe Tarihi Bir Yaklaşım Denemesi	Tabakoğlu Ahmet	203,204	Eki-Kas	1981
İhracata Yönelik Sanayileşme ve Kamu Müdahalesi	Berksoy Taner	203,204	Eki-Kas	1981
Kamunun Fon Oluşturma Görevi	Önder İzzettin	205	Aralık	1981
Türkiye'de Kim Kimi Finanse Ediyor?	Aydın Davut	205	Aralık	1981
Milton Friedman ile Bir Söyleşi "Devletçilik Yıkımdır!"	Friedman Milton	207	Şubat	1982
1977-82 Bunalımı Üzerine Notlar	Çakman M. Kemal	209	Nisan	1982
M. Friedman ile Bir Söyleşi (2)	Friedman M.	209	Nisan	1982

[425] "Ekonominin Dış Cephesi" başlıklı açık oturum, *İktisat Dergisi*, Sayı: 217, Aralık 1982, s. 19.

[426] "Rant Maksimizasyonu Ekonomisi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 182, Ağustos, 1979, s.10.

Yatırımı Kim Yapar	Baysal Ahmet	209	Nisan	1982
Cumhuriyetin 60. Yılında Temel Ekonomik Göstergeler	Gezgin Nurullah	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Temel Ekonomik Göstergeler	Kuruç Bilsay	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Sanayi-Tarım İlişkileri	Tokgöz Erdinç	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Sanayi-Tarım İlişkileri	Çelikel Mürteza	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Sanayi-Tarım İlişkileri	Uçar Dündar	220,221	Mar-Nis	1983
Baklava, Kalite, Devlet	Zeytinoğlu Yavuz	220,221	Mar-Nis	1983
Tarıma Dayalı Sanayinin Geleceği	Tanör Reha	222,223	May-Haz	1983
Enflasyon-Kamu Sektörü İlişkisi Üzerine Düşünceler	Önder İzzettin	230	Ocak	1984
Türkiye'de Devletin Mal ve Hizmet Piyasalarına Müdahalesi ve Tüketicinin Korunması	Özsoğuk Reşad Nadir	235,236	Haz-Tem	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (1)	Akat Asaf Savaş	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (1)	Gürkan Aydın	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (1)	Kahveci Adnan	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (1)	Kumbaracı Onur	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (1)	Oral Sümer	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (2)	Akgüç Öztin	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (2)	Boratav Korkut	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (2)	Gönensay Emre	237,238	Ağu-Eyl	1984
İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi (2)	Kurdaş Kemal	237,238	Ağu-Eyl	1984
Türkiye Ekonomisi ve Geleceği	Berksoy Taner	237,238	Ağu-Eyl	1984

Türkiye Ekonomisi ve Geleceği	Önder İzzettin	237,238	Ağu-Eyl	1984
Türkiye Ekonomisi ve Geleceği	Ulagay Osman	237,238	Ağu-Eyl	1984
Piyasa Ekonomisi Koşullarında İş Dünyası	Gezgin Nurullah	237,238	Ağu-Eyl	1984
Piyasa Ekonomisi Koşullarında İş Dünyası	Koçman Ali	237,238	Ağu-Eyl	1984
Piyasa Ekonomisi Koşullarında İş Dünyası	Tara Şarık	237,238	Ağu-Eyl	1984
Dış Ticaret, Kalkınma Stratejileri ve Beşinci Plan	Mumcu Necati	240	Kasım	1984
Piyasa Ekonomisine Geçerken: İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi	Oral Sümer	240	Kasım	1984
Aktürk: "On Yıllık Strateji, Beş Yıllık 'Rolling Plan' ve Yıllık Programlar Sistemine Geçilecek..."	Aktürk Yıldırım	239	Ekim	1984
Dr.Kuruç: "Milli Bir Plan Değil, Genişçe Bir Niyet Mektubu Karşısındayız..."	Kuruç Bilsay	239	Ekim	1984
Plan ve Piyasa	Kahveci Adnan	239	Ekim	1984
Türkiye'de İktisadi Planlamanın Yeri	Kılıçbay Ahmet	239	Ekim	1984
Alternatif: Planlı Ekonomi	Küçük Yalçın	239	Ekim	1984
Planlama Tekniklerimiz Neden Yetersizdir?	Okay Bilge	239	Ekim	1984
Beşinci Plan Üzerine Gözlemler/ Düşünceler/ Sorular	Tayanç Tunç	239	Ekim	1984
5. Plan ve Mali Yapısı	Falay Nihat	239	Ekim	1984
Beşinci Plan ve Sanayileşmeden Vazgeçilmesi	Kepenek Yakup	239	Ekim	1984
Arthur: "Ekonominin Kendi Kendini Düzenlemesini Savunan Thatcher, Toplumun Kendi Kendini Düzenlemesine Karşı Çıkıyor..."	Arthur Chris	243	Şubat	1985
Kamusal Tercihler Sistemi Üzerine Düşünceler	Önder İzzettin	248,249	Tem-Ağu	1985
Türk Kamu Yönetiminde Reform İçin Bütünsel, Katılımcı ve Sosyal Pedagojik Bir	Külebi Ahmet	255,256	Şub-Mar	1986

Strateji Modeli				
Kamu İktisadi Teşebbüsleri: Kuruluş ve Tarihçe, KİT'lerin Ekonomimizdeki Yeri, Güncel Sorunlar ve Özelleştirme	Hiç Süreyya	278	Ocak	1988
1987 Yılında Ekonominin Performansı ve 4 Şubat Kararları	Hiç Mükerrem	281	Nisan	1988
Vergilemede Adalet İlkesi ve Katma Değer Vergisi	Er İdemen	281	Nisan	1988
Ekonomide Yapı Değişikliğine Genel Bakış	Akat Asaf Savaş	282,283	May-Haz	1988
Ekonomide Yapı Değişikliğine Genel Bakış	Çelebi Işın	282,283	May-Haz	1988
Ekonomide Yapı Değişikliğine Genel Bakış	Çetin Hikmet	282,283	May-Haz	1988
Ekonomide Yapı Değişikliğine Genel Bakış	Oral Sümer	282,283	May-Haz	1988
Sanayide Yapı Değişikliği	Ertan Şinasi	282,283	May-Haz	1988
Sanayide Yapı Değişikliği	Garih Üzeyir	282,283	May-Haz	1988
Sanayide Yapı Değişikliği	Gezgin Nurullah	282,283	May-Haz	1988
Sanayide Yapı Değişikliği	Koçman Ali	282,283	May-Haz	1988

Reagan ve Thatcher'in ekonomik programlarının 'fikir babası' olarak kabul edilen Milton Friedman'ın görüşleri, harcamaların kısılması ve sıkı para politikası ile fiyatların kontrol edilmesine dayanan Friedmancı yaklaşım çeviri ve yazılarda oldukça konu edilerek, devletçilik konusunda yoğun eleştiriler sunulmuştur. Bunlar içinde en ayrıntılı olan metin iki bölüm halinde sunulan, Friedman'ın Chicago Monetarist Okulu'nun şefliğini yaptığı dönemde Le Novvel Observateur dergisine verdiği röportajın Kaya Ardıç derlemesiyle dergiye aktarıldığı metindir.[427] Burada Friedman koruyucu politikaları "sefaletin önünde duygulanmak ve sonra da fakirleri ay sonunda küçük bir ek ile kulübesine kapatmak" olarak tarif etmiş, bu tür yöntemlerin "yabancılaşmanın en kötüsüne, yani ahlaki çöküntüye" yol açacağını

[427] "Milton Friedman ile…", Der: Kaya Ardıç, *İktisat Dergisi*, , Sayı: 207, Şubat 1982, s. 52, 53.

belirtmiştir. Friedman'a göre tekeller, devleti elinde tuttukları ve ondan destek gördükleri için var. Tekelleri ortadan kaldırmak için sınırların açılması, gümrük tariflelerinin kaldırılması gerekiyor; uluslar arası rekabet en güçlü tekelleri bile sarsacaktır.[428] Röportajın en ilgi çekici yanı ise gazetecinin "Reagan'ın Thatcherleşmesinden korkuyor musunuz?" sorusuna Friedman'ın Thatcher için "İngiliz Devleti denen o yağ tulumunun fazlalıklarını atmayı bilemedi" şeklinde yanıt vermesidir.[429] Friedman, kamu harcamalarının yüzde 40'tan yüzde 30'a düşmesi sebebiyle Pinochet'in başında olduğu Şili'nin geleceği hakkında umutlu olduğunu söylemiştir. Bige, Regaoncu seçeneği değerlendirmeye alarak, Regaon siyasetinin her türlü kamu harcamasına değil, kamu harcamaları içinde toplumsal hizmet ve güvencelere yönelik harcamalar ile artık gözden çıkartılmış sanayi dallarına yapılan sübvansiyonlara karşı bir uygulamadan bahseder.[430]

Gazetecinin "Fakirler için ne öneriyorsunuz? Onları kendi kaderine terk etmeyi mi?" sorusuna cevaben Friedman, negatif vergilendirmeyi önermiştir. Buna göre eğer vergilendirilebilir gelir düzeyin erişilemiyorsa devlet o kişiye diğer gelirlerle birleştirebileceği bir maaş verecektir; "böylece bugünkü sistemde olduğu gibi birkaç dolar daha fazla kazandığı için hakkının otomatikman kaybolmasını önleyecek, tersine daha çok çalışmaya teşvik edilecek"tir.[431]

b. 24 Ocak Kararnamesi ve Dışa Açılma

1980'e kadar olan bu dönemde sanayileşmiş ülkelerin krizle başa çıkmak için aldığı önemler ekonomiyi yavaşlatmış, üretimin azalması işsizlik sorununu doğurmuştur. Bu durumun ülkelerin ödeme dengelerini alt üst etmesi ve fakat bunun içerisinde gelişmiş ülkelerin krizden en çok etkilenen ülkeler arasında baş sıraya geçmesi; yazılan yazılarda -yine teknik önlemler paketiyle de olsa- gelişmekte olan ülkeler açısından kriz sorununun ele alınması sonucunu doğurmuştur.

---

[428] A.g.m., s. 70.

[429] A.g.m.,, s. 64.

[430] Reha Bige, "ABD: Roosvelt'den Reagon'a", *İktisat Dergisi*, Sayı: 208, Mart 1982, s. 49.

[431] Age, s. 52.

Tablo 27: İktisat Dergisi'nde 24 Ocak Kararnamesi ve Dışa Açılma Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
1981 Yılında Ekonomi Politikası Tartışmaları		206	Ocak	1982
1981 Yılının Temel Ekonomik Göstergeleri		206	Ocak	1982
1981 Yılında İzlenen Ekonomi Politikası	Durdağ Mete	206	Ocak	1982
1981 Yılında İzlenen Ekonomi Politikası	Hatipoğlu Zeyyat	206	Ocak	1982
1981 Yılında İzlenen Ekonomi Politikası	Kazgan Gülten	206	Ocak	1982
1981 Yılında İzlenen Ekonomi Politikası	Uras T. Güngör	206	Ocak	1982
Bunalım ve Türkiye	Gürsel Seyfettin	207	Şubat	1982
Turgut Özal ile Görüşme	Özal Turgut	207	Şubat	1982
Mesut Erez ile Görüşme	Erez Mesut	208	Mart	1982
Ahmet Baysal ile Görüşme	Baysal Ahmet	209	Nisan	1982
Tuncer Oyal ile Görüşme	Oyal Tuncer	213,214	Ağu-Eyl	1982
Semih Haznedaroğlu ile Görüşme	Haznedaroğlu Semih	213,214	Ağu-Eyl	1982
Küçük Üreticiliğin Beklenmeyen Direnişinin Nedenleri	Görmüş Alper	216	Kasım	1982
Serbest Bölgeler Önemli İthal Kolaylıkları Sağlar	Özaslan İsmail	220,221	Mar-Nis	1983
Serbest Bölge Bankacılığında Sırdaşlık Esastır	Özel Mustafa	220,221	Mar-Nis	1983
Serbest Bölge İçin Öncelikle Model Oluşturulmalı	Garih Üzeyir	220,221	Mar-Nis	1983
Küçük İşletmelerin Büyük Sorunları	Görmüş Eren	226,229	Eyl-Ara	1983
Özal Hükümetinin Para Politikası	Akgüç Öztin	231	Şubat	1984
24 Ocak Kararlarının 4. Yılında Ödemeler Dengemiz	Gürer Cem	233	Nisan	1984
Özal Ekonomisi ve Grev Hakkı	Sönmez Mustafa	240	Kasım	1984
24 Ocak Kararları ve Türkiye'nin "Batı ile	Yalman Galip L.	242	Ocak	1985

Bütünleşme"si				
24 Ocak Kararları ve İktisat Dışı Sonuçları	Ateş Toktamış	242	Ocak	1985
24 Ocak'tan Ekonokrasi'ye	Savran Sungur	242	Ocak	1985
24 Ocak Bahsinde İşlerin Yolunda Gitmesine Engel Olan Kim?	Sönmez Mustafa	243	Şubat	1985
Komuta Ekonomisinden Liberal Ekonomiye Geçiş Deneyimi	Vergin Nur	242	Ocak	1985
24 Ocak Bahsinde İşlerin Yolunda Gitmesine Engel Olan Kim?	Sönmez Mustafa	243	Şubat	1985
Liberalleşme Politikasının Önündeki Engeller	Gönensay Emre	243	Şubat	1985
İstikrar Programlarında Siyasi Tercih ve Alternatif Sorunu	Berksoy Taner	243	Şubat	1985
İstikrar ,Yabancı Sermaye ve Gerçekleşemeyen Beklentiler	Eralp Atila	243	Şubat	1985
24 Ocak ve Kamu Kesimi Politikası	Şenatalar Burhan	248,249	Tem-Ağu	1985
En Yeni Kapitalizm ya da 1980'leri Anlamak	Türkcan Ergun	250	Eylül	1985
1980'lerde Ekonomi Politikasının Amaçları ve Sonuçlar	Kızılyallı Hüsnü	284	Temmuz	1988
Ekonomide Tehlikeli Tırmanış ve Çıkış Yolları	Kavrakoğlu İbrahim	290	Ocak	1989
Bir Siyaset Bilimcisi Gözüyle Demokrasi ve İktisat Politikası: 1980-88 Döneminde Enflasyon, "Sıkı" Para ve Dış Satımın Özendiri	Saybaşılı Kemali	290	Ocak	1989

Artan petrol fiyatlarının sanayi ürünlerine yansıtılarak ikame edilmeye çalışılması sonucunda uçak, silah gibi ürünlerin fiyatlarındaki artışın; sadece durumu tespit eden, yorumdan uzak yazılarla değerlendirilmiş olması, ABD'nin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki yaptırımını ve bu doğrultuda ortaya çıkan Ortadoğu savaşlarını anlayabilmek açısından önemli bir eksikliktir. Diğer yandan yazılan bazı yazılarda asıl sorunun bu sanayi mallarına yapılan zamlar olmadığı iddiasında bulunan yazıların da dergide

yer aldığını görüyoruz. Örneğin Kafoğlu, "Asıl neden, batı dünyasın bizim gibi ülkelere uyguladığı 'Eli açık borç verme politikası'dır" tespitinde bulunarak[432] artan fiyatlarla bastırılan talebi dengelemek için başlatılan kredi politikalarına göndermede bulunmuştur.

24 Ocak kararlarının ardından ekonomideki dalgalanmaları "24 Ocak Bahsinde İşlerin Yolunda Gitmesine Engel Olan Kim?" başlıklı bir yazıyla ele alan Mustafa Sönmez, 24 Ocak kararnamesi ile tasarlanan çıkar ilişkisinin *burjuvazinin* kendi içinde bir çatışma doğuracağını yazdı. 1986 yılında İktisat Dergisi'nde aynı zamanda derginin başında olan Nail Satlıgan'ın yönettiği ve Ayşe Buğra W. Singer ve Paul Streeten'in katılımıyla "Kalkınma" üzerine bir toplantı düzenleniyor.[433] Gülten Kazgan, 1980'de, henüz darbenin yaşanmadığı şubat ayı içerisinde yayınlanan bir İktisat Dergisi sayısında hükümetçe konulan Ekonomik Önlemler Paketi'nin "Türkiye'nin kapitalist evrimi yolundaki engelleri kaldırmak ve ekonomiyi serbest piyasa koşullarına dayandırmak amacına dönük" önlemler getirdiği eleştirisini yapar.[434] Gülten Kazgan'ın yazısının yayınlandığı sayıdan bir sonraki İktisat Dergisi sayısında ise, derginin açık oturumuna katılan Sencer Divitçioğlu bu serbest piyasa koşullarında ortaya çıkacak olan kaynak dağılımı ve gelir bölüşümü sorununu yakın sürede halledememesinin "faşist bir düzen"e yol açabileceğini belirtiyordu.[435]

Besim üstünel iktidardaki Adalet Partisi hükümetinin sağ felsefesi açısından 24 ocak'ı tutarlı bulduğunu belirtmiş ve 24 Ocak Kararlarını "azınlık olmasına rağmen ileri ölçüde deveülasyon ve zamlar yapılması nedeniyle de cesur olarak nitelendirlebilcek önlemler" olarak görmüştür. [436] Fakat Üstünel'e göre 25 Ocaktaki önlemlerin başarıya ulaşabilmesi için ilerde sendikalar üzerinde yapılan baskılar bir antidemokratik önlemler paketi ile veya orduyu politikanın içine çekmek suretiyle güçlendirilmek ve

---

[432] Aslan Başer Kafaoğlu, "Türkiye Ekonomisi ve İktisat Kuralları", İktisat Dergisi, Sayı 175, 1979, s.7

[433] Bkz "Yuvarlak Masa", İktisat Dergisi, Sayı: 262-263, Eylül- Ekim 1986

[434] Gülten Kazgan, "Ekonomi Önlemler Paketi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt 30, Sayı 188, şubat 1980, s. 4

[435] Sencer Divitçioğlu, ", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 189, Mart 1980, s. 17.

[436] "Açık Oturum", *İktisat Dergisi*, Sayı: 183, Mart 1980, s. 6.

uygulanmak istenirse işte o zaman tehlike ortaya çıkacaktır.[437] Ayrıca Üstünel, toplumsal uzlaşmayı işçi ve işveren arasındaki uzlaşma olarak tarif ederek, toplumsal uzlaşma yöntemini izlenmeyip de ücretlerin antidemokratik bir şekilde baskılanması sonucunda Türkiye'de parlamenter demokrasinin tehlikeye gireceğinden kaygı duyduğunu belirtmiştir. Bu oturumda 24 ocakları ile girilen süreci çeşitli sınıflar açısından daha derinlemesine ele alan, işsizlikten bahseden tek kişi olan Sencer Divitçioğlu, bu durumun sorumlusunun devlet ve kapitalist sınıf olduğunu iddia etmektedir. Yalçın Küçük'ün kuşkusu ise hükümein bu önlemleri ısrarla uygulayıp uygulamayacağı konusundadır.[438]

Bu sayıda Handan Görgünay, iş ve akademi çevresinden 24 Ocak Kararları ile ilgili olarak çeşitli görüşler almıştır. İstanbul Sanayi Odası Başkanı Şaban Çavuşoğlu "Beklenen yardımlar gelmezse önlemler başarısız olur... Türkiye'nin bugün borçlanmaya devamından başka çaresi yoktur. Bilindiği gibi bu türkiyeye ait bir husus olmayıp özellikle geri kalmışlıktan kurtulma çabasındaki ülkelerin tuttuğu bir yoldur, yine bilindiği gibi bu ilkeler içinde en az dış borç alan ülkelerden biri Türkiye'dir." derken[439]; Gülten Kazgan sürekli dış yardımın hiçbir ülkenin sorununu çözmeyeceğini, artık devletten devlete verilen siyasal nitelikli kredilerin giderek azalmakta olduğunu belirtmiş, bu kredilerin siyasal taviz niteliğinde bir karşılığı olduğu konusunda uyarıda bulunmuştur.[440] Erol Manisalı'nın dikkat çektiği nokta, Türkiye'nin on yıl içerisinde 'Tüccar bir ulus' haline gelmezse dışa açılamayacağı ve "kapalı bir toplum" olaracağı yönündedir.[441]

24 Ocak kararları özellikle iç tüketimi kısıtlamak ve tasarrufu artırmak; ihracatın artırılması ve sanayinin özendirilmesine yönelik bir model öngrüyordu. Döviz İhtiyacının karşılanması için gündeme gelen dışa açılma politikaları 80 sonrasının gündemini büyük ölçüde kaplamıştır. Kasım

---

[437] A.g.m, s. 9.

[438] A.g.m, s. 8.

[439] "Son Ekonomik Önlemler Hakkında", Röportaj: Handan Görgünay, *İktisat Dergisi*, Sayı: 183, Mart 1980, s. 18

[440] A.g.m., s. 19.

[441] A.g.m., s. 20.

1978'de İFMC Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından düzenlenen "Türk Ekonomisinin Dışa Açılma Sorunları" semineri bir zafer olarak nitelendirilmiş, dışa açılmanın politik zaferi olarak ise 24 Ocak kararları gösterilmiştir.[442]

İktisat Dergisi 202-203. sayısını "Devlet ve Ekonomi" konusuna ayırmış, ilk görüşmesini TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ali Koçman'la yapmıştır. Koçman Devleti hep bürokrat kökenli politikacılar yönetmiş olduklarını ve bürokratların "özel sektörden yana oldukları halde kapitalistlerin devletin ekonomik kararlarına ortak olmasını hep yadırga(dıklarını)" devlet ve özel sektör arasında mekik dokuyan bürokratik ikiyüzlülüğü eleştirmiştir.[443] Koçman'a göre o dönemde "Sanayi kapitalizmine geçme çabalarına özellikle giren Türkiye'de mülkiyet haklarına saygılı ama özel sektörün ekonomik kararlarına müsamaha göstermeyen bir görüş hakim olmuştur."[444] Koçman "24 Ocak kararları dahi devlet tarafından alınmıştır, ...güzergahı devlet tarafından çizilmiştir." Eleştirisini sunarak söz konusu duyarsızlığın bir göstergesi olarak 24 Ocak kararlarını göstermiş, bu kararlarla özel sektöre devlete müdahale etmeme şartıyla hak tanındığı tespitinde bulunmuştur. Eski Maliye bakanlarından Kemal Kurdaş 24 Ocak Kararları ile devlet müdahalesinin karaborsa ve kaynak israfı yarattığının, ekonomik kararların Ankara'da beş memurun idaresine bırakılamayacağının idrak edildiğini söyleyerek 24 Ocak kararları ile ilgili olumlu görüşler sunmuştur.[445] Orhan Aker 24 Ocak kararlarına getirilen nadir eleştirilerden birini sunarak devletin zaman zaman müdahaleci olabileceğini, DPT'yi bu anlamda önemsemek gerektiğini söylüyor.[446] 'İşadamı' Ali Zafer Taciroğlu İktisat Dergisi'nin düzenlediği bir açıkoturumda Özal iktidarının 24 Ocak kararlarını uygulamaya soyunarak cesaretini kanıtladığını ve Türk Halkının

---

[442] "Ekonominin Dışa Açılması" konulu seminer, İktisat Dergisi, Sayı: 202, Eylül 1981, s. 5, 6.

[443] "Ali Koçman'la Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 203- 204, Ekim- Kasım 1981, s. 6.

[444] Age, s. 8.

[445] Age, ss. 14-18.

[446] Age, s. 35.

"ferdiyetçi" olması itibariyle, libeal ekonominin Türk Halkının yapısına tam olarak uyduğunu söylemiştir.[447]

Derginin ilk döneminde karşılaştığımız "özel sermaye olmaksızın ülkenin kalkınamayacağı" görüşü, ikinci dönemde "ülke ekonomisinin dışa açılmasında yabancı sermayenin vazgeçilmez bir zaruret"[448] olduğu iddiasına taşınmış; kalkınma için ihracatın artırılması hedefi, dışa açılma için ihracatın artırılması hedefi olarak süreklilik göstermiştir. Asaf Savaş Akat dar anlamıyla dışa açılmanın azgelişmiş ülkelerdeki örneklerinin diktatörlük rejimleri olmasının soruna duygusal bir politik boyut getirdiğini söylemiş; 24 Ocak'tan bu yana korumacılık politikasında bir değişiklik olmadığını, üstelik buna karşın dışa açılma politikasının benimsendiğini belirtmiştir. Dönemin Yabancı Sermaye Koordinatör Derneği Başkanı Erdoğan Karakoyunlu ile yapışan görülmede Karakoyunlu "Yabancı sermaye tahlil edilince bunun sadece para olmadığın görüyoruz... Yabancı sermaye her şeyden önce döviz demektir, ...teknoloji demektir... bizde olmayan başka değerlerin aktarılması demektir."[449] Karakoyunlu yabancı sermayenin teşviki için emeğin ucuzluğunu önkoşul olarak koyarken, Türkiye'de kağıt üzerinde ucuz olarak görülen emeğin, verimliliğinin düşüklüğü göz önünde bulundurulduğunda ucuz olmadığını belirtmektedir. Yabancı sermaye ile ilgili bazı Meclis görüşmelerinde konunun vatan hainliğine vardırılmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren Karakoyunlu, sadece Batı sermayesinin değil petrol zengini Arap ülkelerinin de yabancı sermaye olabileceği hatırlatmasında bulunuyor.[450] TSKB'den Mehmet Betil Osmanlı'da siyasi, iktisadi ve kültürel alanlardaki uygulamaların dış finansman sağlanarak, yukardan aşağıya yapılması ve halkın gücüyle birleşememesi gibi durumların hala devam ettiğini öne sürmüştür.[451]

---

[447] "Türkiye'nin Büyüme Sorunları", s. 13, 14.

[448] Bkz "Dışa Açılma ve Yabancı Sermaye" konulu mülakat, *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981, s. 6

[449] Age, s. 7.

[450] Age, ss. 9-11.

[451] Mehmet Betil, "Devlet Harcamaları ve...", *İktisat Dergisi*, Sayı: 209, Nisan 1982, s. 52.

Asaf Savaş Akat'n tersine Vural Savaş Türkiye'yi yoğun uluslararası ilişkilere sahip açık bir ekonomi olarak tarif ederken, aslında dünyadaki bütün ekonomilerin açık ekonomi olduğunu, Sovyetlerin bile komünizmin ilk yıllarında dış borçlanmaya başvurduğunu belirtmiştir.[452]

Toktamış Ateş ise 24 Ocak kararlarının gelir üzerindeki etkilerine yoğunlaştığı yazısında "24 Ocak kararları ve *İktisat Dışı* Sonuçları" ismini vererek tespitlerini iktisadın alanını genişleten değil, tersine, alanın dışına çıkan bilgiler olarak sunmaktadır. Yazarın istihdam üzerindeki baskı sonucu oluşan toplumsal yarılmaları "istihdam dışı" olarak ifade etmiş olması, bunu göstermektedir.

Mustafa Kemal'in yabancı sermayeye karşı olmadığı söylev ve demeçlerinden alıntılarla aktaran yazar, 24 Ocak'ın özellikle iç tüketimi kısıtlamak, tasarrufu artırmak ve sanayileşme modelinde ithal ikamesini bırakarak ihracata yönelik sanayi özendirmek ve desteklemek suretiyle aldığı tedbirlerle istihdam için risk oluşturduğunu savunmuştur. Ateş'e göre ayrıca "toplumun her kesimininde çarpık bir yalam felsefei egemen olmaktadır. Yüzyllar öncesinin 'homo economicus'un yaşam ilkeleri günümüzün sosyal devleti olan Türkiye cumhuriyetinde yeniden gündeme getirilmektedir.

242. sayıda Nail Satlıgan o dönemde Dünya Bankası'nda ekonomi ve araştırmalardan sorumlu ikinci başkan olan Anna Krueger ile Türkiye'nin dışa açılma politikaları ile ilgili olarak bir görüşme gerçekleştirmiştir. Satlıgan'ın "Türk ekonomisinin dışa açılmasının erdemlerini vaaz etmekte işlevinizi tamamlamış gibisiniz" dediği Krueger, "Yapılanlar... üzerine, yüzeysel bir bakışla, büyük bir ilerlemenin gerçekleştirilmiş olduğunu söylemekle yetinebilirim." demekle yetinmiştir. Kreueger; Türkiye'de özel kesimin hükümete sırtını dayamasının[453], hükümetten destek beklemesinin uzun bir gelenek haline gelmiş olması konusunda bir eleştiri getirerek

[452] Vural Savaş, "İstikrarsızlık İçinde Büyüme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981, s. 53.

[453] Sırtını dayamak ile kastedilen ifade dergide "güvenmek" olarak çevrilmiş, fakat yazının devamından anladığımız kadarıyla, burada kullanılan anlam güven kelimesi değil, sırtını dayamak kelimesi ile karşılanmaktadır.

"insanların farklı bir iktisadi sistemin eskisinin yerini aldığın kavramaları ve buna tümüyle cevap vermeleri zaman alacak" yorumunda bulunmuştur.[454]

"Ekonomi Politikası Tartışmaları" ismi verilen 206. sayıda sadece Vehbi Koç, Hacı Ömer Sabancı, İstanbul Sanayi Odası Başkanı İbrahim Bodur, TİSK Yönetim Kurulu Başkanı Halit Narin, TÜSİAD 'dan Ali Koçman'ın görüşlerine yer verilerek 24 Ocak'ı değerlendirmesi istenmiştir. Dergi yayın yönetmeni Alp Orçun'un TÜSİAD'ın *gönüllü* bir kuruluş olduğu, bu nedenle "görüşleri en fazla ciddiye alınması gereken kurumlardan biri olduğu" hatırlatmasıyla başlayan sayıda; 24 Ocak Programı'nın uygulanmasına devam edilmesi, fakat mali kriz düşmesi muhtemel sektörleri saptamak amacıyla bir erken uyarı sistemi geliştirilmesi gibi önerilerin sunulduğu TÜSİAD bildirisi de yayınlanmıştır.[455]

Ali Koçman dergiye verdiği röportajda, sanayicilerin devlete olan saygısından ve devletle olan ilişkileri kendilerini etkileyeceği için devleti rahatça tenkit edemediğinden yakınmış, bu nedenle sanayicilerin taleplerinin devlete yeterince ulaşmadığını söylemiştir.[456] Güngör Uras buna karşılık politikacıların üretim artmadığı halde üretim artıyor diye konuşarak durumu iyi göstermeye çalıştığı görüşündedir. Gülten Kazgan ise sanayileşme konusundaki pek çok görüşün gerçeği yansıtmadığını, özellikle de resmi rakamlara güvenmemek gerektiğini söyleyerek bu görüşe katkıda bulunmuştur.

Boğaziçi Üniversitesi'nden Mete Durdağ, İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Zeyyat Hatipolu, İstanbul Üniversitesi'nden Gülten Kazgan'ın katıldığı ve Aksigorta Yönetim Kurulu Başkanı Güngör Uras'ın yer aldığı açık oturumda Hatiopoğlu, kredi alamına dayanan ekonomiyi ferahlatma anlayışının, "kredi her kapıyı açar" anlayışının sorunlu olduğunu, üretim darlığının olması durumunda parasal önlemlerin işe yaramayacağını söyleyerek 24 Ocak uygulamalarının esasına ters bir görüş sunmuş olmasına karşın, "Türkiye ekonomisini içinde bulunduğu durumdan çıkarmak olanağı

---

[454] "Anne o. Krueger ile Görüşme", *İktisat Dergisi,* Sayı: 242, Ocak 1985, s. 4-6.

[455] "1981 Yılında Ekonomi Politikası Tartışmaları, *İktisat Dergisi*, Sayı: 206, Ocak 1982, ss. 8-10 .

[456] "Ali Koçman ile Görüşme", s. 6.

yoktur. O bakımdan bu tedbirler aleyhine söylenen fikirlere hiç önem vermemek lazımdır." diyerek ilginç bir ilişkilendirme kurmuştur.[457] Hatipoğlu 80'lerin Türkiye'sinde piyasa mekanizmasında pazarın rolünün çok geriye itildiği, pazardan hiçbir fayda beklemeyen bir ekonominin doğduğu kanısındadır. Başka bir ifadesinde de Türkiye'nin ancak 24 Ocak kararlarının yürürlükte kalması şartı ile büyümeye devam edebileceğini söylemiştir.[458] Ayrıca Hatipoğlu dışa açılmada KİT'lerin öncü olması gerektiği fikrini taşımaktadır.[459] Uras bir daha sonra katıldığı bir açık oturumda "24 ocak kararlarında… söylenenle yapılanın farklılığı tartışılabilir. En burada 24 Ocak kararlarını savunur duruma düşüyorum ama ihracatta bir kıpırdanma olduğunu görmezden gelemeyiz" demektedir.[460] Fakat aynı oturumda Öztin Akgüç artan ihracat oranlarına karşın dış ticaret açığındaki artışa dikkat çekmektedir.[461]

Gülten Kazgan ekonomik kararları verilmesi sürecini kısaltan ve denetimsizleştiren bir uygulama olarak "ekonomik desantrilizasyona" doğru mevcut olan gidişe dikkat çekerek, 80 döneminin liberalleşme politikalarının önemli bir ayağı olan üst kurullara dikkat çekmiştir. Diğer yandan Kazgan, konuşmasının devamında 24 Ocak kararları konusunda olumsuz bir görüş beyan etmediğini belirterek, söz konusu programını Türkiye'deki %2 nüfus artışı ile uzun dönemde sürdürülemez olduğunu söylemiştir.[462]

İktisat Dergisi büyümeye geçiş sorunlarını da ağırlıklı olarak 'işadamları' ve daha az sayıdaki akademisyenle konuşmuş, büyümenin toplumsal maliyetini ele almak için ise ayrı bir sayı hazırlama politikası izlemiştir.[463]

---

[457] "1981 Yılında İzlenen Ekonomi Politikası", *İktisat Dergisi*, Sayı: 206, Ocak 1982, s. 25.

[458] "Türkiye'nin Büyüme Sorunları" başlıklı açık oturum", s. 7.

[459] Age, s. 19.

[460] "Ekonominin Dış Cephesi" başlıklı açık oturum, s. 21.

[461] Age, s. 13.

[462] Age, s. 22.

[463] "Erol Manisalı ile Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 217, Aralık 1982, s. 4.

c. Mali Kaynak Sorunu

Enflasyonla mücadele amaçlı istikrar tedbirlerinin kamu harcamalarının milli gelir içindeki payını küçültmesi, sıkı para politikasının yol açtığı talep yetersizliklerini çağırması, kalkınmanın finansmanında devlet sübvansiyonlarına dayanan teşvik sisteminin ağırlıklı olduğu Türkiye'de ciddi sorunlara yol açtı. Böylelikle ilk dönemde de konuşulmuş olan kamu harcamaları ve kaynak sorunu farklı bir biçimde tekrar karşımıza çıktı.

Bu sorunların ayrıntılı olarak konuşulduğu ilk sayı 1982 bütçesinin dosya konusu olarak belirlenmiş olduğu 208. sayıdır. Ancak bu sayıda finansman sorunu daha önce milletvekilliği ile Tarım, Maliye, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları yapmış olan Ege Sanayi Odası Meclis Başkanı Mesut Erez, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Tansu Çiller ve Halit Soydan, Başbakan Yardımcısı Turgut Özal, İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Seyfettin Gürsel ve Burhan Şenatalar ile sınırlı kalmış, muhalif görüşler dergide yer almamıştır.

Tablo 28: İktisat Dergisi'nde Mali Kaynak Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Yatırımları Özendirici Yeni Vergi Önlemleri	Örmeci Musa	195	Şubat	1981
Mali Sorunlar	Torun Osman Nuri	195	Şubat	1981
1981 Bütçesinin Öncelikleri	Arın Tülay	196	Mart	1981
Türkiye'de Mali Kaynak Sorunu	Akgüç Öztin	196	Mart	1981
Vergi Değişikliklerine Toplu Bir Bakış	Görgün Sevim	196	Mart	1981
Vergi Kaçakçılığı ve Vergi Yasalarındaki Değişiklikler Üstüne Düşünceler	Dural Fatih	196	Mart	1981
Mali Piyasalar	Karakoyunlu Yılmaz	205	Aralık	1981
Devlet Harcamaları ve Sağlıklı Finansman Üzerine	Betil Mehmet	208	Mart	1982
Mesut Erez ile Görüşme	Erez Mesut	208	Mart	1982
Kamu Harcamaları ve 1982 Bütçesi	Akgüç Öztin	208	Mart	1982
Kamu Harcamaları ve 1982 Bütçesi	Kurdaş Kemal	208	Mart	1982
Kamu Harcamaları ve 1982 Bütçesi	Şenatalar Burhan	208	Mart	1982
1982 Bütçesi ve Kamu Harcamaları	Falay Nihat	208	Mart	1982
Türkiye'de Sübvansiyonlar ve Kamu Bütçesi	Hatipoğlu Zeyyat	208	Mart	1982
Bankacılık ve Bankerlik Üzerine Aykırı Bazı Düşünceler	Artun Tuncay	209	Nisan	1982
Kalkınmaya Dönük Finansman Politikası Üzerine Görüşler	Uras Güngör	209	Nisan	1982
Sanayide Finansman Sorunu	Piroğlu M. Sedat	209	Nisan	1982
Sanayide Finansman Bunalımı	Çelikel Murteza	209	Nisan	1982
Sanayide Finansman Bunalımı	Koçman Ali	209	Nisan	1982

Sanayide Finansman Bunalımı	Tekbaş Mehmet Şükrü	209	Nisan	1982
Teminat Mektubu, Finansman Sorunları	Tunca Zafer	218,219	Oca-Şub	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Mali Aracı Kuruluşlar	Çalıka Mehmet Gün	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Mali Aracı Kuruluşlar	Karakoyunlu Yılmaz	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Ekonomi ve Mali Politikalar	Alkin Erdoğan	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Ekonomi ve Mali Politikalar	Taciroğlu Ali Zafer	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Ekonomi ve Mali Politikalar	Toksöz Tandoğan	220,221	Mar-Nis	1983
Cumhuriyetin 60. Yılında Ekonomi ve Mali Politikalar	Uras Güngör	220,221	Mar-Nis	1983
1984 Bütçesi	Şenatalar Burhan	226,229	Eyl-Ara	1983
Kamu Finansmanı	Alptemoçin Ahmet Kurtcebe	248,249	Tem-Ağu	1985
Kamu Finansmanı	Kurdaş Kemal	248,249	Tem-Ağu	1985
Ekonominin Finansman Sorunu: Gözlemler ve Olgular	Koç Erol	253	Aralık	1985
Dış Borç Krizine Sürüklenen Türkiye'de İç Tasarruf Açığı, Bütçe Açığı ve Vergi Kaçakçılığı	Çakman M. Kemal	284	Temmuz	1988

Erez, katma bütçeli dairelerin kaynak yaratır hale gelmesiyle transfer harcamalarının kısılması ve bütçe gelirlerinin artırılması yoluyla kamu harcamaları için kaynak yaratılmasını önermiş; yabancı kaynakların tedariki konusunda iki önemli uyarıda bulunarak, ithalata ödenen dövizlerin hepsinin

zorunlu olmadığını ve ithalatla Türkiye'ye gelen malların hepsinin üretimi artırıcı bir etkide bulunmadığını belirtmiştir.[464]

Kemal Kurdaş, Öztin Akgüç, Kemal Kurdaş, Burhan Şenatalar'ın katılımıyla yapılan açık oturumda ağırlıklı olarak devletin ekonomideki pozisyonu konuşulmuştur. Eski Maliye Bakanı Kurdaş devletin ekonomiye "bilim dışı, çağ dışı, bürokratik, keyif ve pahalı müdahelelerini ortadan kaldırmak" gerektiğine dikkat çekerek, "devleti… lüks, israfçı bir devletten az alıp çok verebilen verimli bir devlet haline getirebilme(nin)" önemine dikkat çekmiştir. Kurdaş devletin neredeyse aracılığa soyunduğu 1982'de, Türkiye'de devletin sadece "Ekonominin %40'ını, 45'ini almak peşinde olduğundan şikayet etmiştir. Kurdaş'a göre Türkiye'de devlet "Ekonomi durgunmuş, …batıyormuş, …birtakım kesimlerde talep varmış bunlarla hiç ilgilenmez…; meseleye ekonomi açısından bakm(az), doymaya… iştahını tatmin etmeye çalışır." 1956'da İMF'de çalışmaya başlayan ve 1960'da Maliye Bakanı olarak Türkiye'ye döndükten sonra 1960 anayasasını hazırlayan kurucu mecliste ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde de görev yapan Kurdaş, devletin ekonomiye verdiği en büyük zararın memur kadrosundaki genişlikten kaynaklandığı iddiasını sunarken, Yeniçeri Ocağı'nın genişletilmesi isteğinin Osmanlı Devleti'nde yol açtığı yıkımla benzerlik kurar; buradan yola çıkarak, Cumhuriyet'in başlangıcındaki en büyük avantajın da Kurtuluş Savaşı'nda devletin yıkılması ve bir sürü memurun Osmanlı dışında kalması, bir kısmının milli mücadeleye gelmesi ile azalan memur kadrosuyla açıklar.[465] Kurdaş Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun kurulmasına da " (çalışan) memur sayısının verilebile(cek) kredi sayısına yakın ol(acağı)" gerekçesiyle itiraz etmiş, kredilerin banka hesaplarından verilmesini sağlayacak bir sistem kurulmasını önermiştir.[466]

Öztin Akgüç de Mesut Erez gibi kamu harcamalarının artırılmasını önermiş, fakat başka bir gerekçeyle bunu savunmuştur. Akgüç, kamu harcamalarının önemli bir bölümünün eğitim, sağlık hizmetleri gibi, gelişmeye yönelik cari harcamalar olduğunu "insana dönük bu tip

---

[464] "Mesut Erez ile Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 208, Mart 1982, ss. 6-8.

[465] "Kamu Harcamaları ve…", ss. 11- 14.

[466] Age, s. 14, 15.

yatırımların artırılması"ndan yana olduğunu, bu anlamda milli gelirin sadece parasal olarak değil, değer olarak da artırılması için uğraş verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Nihat Falay da Kurdaş'ın kısılması, Akgüç'ün ise temel niteliktekilerin kısılmaması gerektiği yönünde görüş bildirdiği cari harcamalara değinerek, bütün ülkelerde cari harcamaların artış hızının yatırım harcamalarından daha fazla olduğu hatırlatmasında bulunmuştur.[467]

Akgüç'e göre asıl sorun kamu harcamalarının artırılması değil, harcamalar yoluyla belli kesimlere transfer yapılmasıdır; nitekim Türkiye'de özel sektör, yatırımlarında başarısız olup -Dünya Bankası'nın desteğiyle yapılmış olan Çukurova elektrik haricinde- devletten yardım istemektedir.[468] Akgüç dergide sık savunulan bir fikri yineleyerek, kamu yatırımlarının artırılmasının uzun vadede özel sektöre de fayda sağlayacağını hatırlatmıştır.[469] Burhan Şenatalar da harcamaların kısılmasının her zaman tasarruf anlamına gelmeyeceğini, aynı şekilde, harcamaların artmasının da mutlaka israf anlamına gelmeyeceğini belirterek Akgüç'e yakın bir görüş sergiler[470] ve devletin belli bir altyapı faaliyetini sürdürmemesi halinde, özel kesimin üretken faaliyetini gerçekleştirme olanağı olmadığını konusunda uyarıda bulunur. 82 bütçesindeki daralmayı kapitalist ekonominin krizinin sonuçlarından biri olarak okuyan Şenatalar, son zamanlarda devletin özel sermayenin birikimi için gelir elde edebileceği bazı alanlardan vazgeçtiği ekonomik sistemin devletin pozisyonundan hareketle tanımlayan görüşlere muhalif bir görüş sunmuştur kapitalist ekonomilerin dünyanın hiçbir yerinde devletsiz olamayacağını belirtmiştir. Çünkü "kapitalist sistemin ayakta tutulması sadece ekonomik değil, politik ve ideolojik bir olaydır." [471]

Görüldüğü gibi bu sayıda mali kaynak sorunu, kamu harcamalarının kısılmasının temel haklar üzerindeki etkilerine son derece kısıtlı olarak değinilerek nihayetlendirilmiş, hülasa özel kesime sağlayacağı faydalar daha

---

[467] Nihat Falay, "1982 Bütçesi ve...", *İktisat Dergisi*, Sayı¨208, Mart 1982, s. 36.

[468] "Kamu Harcamaları ve...", s. 21, 22.

[469] Age, s. 23.

[470] Age, s. 27.

[471] Age. S. 23, 24.

öne çıkmıştır. "Sanayinin finansmanı" dosya konusu ile çıkarılan sonraki sayı da, böylece, bu sayının bir devamı olarak görülebilir.

Nisan 1982'de çıkan sayıda açık oturuma İstanbul Sanayi Odası Başkan Yardımcısı Ürteza Çelikel, TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ali Koçman ve İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Mehmet Şükrü Tekbaş çağrılmıştır.

Ali Koçman 80 yılında faizleri serbest bırakan[472] kararnameye karşın, mevduatlara ödenen faizlerin, bankalar arasında bir Centilmenlik Anlaşması ile adeta dondurulduğunu söylerken, Tuncay Artun aynı sayıda yazdığı yazısında bu Centilmenlik Anlaşması'nın "gayricentilmenliğe" dönüştüğünü iddia ediyordu. Artun'a göre, daha fazla kaynak toplayamadığı taktirde yaşamaları güçleşecek olan küçük bankalar, 'sistem'deki avantajlarını bilerek büyümeye çalışan bankalar ve 'sistem'de yer almalarına karşın özünde 'sistem'e yeni katlan yerel nitelikli marjinal bankalar özellikle faiz aracından yararlanarak kaynak toplama yarışını başlattılar. [473]

Tekbaş bugüne kadar "Türkiye'de dış pazar rekabetinden korunmuş, enflasyonun da etkisiyle devamlı şişen bir iç talep ortamında piyasaya mal üretimini amaç edinmiş bir sanayi kesimi bugün sorunlarla karşı kaşıyadır" demek suretiyle, korumacı politikalarla güçlendirilen sanayi kesiminin bu hali ile dış pazara açılmak için uygun olmadığı fikrindedir.[474] Çelikel'e göre ise bu konuda asıl sorun yöneticilerin aile çemberini henüz kıramamasıdır.[475] Firmaların mülkiyet yapısı, özellikle kapalı aile şirketleri şeklinde örgütlenmiş olmalarının, bunların halka açılmasını, hisse senedi satmı yoluyla fon temin etmelerini engellemesi küçük aile işletmelerini böylelikle odak haline getirmiştir.

---

[472] Bu dönemde faizlerin aslında serbest bırakılmadığı, Merkez Bankası'nın reeskont politikasıyla bunun ortaya çıktığı yönünde görüşler de dergide mevcuttur. Bkz. Tuncay Artun, s. 53.

[473] Artun "Türkiye'de faiz oranlarının bu kadar yükseğe fırlamasında etkili olan önerlerin bankalararası tolantılarda hep bir-iki kamu bankasından gelmesi, faiz politikasını aslında kimin yönettiği konusundaki kuşkulara açıklık getirmeye başladı." Diyerek bu durumun sorumlusu olarak kamu bankalarını göstermiştir. Artun, s. 57.

[474] "'Sanayide Finansman Bunalımı'...", s. 15.

[475] Age, s. 17.

1990 yılında düzenlen İktisatçılar Haftası'nın "1990'lara Girereken Mali Sektörün Yapsal Dönüşüm Sorunları" başlıklı oturumda Garanti Bankası Genel Müdürü İbrahim Betil, 90'lı yıllarda bankaların içerde daralan karlılığı takviye etmeye çalışarak Avrupada ve Avrupa dışında banka kuma, mevcut yabancı bankalara iştirak etme gibi taleplerle hazinenin kapsını aşındıracakları tahminini yürütmüştür.[476]

3. İşgücü ve İşgücü Göçü

Özel sektörlerin sayısındaki artış ile birlikte, iş yerleri arasındaki ücret farklılıklarının uç noktalara ulaşması ve bu nedenle çıkarılan, iş yerlerinde yeni ücret sistemine geçilmesini amaçlayan yeni "İş Değerlemesi" sistemi, ilerleyen zamanlarda karşılaşılacak sorunların sinyallerini vermiş; bu nedenle gerek yazarlar, gerekse sendikacılar bu konuda yazılar yazmıştır.

Tablo 29: İktisat Dergisi'nde İşgücü ve İşgücü Göçü Konusunda Yazılmış Yazılar(1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Cumhuriyetin 60. Yılında Yatırım-İsdihdam-Gelir Bölüşümü	Aykut İmren	220,221	Mar-Nis	1983
Ortadoğu Ülkelerine İşçi Göçü	Ekin Nusret	222,223	May-Haz	1983
Eşit İşe Eşit Ücret Üzerine	Altındal Aytunç	224,225	Tem-Ağu	1983
İşgücü Göçü	Akman Cüneyt	226,229	Eyl-Ara	1983
Görüşme	Yüksel Ali Sait	226,229	Eyl-Ara	1983
Almanya'daki İşçilerimiz ve Büyüyen Sorunları	Arı Önder	226,229	Eyl-Ara	1983
Almanya'daki İşçilerimiz ve Büyüyen Sorunları	Minibaş Türkel	226,229	Eyl-Ara	1983
Almanya'daki İşçilerimiz ve Büyüyen	Gökay Ömer	226,229	Eyl-Ara	1983

[476] "1990'lara Girereken Mali Sektörün Yapsal Dönüşüm Sorunları" başlıklı İktisatçılar Haftası paneli, *İktisat Dergisi*, Sayı: 303-304, 1990, s. 32.

Sorunları				
Almanya'daki İşçilerimiz ve Büyüyen Sorunları	Sargut Şener	226,229	Eyl-Ara	1983
Yurtdışına İşgücü Akımı ve Yarattığı Bazı Sorunlar	Serter Nur	226,229	Eyl-Ara	1983
AGÜ'lerde İstihdam Sorunu	Yaman Berker	230	Ocak	1984
İşçi-İşveren İlişkileri	Kutal Metin	237,238	Ağu-Eyl	1984
İşçi-İşveren İlişkileri	Öztemir Necmettin	237,238	Ağu-Eyl	1984
İşçi-İşveren İlişkileri	Sargın Talat	237,238	Ağu-Eyl	1984
İşçi-İşveren İlişkileri	Selvi Cevdet	237,238	Ağu-Eyl	1984
İşçi-İşveren İlişkileri	Yılmaz Şevket	237,238	Ağu-Eyl	1984
Özal Ekonomisi ve Grev Hakkı	Sönmez Mustafa	240	Kasım	1984
Biber: "Sendikal Geleneğin Oluşması İçin Sendikal Çeşitliliğin Sağlanması Gerekir..."	Biber Alpay	240	Kasım	1984
Simpson: "Sendikal Faaliyetlerin Sınırını En İyi Sendikalar Bilir..."	Simpson William R.	240	Kasım	1984
Kolektif İş Hukukunda Yeni Düzenlemeler	Eyrenci Öner	240	Kasım	1984
Kolektif İş Hukukunda Yeni Düzenlemeler	Taşkent Savaş	240	Kasım	1984
Kolektif İş Hukukunda Yeni Düzenlemeler	Ulucan Devrim	240	Kasım	1984
Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunlarının Temel Yapısı, Amaçları ve Getirdiği Yenilikler	Egemen Erdal	240	Kasım	1984
Memleketimizde İşveren Sendikaları ve Önemleri	Ersöz Bahri	240	Kasım	1984
Türkiye'de Gelir Dağılımı Yapısına İlişkin En Son Veriler	Şenesen Gülay Günlük	241	Aralık	1984

Toplusözleşme Düzeninde Grev Hakkı ve Çıkmazları	Demircioğlu A. Murat	247	Haziran	1985
Sendikacılığımız Belini Doğrulturken Çalışanları Yönetime Katmak İçin de Uğraş Vermeli	Bulutoğlu Kenan	247	Haziran	1985
Türkiye'de Gelir Dağılımı, 1963-1985	Özmucur Süleyman	258	Mayıs	1986
14 Mart Operasyonu Öncesi ve Sonrası: Getirdikleri, Götürdükleri ve İş Görme Zihniyetimiz	Turan Gül G.	258	Mayıs	1986
Avrupa Topluluğu ve İşçi Sorunları	Aren Sadun	271,272	Haz-Tem	1987
Avrupa Topluluğu ve İşçi Sorunları	Güreli Nail	271,272	Haz-Tem	1987
Avrupa Topluluğu ve İşçi Sorunları	Koç Yıldırım	271,272	Haz-Tem	1987
Avrupa Topluluğu ve İşçi Sorunları	Selvi Cevdet	271,272	Haz-Tem	1987
İşçi-İşveren İlişkilerinde Değişim	Başoğlu Mustafa	282,283	May-Haz	1988
İşçi-İşveren İlişkilerinde Değişim	Dereli Toker	282,283	May-Haz	1988
İşçi-İşveren İlişkilerinde Değişim	Durukan Kenan	282,283	May-Haz	1988
İşçi-İşveren İlişkilerinde Değişim	Kutadgubilik Tuğrul	282,283	May-Haz	1988
Avrupa Sendikalarının 1992 Sınavı	Kocaoğlu Emre	288,289	Kas-Ara	1988

Dönemin sendikalar yasasının, Türkiye'nin temel yapı ve ihtiyaçları dikkate alınmaksızın, gelişmiş batılı ülkeler esas alınarak hazılanmış olması ve her isteyenin istediği gibi sendika kurabilmesinin merkezi-kuvvetli bir sendikacılığın oluşmasını engellemesi, böylece ideolojik-siyasi bir sendikcılıktan, lokal bir sendikacılığa geçildiği yönündeki şikayetler;[477] bu dönemde sendikaların karşılaştığı en önemli sorunlardır. İkinci dönemde ciddi bir etkinlik göstermiş olan sendikalar bu politikalarla

[477] İmren, Aykut, ''Cumhuriyet'in 60. Yılında...'', *İktisat Dergisi*, Sayı :220-221, Mart-Nisan 1983.

etkisizleştirilmektedir. Benzer şekilde, Sendiklara yasalarca getirilen mali mali denetiminin doğru yapılaması ile yaşanan sıkıntıların iş yükü getirip iş yavaşlattığına dikkat çekilmiştir.

Yurt dışında çalışan vatandaşlarımızdan Ferruh Uçan, yurt dışında çalışmanın getirdiği sorunları şu şekilde dile getirmiştir: '"Sorunlarımız yaşam şartlarımızı iyileştirmek gibi gerilim yaratmayan sorunlardı, şimdi ise öyle değil. Türk düşmanlığı ve Türkiye'ye nasıl döneriz sorunları yaşıyoruz."[478]

Ortadoğu ile ilişkilerin gelişmesi ile birlikte, hem Ortadoğu'da yeni iş alanlarının açılmış, hem de işçi gönderimleri olmuştur. Arap ülkelerine yollanan işçilerin durumunu değerlendiren Nusret Ekin, "Arap ülkeleri modelinde Türk işçileri, bir Avrupalının yanında değil, işvereni de Türk olan bir model içinde çalışmaktadırlar." diyerek bu yeni dönemi Türk ekonomik ve sosyal yapısıyla değerlendirmek gerektiği üzerinde durmuştur.[479] Ekin'e göre "müteahhitlerimizin Orta-Doğu ülkelerine göz kamaştırıcı, hatta bizi dahi hayrete düşüren başarılarında, Türk işçilerinin bir defa dini beraberliği veya tarihi köklerden gelen benzerlikleri yanında, Türk işçilerinin Türk işverenlerin yanında çalışmakta oluşlarının da büyük payı vardır." [480]

Berker Yaman'la işsizlik sorununa ilişkin yapılan röportajda Yaman, bu sorunun giderilmesine ilişkin alınan önlemlerin karar organları dışında bağımsızca gerçekleştirilemeyeceğine, planlı bir ekonomik modelle, devlet müdahalesiyle gerçekleştirilebileceğini belirterek planlı ekonomik modeleden bir tavır göstermiştir.[481]

İktisatçılar Haftası'nda düzenlenen panelin işçi-işveren İlişkilerini düzenleyen oturumunda yer alan konuşmacı Talat Sargın, milli ekonominin gelişmesi için yapılması gerekenlerden uzunca bahsettikten sonra bu gelişimin temel dinamikleri, ücrette iş verimliliği, eşit işe eşit ücret gibi sol

---

[478] "Yurt Dışında Çalışanlar Ne diyor ", *İktisat Dergisi*, Sayı: 226-229, Eylül-Aralık 1983, s. 21.

[479] Ekin" Orta-doğu Ülkelerine işçi Göçü", *İktisat Dergisi*, Sayı: 222-223, Mayıs-Haziran 1983. S. 16.

[480] A.g.m. , s. 14.

[481] Berker Yaman, " AGÜ'lerde İstihdam Sorunu" ,*İktisat Dergisi*, Sayı: 230, Ocak, 1984, s. 6.

söylemler üzerinden açıklamıştır.[482] ''Özal Ekonomisi ve Grev hakkı'' makalesinde ise diğer makalelerde olduğu gibi yasal dayanağın eksikliğine vurgu yapılması ve yasanın etkinlik ölçütlerinden birinin, batıyla karşılıştırılması dikkat çekiyor. [483]

Alpay Biber İktisat Dergisi ile yaptığı söyleşisinde önemli bir konuya değinerek, İktisat Dergisi'nin sendikal gelişmelere ilişkin makalelerindeki "herkesin sendika kurabilmesinin merkezi sendikal yapının karşısında engel oluşturduğu" yaklaşımının aksine Biber, çok fazla sendika kurulmasının sendikal çeşitliliği getireceğini ve bu sendikal çeşitliliğin de sendikal bir gelenek yaratacağı iddiasını sunmuştur.[484] Bu söyleşide önceki sayılardan farklı olarak göze çarpan nokta, Biber'in sendikal hakların, grev haklarının "yukarıdan verilmiş haklar" olmasıdır. Biber 1983 tarihli 2821 sayılı Sendikalar Yasası ile 1961 tarihli, 274 sayılı Sendikalar Yasasını karşılaştırarak bu ikisi arasındaki en belirgin farkın, işçinin sendikayı birincisinde sadece avukatı (sadece sorunun çözümünde yer alması) ve diğerinde kendi kurduğu bir örgüt olarak görmesi (içselleştirmesi) olduğunu belirtmektedir.[485]

İktisat Dergisi'nin William Simpson'la yaptığı görüşmede, Simpson'a sendikal hareketler üzerindeki Askeri yönetim sınırlaması hakkındaki düşünceleri sorulmuş, , Simson bu soruyu sendikaların, ülkenin iktisadi ve siyasal siyasetini eleştirebilmesi gerektiği şeklinde yanıtlamıştır[486]

1983 tarihli Sendikalar Yasası İktisat Dergisi'nin 240. sayısında tartışılmaya devam edilmiş, sendikaların iş kolu düzeyinde kurulabilmelerinden, işçilerin ödeyecekleri üye ve dayanışma aidatlarının kapsamına, sendikaların siyasi faaliyetlerine kadar yasa tüm ekseniyle tartışılmış ve önemli nokta olarak, her bir makalede yasanın farklı

---

[482] Talat Sargın, '' İşçi-İşveren İlişkileri", *İktisat Dergisi*, Sayı: 237-238, Ağustos-Eylül 1984, ss. 12-14.

[483] Mustafa Sönmez, ''Özal Ekonomisi ve Grev Hakkı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984

[484] Alpay, Biber, '' Sendikal Geleneğin Oluşması İçin Sendikal Çeşitliliğin Sağlanması Gerekir", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984, s. 5.

[485] A.g.m., s. 4.

[486] "William'la Simpson Söyleşi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984, s. 9.

olumsuzlukları üzerinde durulmuş, aynı tartışmalar aynı konular üzerinden seyretmiştir.[487]

Genel olarak İktisat Dergisi'ndeki işgücü konulu tartışmalarda sendika yasaları konusuna odaklanılmışsa da dergide her makalede farklı işgücü alanlarına değinilmeye özen gösterildiği farkediliyor; şöyle ki derginin ilk söyleşi veya makalelerinde sedikal değişimin, işçi haklarının yasal boyutunda durulurken, sonraki makalelerde grev hakkının önündeki engellerden,[488] yeni sendikal mevzuat kapsamında geleceğe nasıl bakıldığından gelir dağılımı konusunda Devlet Planlama Teşkilatı'nın gelir dağılımı konusunda yaptığı çalışmalara kadar[489] birçok farklı alanda bu konuya değinilmiştir. Ancak; aynı başlıklı konularda, özellikle sendikal değişimin yasalar bazında incelendiği makalelerde tekrarlar gözlenmektedir.

Zafer Boyar'ın "İstihdam ve Gelir Dağılımı" başlıklı makalesinde, önceki makalelerden farklı olarak gelirin ve işçilik maliyeti verilerinin yıllara göre karşılaştırmalı olarak verilmesiyle önceki makalelerde istatiksel yöntemin pek kullanılmamış olması dikkati çekmektedir. Boyar, makalesinde Biber gibi, DTP ve DİE'nin konuyla ilgili yeterli araştırma yapmamasının, işsizliğin sosyolojik sonuçlarının tam anlaşılamaması sonucunu doğurduğunu ifade ederek , bu tarz verilerde Dünya Bankası Kakınma Raporu verilerinden yararlanmak durumunda olunduğunun altını çizmektedir.[490]

Boyar, makalesinde sendikalar üzerinde iktidarın kurduğu baskıya dikkat çekerek şu soruyu sormaktadır: "Hükümet de çıkarttığı genelgeyle kamu işveren sendikalarının kurulmasını hızlandırıyor; bu konuda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nı görevlendiriyor ve Kamu Koordinasyon Kurulu da nihai karar mercii olarak gösteriliyor. Nedendi bu telaş?.....İşçi kuruluşları dışında bir kısım kurallar oluşturmak, uluslararası sözleşmeleri,

---

[487] Eyrenci, Öner ve diğerleri'' Kollektif İş Hukukunda yeni düzenlemeler" , *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984, ss. 11-13.

[488] Mustafa Sönmez, '' Özal Ekonomisi ve Grev Hakkı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984, s. 36.

[489] Gülay Günlük Şenesen, '' Türkiye'de Gelir Dağılımına...", *İktisat Dergisi, Sayı: 241, Aralık 1984, s. 62.*

[490] Zafer Boyar, ''İstihdam ve Gelir Dağılımı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 248-249, Temmuz-Ağustos 1985, s. 29.

anayasayı dikkate almadan iktidar eliyle sendika kurmak çabaları nedendi?"[491]

Halit Narin'in makalesinde ise işsizlik konusunun bu denli tartışılmasına rağmen ilk kez psikolojik işsizliğe değinilmekte ve iş hakkının kişinin en temel haklarından biri olduğu vurgusu yapılmaktadır. Makalede Türkiye'nin işsizlik oranına bakıldığında çoktan bir sosyal patlama yaşanması gerektiği, bu sosyal patlamanın yaşanmayışının nedeninin Türk milletinin sosyal ve aile yapısından gelen sosyal yardımlaşma duygusu olduğu, kişilerin, işsizlik dönemlerinde ailelerinden gördükleri yardım ve destekle ayakta kaldıklarının altı çiziilmektedir.[492]

A.Aydın Özeren de önceki yazarlarla hemfikir olarak Türkiye'nin gelir dağılımının, Batı kapitalizminin etkisi altına girdiği dönemden beri bozuk olduğu iddiasında[493] bulunuyor ki, bu söylemin dönemin İktisat Dergisi'nin ortak söylemi olduğu söylenebilir. Süleyman Özmucur'un ''Türkiye'de Gelir Dağılımı'' adlı makalesi, gelir dağılımının klasik iktisat metodlarıyla, ölçümlerle hesaplaması açısından farklılık arzetmektedir. Özmucur makalesinde gelir dağılımını, nüfusun gelir dağılımı içindeki payını katma değer içinde ücretlerin payı...vs gibi değerleri ölçmek suretiyle sayısal değerleri üzerinden değerlendirmiştir.[494]

Gül G. Turan da "14 Mart Operasyonu Öncesi ve Sonrası" isimli makalesinde Türkiye'nin dövize ihtiyacı olması sebebiyle ihracatını arttırması gerektiği ve bunun da ancak gerçekçi bir kur politikasına geçilmesiyle sağlanabileceği iddiasındadır.[495] Ancak Gül Turan makalesinde iş gücünü etkileyen uluslararası faktörlere, dövize, uluslararası yatırıma, yabancı sermayeye, serbest ticarete...vb değinmesi açısından, işsizlik konusunu analiz ederken dergide çok fazla referans gösterilmeyen araçlara başvurmuştur.

---

[491] Age, s. 31.

[492] Halit Narin, ''İstihdam ve Gelir Dağılımı'', *İktisat Dergisi*, Sayı: 248-249, Temmuz-Ağustos 1985, s. 33.

[493] Özeren, A. Aydın, ''İstihdam ve Gelir Dağılımı'' *İktisat Dergisi*, Sayı: 248-249, Temmuz-Ağustos 1985, s. 41.

[494] Süleyman Ömucur , '' İstihdam ve Gelir Dağılımı'' *İktisat Dergisi*, Sayı: 258, Mayıs 1986, s. 14-15.

[495] Gül Turan, '' İstihdam ve Gelir Dağılımı'' *İktisat Dergisi*, Sayı: 258, Mayıs 1986, s. 9.

Derginin İktisatçılar Haftası kapsamında çıkarılmış olan 271. sayısında, Avrupa Topluluğu ve Türkiye ilişkileri işgücü açısından tartışılmıştır. Toplulukla Türkiye arasında imzalanan 1963 tarihli Ankara Antlaşmasıyla başlayan iş gücünün serbest dolaşımı 1970 tarihli Katma Protokol ile farklı bir boyut kazanmıştır, ki derginin 271.sayısı da temelde bu konuya odaklanmaktadır. Özellikle 1973 Petrol Krizi sonrasında topluluk üyelerinin topluluk dışından yeni işçi alımını durdurmuş ve hatta, topluluk dışı üyelerini kendi ülkelerine gönderme politikasına başlanmıştır. Bu nedenle derginin bu sayısı, Türkiyeli işçilerin serbest dolaşım hakkı olduğuna, Türk ekonomisinin AET ekonomisi içinde yer almaya hazır olduğuna ilişkin iddialardan mmürekkeptir.[496]

4. Teknoloji

Teknoloji, İktisat Dergisi'nin "iktisadın ve üretimin modernleşmesi" anlamında geçerliliğini yitirmeyen tartışmalarından biridir.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Doğan Kargül, gelişmişlik kapsamında tartışılan teknoloji konusunu başka bir noktaya taşıyarak, emeğin verimliliği açısından ele almıştır. Yazar, teknolojik gelişmenin emeğin verimliliğini azaltacağı tezine, yeni teknolojilerin üretimi uyararak cazip yatırım fırsatı yarattığı, teknolojinin işsizliğin tek kaynağı olarak gösterilemeyeceği, düzgün maliye politikaları ile ilk andaki düşüşün üstesinden gelinebileceğini savunur. Yazının öne çıkan iki özelliği, teknoloji ve üretim artışını lineer bir düzeyde (ne kadar çok teknoloji, o kadar çok üretim artışı) ele alması ve "robotlar" ve "insanları" bir tamamlayıcılık ilişkisi içerisinde değerlendirmiş olmasıdır. Yazara göre "Robotlar ve insanlar birbirlerine yararı çalışmalar getireceklerdir… Bir düşmanın rekabeti gibi değil, dostların işbirliği gibi evreni ve onun kanunlarını akıllıca kullanmayı anlayan daha büyük bir kavrayışla ulaşabileceğiz ve böylece tek başımıza yapabileceğimiz şeylerden çok daha fazlasını gerçekleştirebileceğiz." Kargül "robotların bir gün her şeye egemen olabileceği" şeklindeki kurgusal iddiaya

[496] Mükerrem Taşçıoğlu, ''Avrupa Topluluğu ve İşçi Sorunları", *İktisat Dergisi*, Sayı: 271,272, Haziran-Temmuz 1986, s. 95.

ise “panik zamanı değil, robotların insan kaynaklarının yerinde akılcı, planlı çalıştırılması zamanıdır.” sözleriyle karşı çıkmıştır.

Tablo 30: İktisat Dergisi'nde Teknoloji Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	SAYI	AY	YIL
Kompütür ve Ekonomi	241	Aralık	1984
Yalan -Kuyruklu Yalan- İstatistik	242	Ocak	1985
Bilgisayar ve Banka	245	Mart	1985
Teknoloji , Girişim ve Risk	245	Mart	1985
Teknolojinin Jeopolitiği	246	Mayıs	1985
Türkiye'de Karar Birimlerinin Teknoloji Konusuna Yaklaşımları	246	Mayıs	1985
Batı'da "Bilgi Toplumu"na Geçiş ve Türkiye	246	Mayıs	1985
Değişik Perspektiflerden Teknoloji	246	Mayıs	1985
İktisat Yazınında Teknoloji	246	Mayıs	1985
İktisat ve İşletme Eğitiminde "Teknoloji" Konusunun Yeri ve Önemi	265	Aralık	1986
Programlanabilir Otomasyon ve İnsan Kullanımı	269	Nisan	1987
Biyoteknoloji: Ufukta Bir Teknolojik Devrim mi?	266,267	Oca-Şub	1987
AT ile Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Bilimsel ve Teknolojik Altyapısı	285,286	Ağu-Eyl	1988

Bilhassa mevcut sınai yapının teknolojik verimliliği üzerine yapılan öneriler İktisat Dergisi’ne kaleme alınan AB konulu yazıların 1990’lı yıllara kadar odak noktalarından biri olagelmiştir.[497] Örneğin Yentürk 1988 yılındaki yazısında “Türkiye’nin kendi teknolojisini üretmesi, özellikle elektronik-enformatik alanında yerli sanayini kurması, eğitim politikasını buna bağlı olarak yönlendirmesi, ARGE’de çalışan işgücünü artırması” gibi

[497] 1990’lı yıllardan itibaren AB ile ilgili olarak yürütülen tartışmaların ise genişleme ve jeopolitik konum üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkün.

öneriler getirerek teknolojinin yerli üretiminin iktisadi gelişim programının temel eksenlerinden biri olması gerektiğine değinmiştir. Bu tür tartışmaların bir başka boyutu da iktisat eğitimini "iş alanlarına eleman yetiştirmek" olarak özetlenebilecek bir noktaya varmasıdır.

Bu dönemde kentlilik ve teknoloji arasındaki ilişkiye dikkat çekmek için "Kompüter ve Kentsel Toplum" başlığıyla bir yazı çevriliyor.[498][499]

Bilişim teknolojilerinin işletmecilik anlayışında bu denli belirleyici hale gelmesi, 1. Kalkınma Planı ile başlayan sanayileşme atılımlarında önerildiği şekliyle "mevcut personelin eğitilmesi"nden farklı olarak "eğitilmiş personelin işe alımı" konusunu gündeme getirmiş, dikkatleri genç nüfusun eğitimine yöneltmiştir. Unido uzmanlarından Woodvard Bursa'da katıldığı bir seminerde özellikle bu konuya değinmiş ve "bilime dayalı sanayiyi" mümkün kılacak teknolojinin geliştirilmesi için üniversite sanayi işbirliğini önermiştir.[500]

5. Yeni Tartışmalar

90'lara girerken dergide de bir kısmı önceki dönemin devamı niteliğinde, bir kısmı ise bir toplumsalo dönüşümü simgeleyen yeni tartışmalar başlamıştır.

a. Tüketicinin Korunması

Tüketicinin korunması konusu her ne kadar görece yeni bir konu olarak derginin gündemine girmişse de, kounun ele alınış biçimi tanıdıktır; tüketicilerin devlet tarafından korunması, Türk insanının yapısı gereği gönüllü örgütlenmelere müsait olmadığı[501] şeklindeki izahlar devam etmektedir. Reşad Nadir Özsoğuk, meseleyi "Türkiye'de Devletin Mal ve Hizmet Piyasalarına Müdahalesi ve Tüketicinin Korunması" kapsamında ele

---

[498] Bu konuya daha sonraki bölümlerde değinilecektir.

[499] Gerald Sturman "Kompüter ve Kentsel Toplum", Çev: Turhan Yamaç, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı:181, 1979.

[500] "Türkiye 79 ve Üniversite Sanayi İşbirliği", age, s.8.

[501] Tanju Öztürk, "Türkiye'de Tüketicinin Korunması…", *İktisat Dergisi*, Sayı: 219-220, Mart-Nisan 1983.

almış; tüketiciin korunmasının ilk amaç olmadığını, önce mal ve hizmet piyasalarındaki haksız rekjabetin önlenmesi gerektiğini belirtmiştir.[502]

Tablo 31: İktisat Dergisi'nde Tüketicinin Korunması İle İlgili Olarak Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Türkiye'de Tüketicinin Korunması Konusu	Öztürk Tanju	220-221	Mar-Nis	1983
Tüketicinin Korunması, Ulusun Genel Eğitim Düzeyinin Yükseltilmesi ile Sağlanabilir	Işıl Erhan	220-221	Mar-Nis	1983
Türkiye'de Tüketicinin Korunması	Özsunay Ergun	222-223	May-Haz	1983
Tüketicinin Korunma İhtiyacı, Mevzuat ve Belediyelere Düşen Görevler	Ünlü Halil	222-223	May-Haz	1983
Tüketicinin Korunması ve Aydınlatılması	Kılkış Yıldırım	222-223	May-Haz	1983
Türkiye Ekonomisinin Genel Ekonomik-Politik Çizgileri	Önder İzzettin	235-236	Haz-Tem	1984
Tüketicinin Korunması Gerekliliği ve Yasaya İhtiyaç	Metezade Zihni	236-237	Haz-Tem	1984
Denetim Olayı ve Tüketicinin Korunması	Yüzgün Arslan	236-237	Haz-Tem	1984
Türkiye'de Devletin Mal ve Hizmet Piyasalarına Müdahalesi ve Tüketicinin Korunması	Özsoğuk Reşad Nadir	236-237	Haz-Tem	1984
Tüketicinin Korunması Hakkında Bazı Görüşler	Baykan Renan	239	Ekim	1984

Bu dönemde "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı'nın" hazırlanmış olması ve İstanbul Sanayi Odası'nın bu kanunu eleştiren raporu dikkatleri tüketici konusuna çekmiştir. Alınacak önlemlerin halk tarafından desteklenmesi için Ev kadınları başta olmak üzere tüketicinin eğitimine ağırlık verilmesi gerektiği söylenirken, tüketicilerin korunmasının bir yolu

[502] Reşad Nadir Özsoğuk, "Türkiye'de Devletin Mal…", *İktisat Dergisi*, Sayı: 236-237, Haziran- Temmuz 1984, s. 12.

olarak aracıların asgariye indirilmesi önerilmektedir (Yazılar için bkz Tablo 31). Bu konuda dergide esnaf ve sanatkar derneklerinden, Profilo Holding Genel Koordinatöründen ve Sanayi Odası Başkanının yazılarının yer almasının yanısıra, halktan da görüş alınmıştır. Milliyet Gazetesi yazarı Renan Baykan ise genel olarak yazılarda iddia edildiğinin aksine, Türkiye'de tüketicilerin korunması için yasal mevzuatın yeterli olduğunu savunmuştur; sorun, mevcutların tam olarak kullanılamamasıdır.[503]

b. Çevre

Girişimciliğin işletme tekniklerinde sıklıkla anılan bir kavram olarak öne çıkması, ulaşım sektöründeki ve nükleer deneylerdeki artış ve genişlemeler son dönemlerde güçlenen çevre hareketlerinin de dikatini çekmişti.

İktisat Dergisi'nde ekoloji konusu genel olarak üç sayıda ele alınmış (Bkz Tablo 32), fakat yazıların çoğunluğu çevresel bozuklukların oluşturduğu maliyeti hesaplama yoluyla, üretim maliyetlerindeki artışlara dikkat çekme, risk hesaplama çabası içerisinde girilmiştir.

Tablo 32: İktisat Dergisi'nde Çevre İle İlgili Olarak Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Teknoloji , Girişim ve Risk	Altın Vural	245	Mart	1985
Nükleer Enerjinin Gereği ve Geleceği	Aybers Nejat	245	Mart	1985
Nükleer Enerji ve Gelişmekte Olan Ülkeler	Göksel Selahattin A.	245	Mart	1985
Enerji Politikalarında Boyutlar ve Türkiye'nin Seçenekleri	Kavrakoğlu İbrahim	245	Mart	1985
Çevre Kirliliğine Çözüm: Nükleer Santrallar	Kükner Ömer	245	Mart	1985

[503] Daha fazla bilgi için. Renan Baykan, "Tüketicinin Korunması Hakkında...", *İktisat Dergisi*, Sayı: 239, Ekim 1985, ss. 62-65.

Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Türkiye	Özil Eralp	245	Mart	1985
Çevre Sorunları ve Ekonomi	Ural Engin	245	Mart	1985
Çevre Sorunlarıyla İlgili Bazı Görüşler	Üzel Salahaddin	245	Mart	1985
Ekonomi-Ekoloji ya da Kaynaklarla Çevrenin Akılcı Yönetim ve Kullanımı	Yarman Tolga	245	Mart	1985
Dünya Sonlu mudur? Club of Rome'un Tezlerinin Eleştirisi	Massarrat Muhsin	245	Mart	1985
Sorgulanması Gereken Bir Diskur: Doğayı Koruyalım mı / Sömürelim mi?	Uras Ufuk	250	Eylül	1985
Sanayi ve Çevre Konferansı	Ural Engin	253	Aralık	1985
Dr. Mandel: "Çevre Sorununun Temelinde Piyasa Ekonomisinin Kısmi Rasyonelliği ile Global İrrasyonelliği Arasındaki Çelişki Yatı	Mandel Ernest	253	Aralık	1985
Dr. Samuelson: "Çevre Bilincini Uyandırmak İçin Club of Rome'un Abartmalarına Gerek Vardı..."	Samuelson Paul A.	253	Aralık	1985
Havemann'da Ekolojik Kriz ve Ütopya	Perinçek Doğu	253	Aralık	1985
Türkiye'de Güneş Enerjisinden Yararlanma İmkanları	Yarman Tolga	253	Aralık	1985
Doğayı Algılayışımızdaki Gelişme: Bilim Eğitimi ve Sorunlar	Yarman Tolga	269	Nisan	1987
Doğal Kaynaklar	Davidson Paul	270	Mayıs	1987
Dr. Evirgen: "Çevre Konusundaki Yasal Düzenlemelerde Eksikler Var..."	Evirgen Muzaffer	270	Mayıs	1987

Vural Altın'a göre "kamu sektörü dışındaki üretim faaliyetlerinin yargıcıserbest piyasa üzerinde akıllıca denetlenmiş serbest piyasa ve kamuoyu"dur ve "sanayleşme ve ekonomik büyüme lehine açık bir seçim yapmış olan ... toplumumuz bazı riskleri de göze almak durumundadır."[504]

[504] Vural Altın, "Teknoloji, Girişim ve Risk", *İktisat Dergisi,* Sayı: 245, Mart 1985.

c. Kadın Sorunu

İş yerleri arasındaki ücret farklılıklarının kaldırılması sorunu büyük oranda enformel sektörde çalışan ve erkeklerden düşük ücret alan kadın işçiler, kadın hareketinin güçlenmesine paralel olarak hem iktisat yazınının, hem de sosyalist hareketin söylemlerinde yer almaya başlamış; örneğin, dergi yayın yönetmeni röportaja gittiği işkadınlarına erkek egemen bir dünyada yükselişin zor olup olmadığını sormaya başlamıştır.[505]

Tablo 33: İktisat Dergisi'nde Kadın Sorunu Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
8 Mart ve Evrensellik Tartışması	Göktürk Gülay	232	Mart	1984
İktisatçıları İlgilendiren Yönleriyle Kadın Sorunu	Tekeli Şirin	232	Mart	1984
İş Süreçleri ve Kadının Konumu	Torun Şule	232	Mart	1984
Kadınların Tarihi, Kadınların Direnişi ve Feminizm	Gülnur Savran	244	Mart	1985
Kadınların İsteği "Özgürleşme" mi, "Eşitlik" mi? Medeni Kanun Tartışmalarının Düşündürdükleri	Tekeli Şirin	246	Mayıs	1985
Medeni Kanundaki Değişiklikler ve Düşündürdükleri	Özlen Gül	247	Haziran	1985
Türk Kadınının Toplumdaki Yeri	Çeliker Gülşah	310	Aralık	1990
Kadınlarla İlgili Kararnameler	Tankut Tülin Tınaz	310	Aralık	1990

Bu konuda derginin nadir yazılarından birini yazan Şirin Tekeli "feminist kadınlar olarak siyasal iktidar sorununa yaklaşımımız ne olmalı?" sorusuna kadınların oy hakkını tartışarak yanıt aramıştır. Tekeli, oy hakkını Sufrajetlerin ve sosyalist feminist kadınların yürüttüğü mücadelelerden

[505] Sorumlu Yayın Yönetmeni olarak Satlıgan Krueger'e bankacılık camiasının bir erkek dünyası olduğunu hatırlatarak, bankadaki konumunun bir kadın iktisatçının kolay kolay gelebileceği bir konum olmadığını söylüyordu. "Anne o. Krueger ile Görüşme", s. 6

örneklerle kadınları ilgilendiren sorunların yasa ile çözümü ve kadınların çıkarının sınıf çıkarı ile olan ilişkisi bağlamında ele almış ve kadınların seçme hakkı kazanımının kadınlara parlamento yolunu açamamasının, kadnların muhafazakar partilerin oy deposunu doldurmasının sebeplerine eğilmiştir. Tekeli Türkiye için "azgelişmiş kapitalizm" ifadesini kullanarak , azgelimiş kapitalist toplumlarda kadın ve erkek ilişkilerinin kapitalist toplumlara özgü çelişkiler taşımasının yanı sıra, patriyarkal yapıları da barındırdığını belirtmiştir; "yani bir yandan eşitlikçi bir söylemin ardında gizlenen eşitsizlik durumları, bir yandan da eşitlikçi söylemin açıktan açığa reddedildiği yapılar iç içe(dir)." Tekeli Kemalizmin henüz eleştirel biçimde değerlendirilmesinin olağanlaşmadığı bu yıllarda, Kemalist reformlardan sonra da kadının durumunda bir değişme olmadığını belirmiştir. Özellikle çok partili geçişi, kadınların siyasetten büsbütün elendiği bir tarih olarak işaretlemiştir; çünkü bu dönemde kadınların sembolik işlevleri sona ermiş ve onlar da erkekler gibi ciddi parti içi rekabet kurallarına tabi olmuşlardır. Bir ideoloji olarak feminizmin iktidar ile olan ilişkisini diğer ideolojilerden farklılaştıran en önemli noktanın feministlerin siyasi iktidarı ele geçirme hedefinin olmaması şeklinde açıklayan Tekeli, feminizmde amacın gerçek anlamıyla kitle eylemi ve parti biçiminin aşılması olduğu fikrindedir. Tekeli'ye göre "özel olan politiktir" söylemi bu tür bir mobilizasyonun formülüdür. Bu formül, örgütlerin dönüştürülmesine tekabül etmektedir. Yani feminizm için, parti içi disiplin, son derece sorunlu bir örgütlenme biçimidir. [506]

Gülnur Savran, kadınların farklı toplumlardaki yerine ilkçağlardan itibaren yeni bir bakışaçısıyla yorum getiren bir kitap olarak tanıttığı Andree Michel'in "Feminizm" isimli kitabına dair bir yazı kalema alarak, dönemin nadir yazılarından birini yazmıştır. Savran feminizmin bir "yayılma politikası" olmaması gerektiğini şu iddiasıyla sunmaktadır: "Feminizm genişliyor, genişletidikçe sulandırılmış oluyor; giderek yer yer kendi karşıtına dönüşüyor."[507]

---

[506] A.g.m. , ss. 44- 49.

[507] Gülnur Savran, "Kadınların Tarihi, Kadınların…", *İktisat Dergisi,* Sayı: 244, Mart 1985.

İstanbul Üniversitesi öğrenisi Gülşah Çelikel'in yazdığı "Türk Kadınının Toplumdaki Yeri" başlıklı yazıda ise haklarının kadınlara çok önce Atatürk tarafından verilmiş olduğu iddia edilirken, "erkeklerin kendilerine verilmiş rahatlıktan kurtulup gözlerini açabilmeleri için eğitim almaları" gerektiği söylenmiştir.[508]

"Çalışan Kadınlar" dosya konusu ile hazırlanan 232. sayıda sadece üç yazı dosya konusu ile ilgilidir. Bu yazılardan ilki Gülay Göktürk tarafından yazılmış olan, 8 Mart üzerine evrensellik tartışması yürüten yazıdır. Göktürk, özetle, nüfusunun yarısına uygulanan baskının ne bir çağa, ne de bir topluma özgü olduğu ve "kadınların toplumsal dönüşümün kritik halkası" olduğu fikirlerini sunmaktadır.[509]

d. Din Meselesi

İktisat Dergisi'nde din meselesi, 310. sayıda çeviri ve yazılarla değerlendirmeye alınmıştır. "Laiklik ve İslam" başlıklı sayıda Muhammed Arkoun gibi İslami yenilikçilerin görüşlerine yer verilmiş, İslam'ın yanlış yorumlandığı iddiaları gerek Arkoun'un, gerekse Hatemi'nin yazıları ile tekrar edilmiştir (Bkz. Tablo 34). Arkoun özellikle kadınlarla ilgili Kurani hükümlerin günümüzde güncel hayatta bir karşılığı olup olmadığının sorgulanması gerektiğine dikkat çekmiştir.[510]

Tablo 34: İktisat Dergisi'nde Din Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
Türbanı Bahane Ederek Laiklik, Din ve Devlet Üzerine	Çakman M. Kemal	292	Mart	1989
Turan Dursun'un Ardından	Yıldız Yavuz	308-09	Eki-Kas	1990

[508] Gülşah Çelikel, *İktisat Dergisi,* Sayı: 310, Aralık 1990, s. 67, 68.

[509] Gülay Göktürk, *İktisat Dergisi,* Sayı: 232, Mart 1984, ss. 31-34.

[510] "Fransa'da İslam", Der: Catherine David, Çev: Murat Şekercihacibekir, *İktisat Dergisi*, Sayı: 310, Aralık 1990, ss. 9-11.

Demokratik Laik Toplum	Gökdemir Necdet	310	Aralık	1990
Fransa'da İslam	David Catherine	310	Aralık	1990
Laiklik Üzerine Bir Not	Aybay Aydın	310	Aralık	1990
İrtica Geliyor...(mu)?	Ateş Toktamış	310	Aralık	1990
Gerçek Din Anlayışı ve Karşılaştığı Hücumlar	Hatemi Hüseyin	310	Aralık	1990
Türkiye'de Laiklik	Yıldız Yavuz Gökalp	310	Aralık	1990
Laiklik ve Alevilik	Şener Cemal	310	Aralık	1990
Solda İnançtan Kanaate İlerleyiş	Perinçek Şule	310	Aralık	1990
Marsilya Müezzinleri	Blachet Pierre	310	Aralık	1990
Cehennem Dini	Eribon Didier	310	Aralık	1990

Benzer iki görüş sunan yazılardan Aydın Aybay aynı sayıya yazdığı yazıda laiklik ilkesini teokratik bir iktidara karşı çıkış açısından Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren çok kısaca sorgulamış; Toktamış Ateş, Cumhuriyetin kimi kurumlarının dini "işgal" altında olduğu iddiasını sunmuştur.[511] Hüseyin Hatemi ise "türbanist ve anti-tübanist aydınlar"a seslenerek laikliğin ciddi bir terim karmaşası içersisinde tartışılmasını eleştirmiştir. Şule Perinçek "islamcıların" kürtleri, kadınları ve işçileri ezdiğini söyleyerek, "(onların) kendi dünyalarına dönük" olmalarının bu kapanmanın devam edeceğine ilişkin bir sinyal olduğunu savunmuştur.[512]

e. İktisat Eğitimi

Unido (United Nations Industrial Development Organization) tarafından sanayi ve üniversite işbirliğnin çerçevesini saptamak amacıyla 1976'da Viyana'da yapılan ulusalarası toplantıda Türkiye, Filipinler, Kenya ve Brezilya'da universite sanayi işbirliğinin ulusal düzeyde takibi konusunda

[511] Aydın Aybay, "Laiklik Üzerine Bir Not", *İktisat Dergisi,* Sayı: 310, Aralık 1990, s. 5, 6 ve Toktamış Ateş, "İrtica Geliyor mu?", *İktisat Dergisi,* Sayı: 310, Aralık 1990, s. 7, 8.

[512] Şule Periçek, "Solda İnançtan Kanaate İlerleyiş", *İktisat Dergisi,* Sayı: 310, Aralık 1990, s. 21, 22.

karar alındıktan sonra; Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi tarafından UNIDO'nun da katkılarıyla 1979 yılında "Türkiye 79 ve Üniversite Sanayi İşbirliği" başlıklı bir seminer düzenlendi. Seminerin yöneticilerinden ve düzenleyicilerinden biri olan ve bu yıllarda derginin Yazı Heyeti'nde de görev yapan Alkın İlkin, sanayileşme için gerekli olan "bilimselleşme" gereksiniminin karşılanması için bu tür bir işbirliğine ihtiyaç olduğunu belirterek üniversiteyi "piyasaya insan yetiştirme" misyonu ile değerlendirmiştir. Unido uzmanların dan Akşit Kayalar konuşmasında; gerek mevcut sanayi kuruluşlarının kapasitelerinin artırılması, gerekse sanayi yatırımlarının gerçekleştirilmesinde üniversitelerin çok önemli bir görevi olduğunu, sanayinin insan gücü gereksinimlerine cevap verecek düzenlemelere ve sanayilere müşavirlik hizmetinin sağlanmasına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Nottingham Üniversitesi'nden Seminer'e katılan Arnfield ise İngiltere'den örnekler vererek üç üniversitenin üniversite-endüstri ilişkileri geliştirmek amacıyla resmi örgütler kurduğunu belirtmiş ve "bu ilişkinin başarılı olabilmesi için karşılıklı anlayış ve güven gereklidir" ifadesini kullanmıştır. Son olarak TOFAŞ Genel Müdürü Erdoğan Karakoyunlu "sınai gelişmeden uzak kalmış bir üniversitenin *çağdaş* bir üniversite olamayacağını söyleyerek Bursa Üniversitesi ile Bursa'daki sanayi kuruluşları arasında bir işbirliği protokolü hazırlanmasını önermiştir.[513] Oysa "yüksek tahsilin tek amacının ekonominin acil ihtiyaçlarını karşılayacak eğitilmiş insan gücü yetiştirmek olduğunu farzetmek hatadır."[514] "İnsan kaynağı geliştirmenin ana gayesinin, insanın mallarına veya hizmetlerine olan katkısını azami hadde çıkarmak olduğunu farzetmek hatadır."[515]

Görüldüğü gibi, Yazı Heyeti'nden Alkın İlkin'in de organizasyonunda yer aldığı bu seminer, üniversiteleri iş dünyasının taleplerini karşılayabilecek emek gücünün üreticileri olarak konumlandırmış, iktisat eğitiminde kantitatif yöntemleri öne çıkarmış ve taleplerinde ulusalararası şirket ve örgütlerce kullanılan "karşılıklı güven, anlayış, çağdaşlık" gibi ifadelere

[513] "Türkiye 79 ve Üniversite…", ss. 5-9.

[514] Frankel, s. 5.

[515] Dönemin sıkça başvurulan referanslarnın birinden, Harbison ve Myers, "Educatıon Manpower and…, New York: Hil Yayınları, 1964, s. 12.

başvurmuştur. Seminer haberini metinleştirerek dergiye aktaran, sonraları iş dünyasına atılarak Impexbank'ta yöneticilik yapmış olan Selçuk Öğrendil ise, seminer haberini hiçbir yorumda bulunmaksızın sunmuştur.

1980'lerde *Uygulamalı Eğitim* Vakfı başkanı Tahir Özgü de İktisat Dergisi'nin 190. sayısına yazdığı yazıda "üretici eğitim" kavramını kullanarak, yukarıdaki satırlarda temsil edilen fikri adeta özetlemiştir. Yazar "eğitime refahı artıracak bir yatırım" gözü ile bakılması gerektiğini belirtmiş, genel olarak yazıda eğitim ve refah arasındaki ilişkiyi konu edinmiştir. Özgü'ye göre, "eğitiminde uygulanacak yöntem(in)... toplumsal gereksinimlere... uygun bir şekilde sağlan(ması)... eğitim psikolojisinin, eğitim sosyolojisinin ve eğitim ekonomisinin uyum içine girmesi demektir."[516] Yazar yazının devamında toplumsal gereksinmeler kavramı ile ne kastettiğini şöyle özetlemektedir: "Cumhuriyetin kuruluşundan beri gereği duyulan ve sözü edilen 'ekonomik gereksinmelere uygun bir eğitim sisteminin' ... işlerlik kazanması için artık zaman kalmamıştır." [517]

"YÖK Sisteminin Değerlendirilmesi" başlıklı İktisatçılar Haftası paneline hukuk alanında eğitim veren Ömer Lütfi Duran, Dyp Temsilcisi Mehmet dülger, iktidar partisi temsilcisi Erol Zeytinoğlu ve SHP temsilcisi Türkan Akyol katılmış, katılımcılar genellikle YÖK'ün teşkilatlanma biçiminin antidemokratikliğine (atanma esası ve üyelerin bileşeni vs...), akademik özgürlüğün olmadığına vs vurgu yapmıştır. Cemiyet başkanı Ahmet Özkan bu dönemde öteki faktörlere oranla beşeri sermayenin ağrılığı çok artacaktır... Beşeri sermayenin üretildiği yer ise, genel olarak eğitim sistemi, başta üniversitelerdir." diyerek iktisat eğitimini ilk elden işveren üretim merkezi olarak ifade etmiştir.

Lütfi duran ise bu sistemin öğretim üyelerinin birbiriyle irtibat kurmasını engellemek üzere oluşturulmuş olduğunu, yeni üniversiteler açma yoluyla eğitimi kalkındırma poltikasından dolayı herkesin doçent, profesör yapıldığını söylüyor. Türkiye'de "şark" toplumu olunmasından dolayı

---

[516] Tahir Özgü, "Eğitimde Amaç ve...", *İktisat Dergisi,* Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980, s. 26.

[517] Age, s.27.

unvanlara çok önem verildiğini söylemiştir.[518] Türkan Akyol 1980 Askeri Darbesinin gerekçesinin terörün kaynağının üniversiteler olduğunu hatırlatmıştır.[519] Mehmet Dülger YÖK'ün kaldırılması yerine başkanının üç yıldan fazla görev üstlenememesi, bünyenin tamamen üniversite hocalarınca oluşturulması gibi uygulamalarla "demokratikleştirilmesini" önermiştir. Dülger, o zamanki YÖK Başkanı'nın(Doğramacı) Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmaya referans vererek, onun da öğrencilere dernek kurma hakkı tanınması ve üniversite yönetimlerine katılmaları kanısında olduğunu ve üniversitelerde "ideolojik akımlar da dahil her şey tartışılması gerektiğini söylemiştir.[520] Dülger'e göre "üniversitelerimizin de önemli bir kusuru vardır.... Üniversite toplum içerisinde tavır koymak zaruretiyle karşı karşıyadır... tek yanlılık, ideolojik, bağnazlık ve karşı fikirleri bastırma çizgisi var üniversitenin."[521]

Aynı etkinliğin öğleden sonraki oturumuna ise Aydın Aybay, Uğur Dermen, Kemal Gürüz ve Nahit Kumbasar katılmıştır. Kemal Gürüz'ün konuşmasında fransa'da milli eğitim bakanının doktora tezini iptal etme yetkisi olduğu gibi örnekler kullanark YÖK savunusunda bulunması şaşırtıcı görünmekle birlikte, Gürüz, Türkiye üniversitelerinde eğitim kalitesinin artırılması için performans göstergelerini önermiş, dünyada bütün üniversitelerin özelleştirilmelerinin gündemde olduğundan bahsetmiştir. YÖK ile başlayan ve biten her şeyin çok kötü bir kelime olarak yansıtıldığını söyleyen Gürüz, bu durumu 'YÖK'leme, YÖK'seme' olarak ifade etmiştir."[522]

---

[518] "YÖK Sisteminin Değerlendirilmesi", *İktisat Dergisi,*, Sayı: 305-306-307, Nisan 1990, s. 11.

[519] Age , s. 10.

[520] Age , s. 18.

[521] Age, s. 27.

[522] Age. , ss. 37-39.

Tablo 35: İktisat Dergisi'nde İktisat Eğitimi Konusunda Yazılmış Yazılar (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL
İktisat Eğitimi	Ekin Nusret	213,214	Ağu-Eyl	1982
İktisat Eğitimi	Üstünel Besim	213,214	Ağu-Eyl	1982
İktisat Eğitimi	Özgü Tahir	213,214	Ağu-Eyl	1982
İktisat Eğitimi İçin Bir Program Taslağı	Özmumcu Süleyman	213,214	Ağu-Eyl	1982
İktisat Eğitimi İçin Bir Program Taslağı	Kaytaz Mehmet	213,214	Ağu-Eyl	1982
Bir Ekonomik Sistemin –ve Ekonomi İlminin- Yararları	Galbraith John Kenneth	213,214	Ağu-Eyl	1982
İktisat Öğretiminde Türkçe Semboller (Bir Çağrı)	Savaş Vural	213,214	Ağu-Eyl	1982
İktisadın Öğretimi Üzerine	Görün Fikret	254	Ocak	1986
Başlıca Sorun Alanları Açısından Türkiye'de İktisat Eğitimine Toplu Bir Bakış	Şenses Fikret	254	Ocak	1986
İktisat Tarihinin Niteliği ve Eğitimdeki Yeri Üzerine	Cezar Yavuz	254	Ocak	1986
İktisat Eğitimi ve Kalkınma Öğretimi	Evcimen Günar	254	Ocak	1986
Türkiye'de Makroekonomi Eğitimi Nedir, Ne Olmalıdır?	Gökçe Deniz	254	Ocak	1986
İktisat ve Ekonometri Eğitimi Üzerine	Kaytaz Mehmet	254	Ocak	1986
İktisat ve Ekonometri Eğitimi Üzerine	Özmucur Süleyman	254	Ocak	1986
Kamu Maliyesi ve Türkiye'de Maliye Eğitimi	Oyan Oğuz	255,256	Şub-Mar	1986
İktisat Öğretiminin Sorunları Üzerine	Çakmak Ahmet	257	Nisan	1986

İktisat Öğretimi Sayısı Üzerine	Genceli Mehmet	257	Nisan	1986
İstatistik Öğretimi Üzerine	İpek Merih	257	Nisan	1986
İktisat Eğitimi: Süreci, Sorunları, Etkileyen Koşullar ve Sonrası	Bir Grup Öğrenci	265	Aralık	1986
Prof. Barda: "Sınavlar Çoğaldı, Öğrenciler Arttı, Hocalar Azaldı. Kalite de Düştü"	Barda Süleyman	265	Aralık	1986
Prof. Ülken: "Sanırım, Şimdilerde İyi Bir İktisatçı Olmak, Geçmişe Oranla Daha Zor"	Ülken Yüksel	265	Aralık	1986
Cumhuriyet Devrinde İktisat Tedrisatı	Fındıkoğlu Ziyaettin Fahri	265	Aralık	1986
Maliye Öğretimi Üzerine	Turhan Salih	265	Aralık	1986
İktisat ve İşletme Eğitiminde "Teknoloji" Konusunun Yeri ve Önemi	Barutçugil İsmet S.	265	Aralık	1986
Yaşadığımız Dönem Bağlamında Üniversiteler, Eğitim ve İktisat Fakültesi'nde Eğitim Süreci: (1)	Reyna İshak	265	Aralık	1986
Yaşadığımız Dönem Bağlamında Üniversiteler, Eğitim ve İktisat Fakültesi'nde Eğitim Süreci: (2)	Reyna İshak	266,267	Oca-Şub	1987
YÖK Sisteminin Değerlendirilmesi ve Yüksek Öğretimde Arayışlar	Akyol Türkan	303-04	May-Haz	1990
YÖK Sisteminin Değerlendirilmesi ve Yüksek Öğretimde Arayışlar	Duran Lütfü	303-04	May-Haz	1990
YÖK Sisteminin Değerlendirilmesi ve Yüksek Öğretimde Arayışlar	Dülger Mehmet	303-04	May-Haz	1990
YÖK Sisteminin Değerlendirilmesi ve Yüksek Öğretimde Arayışlar	Zeytinoğlu Erol	303-04	May-Haz	1990

Derginin iktisat eğitimine ayrılan 213-214. sayısı, eğitimi kalitesi ve içeriği açısından sorgulamayan, tam anlamıyla iktisatlıların iş yaşamına

kazandırılmasına odaklanan bir sayı niteliği taşıyor. Sayı için ilk görüşme 'işdamı" Tuncel Oyal'le yapılmış. İktisat Dergisi'nin "...mezun olduğunuz okulda verilen eğitim ile iş yaşamında ortaya çıkan gereksinimlerin ne ölçüde uyuştuğunu... aktarır mısınz?" sorusuna Oyal, sayının kalan yazılarının hemen hepsinde vugulanacak bir noktaya dikkat çekerek, iktisat ve işletme fakülteleri olarak yapılan ayrımı yanlış bulduğunu söyleyerek başlamıştır. Bunun üzerine sorulan iki fakülteden hangisini tercih edeceği sorusunu ise şöyle yanıtlamıştır: "Şu koşullarda iktisat fakültesinde verilen eğitimin yetersiz olduğu kanısındayım. İşletme Fakültesi'nden gelen bir personelin 'teorik eksikliğini'... ben kendi bişgi temelime dayanarak kapatabildiğim ölçüde, işletme fakültesi mezunlarını yeğlerim."[523] Böylelikle Oyal, bilgi eksikliğinin 'dışarda' kapatılabilecek bir eksiklik olduğunu ortaya koymuş, "Türkiye'nin asıl gerçeklerine yönelen bir pratiğe"[524] sahip olmanın daha önemli olduğu fikrini iletmiştir. Oyal'e göre bu nedenle "iktisat fakültesinin yanı sıra işletme iktisadını da okuyup gelenler daha çok işe yara(maktadır)."[525]

Sayıda ikinci vurgu, iktisat fakültelerindeki yabancı dil öğrenimi ile ilgili sorunlar ile ilgilidir. Fakat burada da sorun, yabancı kaynakların ve dolayısıyla gelişmelerin takibindeki eksiklik olarak ortaya konmamakta, yabancı dil bilmeyen birinin pazarlıklarında karşı tarafın dediklerini kabul etmek zorunda kalabileceği şeklinde saptanmaktadır.

Yine bir işadamı olan Semih Haznedaroğlu ile yapılan ikinci görüşmede ilk yazıda değinilen noktalara dikkat çekilmekle birlikte, ekonometri gibi iktisadi dalların, özetle matematiksel iktisadın eğitimde ağırlık kazanması gerektiği belirtilmiştir.[526]

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı Nusret Ekin, İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Besim Üstünel ve Uygulamalı Eğitim Vakfı Başkanı'nın katıldığı açık oturum "Türkiye gibi azgeişmiş ülkelerde,

---

[523]"Tuncel Oyal'le Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982, s. 4, 5

[524] Agei s. 5.

[525] Age, s. 5.

[526] "Semih Haznedaroğlu ile Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982, s. 11, 12.

azgelişmişlikten kalkınmaya geçişte gerekli olan yapısal değişikliklerin sağlanması içini iktisat eğitiminin kalitesinin artırılması gerektiği" şeklinde özetlenebilir. Çünkü; "azgelişmiş toplumlard, birey kendine ilk yardımı yaoan, kendisini sağlığına kavuşturan insana minnettardır. Bu çok ilkel bir davranştır. Çağdaş toplumlarda ise, gerçekten saygıya layık olanlar, toplumun hastalıklarını ve sorunlarını çözebilenlerdir."[527] Nusret Ekin Türkiye'deki iktisat eğitiminin sanayileşme ile birlikte ortaya çıktığını hatırlatıyor[528] ve dışa açılmanın, hemen her şeyin uluslararasılaşmasının gereği olarak eğitimin de bu duruma uyumlu hale getirilmesi ihtiyacına dikkat çekiyor. Bu nedenledir ki, Ekin'e göre "Türkiye'deki iktisatçıların daha fazla matematik bilmesi gerekiyor."[529] Ekin iktisat-siyaset ilişkisinin giderek sıkılaştığı, bu nedenle de "iktisatçının siyaset biliminin gereklerini bilmeden piyasaya çık(maması)" gerektiği kanısını taşımaktadır.[530]

Bu sayıda Süleyman Özmumcu ve Mehmet Kaytaz "genel olarak üni versitenin eğitiminin amacı, kendisine ve topluma yararlı kişielerin yetişmesine, bilgi ve beceri düzeyinin artmasına yardımcı olmaktır" kanısından yola çıkarak bir iktisat eğitimi taslağı hazırlamış, "taslakta İktisadi Düşünce tarihi, İktisat tarihi ve Sosyo-Ekonomik Sistemler gibi derslere önem ver(mişlerdir)."[531]

Galbraith'ten[532] yapılan çeviride ise ekonomi biliminin ne olduğu üzerinde durulmuş ve firmalar üzerinden "iktisatçının etkinliği" tartışılmıştır: "İnsanlar nelere sahip olacaklarına dair karar alıyor; firmalar insanların bu tercihlerinin en iyi şekilde nasıl karşılanacağına karar veriyor. İktisadın araç olma işlevinin nedenleri düşünüldüğünde komploya hiç, entrikaya daha az

---

[527] Age, s. 20.

[528] Galbraith ise tersine, iktisadın bir disiplin olarak girişimcilerin küçük ve basit olduğu ve insanların üretken enerjilerini tarımda harcadığı bir zamanda biçimlendiğini savunuyor. John Kenneth Galbraith, "Bir Ekonomik Sistemin ve Ekonomi İlminin Yararları", Çev: Mete Durdağ, *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982, s. 35.

[529] "İktisat Eğitimi" başlıklı açık oturum, *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982, s. 16, 17.

[530] Age, s. 17.

[531] Özmumcu ve Kaytaz, "İktisat Eğitimi İçin Bir Program Taslağı", *İktisat Dergisi*, Say: 213- 214, s. 26, 27.

[532] Galbraith 1960'lı yıllarda John F.Kennedy'nin iktisat müşavirliğini yapmıştı.

yer verilmelidir. İktisatçılar, ekonomik çıkarların bilinçli hizmetarı değildirler."[533]

Nail Satlıgan'ın yayın yönetmenliğinde yapılmış olan, iktisat Eğitimi konusuna ayrılan ikinci sayı, ilk sayıdan belirgin bir biçimde ayrılmaktadır. Sayının ilk yazısı Keynes'ten şu alıntı ile başlamaktadır: "İktisatçıların düşünceleri doğru da olsa yanlış da olsa, sandığımzdan çok daha güçlüdürler. Gerçekten onların dışında düyayı yöneten pek az başka şey vardır. Kendilerinin herhangi bir entelektüel etkiden tümüyle bağdaşık olduğına inanan pratik insanlar, genellikle, modası geçmiş bir iktisatçının kölesi durumundadırlar."[534]

Görüldüğü üzere, iktisat eğitimi sorunu dergide "eleman" düzeyinin ötesinde bir tartışmanın yürütülmesi için imkan sağlamamış; konu, dışa açılma stratejisinin doğurduğu ihtiyaçlar çerçevesi içinde kalınarak değerlendirilmiştir.

f. İktisat Bilimi ve Yöntem Tartışmaları

80 sonrasında, ilk iki dönemdeki gelişme teorileri eleştirel biçimde ele alınmaya başlanmış, iktisadın yönteminin ne olacağı sorusuna da bu minvalde cevap aranmıştır.

Yöntem tartışmalarında, çeviri yazılar başı çekmiştir. Örneğin Jasques Fontanel'in "Gereksinimler ve İktisat" başlığı ile çevrilen yazısında her iktisat kuramının zorunlu bir gereksinme kuramını içeriyor olmasından hareketle Marksçı Freudcu ve neoklasik kuramlar açısından gereksinim meselesi, çok genel olarak, ele alınmıştır. Yazar, insanlar için ortaya konulan "gereksinim" söylemini, esasen piyasanın gereksinimlerine işaret eden boyutuna değinerek Radikal Amerikan akımına eleştiriler sunmuştur: "Radikal Amerikan akımı günümüzde ekonomik gelişmeyi bir yana atma konusunda insanların gereksinimlerini doyurma bahanesiyle onları sistemin gereksinimlerini gideren kişiler durumuna getiren sanayi rasyonalizminin

---

[533] Age, ss. 30- 33.

[534] Keynes'ten aktaran Fikret Görün, "İktisadın Öğretimi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Sayı: 254, Ocak 1982, s. 3.

baskısına mahkum eder."[535] Özellikle Amerika referanslı iktisat tartışmalarının ağırlıklı olduğu politik yaklaşımların söz konusu olduğu bir dönemde, bu tür bir eleştirinin sunulması daha da önem taşımaktadır. Yazar yazının devamında da önemli tespitlerde bulunmuş ve "kapitalist sistemde asıl gereksinme(nin) para gereksinmesi olduğuna dikkat çekerek "gereksinimlerin yeni bir çözümlemesinin iktisat biliminin de yeni bir kuramını yaratacağı(nı)" hatırlatmaktadır.[536]

"Dış Basından" köşesi için çevrilen bir yazıda ise "Yeni İktisat" kavramı değerlendiriliyor ve sorun, aslında bu dönemde İktisat Dergisi'nde hakim olan görüşe yöneltilebilecek eleştirileri de özetler nitelikte, net bir ifadeyle ortaya konuyor: "'Yeni İktisatçı' formülünün çağdaş düşünce tarihinden çok pazarlama ile ilgili bir olgu olması... bu akımın düşüncelerini salt politika yazarlarına bırakmak için yeterli bir neden değildir." Yazar iktisadın başlangıçta piyasa çerçevesi içinde malların fiyatları ile miktarları arasındaki ilişkileri saptamak amacıyla geliştirilmiş olduğunu hatırlatarak, iktisadın alanındaki kapsayıcılığa dikkat çekerek iktisadi yöntemin "suç ve ceza, evlilik kurumu, cinsiyet ve diğer alanlara da başarıyla uygulanabil(eceğini)" iddia etmektedir. Böylelikle yazar iktisadi yöntemi tahlil ve tahminin dışına çıkarmış ve aslında onu bir bilim dalı olarak politika ve ahlaktan ayrılmadan önceki dönemine taşımıştır. Nitekim yazar bazı ekonometrik modellerin "niceliksel verilerin çizdiği sınırlar nedeniyle kullandıkları kuramsal varsayımlar yönünden oldukça az gelişmiş ve kaba" olduğunu hatırlatarak ekonometrik model-iktisadi model ayrımına değinmiştir.[537]

Tablo 36: İktisat Dergisi'nde İktisat Bilimi ve Yöntem Tartışmaları (1980-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL

[535] Jasques Fontanel, "Gereksinimler ve İktisat", *İktisat Dergisi*, Çev: Kaya Ardıç, Cilt: 29, Sayı: 178, Nisan 1979, s. 65.

[536] Age, s. 67.

[537] Christian Schmidt, "Hangi 'Yeni' İktisat", Der: Kaya Ardıç, İktisat Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 180, Haziran 1979, ss. 46-54.

Klasik İktisatta Sermaye Birikimi ve Makineleşme; Aynı Okuldan Üç Farklı Görüş	Çolak Ö. Faruk	288,289	Kas-Ara	1988
Endüstri Ötesi Toplum ve Türkiye	Barutçugil İsmet Sabit	291	Şubat	1989
İktisat Metodolojisindeki Gelişmeler Işığında Avusturya İktisat Okulu: Eskimiş Bir Metot mu?	Yay Turan	291	Şubat	1989
Demokrasi ile Kapitalizm Arasındaki İlişki	Atabek Feyza	290	Ocak	1989
Klasik İktisatta Sermaye Birikimi ve Makineleşme; Aynı Okuldan Üç Farklı Görüş	Çolak Ö. Faruk	288,289	Kas-Ara	1988
Piyasa Sürecinde Bilgi ve Zaman Sorunu: Neo-Avusturya Okulu	Eren Ercan	288,289	Kas-Ara	1988
Rantiyenin Ekonomi Politiği'nden/ Sönmek Üzere Olan Burjuvazinin "Çocuğu" Olarak Avusturya Okulu	Buharin Nikolay	288,289	Kas-Ara	1988
I. Lakatos ve İktisatta Bilimsel Araştırma Programı Tartışmaları	Eren Ercan	281	Nisan	1988
Büyüme Teorisinin "Kapital"in Işığında Eleştirilmesi	Mandel Ernest	281	Nisan	1988
Yeni Monetarizm Üzerine Gözlem ve Düşünceler	Eser Uğur	280	Mart	1988
Sermaye	Mohun Simon	278	Ocak	1988
Kar Kavramı ve Kökeni	Fine Ben	276,277	Kas-Ara	1987
Siyasal İktisadın Konusu ve Yöntemi (1)	Yerci Kadir	275	Ekim	1987
Verimlilikte Robot Teknolojisi	Gözlü Sıtkı	275	Ekim	1987
J. Kornai'de Etkinlik Sorunu: Sert ve Yumuşak Bütçe Sınırlaması	Eren Ercan	275	Ekim	1987
Açık Ekonomi Makro-İktisadı'nın Öncüsü Olarak Fleming-Mundell Modeli	Kibritçioğlu Aykut	275	Ekim	1987

Köy ve Köylü Sorunlarına İlişkin Bir Yöntem Önerisi Üzerine	Çağlar Yücel	270	Mayıs	1987
Sosyobiyoloji ve Sezgicilik	Uras Ufuk	257	Nisan	1986
Refah ve Etkinlik		255,256	Şub-Mar	1986
Yapısalcılık Üzerine	Uras Ufuk	252	Kasım	1985
Prof.Dr. Sabri Ülgener ve Yöntem Sorunları	Eren Ercan	252	Kasım	1985
Toplumsal Bilimlerde Bunalımın Kökenleri Üzerine	Erdem Habip H.	252	Kasım	1985
Belirsizliğin, Ortalamanın, Hatanın Önemi Üzerine	Bulutay Tuncer	251	Ekim	1985
Yeniden Arz Üzerine		251	Ekim	1985
Özyönetimin Sınırlılıkları	Işıklı Alpaslan	247	Haziran	1985
Yalan -Kuyruklu Yalan- İstatistik	Genceli Mehmet	242	Ocak	1985
Hayek'çi Liberalizmin Temel İlkesi	Yumer Ruhdan	241	Aralık	1984
Tarih Boyunca Denetim	Yüzgün Aslan	234	Mayıs	1984
İktisat Biliminin ABD'deki Gelişmeleri (1)	Thurow Lester C.	200,201	Tem-Ağu	1981
Toplumsal-Ekonomik Yapılar Kıskacında Birey-Erich Fromm'da Özgürlük Sorunsalı -1	Gümrükçü Metin	217	Aralık	1982
Erich Fromm'da Özgürlük Sorunsalı (2)	Gümrükçü Metin	222,223	May-Haz	1983
Kadim ve Modern İktisat		243	Şubat	1985
Talebi Tanımlamak		244	Mart	1985
İktisadı Sevmek	Küçük Yalçın	245	Mart	1985
Arzı Saptamak		245	Mart	1985
Yeniden Talep Üzerine		248,249	Tem-Ağu	1985
Sosyobiyoloji: Sosyal Bilimlere Biyolojik	Canbeyli Reşit	251	Ekim	1985

Bir Temel Kazandırma Konusunda Tartışmalı Bir Girişim				
Bilimlerin Birliği, Yeni Darvincilik ve Sosyobiyoloji: Bilimlerin Birliği ve Bütünsellik Kavramı	Savaşır İskender	251	Ekim	1985
Sosyobiyoloji: Yeni Bir Bilim mi?	Şenel Alaeddin	251	Ekim	1985
Geleneksel İktisat Cephesinde Neler Oluyor?: Sonuç ve Özet		257	Nisan	1986
Malthus'ın Nüfus ve Ücret Teorisi Üzerine Bir İrdeleme	Çolak Ömer Faruk	262,263	Eyl-Eki	1986
İktisadi Etkinlik Sorunu: O. Lange ve Avusturya Okulu	Eren Ercan	266,267	Oca-Şub	1987
Biyoteknoloji: Ufukta Bir Teknolojik Devrim mi?	Şenel Alaeddin	266,267	Oca-Şub	1987
Ekonomide Paranın Rolü	Harris Laurence	266,267	Oca-Şub	1987
Burjuva Bunalım Teorilerinin Eleştirisi Üzerine	Reinhold Otto	269	Nisan	1987
Verimlilikte Robot Teknolojisi	Gözlü Sıtkı	275	Ekim	1987
Kar Kavramı ve Kökeni	Fine Ben	276,277	Kas-Ara	1987
Siyasal İktisadın Konusu ve Yöntemi (1)	Yerci Kadir	276,277	Ekim	1987
Gilder: "Bütün Dünya -Reaganomics-i Benimsemeli..."	Gilder George	276,277	Kas-Ara	1987
Laffer: "Yapılanları Bozmak Gerek..."	Laffer Arthur B.	276,277	Kas-Ara	1987
Magdoff: "Kar İçin Değil, Kullanım İçin Üretim..."	Magdoff Harry	276,277	Kas-Ara	1987
Yeni Monetarizm Üzerine Gözlem ve Düşünceler	Eser Uğur	280	Mart	1988
I. Lakatos ve İktisatta Bilimsel Araştırma Programı Tartışmaları	Eren Ercan	281	Nisan	1988
Bir Siyaset Bilimcisi Gözüyle Demokrasi ve İktisat Politikası: 1980-88	Saybaşılı Kemali	290	Ocak	1989

Döneminde Enflasyon, "Sıkı" Para ve Dış Satımın Özendiri				
İktisat Metodolojisindeki Gelişmeler Işığında Avusturya İktisat Okulu: Eskimiş Bir Metot mu?	Yay Turan	291	Şubat	1989
Yeni Klasik Makro İktisat Okulu	Yay Gülsün Gürkan	292	Mart	1989
Endüstri Ötesi Toplum ve Türkiye	Barutçugil İsmet Sabit	291	Şubat	1989
Yeni İktisat Politikaları Üzerine Düşünceler	Önder İzzettin	235,236	Şubat	1984

Devlet bakanı ve başbakan yardımcısı Hikmet Çetin'in "ekonomik karar" ile "ekonomik yarar" kavramlarının karşılaştırmasını "oluşturulan kararların toplum açısından getireceği yararlar yanında katlanılması gereken bazı yükleri de (olduğuna)" değerlendirmesi üzerinden yükümlülükler boyutunu öne çıkararak ele alması dikkat çekiyor. Çetin'e göre toplumun çeşitli kesimleri "Haklılık" savı altında ulusal gelirden daha çok pay alma çabası içindedirler, "ancak 'haklılık' savı yanında 'sorumluluk' savına da yeterli ağırlığın verilmesi gerekir.[538]

"IMF" sayısına hazırlanan Dış Basında İktisat sayfasıda Philippe Mongın'ın "İktisadi Düşüncenin Kökenleri" kitabını tanıttığı yazısı çevrilerek Marksist düşüncenin "iktisat ideolojisine" olan katkılarına değinilmiştir. Yazıda Louis Dumont'un "Homo Aegualis"i gibi önemli yapıtlar referans gösterilerek iktisat bilimi ve iktisat ideolojisi arasındaki farka değinmiştir. Mongın, Marks'ın değere toplumsal zenginliğin bir göstergesi olarak bakmasının kendi döneminde politik iktisada ayrılan sınırları karıştırdığını ileri sürmüştür. Mongın Marks'ın bu noktada Quesnay ile uyuşan bir bakışaçısına sahip olduğu kanısına varır: "[Qesnay'a göre] bol miktarda değersiz şey asla zenginlik değildir. Pahalılık kıtlıkla beraber olursa, sefalettir. Pahalılık bollukla beraber olursa bunun adı, büyük zenginliktir." Yazarın

[538] Çetin, Age, s.8, 9.

"Modern iktisadi ideolojinin prodüktivist" olmasından hareketle[539] iktisadi ideoloji kavramını zaman zaman parantez içerinde "üretim ideolojisi" olarak ifade etmesinin buraya kadar sunduğu fikirleriyle tezat oluşturacağı düşünülebilirse de, üretim kavramına şu cümlelerle açıklık getirmiştir: "…Eğer ticaretin bir eşitlik ilkesine göre değerler aktardırığı doğruysa, değerin yaratılmasının kökeni toplumsal yaşamın bir başka alanında aranmalıdır. Böylece 'üretim' kağıt üzerinde artık değerin oluştuğu yer olarak tanımlanarak ortaya çıkmaktadır."[540] Yazar Dumont'un yabancılaşmayı sadece bireyin ürünle ilişkisi düzeyinde ele almasını eleştirerek, yabancılaşmanın "insanı insan yapan özün kaybı" olduğunu ifade eder.

Gülten Kazgan'a göre "ekonomi biliminin temel uğraşısı, piyasa ekonomisi koşullarında akılcı kaynak dağılımının nasıl gerçekleşeceğini, etkinliğe ulaşacağını araştırmaktır."[541] Dergide yer alan bir başka tanıma göre ise iktisat biliminin başlıca gayesi "artmakta bulunan beşeri ihtiyaçlarla, iktisadi vasıtaların istihsali arasında bir ahenk kurmak"[542] idi. Kemal Tosun ise 1965 yılında "Modern İktisat politikasının belli başlı gayeleri kalkınma, istikrar, adalet ve hürriyettir"[543] diyerek, dönemin gereklerini öne çıkaran bir bir başka iktisat tanımını yapmıştır.

İktisat biliminin öznelerinden biri olan "insan" ile ilgili olarak en esaslı tartışmalardan biri IMF politikaları dahilinde Gündüz Vassaf tarafından yürütülmüştür. Vassaf'a göre IMF uzmanları "'insan'ı ele aldıklarında, onu ıstırap ve mutluluklarıyla canlı ve dinamik bir unsur olarak değil, edilgin ve yönlendirilecek bir faktör olarak görürler. Bunlara göre insan diyalektik ve tarihsel süreç içinde belirleyen/belirlenen bir varlık olmaktan çok pozitivist anlayış doğrultusunda geliştirilen matematiksel formüllerle istatistiksel olguların bir öğesidir." Vassaf kalkınma politikalarının gerçekleştirilememesine ilişkin olarak yaptığı tespitle ise aslında dergideki

---

[539] Philppe Mongın, "Bir Kitap ve Düşündürdükleri: İktisadi Düşüncenin Kökenleri", Çev: Ahmet Okan, *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980, s. 38.

[540] ibid, ss. 32-36.

[541] Gülten Kazgan, "1980'in Başında Türk Ekonomisinde 'Savurganlık' ve Ekonomik Gelişme", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 186, Aralık 1979, s. 13.

[542] Zeki Erginsu, "Cemiyetçiliğin Anlamı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 91, Ocak 1972, s. 24.

[543] Tosun, s. 11.

yazıların oldukça büyük bir bölümüne de eleştiri getirmiş oluyor: "Yıllardır Rostow'un kalkış noktasına gelemeyen ülkelerin kimi sosyal bilimcileri ise hala takılma nedenini hızlı kentleşme, nüfus artışı gibi yüzeyse göstergelerde arıyor." Yazının devamında özellikle gelişme politikalarında öne çıkan, insanı gerek işgücü verimliliği, gerekse ücret üzerinden işgücü maliyeti ile bir faktör olarak ele alan yaklaşıma karşı, yazar, gelişme psikolojisi "kalkınmada bireyin rolünü araştırmak gibi faydacı nedenlere dayanmıyor, Gelişme psikolojisinin temeli insan olduğu gibi, hedefi de insan." uyarısında bulunmaktadır.[544]

Bankacılık üzerine yazılan yazıların ise yöntem açısından iki temel perspektifte yoğunlaştığını görüyoruz. İlk perspektif bankacılığı bir firma mantığı içerisinde ele alarak, banka yönetimine odaklanan; ikincisi ise daha çok 1980 sonrası yazında ortaya çıkan ve bankaları finansal sermayenin Türkiye'deki ve dünyadaki konumu üzerinden değerlendiren görüş. Aslan Başer Kafaoğlu 1986 yılında yazdığı yazıda bu durumu kendi odak noktaları üzerinden şöyle eleştirmiştir: "1930'larda ekonomide Keynes ulusal ekonomik olaylara bir bütün olarak, geneliyle bakma geleneğini getirmiştir…. Ne varki bizde ekonomiyi inceleyenler bu genel bakış ana kuralına uygun yöntem kullanmıyorlar. … Günümüzde ekonomistler ve geçmişte doğru düşündükleri için kamunun ve izlerin beğenisini almış solcu arkadaşlarımız bile konuları incelerken bu genel bakış ilkesini gözden kaçırıyorlar…. Şimdi konumuz bankalar. Bankalar olayı da ekonomist arkadaşlarımızca hep genelden soyut bir biçimde değerlendirilmiştir. Arkadaşlarımız artan emisyon ve artırılan faiz oranlarına bakıp, banka sisteminin genel içindeki özel fonksiyonlarını ve içinde bulunduğu özel büyüklükleri irdelemeden sadece mevcut kâr artışlarına bakıp güdülen bankacılık politikasına alkış tutmuşlardır."[545]

---

[544] Gündüz Vassaf, Age, s.24, 25.

[545] Arslan Başer Kafoğlu, "Bankacılıkta Neler Oluyor?", *İktisat Dergisi*, sayı:258, 1986, s. 3.

SONUÇ

İktisat Dergisi, kendilerine devlet kurumlarında yeterince fırsat tanınmadığını düşünen İktisat Fakültesi mezunlarının, taleplerini dile getirmek, İktisat Fakültesi Mezunları arasında dayanışma sağlamak amacıyla çıkarılmaya başlanmış, zamanla iktisat camiasının önemli bir yayın organı haline gelmiştir. Önce Alp Orçun'un, sonrasında Nail Satlıgan'ın dergi yönetimine gelmesi ile dergi politikalarında önemli değişiklikler olmuş; fakat, çeviriler dışında, isimlerine rastlanılamayan öğrencilerin görüşleri dergiye yansımamıştır. Bilhassa dönemi açıklama açısından belirleyici olan; ülke gündemini meşgul edilen konularda "toplumsal mücadeleyi örgütleyen öğrenci kitlelerinin" fikirlerinin dergide yer almaması nedeniyle, dönemin belirleyici görüşlerinin dergiye aktarılamamasıdır. Yine de, derginin zamanla politik bir camianın görüşlerinin yansıdığı bir mecra olmakla birlikte, aynı zamanda etrafında bir camia oluşturduğuna ilişkin gözlemim, İktisat Dergisi'ni nezdimde Türk siyasi hayatının tanıklığı ile sınırlı olmayan, bu siyasetin eyleyicilerinden biri halinde getirdi.

"Yazarlar" başlığı altında ortaya konulduğu gibi; yazar kadrosu oldukça çeşitlilik arzeden İktisat Dergisi, bu anlamda gelişmelerin birinci ağızlardan dergi sayfasına aktarılmasını sağlamıştır. Devlet kademelerinde planlama çalışmalarına katılan görevlilerden İmar ve İskan Bakanlarına kadar pekçok kamu görevlisi kendi mesleklerini ilgilendiren konulardaki yazılarından, iş sektöründen isimlerin alan bilgileri ve akademisyenlerin teorik donanımları, dernek ve sendikacıların güncel siyaset konusundaki doğrudan takviyeleri göz önünde bulundurulduğunda; dergi sürecinin diyalektik, karşılaştırmalı, dinamik bir içerik taşıması beklenirdi. Ne var ki, çok fazla fikir tartışmasının gerçekleşmediği, hatta bazı sayılarda aynı verilerin çeşitli açılardan tekrar tekrar sunulduğu gözlenmektedir.

Her dönemde, çok sınırlı sayıdaki bazı yazarların, yöntem ve yaklaşım olarak derginin genel politikasının dışında bir tavır sergilediğini görmekteyiz; 70'lerde Orhan Buldaç ve Yüksel Ülken, 80'lerde Gülten Kazgan ve Sencer Divitçioğlu bu yazarlara örnek olarak gösterilebilir. Haydar Kazgan ve Berrin Güç ise daha yoruma dayalı yazım üslupları ile ilk dönemin teknik dilini kıran bir tarz ortaya koymuştur.

Uzunca bir süre mütemadiyen vurgulanan tarafsızlık iddiası, dergiyi zaman zaman bir tür basın bültenine dönüştürmüş, iktisadi anlamda hayati önem taşıyan güncel gelişmeler bile olay, yer ve zamana ilişkin bilgilendirme ile sınırlı kalmıştır. "Bu güne kadar hiçbir zümrenin menfaati gaye edilmedi ve asla edinilmeyecektir. Sadece ortada memleket ve onun yüksek menfaatleri var"[546] sözleri ile de açıkça görülen, "memleket menfaatlerinin" savunulmasında yöntem olarak benimsenilmiş olan 'tarafsız' politika; Cemiyet çevresinin sınıfsal karakteri ile "işveren düzeyinde bir tarafsızlık" sonucunu doğurmuştur. Büyük grevlerin yaşandığı dönemde kokteyl haberlerinin ya da iktisat mezunlarının resim sergileri haberlerinin bütün bu gelişmelerin önünde dergi sayfalarında yer alması, bu türlü bir yorumun göstergelerinden biri olarak okunabilir. [547]

Bu durum bir ölçüde, o yıllarda çoğunlukla "ülkenin kalkınması" konusu etrafında birleştirilebilecek sorun ve çözümlerin "ulusal" çerçeve düzeyinde sabitlenerek ele alınmasının tarafsızlık olarak görülmesinin sonuçlarından biridir. "Ulusal" çerçevenin bir anlamda ideolojik olmayan, objektif bir ortak emel olarak tezahürü, ekonomideki ulusalcı eğilimlerin günümüzdeki gibi belli yaklaşımlarla özetlenemeyecek kadar geniş ve belirsiz bir görüş alanına tekabül ettiğini göstermekle birlikte, zaman zaman sorunun kaynağına pek işaret etmeyen ya da yaşanan sorunların sorumlularını ülke idaresi ile sınırlı tutan bir bakış açısının ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.[548] Bütün bu "tarafsız" politika ısrarına karşın, yönetim yanlılığı ve muhalefet olarak belirlenecek iki uçlu sınıflandırmada derginin yönetimle çakışmak istemeyen tutumunun öne çıktığını söylemek mümkün görünüyor. Bu tutumda, açıkça, iktisat fakültesi mezunlarına gerek kamu, gerek özel sektörde yeterince fırsat tanınmadığına ilişkin olarak mütemadiyen

---

[546] "Yeni Yıla Girerken", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, Aralık 1965, s. 2.

[547] Nihat Batur ile derginin çıkarılması süreci üzerine 1981 yılında yapılan söyleşide derginin uzun ömürlü olmasını bu 'tarafsızlık' ilkesine bağlayarak "...genelde bu tür dergilerde keskin politika ve tutuculuk yer aldığı için ömürler kısa oluyor" demiştir. "Nihat Batur ile Derginin...", s.7.

[548] Diğer yandan dergi yazarlarından biri, tarafsızlık iddiasını "Bütün bilimsel çalışmalarda değer yargılarının önemli bir payı vardır. Değer yargısı kullanmamak, objektif bilim yapmak savında olan kişiler, farkında olmadan ya da gizli biçimde şu ya da bu değer yargısına mutlaka dayanmaktadır." sözleriyle eleştirmektedir. Tuncer Bulut, "Geleneksel İktisat Kuramı Üzerine Düşünceler", *İktisat Dergisi*, Sayı:185, 1979, ss. 19-20.

tekrarlanan, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin de kuruluş gerekçesi olan düşüncenin büyük etkisi bulunmaktadır.

Çalışmada bazı kilit kavramlardan yola çıkılarak değerlendirme yapacak olursak; kapitalizm kelimesi, eleştirel anlamda kullanılmaksızın gelişmişliğe atıfta bulunmak üzere ve genellikle "Amerikan kapitalizmi" ya da "Batı kapitalizmi" olarak kullanılmakla birlikte; incelenen dönemde "emekçi", "burjuva", "sömürü" gibi kelimelere ise neredeyse hiç rastlanılmamıştır. 70'li yılların sonlarında ise, kapitalizm ve sanayileşme kelimelerinin, gelişmeye işaret edecek şekilde yazılarda dönüşümlü olarak yer aldığı görülmektedir. Yanı sıra; "çağdaşlaşma" kelimesi ilk dönemde Atatürkçülük, ilk iki dönemde sanayileşme ve son dönemde ise dışa açılma kelimeleri ile dönüşümlü olarak kullanılmış; benzer şekilde, sanayileşmiş ülkeler genellikle "ilerici sanayileşmiş ülkeler" tanımlaması içerisinde ifade edilmiştir. 80 sonrası dönemde teknoloji ve bilim kelimeleri neredeyse eşanlamlı sözcükler olarak kullanılmıştır. Diğer kilit kavramlardan biri olarak gördüğümüz "tekelleşme" kavramı ise, 1980'lerin ortalarına kadar olan süreçte, sadece banka kredilerinin birkaç ailenin elinde toplanması konusu ile sınırlı olarak, küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişmesinde sorun oluşturan boyutu açısından kullanılmıştır. "Üretim İlişkileri" ifadesine ise –çeviri yazılar hariç- Marksist terminolojiye değinen yazılarda dahi rastlanılmamıştır. Bunun dışında yazarların bazı kavramlar konusunda kafa karışıklığı yaşadığı, misal "güdümlü ekonomi" kavramının zaman zaman karma ekonomi, zaman zaman da devletçilik anlamında kullanıldığı; benzer şekilde özel sektör tamlamasının yazılarda "yabancı sermaye" ile özdeş bir biçimde geçtiği görülmüştür. 80 öncesinde "İthal İkameci" model olarak alınan kalkınma stratejisinin, 80 sonrasında eleştirel bir biçimde "kapalı" model olarak tarif edilmesi de, karşılaştığımız kavramsal şifrelerden biridir.

İktisat Dergisi'nn ilk döneminde konuların ele alınış sırası; örneğin, grev konusu konuşulmadan evvel, grevin suistimalleri ve lokavt konusunun iredelenmiş olması ya da Ortak Pazar'ın Türkiye politikasına ilişkin en ufak bir bilgi verilmezden önce "Ortak Pazar'la Hububat Fiyatları", "Ortak Pazar ve Afrika Piyasası" gibi konuların ele alınmış olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte; birinci dönemde çeviri bir iki yazı haricinde pür iktisadi konuların

dışına çıkılmazken; ikinci dönemde siyasi gelişmelerin ağırlık kazanmasıyla yeni tartışmalara girilmekte, üçüncü dönemde ise hem iktisat tarihi ile ilgili metinler, hem de şiir, öykü, sanat gibi konularda, az sayıda da olsa, dergi için "yeni" sayılabilecek nitelikte yazılar yer almaktadır.

Çeviri yazıların, bulunduğu sayılardaki diğer yazılarla yöntem ve içerik açısından tezatlık oluşturduğu; örneğin çeviri yazılarda "laissez faire" eleştirisi yapılırken, aynı sayıda yer alan diğer yazılarda "liberalleşme" övgüsü gözlenmiş ve bazen de çeviri yazıların o sayıdaki teorik tartışmaların çoğunlukla tek örneği olmasıyla yöntemsel açıdan ciddi bir uyumsuzluğun öne çıktığı dikkat çekmiştir. Çeviri yazıların bir başka özelliği, dergide "ulusalarası gündem ve teorik tartışmaların" çoğu kez çeviriler ile yakalanmış olmasıdır. Hatta denilebilir ki; IMF, Sovyetler'deki değişimler gibi güncel gelişmeler, Marksizim, arz-talep dengelerinin teorik zeminleri gibi konular bazı dönemlerde sadece çeviri yazılar ile gündeme gelmiştir.

Dergide insan hakları kapsamında değerlendirilebilecek olan tartışmalarda, genellikle insan merkezci bir bakış açısının ortaya çıktığı, dönemin yazınlarında izlenen tutuma benzer bir şekilde, insan-hayvan-bitki kıyasında insanın "özgünlüğünün" iddia edildiği, insani özelliklerin abartıldığı bir tutum sözkonusudur. Kuşkusuz bu durum derginin doğrusal tarih anlayışı, girişimci olarak özümsemiş göründüğü birey algısı ile ilgilidir. Üretimde aktif bir faktör olarak kullanılabilecek olan insan, 'sınırları olan' tabiat karşısında üstün görülmektedir.

Dergide genel olarak iktisadı refahla bir tutan bir yaklaşımın sözkonusu olması, GSMH'deki artışın reel gelirdeki artış olarak görülmesi, her dönemde konunun bir biçimde iktisadi kalkınma başlığına bağlanmasının sebeplerinden biridir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Kalkınma politikaları, üç dönem boyunca tartışılan konular olarak öne çıkarken; ilk dönemde Ordu, Turizm ve Nüfus ve üçüncü dönemde din, kadın, çevre konuları ile iktisadi bilim konularının döneme özgü tartışmalar olduğunu söyleyebiliriz. İkinci dönem ise, geçiş dönemi niteliği ile iki dönemin de konuları ile bağlantılandırılabilecek bir içeriğe sahiptir. AET meselesinin ilk zamanlarda işçi gönderimleri ile sınırlı tartışma alanına rağmen bile, dergide her dönem

bu kadar ses bulmasının temel sebebi; AET konusunun derginin ilk zamanlarından 90'lı yıllara kadar olan süreçte, gerek sorunların tahlili, gerekse çözüm önerilerinde karşımıza çıkan "batılılaşma" söyleminin en rahat ve doğrudan bir biçimde tartışılabilir olması olarak okunabilir.

İlk dönemdeki kalkınma anlayışının en önemli özelliği, planlama sürecinin ağır basmasıdır. Bu dönemde, bilhassa ilk sayının yazılarında kalkınma planı süreci o kadar belirgindir ki, hemen her yazıda, ismi geçsin ya da geçmesin, kalkınma planına göndermelerde bulunulduğu fark edilmektedir. İlk sayıya "New Age" dergisinden çevrilen "Hayat Planı" başlıklı yazı ise bu dönemde "plan" anlayışının sınırlarındaki genişlemeyi gösteren spesifik bir örnek olarak kabul edilebilir. Yazıda geçen "plansız yaşıyan insanlara acınır, bu gibiler hayatı gelişi güzel anlarlar" sözünün temsil ettiği "planlı programlı yaşam" vurgusu, sürecin politikasını da özetlemektedir.[549]

Son dönemlerde kalkınma vurgusu salt ülke olarak kalkınma değil, uluslararası dengeler içerisinde kalkınma şeklinde yer bulmuş; ilk dönemlerde ulusal potansiyelin kalkınma planlarıyla harekete geçirilmesi şeklinde belirlenen hedefler, sonraki süreçte dışa açılma ile ulaşılabilecek bir düzey olarak algılanmıştır. Nitekim ilk iki dönemde ulusal potansiyeli harekete geçirebilecek her alanın ayrıntılarıyla tartışılması, son dönemde Ortadoğu ülkelerinden IMF gibi kuruluşlara kadar hemen her uluslar arası aktörün tartışmaya dahil edilmesi şeklinde bir devam göstermiştir. 1970 yılına kadar olan süreç ile sonrasını ayıran bir başka özellik; İktisat Dergisi'nin konu edindiği "bireyin" personelden tüketiciye dönüşümüdür. İlk dönemdeki "personelin eğitimi" konusunun, sonraki dönemde "özel sektöre yetiştirilecek eleman" şeklinde gerçekleşen "iktisat eğitimi" tartışmalarıyla gündem bulmasını da bu minvalde düşünmek gerekebilir. Bu nedenle; dergide "satış yönetimi, örgütlerde etkin haberleşme, emir-kumanda ilişkileri" gibi konularda yazılan yazıların sayısında giderek artış görülmüştür. İktisat Dergisi'ndeki insan algısı genel olarak bireyin "Homo Economicus" şeklinde sunumudur.

---

[549] H. E. Stebbing, "Hayat Planı", İktisat Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Temmuz 1964, s. 24.

1964 yılından 1990'lara kadar gündemini yitirmemiş bir başka konu olarak teknoloji konusu ise teknoloji transferinin kalkınma hedeflerini ne kadar karşıladığı ve transfer edilen teknolojinin Türkiye'deki sanayi altyapısına uyumluluğu tartışmalarından , bilgi işlem teknolojisine doğru bir seyir izlemiş; özetle, 80 öncesi dönemde sanayi teknolojisinden oluşan gündem, 80 sonrasında "Kompüter" teknolojisine kaymıştır. Fakat bütün bu tartışmaların ortak özelliği, teknolojik gelişmeleri istihdam üzerindeki etkilerine hiç değinmeksizin değerlendirmiş olmalıdır. Aynı şekilde gelir dağılımındaki yöresel dengesizliklerin 1973-1977 yıllarını kapsayan 3. Kalkınma Planı'nda yer alana kadar hiç konu edilmemiş olduğunu, sonrasında ise sorunu ifade etmiş olmaktan öteye gitmeyen tespitlerle yer almıştır.

2. Kalkınma Planı'nda konut sorununun şehirleşme ile birlikte ele alınmış olması dergiye de yansımış; fakat bu yansıma daha çok iki konunun tek bir yazıda karşılıklı olarak değerlendirilmesinden ziyade, ayrı ayrı yazılarla ele alınması şeklinde gerçekleşmiştir. Özellikle konut sorunu ile ilgili yazıların içeriği göz önünde bulundurulduğunda, bu durumu, kalkınma odaklı olarak yürütülen şehirleşme tartışmalarına yeni bir boyut eklenmiş olmasından ziyade, kalkınma tartışmalarına şehirleşmenin yanı sıra yeni bir boyut eklendiği şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır.

Dergide, daha önce de değinildiği gibi tarafsızlık ilkesi ileri sürülerek güncel politik değerlendirmelerden kaçınılmış; sadece Yüksel Ülken'in dergi yönetiminde bulunduğu yıllar içerisinde yazılan ve derginin neredeyse politik gelişmelere kısaca da olsa değinen tek yazısı olan "Görüş" köşesi, dergi içeriği ile oldukça tezat bir görünüm sergilemiştir.

Derginin, güncel gelişmeleri iktisadi faaliyetlerle sınırlı bir takip içerisinde ele almış olması, örneğin –grevler de dahil olmak üzere- ülkenin siyasi gündeminde çok ses getiren olayların ülke ekonomisi açısından değerlendirilmesinin yapılmamış olması dergideki önemli bir eksiklik olarak görülümektedir. Nitekim bu eksikliğin farkında varan dergi yazı kurulu 9. sayıda okurlara seslenen bir metin yayınlamış ve özeleştiri de içeren bir çağrı metni ile güncel gelişmelere daha fazla yer vermek istediğini duyurmuştur: "Her geçen gün dergimize daha olgun ve aktüel bir şekilde vermek en başta

gelen arzu ve düşüncemizdir. Bu itibarla günlük ekonomik olaylar üzerinde durmak ve bu fırsatları değerlendiren muhtelif görüş ve düşünüşleri dile getiren makalelere dergide yer vermeyi düşüyoruz. Gayemiz, İktisat Fakültesi Mezunu olarak memleketin aktüel ekonomik problemlerine ışık tutucu, uyarıcı yolu bulmak olacaktır. Bu gün dergimiz, henüz arzulanan bu dinamizme erişmiş sayılamaz. Her şeyden evvel Dergimizi *bir İktisatlıya yakışır şekilde* yaşatmak arzusundayız."[550] Ne ki, sonraki sayılarda bu özeleştirinin gerektirdiği bir içeriğe rastlanlmamıştır.

Yazılarda hemen her konunun "gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler" kıyası içerisinde ele alınması ya da somut bir 'gelişmiş ülke' örneğinden yola çıkılması oldukça sık karşılaşılan bir yaklaşımdır. Elbette ki, sunulan önerilerin temel referans kaynağının yine gelişmiş ülkeler olması da bu yaklaşımın bir uzantısı olarak görülmelidir. Buna karşın bu bakışaçısını doğru bulmayan nadir örneklere de rastlanılmaktadır: "Şüphesiz gene önemle dikkate alınması icap eden husus, muayyen memleketler, muayyen şartlar ve muayyen tarihi gelişim içinde ortaya çıkan bir noktayı genelleme yoluyla bütün sendika hareketlerine teşmil etmek kanaatimizce çok hatalı bulunmaktadır."[551] Derginin çıkış yazısında ise, bir başka noktaya değinilerek ülkenin bir kalkınma süreci içerisinde olduğu ve bireylerin kalkınma konusunda bilgilemesi gerektiğine ilişkin sözler yeralmaktadır.[552] Gelişmenin "milli" bir emel olarak ortaya konulması ile gelişmişliğin örneğinin "batı" olarak sunulması arasındaki tezatlığın belki bugünkü kadar rahatsızlık vermiyor olmasının sebebi, dış yardımlar sürecine yeni yeni geçmeye başlayan bir ülkenin uluslar arası denge sistemine henüz girmemiş olmasından kaynaklı bir içedönüklüğün getirdiği kapalılık olabilir.

İktisadın bir bilim olarak ayrışmasının; yöntemde, kavramları algılayışta yaratmış olduğu ve yaratacağı farklılıklar, benim için bu ayrışmanın temel sorunsalı oldu. Fakat İktisat Dergisi'nde, iktisadı politika ve ahlaktan ayıran değil, adeta "kopartan" yaklaşım, 1900'lerin yönetim/siyaset ikilemini ve yönetimin teknik bir işlev olarak gerçekleşmesini simgeliyordu.

---

[550] "Cemiyetin Bildirisi", İktisat Dergisi, Cilt:11, Sayı:9, 1965, s.2.

[551] Nusret Ekin, "Sendikaların Prodüktivite Üzerine Tesirleri", Cilt: 2, Sayı: 9, 1965, s. 25.

[552] "Çıkarken", İktisat Dergisi, Sayı:1, Cilt:1, Temmuz 1964.

Ayrışmanın, çıktığı köklerinden beslendiklerini kendi dalında ayrıntılandıran bir odaklanma yerine, bir anlamda "köklerin reddi" olarak gerçekleşmesi, İktisat Dergisi'nde öne çıkan iktisadi yöntemin bir hesaplama ve tahmin teçhizatı olarak sunumuna yol açmış görünmektedir. Kuşkusuz buradaki eleştirimde tek bir bilimsel metodolojiden söz etmediğim gibi, İktisat Dergisi'nde radikal bir hesaplaşmanın gerçekleşmiş olması gibi bir beklenti de sunmuyorum. İktisat Dergisi, büyümeye kilitlenen bir iktisat yazınının, büyüme politikaları ile birlikte bölüşüm ilişkileri açısından esaslı bir tartışma yürütülmesinin güçleştiğinin; hatta, büyümeyi pür iktisadi bir söylemle ele alan yaklaşımların suni bir denge varsayımından yola çıktığının örneği olarak düşünebilir. Çalışmanın sonunda ayrıca görüldü ki; bankacılık, sanayileşme, turizm, vergi sistemleri vs konuların sadece bu sektörlerde görev yapmış ya da yapmakta olan uzmanlarca tartışılması, meselenin tek yönlü olarak ve uygulamaya dönüştürebilecek, sahaya aktarılabilecek özelliklerinin sindirilerek, bunun sunulması sonucunu doğurmuştur.

Sonuç olarak izlenen dönemi içerisinde İktisat Dergisi, kullanılan yöntemler açısından bakıldığında, son dönemlerdeki değişime karşın, oldukça teknik kalmış, bir tür ekonomizm yaparak siyaset-iktisat ilişkisini yakalamakta zorlanmıştır. Daha çok devlet ve işveren çevresindeki ekonomik gelişmelerin derlendiği bir yazın halini almıştır. Dosya konularının özellikle 80 sonrasındaki dönemde gerek ulusal gerekse ulusalarası gündeme temas eden kalitesine karşın, yazılar aynı verimliliği verememiş; çoğu kez dosya konuları ile yazılar ve hatta yazıların başlıkları ile içeriği arasında belirgin uyumsuzluklar göze çarpmış ve iddialı başlıklarla yazılan yazılar, 2-3 sayfa ile sınırlı kalarak konuyu ele almaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, Osman, "Habeşistan", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 55, Ocak 1969.

Agun, Ayhan, "Açlık ve Doğumun Kontrolü Meselesinin Düşündürdükleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965.

Ahioğlu, Kürşat , "62. Yılında Rakamlarla SSCB ve Ekonomisi", İktisat Dergisi, Sayı: 184, Ekim 1979.

Akbıyık, Ahmet, "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu ve Faaliyetleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 14, Ağustos 1965.

Akçay, Ümit, *Kapitalizmi Planlamak Türkiye'de Planlama ve DPT'nin Dönüşümü,1. baskı, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, Eylül 2007.*

Alisbah, Hulki, "Kamu ve Özel Sektörün Karşılıklı Çalışma Düzeni", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 21, Mart 1966.

Alkin, Erdoğan, "Sovyet Rusya'da Planlama", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965.

Alkin, Erdoğan, "Rant Maksimizasyonu Ekonomisi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 182, Ağustos 1979.

Alkin, Erdoğan, "1979. Yılı Sonunda Türkiye Ekonomisi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 186, Aralık 1979.

Altındal, Aytunç, ''Eşit işe eşit Ücret Üzerine'', *İktisat Dergisi*, Sayı: 224-225, Temmuz-Ağustos 1983

Aksoy, Suha, "Devlet Sistemleri, Karma Ekonomi ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin Özerkliği", *İktisat Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 43, Ocak 1968.

Altuğ, Yılmaz, "Milletlerarası Yatırımlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964.

Arolat, Osman, *"Derslerle Dolu Bir Cumhuriyet Kuruluşu: Sümerbank"*, *Dünya Gazetesi*, 17.05.2004.

Artun, Ercüment, "Yabancı Memleketlerdeki Amerikan Yatırımları" , *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 17, Kasım 1965.

Artun, Tuncay, "Bankacılık ve Bankerlik Üzerine Aykırı Bazı Düşünceler", *İktisat Dergisi*, Sayı: 209, Nisan 1982.

Artun, Tuncay, "*Türkiye'de Bankacılık",* 1. baskı, Ankara: Tekin Yayıncılık, 1983.

Aslan, Mehmet, "*Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye'ye Yönelik Mali Yardım ve Kredileri ve Vergisel Durumu Üzerine*", *Çimento İşveren Dergisi*, Mart-Nisan 2008, http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale38.pdf

Aykut, İmren, ''Cumhuriyet'in 60. Yılında Yatırım-İstihdam-Gelir Bölüşümü", *İktisat Dergisi*, Sayı: 200-221, Mart-Nisan 1983.

Aytür, Memduh, "Karma Ekonomi ve Dış Yardım", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 22, Nisan 1966.

Aygün, Sadullah, "Devlet Yatırım Bankası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965.

Ayverdi, Fazlı, "Turizm Üzerine Bazı Düşünceler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

Ayverdi, Fazlı, "1964 Yılında İktisat ve Piyasa", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 8, Şubat 1965.

Babüroğlu, Selahaddin, "Konut Sorunu", *İktisat Dergisi,* Cilt: 17, Sayı: 193, Temmuz 1980.

Balaban, Memduh, "Günümüzde İktisat Bilimi ve Ekonomik Eylemin Niteliği", *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, sayı: 40, Ekim 1967.

Barutçugil, İsmet Sabit, "Türkiye'de Teknoloji Politikası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979.

Batur, Nihat, "50 Yılda Kanımızca Çok Şeyler Yapıldı", 02. 03. 2009, http://www.iktisatlilar.org/50yildakanimizca.htm.

Başbuğ, Faik, "Vergisel İkilem", İktisat Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 180, Haziran 1979.

Batur, Nihat, "Yurt Kalkınmasında TSK'nın Önemi ve Yeri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 40, Ekim 1967.

Batur, Nihat, "Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun…", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 62, Ağustos, 1969.

Bavbek, Reha, "Malthus'un Teorileri Gerçekleşiyor mu?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7, 1965.

Bavbek, Reha, "Tüketiciyi Koruyan Mevzuat", *İktisat Dergisi,* Cilt: 13, Sayı: 85, Temmuz 1971.

Baykan, Renan "Tüketicinin Korunması Hakkında Bazı Görüşler", İktisat Dergisi, Sayı: 239, Ekim 1985..

Berker, Yaman, "AGÜ'lerde İstihdam Sorunu" , *İktisat Dergisi*, Sayı: 230, Ocak: 1984.

Berksoy, Taner, "Türkiye'de Sanayileşme Politikası ve İthal İkamesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 193, Temmuz 1980.

Berksoy, Taner "İhracata Yönelik Sanayileşme ve Kamu Müdahalesi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 203-203, Ekim-Kasım 1981.

Berksoy Taner, "İstikrar Programlarında Siyasi Tercih Sorunu", *İktisat Dergisi*, Sayı: 243, Şubat 1985.

Betil, Mehmet, "Devlet Harcamaları ve Sağlıklı Finansman Üzerine", *İktisat Dergisi*, Sayı: 209, Nisan 1982.

Bettelheim, Charles, tarafından verilen konferans, "Az Gelişmişliğe Karşı Mücadelenin Hedefleri", Çev: Ali Özgüven, *İktisat Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 16, Ekim 1965.

Biber, Alpay, "Sendikal geleneğin oluşması için Sendikal Çeşitliliğin Sağlanması gerekir", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984.

Bige, Reha, "ABD: Roosvelt'den Reagon'a", *İktisat Dergisi*, Sayı: 208, Mart 1982.

Bilgin, Yüksel, "Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye", *İktisat Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 40, 1967.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı, 14.06.2008, ekutup.dpt.gov.tr/plan-prg.asp - 78k

Boratav, Korkut, "Türkiye Büyük Bir Borsaya Dönüşüyor", *İktisat Dergisi*, Sayı: 347, 1994.

Boratav, Korkut, *"Türkiye İktisat Tarihi",* 12. basım, Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 2008.

Boyar, Zafer, "1979. Yılının Asgari Ücreti, 1963 Yılının Asgari Ücreti", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979.

Buğra, Ayşe, "İktisadın Son Krizi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Sayı: 269, Nisan 1987.

Buldaç, Orhan, "Gerçek Atatürkçülük", *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, sayı: 42, Aralık 1967.

Buldaç, Orhan, "1961 Anayasası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 49, Temmuz 1968.

Buldaç, Orhan, "Atatürkçülük ve Bağımsızlık", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 53, Kasım 1968.

Buldaç, Orhan, "24 Temmuz İşçi Bayramı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 61, Temmuz 1969.

Buldaç, Orhan, "Yabancı Sermaye Akımının Nedenleri", *İktisat Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 61, Temmuz 1969.

Buldaç, Orhan, "8. İşçi Kurultayı Kararları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 71, Mayıs 1970.

Buldaç, Orhan,"Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Denge", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 81, Mart 1971.

Buldaç, Orhan,"Türkiye'de Ekonomik Bunalımların Temel Nedenleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 86, Ağustos 1971.

Bulut, Tuncer "Geleneksel İktisat Kuramı Üzerine Düşünceler", *İktisat Dergisi*, Sayı: 185, 1979.

Bulutoğlu, Kenan "Türkiye'de Tabii Kaynakların Sınırları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

Burak, Seyit Mehmet, "Ücretler Üzerindeki Vergi Yükü ve Vergilenmesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979.

Boyar, Zafer, "İstihdam ve Gelir Dağılımı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 248-249, Temmuz-Ağustos 1985.

Canbolat, İbrahim S, "*Avrupa Birliği ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler",* İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.93-94.

Çalışma Grubu, "Neo-Liberal Yaklaşım Tek Seçenek Değildir", *İktisat Dergisi*, Sayı: 352, Eylül 1994.

Çehreli, Faruk, "Devletçilik ve Özel Sektör Monopolleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 28, Ekim 1966.

Çehreli, Faruk, "Kredi ve Likiditede Meydana Gelen Daralma ve İktisadi Durgunluk", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 37, Temmuz 1967.

Çehreli, Faruk, "Ayın Ekonomik Olayları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 50, Ağustos 1968, Cilt: 11, Sayı: 71, Mayıs 1970.

Çehreli, Faruk, "Anarşik Olaylar ve Ekonomimiz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 81, Mart 1971.

Çelikel, Gülşah, *İktisat Dergisi,* Sayı: 310, Aralık 1990.

Çetin, Hikmet, "Ekonomik Sorunlar ve Öneriler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 179, Mayıs 1979.

Çetin, Hikmet, "Türkiye Niçin Sanayileşmeli?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980.

Doğan, Türkel, "Sendika Seçme Özgürlüğünün Temeli: Referandum", *İktisat Dergisi*, Sayı: 182, Ağustos 1979.

Demirgil, Demir, "İstikrardan Kalkınmaya", *İktisat Dergisi*, Sayı: 210, Mayıs 1982.

Divitçioğlu, Sencer, "Açık Oturum", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 189, Mart 1980.

Ekin, Nusret, "İstihsalin Beşeri Cephesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, Ocak 1965.

Ekin, Nusret, "Sendikaların Prodüktivite Üzerine Tesirleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965.

Ekin, Nusret, "Otomasyonun Geleceği", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 65, Kasım 1969.

Ekin, Nusret, İkinci Sanayi Devrimi: Otomasyon", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 65, Kasım 1969

Ekin, Nusret, Türk İşçileri Avrupa'da mı Ortak Pazarda mı Çalışıyor?", *İktisat Dergisi*, Sayı: 183, Eylül 1979.

Ekin, Nusret, "Türkiye'de Kadın İşgücünün Bünyesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 19, Ocak 1966.

Ekin, Nusret," Orta-doğu Ülkelerine işçi Göçü", *İktisat Dergisi*, Sayı: 222-223, Mayıs-Haziran 1983.

Emed, Oktay, "Bankacılığımız Tasfiyeye mi Gidiyor?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, Eylül 1964.

Engels, Frederic, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni,* Çev: İsmail Yarkın, birinci basım, İnter Yayınları, Ekim 2000.

Eser, Uğur, "Türkiye'de Finansal Serbestleşme Deneyiminin Öğrettikleri ve Reel Ekonomi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 363, Ocak 1997.

Ercan, Fuat, "Bankalar ve Banka Sermayesinin Analizi için Aktif Bir Çerçeve", *İktisat Dergisi*, Sayı: 417, 2002.

Egemen, Erdal, "Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunlarının Temel Yapısı, Amaçları ve Getirdiği Yenilikler", *İktisat Dergisi, Sayı: 240, Kasım 1984.*

Erginsu, Zeki, "Kalkınma Çabamız ve Turizm, *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964.

Erginsu, Zeki, "Karma Ekonomi Bizim İçin Bir Kurtuluş Sağlayabilir mi?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 16, Ekim 1965.

Ergüneş, Nuray, *Bankalar Birikim Yolsuzluk*, 1. Baskı, İstanbul: Sav Yayınları, 2008.

Eryılmaz, Vural, "Sosyalizm ve Batı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 29, Kasım 1966.

Evgin, Erol, "İşsizlik ve İşçi Problemleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 17, Kasım 1965.

Eyrenci, Öner ve Taşkent, Savaş ve Ulucan, Devrim, "Kollektif İş Hukukunda yeni düzenlemeler", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984.

Falay, Nihat "1982. Bütçesi ve Kamu Harcamaları", *İktisat Dergisi*, Sayı: 208, Mart 1982.

Fontanel, Jasques, "Gereksinimler ve İktisat", Çev: Kaya Ardıç, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 178, Nisan 1979.

Frankel, Charles, "Yüksek Tahsilin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 61, Temmuz 1969.

Galbraith, John Kenneth, "Bir Ekonomik Sistemin ve Ekonomi İlminin Yararları", Çev: Mete Durdağ, *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982.

Göknil, Can, "Otomotiv Sanayinin Bugünü ve Geleceği", *İktisat Dergisi*, Sayı: 199, Haziran 1981.

Göksan,Erbil, "Savunma Sanayi Stratejisi Üzerine", İktisat Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 137, Kasım 1975.

Göktürk, Gülay, *İktisat Dergisi,* Sayı: 232, Mart 1984.

Görmüş, Alper, "Küçük Üreticiliğin Beklenmeyen Direnişinin nedenleri", *İktisat Dergisi*, sayı: 216, Kasım 1982.

Görün, Fikret, "İktisadın Öğretimi Üzerine", *İktisat Dergisi,* Sayı: 254, Ocak 1982.

Gül, Turan, '' İstihdam ve Gelir Dağılımı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 258, Mayıs 1986

Güler, Şemsettin, "Grevler, Etkileri ve Sonuçları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

Güler Şemsettin, "Plan ve Buhran", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

Güler Şemsettin, "Refah Yolu", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 4, Ekim 1964.

Güler Şemsettin, "Ekonomik Alanlarda İktisatçının Rolü", *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 40, Ekim 1967.

Güler, Şemsettin, "Özel Sektörün Davası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965.

Güler, Şemsettin, "Ekonomik Alanlarda İktisatçının Rolü ve Önemi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 37, Temmuz 1967.

Gürkaynak, Hikmet, "Sendikacı Gözü ile Toplumun Sorunları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 37, Temmuz 1967.

Gürkök, Yaşar, "Azgelişmiş Ülkelerde Kamu Teşebbüsleri ile Özel Teşebbüsün Başarı İmkanları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 27, Eylül 1966.

Güler, Şemsettin, "Toprak Reformu", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965.

Güney, Kenan, "Petrol Politikamız Nasıl Olmalı?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı:120, Haziran 1974.

Güvenal, Nihat, "Tüketicinin Satın Almasını Etkileyen Psikolojik Nedenler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 85, Temmuz 1971.

Güvenal, Nihat, "Tüketicinin Bazı Mamulleri Almasındaki Psikolojik Etkenler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 87, Eylül 1971.

Gürsel, Seyfettin, "Bunalım ve Türkiye", *İktisat Dergisi*, Sayı: 207, 1982.

Hatipoğlu, Zeyyat, "Ziraat mi Sanayi mi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964.

Hatipoğlu, Zeyyat, "Deveülasyon Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 142, Nisan 1976.

Hobsbawm, Eric, *Kısa 20.Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Çev: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.

IFMC Araştırma ve Edüt Grubu, "1980. Yılında Türkiye Ekonomisin Görünümü ve 1979. Gayri Safi Milli Hasılası", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 186, Aralık 1979.

İlkin, Alkın, "Türkiye Ekonomisini Türklerden Öğrenmek İsteyenlere On Öğüt", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Haziran 1979.

İlkin, Alkın, "Geçim Zorlaşırsa Seçim de Zorlaşır", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30 Sayı: 184, Ekim 1979.

İnanç, Remzi, *"*Evrensel Olmak*", Evresel Gazetesi*, 15.07.2007.

Boris kagarlitskiy, "Demokrasi yerine Piyasa", İktisat Dergisi, Sayı: 284, Temmuz 1988.

Kafaoğlu, Aslan Başer,"Türkiye Ekonomisi ve İktisat Kuralları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 175, Ocak 1979.

Kafaoğlu, Arslan Başer, "Kaçan Fırsatlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 184, Ekim 1979.

Kahveci, Adnan, "Plan ve Piyasa", *İktisat Dergisi*, Sayı: 239, Ekim 1984.

Kalyoncu, Cemal, *"*Paparazzi Erman*", Aksiyon Dergisi*, Sayı: 228, 17. 04.1999.

Karaboğa, Hayrettin, "Dünya Otomotiv Sanayiinde Gelişmeler", *İktisat Dergisi*, Sayı: 146, Ağustos 1976.

Karacan Nuri, "Yabancı Ülkelere Türk İşçi Akınının Sebepleri, Sınırları ve Muhtemel Sonuçları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

Karadayı, Eyüp, "Dolar Krizi, Ötesi ve Nedenleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 10, Eylül 1964.

Karadayı, Eyüp, "Müşterek Pazar Ortaklığımızın Muhtemel Tesirleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 24, Haziran 1966.

Karadayı, Eyüp, "Marketingin En Güçlü Motoru: MODA", *İktisat Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 45, Mart 1968.

Karadayı, Eyüp, "Ticaret ve Bilim", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 64, Ekim 1969.

Karadayı, Eyüp, "Ortak Pazar'ın Geçiş Dönemine Geçerken", Cilt: 9, Sayı: 62, Ağustos 1969.

Karadayı, Eyüp, "Ortak Pazar ve Sanayimiz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 66, Aralık 1969.

Karakoyunlu, Yılmaz "Mali Piyasalar", *İktisat Dergisi*, Sayı: 258, 1981.

Kaynak, Erdener, "Tüketicinin Korunması Açısından Pazarlamanın Sosyal Sorumlulukları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Haziran 1979.

Kazgan, Gülten, "Ekonomi Önlemler Paketi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 188, Şubat 1980.

Kazgan, Gülten, **"**1980'in Başında Türk Ekonomisinde 'Savurganlık' ve Ekonomik Gelişme", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 186, Aralık 1979.

Kazgan, Gülten, "Ekonomik Önlemler Paketi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, sayı: 187, Ocak 1980.

Kazgan, Gülten, "Globalleşme ve Bölgeselleşme Kıskacında Türkiye", Söyleşi: Çiğdem Şahin, *İktisat Dergisi*, Sayı: 322-323, Ocak-Şubat 1992.

Kazgan, Haydar, "Eğitim ve İktisadi Kalkınma", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Temmuz 1964.

Kazgan, Haydar, "Devletçilikte Yeni Anlamlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 5, Kasım 1964.

Kazgan, Haydar, "Atatürkün Vatan ve Milli Refah Anlayışı ve Kalkınmamızın Hedefleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964.

Kazgan,Haydar, "Borçlu Doğanlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 8, Şubat 1965.

Kermen, Ali, "Çarpık Sanayileşme", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980.

Kılkış, Yıldırım, "Ücretlerinden Şikayet Eden Personel Hakkında", *İktisat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 32, Şubat 1967.

Kılkış, Yıldırım, "İdarecinin Yetiştirilmesi Nasıl Gerçekleştirilir?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 71, Mayıs 1970.

Kılkış, Yıldırım, "Türkiye-Orta Doğu Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi İmkanları", *İktisat Dergisi,* . 31, sayı: 22, Mayıs, 1975.

Kocaoğlu, Emre, "Avrupa Sendikalarının 1992 Sınavı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 288- 289, Kasım- Aralık 1988.

Köymen, Oya, *Sermaye Birikirken,* birinci basım, İstanbul: Yordam, 2007.

Kuruç, Bilsay, "Sanayileşme Olgusu ve Türkiye", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980.

Kuruç, Bilsay, "Bilsay Kuruç ile Görüşme", Görüşmeci: Nail Satlıgan, *İktisat Dergisi*, Sayı: 239, 1984.

Kutal, Metin, "Müşterek Pazar Anlaşması'nın Sosyal Hükümleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 27, Eylül 1966.

Kuyucuklu, Nazif, "Tarımsal Üretimimizi Geliştirme Çareleri", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965.

Kuyucuklu, Nazif, "Toprak Reformu ve Memleketimizdeki Durumu", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965.

Kuyucuklu, Nazif, "İş Kanunu ve İş Kanunu Tasarısının, Uygulama Alanı Yönünden Farkları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965.

Kuyucuklu, Nazif, "Sovyetler'de Petrol Üretimi Bölgeleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 81, Mart 1971.

Kuyucuklu, Nazif, "Sovyetler'de Petrol Üretimi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 85, Temmuz 1971.

Manisalı, Erol "Az gelişmiş Ekonomilerde Dış Özel Yatırımların Fayda ve Mahzurları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7, Ocak 1965.

Manisalı, Erol, "Petrol Tartışmasının Başka Yönü", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965.

Manisalı, Nuriye, "Türkiye'de Otomotiv Sanayiinin Durumu", *İktisat Dergisi*, Sayı: 147, Eylül 1976.

Manisalı, Nuriye, "Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkileri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979.

Manisalıoğlu, Erol, "Uluslararası Sermaye ve Gelişmemiş Ekonomiler", *İktisat Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965.

Manisalıoğlu, Erol, "Petrol Sorunumuz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965.

Manisalıoğlu, Erol, "Petrol Tartışmasının Başka Yönü", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Temmuz 1965.

Manisalıoğlu, Erol, "İktisadi Kalkınma Stratejimiz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 20, Nisan 1966.

Manisalıoğlu, Erol, "Batı Ekonomilerinde Görülen Yeni Gelişmeler", *İktisat Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 32, Şubat 1967.

Marx, Karl-Engels, Frederic, *Seçme Yapıtlar,* Çev: Sol Yayınları Yayın Kurulu, Cilt: I, Birinci Baskı, Sol Yayınları, Aralık 1976.

Meghnad, Desai, "*Marksist İktisat Teorisi",* Çev: Nail Satlıgan, İstanbul: Birikim Yayınları, 1977.

Mehter,Hamdi, "Servetlerin Açıklanması", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 21, Mart 1966.

Mıhçı, Hakan, "Kalkınma: Bir Teori Neyi Anlatır?", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 7, Sayı: 23, 1996.

Minibaş, Emine, " Toplumsal Anlaşma ve Sendikalar", *İktisat Dergisi*, Sayı: 184, Ekim 1979.

Moralıgil, Celadet, *İktisat Dergisi*, "Doğu Bloku'nun ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Artan Borçlanmaları", *İktisat Dergisi,* Sayı: 151, ocak 1977.

Müezzinoğlu, Ziya, "Bankacılığımızın Bugünü ve Yarını", *İktisat Dergisi*, Sayı: 175, Ocak 1979.

Müftüoğlu, Suat, "Plan Üzerine", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979.

Harbison ve Myers, **"**Educatıon Manpower and Economıc Growth, New York: Hil Yayınları, 1964

Narin, Halit, "İstihdam Ve gelir Dağılımı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 248-249, Temmuz-Ağustos 1985

Orçun, Alp, "AET İle İlişkileri Türkiye'nin Bağımsızlığına Hizmet Edecek Hale Getirmek İçin Ne Yapmalı?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 66, 1969.

Orçun, Alp, "İktisat Dergisi'nden", *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981.

Ölçer, M. Yalçın, "Amerika ve Şirketler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 26, Ağustos 1966.

Ömucur, Süleyman, "İstihdam Ve gelir Dağılımı", İktisat Dergisi, Sayı: 258, Mayıs 1986.

Önder, İzzettin, "Vergi Tasarılarında Getirilmek İstenen Nedir?", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979.

Özen, Yılmaz, "Turist Dövizi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 182, Ağustos 1979.

Özeren, A. Aydın, "İstihdam Ve gelir Dağılımı", İktisat Dergisi, sayı: 248-249, Temmuz-Ağustos 1985.

Özgü, Tahir, "Eğitimde Amaç ve Üretici Eğitim", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980.

Özötün, Erdoğan, "Maaş ve Ücretlerdeki Erozyon", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979.

Özpınar, Ahmet, "Otomotiv Sanayii Üzerine", *İktisat Dergisi*, Sayı: 119, Mayıs 1974.

Özsoğuk, Reşad Nadir "Türkiye'de Devletin Mal ve Hizmet Piyasalarına Müdahalesi ve Tüketicinin Korunması", İktisat Dergisi, Sayı: 236-237, Haziran- Temmuz 1984.

Özşimşek, Nurettin, "Elektronik Sanayi ve Biz", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 61, Temmuz 1969.

Öztemir, Necdettin, "İşçi-İşveren İlişkileri", *İktisat Dergisi,* Sayı: 237-238, Ağustos-Eylül 1984.

Öztürk, Tanju, "Türkiye'de Tüketicinin Korunması…", İktisat Dergisi, Sayı: 219-220, s. Mart- Nisan 1983.

Pirhasanoğlu, Mecit, "Azgelişmiş Ülkeler ve İktisatçı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 49, Temmuz 1968.

Rice, John, "Bilimsel Hesaplamaların Bugünü ve Geleceği", Çev: Tarhan Yamaç, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih (1918-1994),* İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.224.

Saral, Talat, "Türkiye'de Vergilendirmenin Yeniden Düzenlenmesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979.

Saral, Talat, "Türk Vergi Sistemi'ne Toplu Bir Bakış", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 180, Haziran 1979.

Sargın, Talat, "İşçi-İşveren İlişkileri", *İktisat Dergisi*, Sayı: 237-238, Ağustos-Eylül 1984.

Savaş, Vural, "İstikrarsızlık İçinde Büyüme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981.

Savran, Gülnur, "Kadınların Tarihi, Kadınların Direnişi ve Feminizm", *İktisat Dergisi*, Sayı: 244, Mart 1985, s. 35.

Savran, Sungur, "Bunalım, Sermayenin Yeniden Yapılanması, Yeni Liberalizm", *Dünya Kapitalizminin Bunalımı* içinde, Der: Nail Satlıgan, Sungur Savran, 1. Baskı, Alan Yayıncılık, 1988.

Savran, Sungur, *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*, 1. baskı, İstanbul: Kardelen Yayınevi, 1992.

Sayar, Salim, "Ortadoğu ve Türkiye'nin Ekonomi Politikası", İktisat Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 117, Mart 1974.

Sayar, Salim,"Bankacılığın Bugünün Ekonomisinde Önemi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 125, 1974.

Serozan, Engin, "Günümüzde Kompüterin Yeri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 21, Mart 1966.

Schmidt, Christian, "Hangi 'Yeni' İktisat", Der: Kaya Ardıç, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 180, Nisan 1979.

Sırmabıyık, Mehpare, " Yeni Para Sistemlerine Doğru Uluslar arası Para Reformu", İktisat Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 116, Şubat 1974.

Simpson, William'la söyleşi, "Sendikal faaliyetlerin sınırını En İyi Sendikalar Bilir", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984.

Sönmez, Mustafa, "Özal Ekonomisi ve Grev Hakkı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 240, Kasım 1984.

Sönmezoğlu, Faruk, "Bir Siyasal Etki Aracı Olarak Uluslararsı Ekonomik Önlemler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 199, Haziran 1981.

Sturman, Gerald, "Kompüter ve Kentsel Toplum", Çev: Turhan Yamaç, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Temmuz 1979.

Şenesen-Günlük, Gülay, "Türkiye'de Gelir Dağılımına İlişkin Son veriler", *İktisat Dergisi*, Sayı: 241, Aralık 1984.

Şenkal, Abdulkadir, "TİSK (Türkye İşveren Sendikaları Konfederasyonu)", http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1571&Itemid=43 17 Temmuz 2006.

Taşçıoğlu, Mükerrem, ''Avrupa Topluluğu ve İşçi Sorunları", *İktisat Dergisi*, Sayı: 271-272, Haziran-Temmuz 1986.

Tekeli, İlhan, Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Ankara Turhan Kitabevi, 1982.

Tiryakioğlu, Zihni "Köylü Pazarı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 5, Kasım 1964.

Topaloğlu, Ali, "Reklam Faaliyetleri", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 64, Ekim, 1969.

Topuz, Ali, "Kırsal Alanda Kalkınma", *İktisat Dergisi,* Cilt: 29, Sayı: 184, Ekim 1979.

Toskay, Tunca, "Uluslararası Yardımlar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 10, Nisan 1965.

Toskay, Tunca, "Comecon Üyesi Ülkelerdeki Son Reform Hareketleri*", İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 51, Eylül 1968.

Toskay, Tunca, "Comecon Üyeleri Ülkeler Arasındaki Ekonomik İlişkiler", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 52, Ekim 1968.

Tosun Kemal, “İşletme ve Müesseseler İdaresi’de Modern Temayüller”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, Mart 1965.

Tuncay, Hüsamettin, ”Dış Ticaret Rejimi ve Politikası” *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965.

Turroni, C. Bresciani, “Amerika’nın Dış Yardım Meseleleri”, Çev: Haydan Kazgan, *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

Tümer, Melih, “Ulusal Bir İhracat Politikasına Doğru”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

Türkan, Meliha, “İktisatçının Toplumdaki Yeri”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, sayı: 19, Ekim 1966.

Türkay, Mehmet, “Kapitalizm ve Azgelişmişlik: Kalkınma İktisadının Sonu mu?” başlıklı panel, *İktisat Dergisi*, 366-377, Nisan-Mayıs 1997.

Türkay, Mehmet “AT’den AB’ye ’40 Yıllık’ Avrupa”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 456, Aralık 2004.

Yaman Öztürk, Melda, “Krizli Yılların Panoraması, *İktisat Dergisi*, Sayı: 456, Aralık 2004.

Ulagay, Osman “Rastgele İthal İkamesi’nde Rastgele Dışa Açılma’ya mı?”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981.

Uras, Güngör, “Türk Sanayinin Sorunları, Dış Borçlanma ve Çıkış Yolu”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 190, Nisan 1980.

Uras, Güngör, “Ortadoğu Ülkelerine İhracat Çabasında Ne Ölçüde Başarılıyız?”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 199, Haziran 1981.

Ülkem, İbrahim, “Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler Karşısında İdareci”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, 1965.

Ülken, Yüksel, “Görüş”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 177, Mart 1979.

Ülken, Yüksel, “Görüş”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Haziran 1979.

Ülken, Yüksel, “Görüş”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 182, Ağustos 1979.

Ülken, Yüksel, “Görüş”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 184, Ekim 1979.

Ülken, Yüksel, "Kolay Yol”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979.

Ülken, Yüksel, “Görüş”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 185, Mayıs 1980.

Üstünel, Besim, “Dış Ticaretin Devletleştirilmesi Temas Üzerine Varyasyonlar”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 8, Mayıs 1965.

Vassaf, Gündüz, “Gelişme Psikolojisi Açısından IMF’nin Toplumsal Bedeli”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 242, Ocak 1985.

Wallerstein, İmmanuel, Terence K. Hopkins, *Geçiş Çağı: Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2000.

Yarar, Ruzan, “Yeni Kartellerin Gücü”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 135, Eylül 1975.

Yılmaz, Şevket, “İşçi-İşveren İlişkileri”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 237-238, Ağustos-Eylül 1984.

Zaim, Sabahattin, “Atatürk İlkelerine Göre Türkiye’nin İktisadi ve Sosyal Kalkınmasının Dayandığı Temel Fikirler”, *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 11, Mayıs 1965.

Arthur Handly’nin “Türk-Amerikan Vergi Sistemleri ve Mukayesesi” başlıklı sunumu, *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, Eylül 1964.

_____ “Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Katılma Başvurusu İle İlgili At Komisyonu Görüşü”, 26.01.2009, http://www.tobb.org.tr/abm/mevzuatvedokumanlar/atkomisyonugorusu.doc

_____ “Türkiye-AT İlişkileri”, http://www.die.gov.tr/PROJECTS/GUMRUK/ek.html, erişim tarihi 09.04.2009.

_____ http://www.deathreference.com/Ke-Ma/Malthus-Thomas.html, 20.04.2009

_____ http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/ae82d4350cc23ac_ek.pdf?tipi=14&sube

_____ F.A.O. Türkiye Raporu 1959, Akdeniz Kalkınma Projesi, Memleket Etüdü, Türkiye, Ankara, 1960.

_____"Mayıs 1980",
http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1980./mayis1980..htm =

_____ Nihal Samsun, "Avrupa birliği'nde Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu", http://www.maliye-abdid.gov.tr/html/dokumanlar/ab_sermaye.pdf

_____ "Çıkarken", *İktisat Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 1, Temmuz 1964.

_____ "Hayat Planı", *İktisat Dergisi*, Sayı: 1, Temmuz, 1964.

_____ "Ayın Olayları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

_____ "Turizm Danışma Kurulu Çalışmaları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 1964.

_____ "Dünya Bankası Faizsiz Kredi Haddini Artırdı", *İktisat Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 3, 1964.

_____ "Lokalimizin Açılışı, *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 4, Ekim 1964.

_____ "Kuruluşunun 20. Yılında Yapı ve Kredi Bankası", Müesseselerimizi Tanıyalım köşesi, *İktisat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6, Aralık 1964.

_____ "Yeni Yıla Girerken", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, Aralık 1965.

_____ "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinden Bildirilmiştir", *İktisat Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 8, Şubat 1965.

_____ "Cemiyetin Bildirisi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 9, 1965.

_____ "Ayın Ekonomik Olayları", *İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 15, Eylül 1965.

_____ "Yeni Yıla Girerken", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 19, Aralık 1966.

_____ "Bizden", *İktisat Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 22, Nisan 1966.

_____ "Yurt Kalkınmasında Türk Silahlı Kuvvetlerin Önemi ve Yeri", Der: Nihat Batur, *İktisat Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 40, Ekim 1967.

_____ "Ekonomik Durum", *İktisat Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 61, Temmuz 1969

_____ "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 72, Haziran 1970.

_____ "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 73, Temmuz 1970.

_____ "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 73, Mart 1971.

_____ "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 81, Mart 1971, s.2.

_____ "Görüş", *İktisat Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 82, Nisan 1971.

_____ "Avrupa Yatırım Bankası", Çeviren: Dündar Muradoğlu, *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 116, Şubat 1974

_____ "Yeni Para Sistemi Çalışmaları", Çev: Celadet Moralıoğlu, *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 117, Mart 1974

_____ "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 120, Haziran 1974.

_____ "Bir Soru- Bir Cevap: Burhan Şenatalar", *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 176, Şubat 1979.

_____ "Türkiye'nin Dış Ekonomik ve Politik İlişkilerinde Seçenekler", Der: Erol Manisalı, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 181, Haziran 1979.

_____ "Genişlemiş AET ve Türkiye-AET İlişkilerinin Geleceği", Der: Sedat Sanatkar, *İktisat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 186, Aralık 1979.

_____ "Son Ekonomik Önlemler Hakkında", Röportaj: Handan Görgünay, *İktisat Dergisi*, Sayı: 183, Mart 1980.

_____ "Nihat Batur ile Derginin Çıkarılması Üzerine Söyleşi", Röp: Ahmet Özkan, *İktisat Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 199, Haziran 1981.

_____ "Ekonominin Dışa Açılması" konulu seminer, *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981.

_____ "Dışa Açılma ve Yabancı Sermaye" konulu mülakat, *İktisat Dergisi*, Sayı: 202, Eylül 1981.

_____ "Ali Koçman ile Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 203-204, Ekim-Kasım, 1981.

_____ "Devlet ve Ekonomi: Ali Koçman'la Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 203-204, Ekim-Kasım 1981.

_____ "Milton Friedman ile Bir Söyleşi: 'Devletçilik Yıkımdır!'", Der: Kaya Ardıç, *İktisat Dergisi*, Sayı: 207, Ocak 1982.

_____ "1981 Yılında Ekonomi Politikası Tartışmaları", *İktisat Dergisi*, Sayı: 206, Ocak 1982.

_____ "Mesut Erez ile Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 208, Mart 1982.

_____ "'Kamu Harcamaları ve 1982 Bütçesi' başlıklı açık oturum, *İktisat Dergisi*, Sayı: 208, Mart 1982.

_____ "'Sanayide Finansman Bunalımı' başlıklı açık oturum", *İktisat Dergisi*, Sayı: 209, Nisan 1982.

_____ "Friedman'la yapılan Bir Söyleşi", Der: Kaya Ardıç, *İktisat Dergisi*, Sayı: 210, Mayıs 1982.

_____ "Türkiye'nin Büyüme Sorunları" başlıklı açık oturum, *İktisat Dergisi*, Sayı: 210, Mayıs 1982.

_____ "Tuncel Oyal'le Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982.

_____ "Semih Haznedaroğlu ile Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982.

_____ "İktisat Eğitimi" başlıklı açık oturum, *İktisat Dergisi*, Sayı: 213- 214, Ağustos- Eylül 1982.

_____ "İktisat Dergisi'nden*", İktisat Dergisi*, Sayı: 215, Ekim 1982.

_____ "Emin Kul'la Görüşme", *İktisat Dergisi*, Sayı: 215, Ekim 1982.

_____ “Erol Manisalı ile Görüşme”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 217, Aralık 1982.

_____ “Ekonominin Dış Cephesi” başlıklı açık oturum, *İktisat Dergisi*, Sayı: 217, Aralık 1982.

_____ ‘’Yurt Dışında Çalışanlar Ne diyor ‘’, *İktisat Dergisi*, Sayı: 226-229, Eylül-Aralık 1983.

_____ “Biber’le Söyleşi”, *İktisat Dergisi*, Sayı:240, Kasım 1984.

_____ “Yuvarlak Masa”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 262-263, Eylül-Ekim 1986.

_____ “İktisat Dergisi'nden”, *İktisat Dergisi,* Sayı: 284, Temmuz 1988.

_____ *“Kagarlitskiy ile Röportaj”, İktisat Dergisi, Sayı: 284,* Temmuz *1988.*

_____ “1990’lara Girereken Mali Sektörün Yapsal Dönüşüm Sorunları” başlıklı İktisatçılar Haftası paneli, İktisat Dergisi, Sayı: 303-304, 1990

_____ “Fransa’da İslam”, Der: Catherine David, Çev: Murat Şekercihacibekir*, İktisat Dergisi,* Sayı: 310, Aralık 1990.

_____ “Devlet Tarihi Gibi*”, İktisat Dergisi*, 08. 02. 2002.

_____ “33 yıllık Arap -Türk Bankası A&T Bank oldu”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mayıs 2009.

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Bursa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Bursa'da tamamladıktan sonra Mersin Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde lisans eğitimini tamamladı. Feminizm, İslam, siyaset felsefesi, Kimlik siyasetlerine ilgi duymakta; bu konuda çeşitli çalışmalar yürütmektedir.

Ek 1: İktisat Dergisi'nde Yayınlamış Çeviri Yazılar (1964-1990)

YAZI	YAZAR	SAYI	AY	YIL	YAYIN ADI
Hayat Planı	Stebbing H. E.	2	Ağustos	1964	New Age Dergisi
Kredi Sigortası		2	Ağustos	1964	Banque de la Societe Generale de Belgique, Bulletin Economique
Amerika'nın Dış Yatırım Meseleleri	Bresciani C. - Turroni	3	Eylül	1964	
ABD ve Rusya'da Meslek Sahibi İnsan Gücü Arzının Kısa Bir Mukayesesi	Dewitt Nicholas	12	Haziran	1965	
Sınai İşletmelerde Teşebbüs'ün Temel Anahtarı Maliyet Fiyatı		15	Eylül	1965	L'Usine Nouvelle.
Kooperatifin Doğuşu	Applegate F.	16	Ekim	1965	
Müşterek Pazar Memleketlerinde İşçiliğin Saat Değeri		17	Kasım	1965	Les Informations Industrielles et Commerciales.
Değişen Marksizm-1		17	Kasım	1965	The Economist. Tercüme:T. Berker
ABD Ödeme Açığı ve İşsizlik Problemlerini Nasıl Çözümleyecek		18	Aralık	1965	Le Monde.
Kalkınma Siyasetinde Tasarrufun Rolü		56	Şubat	1969	Etudes Economiques de l'ocde,
Japonya		72	Haziran	1970	
Sovyetler'in Ekonomik Problemleri	Schecter Jerrold L.	75	Eylül	1970	Fortuna,1970.
Japonlar Dış Pazarda Başarılı Oluyor	Kraar Louis	76	Ekim	1970	Fortune Dergisi.

İsrail'de Enflasyon Üzerine Tartışmalar		79	Ocak	1971	
İngiltere'de İş Temini ve Mahalli Planlama Sorunu		80	Şubat	1971	Neu Zürcher Zeitung'den
Okuyuşunuzu Neden Hızlandır mıyorsunuz?	Sterens Leonard A.	85	Temmuz	1971	
Dirije Ekonomi ve Enflasyon		88	Ekim	1971	Frankfurter Allgemeine
Dünya Ticaretinde Yeni Denge Çabaları		89	Kasım	1971	Tages Anzeiger.
Küçük Milletlerce, Geri Kalmış veya Sanayileşmiş Olmalarına Göre, Takip Edilen Farklı Ticari Politika İmkanları (3)	Gaudard Gaston	91	Ocak	1972	Revue Economique et Sociale.
Washington Konferansı Sonuçları		95	Mayıs	1972	Frankfurter Allgemeine
Avrupa Yatırım Bankası'nın 1971'de Yaptığı İşler		99	Eylül	1972	
Teknik Rapor Yazma	Trott B.	99	Eylül	1972	
Dünya Bankası, Proje İkrazları ve Kooperatifler	King John A.	102	Aralık	1972	Finances et Developpement
Japon Dış Ticaret Fazlası Sorunu		102	Aralık	1972	Frankfurter Allgemeine Zeitung
Tüketiciler Hakkında OCDE'ye Üye Ülkeler Arasındaki Politika Hususunda İşbirliği		103	Ocak	1973	L'Observateur de l'ocde
Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa'nın Kuruluşu	Yves Le Portz	105	Mart	1973	Banque
Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Yolları		104	Şubat	1973	

Kalkınma Yolundaki Ülkelerde Vergi Yapısı		106	Nisan	1973	
Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa'nın Kuruluşu	Yves Le Portz	106	Nisan	1973	
Kalkınma Yolundaki Ülkelerde Vergi Yapısı	Mansfield Charles	107	Mayıs	1973	Finances et Developpement
Uluslararası Para Fonu'nun Yakın Zamanlardaki Faaliyeti		107	Mayıs	1973	Finances et Developpement
Alman Ekonomisi Hakkında		106	Nisan	1973	Frankfurter Allgemeine Zeitung
Euro-Dolar Piyasalarının Kontrolü Sorunu		108	Haziran	1973	Problemes Economiques
Tüketicinin Menfaatlerini Korumak		109	Temmuz	1973	L'Observateur de l'ocde
Altın Daha Yükselecek midir?	Bourillon C.	109	Temmuz	1973	Problemes Economiques
Tüketim Mallarının Etiketlenmesi		110	Ağustos	1973	L'Observateur de l'ocde
1972'de Dünyadaki Tahvilat ve Pay Senetleri Piyasaları		111	Eylül	1973	Problemes Economiques
Yeni Bir Avrupa Para Birimi Yaratılması:Eurc+A5720		113	Kasım	1973	Problemes Economiques
Uluslararası Ekonomik ve Parasal Durum		114	Aralık	1973	Banque
Dağıtım Kesiminde Rasyonelleşme Hareketi		114	Aralık	1973	L'observateur de l'ocde.
Avrupa Yatırım Bankası		116	Şubat	1974	
Petrol Krizinin İsviçre Ekonomisine Etkileri		116	Şubat	1974	Schweizerische Bankgesellschaft Bülteni
Yeni Para Sistemi		117	Mart	1974	Union de Banques

Çalışmaları					Suisses Bülteni
1972-73'de Yatırım Ortamı		117	Mart	1974	Societe Financiere Internationale 1973 Yıllık Raporu.
EFTA'nın 1973'ün İlk Dokuz Ayı Zarfındaki Ticari Mübadeleleri		118	Nisan	1974	EFTA Bulletin
Petrol Fiyatlarının Yükselişi Uluslararası Parasal Sisteme Ait Reformu Tehlikeye mi Koymaktadır?		119	Mayıs	1974	Dış Basından.
Euro-Tahvilleri Piyasasının Çökme Tehlikesi		120	Haziran	1974	Dış Basından.
Para Dalgalanmalarının Ticari İlişkiler Üzerindeki Etkileri		122	Ağustos	1974	Dış Basından.
Sevk ve İdarede Dedikodu		123	Eylül	1974	
1973'te ve 1974'ün İlk Ayları Zarfında OECD Üyesi Ülkelerde Uluslararası Turizm		123	Eylül	1974	Dış Basından.
Euro-Döviz Şeklindeki Uluslararası Mali Krediler		124	Ekim	1974	
Ortak Pazar'da Ekonomik Durum		124	Ekim	1974	
1973'de Altın ve Para Rezervleri		125	Kasım	1974	
Dünya Çapında Finansal ve Parasal Bir Bunalımla Karşı Karşıya mıyız?		125	Kasım	1974	
Asya-Dolar Piyasası		126	Aralık	1974	Banque
Enflasyon Herkesi Etkiler Kaybedenlere Devlet de Dahildir	Neumark Fritz	127	Ocak	1975	

ABD'de Tüketicinin Korunması Hareketlerinin Gelişimi		127	Ocak	1975	
Paul A. Samuelson İle Bir Görüşme	Samuelson Paul A.	127	Ocak	1975	Economic Impact
Avrupa Ekonomik Topluluğu Tarafından Yapılan Besin Yardımı		128	Şubat	1975	Dış Basından.
Güney Amerika'da Güvenlik Sistemi İçinde Erken Emeklilik		128	Şubat	1975	
Sevk ve İdarede Ceza		129	Mart	1975	
Esnek Kambiyo Hadleri		129	Mart	1975	Dış Basından
Uluslararası Buhranın Çözümü İçin Bazı Tavsiyeler		130	Nisan	1975	Dış Basından
Uluslararası Altın Piyasası		133	Temmuz	1975	Banque
Acaba Komünist Dünyası Ne Alemde?	Sakharov Andrei	133	Temmuz	1975	Röportaj
Yeni Kartellerin Gücü		135	Eylül	1975	Newsweek.
Dünyadaki Enflasyon ve Esnek Kambiyo Hadleri		136	Ekim	1975	. Banque
Atlantik Bölgesindeki Ekonomik Dengenin Yeniden Tesisi	Senn N.	137	Kasım	1975	American Banker
Enerji Alanında Araştırma ve Gelişmeler, Çalışmaların Tahlili		144	Haziran	1976	. L'Observateur de l'ocde
Avrupa Hesap Birimi		145	Temmuz	1976	Dış Basından.
Tekstilde Pamuğun Egemenliği Çatırdıyor...		146	Ağustos	1976	Ayın Sorunu.
Doğu Bloku'nun ve	Moralıgil	151	Ocak	1977	Schweizerische

Gelişmekte Olan Ülkelerin Artan Borçlanmaları	Celadet				Bankgesellschaft Bülteni
Dünya Ekonomisinde Enflasyon ve Durgunluk	Kaldor Nicholas	151	Ocak	1977	
Dört Büyük Avrupa Ülkesinin Karşılaştırmalı Tablosu		152	Şubat	1977	Le Monde
1976 Yılı İktisadi Bilançosu:Kaybolan Umutlar		152	Şubat	1977	Le Monde
Leontief'e Göre Dünya Ekonomisinin Geleceği		152	Şubat	1977	Le Monde
Brezilya Modeli Enflasyona Karşı Savaşta İflas Etti		152	Şubat	1977	Dış Basından Seçmeler
Uluslararası Borçlanmada Yeni Eğilimler		152	Şubat	1977	World Financial Markets
Carter'ın Yeni Programı ve Batı		152	Şubat	1977	The Economist.
Stagflasyon Karşısında "Sahte İktisat Bilimi"nin Başarısızlığının Nedenleri	Johnson H. G.	153	Mart	1977	Dış Basından. The Banker.
Korumacı Bir Dünya Ticaret Düzenine Doğru		153	Mart	1977	The Economist
Dünya Çelik Sanayi,Kartelleşme ve Üçüncü Dünya		154	Nisan	1977	Dış Basından. The Economist
Ortak Program ve Pazarın Rolü	Simon Yves	154	Nisan	1977	Dış Basından.
Enflasyon ve Kambiyo Kuru		154	Nisan	1977	Schweizerische Bankgesellschaft Bülteni
Sosyalist Bankacılık Sistemi	Wilczynski J.	155	Mayıs	1977	The Economics of Socialism

Yoksul Ülke Borçlarının Durumu		155	Mayıs	1977	Dış Basından.
Üçüncü Dünya Ülkeleri İçin Hangi Teknoloji?		155	Mayıs	1977	Dış Basından. Le Monde,
Fransa'da Yabancı İşçilerin Geri Dönüşü Özendiriliyor		156	Haziran	1977	Dış Basından.
Kalkınmakta Olan Ekonomimizde Yatırım Dağılımı ve Teknik Seçimi	Dasgupta A. K.	156	Haziran	1977	Economik Theory and The Developing Countries.
Avrupa Bankaları Nasıl Eurodollar Yaratıyorlar?	Lelart M.	157	Temmuz	1977	Le Monde
Birinci Uluslararası İslam Ülkeleri İktisat Konferansı		158	Ağustos	1977	Le Monde
Sanayi Yatırımı ve Faiz Hadleri	Smith H.	158	Ağustos	1977	Crisis '75
5. Dünya İktisatçılar Kongresi: Yönteme Dönüş	Stoleru Lionel	159	Eylül	1977	Le Monde
ABD'deki Düzelmenin Yankıları Görülmüyor		159	Eylül	1977	
Petrol Üretmeyen Orta Gelirli Ülkelerin 1977-85 Arası Beklenen Büyümeleri		160	Ekim	1977	Finance and Development
Yeni Bir İktisat Doktrini İçin	Attali Jacques	160	Ekim	1977	Le Monde
Vergilerin Azaltılması Ekonomik Bunalıma Çözüm Olabilir mi?	Claassen Emil-Maria	161	Kasım	1977	Le Monde
Çin'de Bankacılık	Davies Gethyn	162	Aralık	1977	The New China News Agency
Dünya Fakirlik Döngüsü İçinde	Westlake Melvyn	162	Aralık	1977	The Times

Ulusallaştırma:İki Kitap-İki Bakış Açısı		163	Ocak	1978	Le Monde
İktisadi Kalkınmada Turizmin Yeri:Türkiye Örneği	Diamond J.	163	Ocak	1978	Economic Development and Cultural Change
Üretim Ekonomisi-Piyasa Ekonomisi:İki İktisat Felsefesi		164	Şubat	1978	Problemes Economiques
Enflasyon,Karlar ve Yeni Ekonomik Politika	Sherman Howard	164	Şubat	1978	
Buhran Karşısında İktisat Biliminin Çıkmazı: Prof.P.Samuelson'un Görüşü	Samuelson P.	166	Nisan	1978	Problemes Economiques
Analitik Bir Sistem Olarak Emek-Değer Kuramı	Robinson Joan	166	Nisan	1978	
İktisat,İstihdam ve Matematik	Salin Pascal	167	Mayıs	1978	Le Monde
Floating Beş Yaşında		168	Haziran	1978	
İktisat Biliminin Bunalımı	Brunhoff Suzanne de	168	Haziran	1978	
İktisat Biliminin Bunalımı	Beaud Michel	168	Haziran	1978	
İktisat Biliminin Bunalımı	Servolin Claude	168	Haziran	1978	
Floating Beş Yaşında		168	Haziran	1978	
Gelişmekte Olan Ülkelerde İktisadi Kalkınma Gelir Paylaşım İlişkileri	Chatelus Michel	169	Temmuz	1978	
Enflasyonsuz Gelişme Politikası		170	Ağustos	1978	Neue Zürcher Zeitung
Karşılıklı Ekonomik Yardım Komisyonu -COMECON-	Taşdelen Servet	170	Ağustos	1978	Internationale Organisationen und Abkommen im

					Bereich von Waehrung und Wirtschaft
Dünya Ekonomisini 1978'de de Zor Sorunlar Bekliyor		173	Kasım	1978	Schweizerische Bankgeselischaft
Yugoslavya Deneyleri	Veljkovic J.	173	Kasım	1978	
İtalya Deneyi	Archibugi Franco	174	Aralık	1978	
Büyük İktisatçıları Tanıyalım:Prof.Dr. Edmond Malinvaud ve "Temel Değişmez"	Attali J.	175	Ocak	1979	
Peru Diz Çöküyor		175	Ocak	1979	
Bilimsel Hesaplamaların Bugünü ve Geleceği	Rice John R.	176	Şubat	1979	
İran	Sanatkar Ayla	176	Şubat	1979	
Kompüter ve Kentsel Toplum	Sturman Gerald M.	181	Temmuz	1979	
Avrupa Para Sistemi	Coffey Peter	183	Eylül	1979	
Tarih ve İktisat Kuramları	Bertrand Michele	184	Ekim	1979	
Enflasyon ve Bir Yanılgı	Grou Pierre	186	Aralık	1979	
1980 Yılında Dünya Ekonomisi		186	Aralık	1979	
Doğu Avrupa'nın Sosyalist Ülkeleri İçin Gündemdeki Konu: IMF		186	Aralık	1979	
Cambridge Okulu ve Egemen İktisat Teorisi	Grellet Gerard	188	Şubat	1980	
Herbert Simon (1980 Nobel İktisat Ödülü)	Williams P.	189	Mart	1980	
Bir Kitap ve	Mongin	189	Mart	1980	Revue “Commentaire”

Düşündürdükleri: İktisadi Düşüncenin Kökenleri (1)	Philippe				
Bir Kitap ve Düşündürdükleri: İktisadi Düşüncenin Kökenleri (2)	Mongin Philippe	190	Nisan	1980	Revue “Commentaire”
Yeni İktisatçıların Ütopyası	Rosanvallon Pierre	191	Mayıs	1980	
M. Friedman ile Bir Söyleşi (2)	Friedman M.	209	Nisan	1982	
Bir Ekonomik Sistemin -ve Ekonomi İlminin- Yararları	Galbraith John Kenneth	213,214	Ağu-Eyl	1982	Economic and the Public Purpose
Sanayileşme, İhracat, Enflasyon İlişkileri: İngiltere ve Latin Amerika Örnekleri	Kaldor N.	216	Kasım	1982	New Essays on Applied Economics
Yabancı Kaleminden Türkiye'de Yabancı Yatırımlar		222,223	May-Haz	1983	Financial Times, Survey for Turkey
Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Neden Yeni Bir Dünya Sistemi Gereklidir: Türkiye Örneği	Alkin Erdoğan	230	Ocak	1984	Mondes En Developpement
İtalyan İktisatçısı Piero Sraffa'nın Ölümü	Deleplace Ghislain	239	Ekim	1984	Le Monde
Marx'tan Ricardo'ya (ve Saint Simon'a)	Meldolesi Luca	239	Ekim	1984	Il Manifesto
Neoliberal Karşıdevrimin Hiç de Gizli Olmayan Çekiciliği	Altvater Elmar	241	Aralık	1984	Prokla
1984 Nobel İktisat Ödülü: Richard Stone		242	Ocak	1985	Die Zeit
Kadim ve Modern İktisat		243	Şubat	1985	
Talebi Tanımlamak		244	Mart	1985	

Dünya Sonlu mudur? Club of Rome'un Tezlerinin Eleştirisi	Massarrat Muhsin	245	Mart	1985	Das Argument
İktisadı Sevmek	Küçük Yalçın	245	Mart	1985	Quo Vadimus? Nereye Gidiyoruz?
Arzı Saptamak		245	Mart	1985	The Economist
Arz,Talebe Karşı		246	Mayıs	1985	The Economist
Geleceği Beklemek		247	Haziran	1985	The Economist
Yeniden Talep Üzerine		248,249	Tem-Ağu	1985	The Economist
Açıklar Neye Yol Açar?		250	Eylül	1985	The Economist
Yeniden Arz Üzerine		251	Ekim	1985	The Economist
Piyasalar Sıkışınca		252	Kasım	1985	The Economist
Döviz Kurları Neden Değişir?		253	Aralık	1985	The Economist
Dr. Modigliani: "Keynes'in Paradigması Bir Bilimsel Devrimdi..."	Modigliani Franco	253	Aralık	1985	Conversations with Economists
Dr. Mandel: "Çevre Sorununun Temelinde Piyasa Ekonomisinin Kısmi Rasyonelliği ile Global İrrasyonelliği Arasındaki Çelişki Yatı	Mandel Ernest	253	Aralık	1985	Die Grenzen des Wachstums: Pro und Contra
Dr. Samuelson: "Çevre Bilincini Uyandırmak İçin Club of Rome'un Abartmalarına Gerek Vardı..."	Samuelson Paul A.	253	Aralık	1985	Die Grenzen des Wachstums: Pro und Contra
Ödemeler Nasıl Dengeye Gelir?		254	Ocak	1986	The Economist
Refah ve Etkinlik		255,256	Şub-Mar	1986	The Economist
Geleneksel İktisat		257	Nisan	1986	The Economist

Cephesinde Neler Oluyor?: Sonuç ve Özet					
Macar Ekonomik Reformlarının Şimdiki Durumu ve Geleceği Üzerine Bazı Yorumlar	Kornai Janos	257	Nisan	1986	Journal of Comparative Economics
Kornai ve Sosyalist Hareket Yasaları	Lebowitz Michael A.	258	Mayıs	1986	Studies in Political Economy
Gorbaçov'un Reformları	Mandel Ernest	264	Kasım	1986	International Viewpoint
Temel Tahlil Birimi Olarak Birey	Himmelweit Sue	265	Aralık	1986	The Economist
Ekonomide Paranın Rolü	Harris Laurence	266,267	Oca-Şub	1987	Issues in Political Economy: A Critical Approach
Keynescilik: Bir Eleştiri	Fine Ben	268	Mart	1987	Economic Theory and Ideology
Burjuva Bunalım Teorilerinin Eleştirisi Üzerine	Reinhold Otto	269	Nisan	1987	Die Wirtschaftskrisen
Brandt Raporu: Bir Var Kalma Programı	Elson Diane	270	Mayıs	1987	Capital and Class
Doğal Kaynaklar	Davidson Paul	270	Mayıs	1987	A Guide to Post-Keynesian Economics
Marx, Piyasa ve "Yapılabilir Sosyalizm"	Nove Alec	273	Ağustos	1987	Socialism, Economics and Development
Sosyalist Planlamanın Savunusu (1)	Mandel Ernest	273	Ağustos	1987	New Left Review
Piyasalar ve Sosyalizm	Nove Alec	275	Ekim	1987	New Left Review
Kar Kavramı ve Kökeni	Fine Ben	276,277	Kas-Ara	1987	Economics: An Anti-Text
Borsa Çöküşü Konusunda Temel Sorular ve Cevaplar	Crichton Kyle	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times

Gilder: "Bütün Dünya - Reaganomics-i Benimsemeli..."	Gilder George	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Laffer: "Yapılanları Bozmak Gerek..."	Laffer Arthur B.	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Magdoff: "Kar İçin Değil, Kullanım İçin Üretim..."	Magdoff Harry	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Manne: "Piyasalar Otursun..."	Manne Henry G.	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Perlo: "Karları Değil, İstihdamı Koruyalım..."	Perlo Victor	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Dr. Shaikh: "Borsa Çöküşünün Temelinde Karlılığın Azalışı Yatıyor..."	Shaikh Enver A.	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Dua Ederek Seyredelim	Kindleberger Charles P.	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Demokratlar Daha İyi Sermayecidirler	Minsky Hyman P.	276,277	Kas-Ara	1987	The New York Times
Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı	Cockburn Alexander	279	Şubat	1988	The Wall Street Journal
Üçüncü Dünya'da Mali "Baskı" ve Mali "Liberalleşme": Neo-Klasik Kalkınma Teorisinin Eleştirisine Katkı	Burkett Paul	279	Şubat	1988	Review of Radical Political Economics
Tüketici Egemenliğine Marxist Bir Bakış	Baran Paul A.	284	Temmuz	1988	Büyümenin ekonomi politiği
Piyasa Sosyalizmi Efsanesi	Mandel Ernest	285,286	Ağu-Eyl	1988	New Left Review
Kagarlitskiy: "-Liberal Köle Sahipleri-ne de, -Resmi Muhalifler-e de Karşıyız..."	Kagarlitskiy Boris	284	Temmuz	1988	New Statesman
Demokrasi Yerine Piyasa	Kagarlitskiy Boris	284	Temmuz	1988	Markt stat Demokratie oder noch etwas über

					Windbeutel
Enflasyon	Lipietz Alain	287	Ekim	1988	Dictionaire critique du Marxismus
Rantiyenin Ekonomi Politiği'nden/ Sönmek Üzere Olan Burjuvazinin "Çocuğu" Olarak Avusturya Okulu	Buharin Nikolay	288,289	Kas-Ara	1988	Die politische Ökonomie des Rentners (Die Wert- und Profittheorie der österreichischen Schule))
Marsilya Müezzinleri	Blachet Pierre	310	Aralık	1990	Le Nouvel Observateur
Cehennem Dini	Eribon Didier	310	Aralık	1990	Le Nouvel Observatuer
Fransa'da İslam	David Catherine	310	Aralık	1990	
Birey Hakları ve Sınıf Siyaseti: Kimin Özgürlüğü	Freeman Mike	312	Şubat	1991	Living Marxism
Yeni Çoğulculuk	Rucker Peter F.	312	Şubat	1991	Dialogue
Amerika'nın Sabit Döviz Kuru Modeli	Weber Warren E.	313	Mar-Nis	1991	American's Fixed-Exchange Model, "The Wall Street Journal Europe, Friday-Saturday
Avrupa Parasal Birliğine Giden Yol -Avrupa Merkez Bankası-	Louis Jean Victor	313	Mar-Nis	1991	Jean Victor Louis, Commission of the European Communities-Document
Bilim,İdeoloji ve Kent Sorunu	Castells Manuel	314	Mayıs	1991	Hutckinson
Teacher'in Sırrı Ne?	Phillips Joan	314	Mayıs	1991	Living Marxism